

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

STUDIA PHILOLOGICA

Філологічні студії

Збірник наукових праць

Випуск 10

Київ • 2018

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19607-9407Р, видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Затверджено МОН України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (галузь наук «Філологія»)
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук
(наказ МОН України № 747 від 13.07.2015 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 4 від 26.04.2018 р.)

Головний редактор:

Буніятова І.Р. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка).

Редакційна колегія:

Белехова Л.І. — доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет);
Бондарева О.Є. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Водак Р. — доктор філологічних наук, професор (Ланкастерський університет, Велика Британія);
Воркачов С.Г. — доктор філологічних наук, професор (Кубанський державний технологічний університет, Російська Федерація);
Гладуш Н.Ф. — кандидат філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Єременко О.В. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Жаботинська С.А. — доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);
Колесник О.С. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Кузьменко В.І. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Материнська О.В. — доктор філологічних наук, доцент (Національний університет імені Тараса Шевченка);
Махачашвілі Р.К. — доктор філологічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Поліщук Я.О. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Резаненко В.Ф. — доктор філологічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Стишов О.А. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Торговець Ю.І. — кандидат філологічних наук, відповідальний секретар (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Ухванова-Шмигова І.Ф. — доктор філологічних наук, професор (Білоруський державний університет, Республіка Білорусь);
Фісяк Я. — доктор філологічних наук, професор (Познанський університет імені Адама Міцкевича, Республіка Польща);
Харитончик З.А. — доктор філологічних наук, професор (Мінський державний лінгвістичний університет, Республіка Білорусь).

Рецензенти:

Гудманян А.Г. — директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, завідувач кафедри англійської філології і перекладу, доктор філологічних наук, професор;
Потапенко С.І. — завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя, доктор філологічних наук, професор.

Studia Philologica (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редкол. :

S90 І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева та ін. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. — Вип. 10. — 142 с. — (Укр., рос. та англ. мовами).
ISSN 2311-2425

УДК 81+82:811.11+811.13

УДК 811.161.2'373.611

ОБРАЗНО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ОДНО- ТА БАГАТОЗНАЧНИХ ДЕРИВАТИВ ЯК ПРЕДМЕТ ЛЕКСИКОГРАФІЇ (на матеріалі української мови)

Гуцуляк Т.Є.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012
t.gutsuliak@gmail.com

У пропонованій розвідці зосереджено увагу на кількох проблемних питаннях лексикографічної практики опису семантичної структури відсубстантивних прикметникових дериватів з образно-метафоричною внутрішньою формою. Наголошено на потребі вказувати у словникових дефініціях особливості мотивувальних ознак, що вплинули на морфологічну будову та семантику похідного слова. Значення якісної ознаки, які входять до структури дериватів, утворених за моделями відносних (чи присвійно-відносних) ад'єктивів, запропоновано фіксувати як самостійні ЛСВ, оскільки вони часто виникають внаслідок словотворчих процесів і засвідчують інші семантичні зв'язки з твірною базою.

Ключові слова: відсубстантивні деривати, лексикографія, мотивація, образні відсубстантивні прикметники, образна мотивація, полісемантичні деривати, словникова дефініція.

Гуцуляк Т.Є.

Образно-семантическая структура одно- и многозначных дериватов как предмет лексикографии (на материале украинского языка)

В предлагаемой статье внимание сосредоточено на нескольких проблемных вопросах лексикографической практики описания семантической структуры отсубстантивных прилагательных дериватов с образно-метафорической внутренней формой. Отмечена необходимость указывать в словарных дефинициях особенности мотивирующих признаков, которые повлияли на морфологическую структуру и семантику производного слова. Внесено предложение значения качественного признака, которые входят в структуру дериватов, образованных по моделям относительных (или притяжательно-относительных) адъективов, фиксировать как самостоятельные ЛСВ, поскольку они часто возникают в результате словообразовательных процессов и отображают другие семантические связи с образующей базой.

Ключевые слова: отсубстантивные дериваты, лексикография, мотивация, образные отсубстантивные прилагательные, образная мотивация, многозначные дериваты, словарная дефиниция.

T. Hutsuliak

Figurative derivational structure of mono- and polysemantic derivatives as the subject of lexicography

In the system of figurative means of the Ukrainian language, the derivative lexical units, which were formed on the basis of figurative motivational relations, occupy a significant place. An important role in the recording and preservation of such figurative derivatives in the lexical-semantic system of the Ukrainian language is given to lexicographic works of an interpretive type. Dictionary definitions are important for establishing formal-semantic links of derivative units with their motivational basis and for defining

motivational features. However, lexicographic interpretations are not always informative enough, but sometimes too generalized, which complicates the interpretation of figurative content of lexical units. Therefore, the purpose of the proposed work provides an analysis of the problematic issues of the present lexicographic practice of describing the semantic structure of morphological derivatives with a figuratively-metaphorical internal form and outlining the ways of their solution. The subject of the study is the following mono- and polysemantic units of the Ukrainian language, which, according to their structural and semantic features, belong to the derivatives from the subjective adjectives and contain sememes with figurative meaning.

In the article on the example of separate adjectives the attention is focused on the need to take into account the vocabulary definitions of the peculiarities of the motivational traits that influenced the morphological structure and the semantic structure of the derivative word. This will help to provide a holistic understanding of the sign, called figurative derivative, given the possibility of implementing various aspects of the motivational semantics.

Among the problematic issues of lexicographic practice, the formulation of vocabulary definitions for derivatives from the subjective adjectives is considered and the need to consider the ability of the noun-motivator to form not only relative (or possessively relative) adjectives, but also qualitative ones. It is suggested that the value of qualitative sign be fixed as independent lexico-semantic variants (LSV), since they often arise as a result of word-forming processes and testify to other semantic ties with the creators' base.

Key words: *substantivized derivatives, lexicography, motivation, figure substantivized adjective, figure motivation, polysemantic derivatives, dictionary definitions.*

Вступ. Образне сприйняття елементів дійсності, що ґрунтується на універсальних метафоричних та метонімічних механізмах формування й розвитку семантики мовних одиниць, належить до фундаментальних когнітивно-мовних явищ внутрішньослівної та міжслівної деривації. За своїми структурно-семантичними особливостями значна кількість лексичних одиниць української мови (як і багатьох інших слов'янських і неслов'янських мов) наділена здатністю фіксувати й відображати передусім типові (а також індивідуально-авторські) асоціативно-образні уявлення, які, за словами Дж. Лакоффа й М. Джонсона, є невід'ємною частиною когнітивної системи носіїв мови й передають специфіку національного світосприйняття. У системі образних засобів української мови вагоме місце посідають похідні лексичні одиниці, що сформувалися на базі образних мотиваційних відношень, в основі яких лежить пізнавальна здатність мовців, з використанням мисленневих механізмів аналогії, подібності чи суміжності, встановлювати асоціативні зв'язки між елементами дійсності й відповідно між поняттєвими сферами, до яких вони належать [4, 161]. Вагому роль у фіксуванні й збереженні таких образних дериватів у лексико-семантичній системі української мови відводимо передусім лексикографічним працям тлумачного типу. Словникові дефініції є важливими для встановлення формально-семантичних зв'язків похідних одиниць з їхньою мотиваційною базою та для визначення мотивувальної ознаки. Попри те лексикографічні тлумачення не завжди є достатньо інформативними, а подекуди й надто узагальненими, що ускладнює трактування образного змісту лексичних одиниць. Тому в пропонуваній розвідці

ставимо за мету, беручи за основу зміст словникових статей, проаналізувати особливості наявної в наш час лексикографічної практики опису семантичної структури морфологічних дериватів з образно-метафоричною внутрішньою формою. **Предметом дослідження** послужили такі одно- та багатозначні одиниці української мови, які за своїми структурно-семантичними ознаками належать до похідних відсубстантивних прикметників і містять семми з образним змістом.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Розгляд проблемних питань такого типу варто здійснювати в контексті комплексних досліджень, пов'язаних із вивченням словотвірних та структурно-семантичних особливостей образних похідних слів. У сучасному українському та зарубіжному мовознавстві загалом простежуємо зацікавлення лінгвістів специфікою образної деривації, проте натрапляємо на низку проблемних і важливих питань, які ще не отримали детального й вичерпного розв'язання, — з-поміж них й окреслений у пропонуваній розвідці аспект лексикографічного опису й закріплення похідних одиниць з образним змістом. Увага дослідників більшою мірою зосереджена довкола аналізу формально-семантичних зв'язків між дериватами та їхньою мотиваційною базою, встановленням когнітивного підґрунтя таких відношень. Специфіку лексикографічного трактування явищ образної семантики, закріпленої за похідними одиницями, що своєю словотвірною структурою виражають образне порівняння, російська дослідниця К.В. Огольцева пропонує описувати за допомогою типових й нетипових компаративних формул, у яких узагальнено способи словникової експлікації порівняльних значень [9].

В українському мовознавстві аналіз образних похідних прикметників частково представлений у працях Л.М. Береговенко, З.О. Валюх, О.В. Дияк і пов'язаний із виокремленням відсубстантивних утворень з дериваційним значенням «подібності» в ад'єктивних блоках словотвірних парадигм [1; 2; 5]. Мовне оформлення семантики подібності в структурі прикметникових дериватів виражають словотворчі форманти — передусім суфікси якісних ад'єктивів *-аст-* (*-яст-*), *-ат-* (*-ят-*, *-чат-*), *-ист-* (*-іст-*), *-уват-* (*-юват-*, *-куват-*), — аналіз таких похідних одиниць відображають праці А.П. Грищенко, О. Ізюмова, Є.А. Карпіловської, О. Курило, А.П. Романченко, Ю. Шевельова. Про інші словотворчі форманти — афікси *-ин-*, *-н-*, *-ов-* (*-ев-*), *-ськ-* (*-цьк-*), *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*) — йдеться лише в окремих роботах українських дослідників із вказівкою на нечисленні словотвірні типи таких образних утворень.

Семантична структура багатозначних відносних прикметників була предметом уваги в працях О.П. Штонь щодо здатності таких лексичних одиниць розвивати різні типи значень (номінативне, узуально-конотативне та okazіонально-конотативне) [12; 13]. Дослідниця більшою мірою вказує на роль контексту (мінімального чи широкого) для актуалізації значення якісної ознаки, закріпленого в структурі відносних прикметників, визначає особливості узуального та okazіонального вживання ад'єктивів та набуття ними у зв'язку з цим статусу полісемантів. Деяко по-іншому трактує появу ЛСВ із образним змістом у структурі якісно-відносних прикметників О.А. Юріна, запропонувавши розглядати їх як опосередковану ознакову метафору, яка закріплює вираження якісного значення через відсилання до предметів-еталонів або ж до прототипних процесів, пов'язаних із виявом певних ознак [14, 18]. Попри важливість названих чинників, що сприяють розвитку багатозначності прикметників, дослідники все-таки менше уваги приділяють описові словотворчих процесів, пов'язаних з цим явищем.

Методологія дослідження. Виокремлення корпусу досліджуваних одиниць та встановлення проблемних для аналізу питань було здійснено на основі методу лінгвістичного опису та спостереження із використанням прийомів лексикографічного відбору мовного матеріалу, інтерпретації словникових статей за допомогою компонентного аналізу дефініцій слів. До того ж зарахування відсубстантивних ад'єктивів до образних утворень відбувалося на основі структурного методу, а саме мотиваційно-словотвірного аналізу. У випадках інформативної недостатності лексикографічних тлумачень для встановлення внутрішньої форми образних дериватів до уваги було взято контекстні зв'язки слів. Опозиційний прийом внутрішньої інтерпретації на основі

зіставлення словникових статей прикметникових дериватів, утворених на базі мотиваторів однакових лексико-семантичних груп, дав змогу зафіксувати низку суттєвих розбіжностей у закріпленні значення якісної ознаки в семантичній структурі похідних ад'єктивів. Для виокремлення й опису мотивувальних ознак окремих дериватів було залучено ще й лінгвокультурний аспект зовнішньої інтерпретації мовних явищ.

Результати дослідження та обговорення. Образні ад'єктиви української мови, утворені на базі іменників, можуть бути як однозначними, так і багатозначними й формуються в межах суфіксальних словотвірних моделей якісних та відносних (чи присвійно-відносних) прикметників. Структурно-семантичні особливості таких дериватів дають підстави дослідникам (О.К. Безпояско, К.Г. Городенській, А.П. Романченко, А.А. Сінічкіній та ін.) зараховувати їх до мовних одиниць, що репрезентують семантичну категорію подібності, об'єктивовану на словотвірному рівні у формально-семантичному полі подібності, яке, окрім прикметників, включає похідні іменники, дієслова й прислівники, утворені за різними словотвірними моделями, і входить до функціонально-семантичного поля компаративності.

За своїми семантичними особливостями образні ад'єктиви позначають якісну ознаку через метафоричний (метонімічний чи аналогічний) зв'язок з предметами-еталонами, типовими, традиційними для певної мовної свідомості виразниками, носіями ознак. Наприклад: *опришкуватий хлопець* — запальний, нестриманий, який нагадує такими рисами опришка; *серпасти вуса* — формою схожі на серп, які звисають дугами; *стрихаті брови* — такі, що настовбурчилися і нависають над очима, немов стріха; *бісерний почерк* — дуже дрібний, рівний почерк, у якому кожна літера, наче дрібна намистина бісеру тощо.

Асоціативні процеси, що призводять до формування образного уявлення, підпорядковані кільком самостійним чи одночасним мисленевим механізмам: *концептуальній метафорі*, яка слугує засобом «осмислення певної більш абстрактної сфери (мішені) в термінах більше відомої, зазвичай конкретної сфери (джерела)» [7, 389]; або *концептуальній метонімії*, яка пов'язана із «переміщенням фокуса уваги» з одного (певного) об'єкта на інший, суміжний з ним, при цьому «концептуальна структура, породжена буквальним смислом метонімічно вжитого слова, є аномальною, тобто сприймається як образ, троп» [11, 160]. Для прикметникових образних дериватів такі моделі репрезентують зв'язок між назвою одного предмета та назвою ознаки іншого, наділеного схожими особливостями.

Відсутність у сучасному мовознавстві ґрунтовних теоретичних праць, які б узагальнювали

структурно-семантичні та дериваційні особливості образних прикметників української мови, призводить до утруднення та певних розбіжностей у їх лексикографічному описі. У пропонованій розвідці розглянемо кілька таких, на нашу думку, проблемних моментів.

І. Типологія лексичних значень моносемантичних похідних ад'єктивів із образним змістом та принципи формулювання їх словникових дефініцій.

В українській мові фіксуємо велику групу відсубстантивних прикметників, які утворилися як **власне образні деривати**, тобто їх первинне значення, сформоване як результат деривації, відразу містить зв'язок із образним сприйняттям ознаки певного елемента дійсності. До таких похідних утворень належать передусім ад'єктиви із суфіксом *-уват-* (*-юват-*) (подекуди з ускладненим варіантом *-куват-* чи фонетичним варіантом *-оват-*); а також із формантами *-аст-* (*-яст-*), *-ист-*, рідше деривати, утворені за моделями відносних чи присвійно-відносних прикметників із суфіксами *-ан-*, *-ат-*, *-н-*, *-ов-*, *-ськ-*. Така особливість певною мірою зумовлена й характером семантики твірних основ, їх здатністю приєднувати певні афікси й домінують роллю лексикограматичних значень відносності чи посесивності. Наприклад:

- **ведмедикуватий** — який своєю зовнішністю, незграбними рухами і тощо нагадує ведмедя. *Враз зникає його сором'язливість. Він уже не ведмедикуватий хлопчина з дубовими плечима* (О. Донченко) [СУМ, I, 315];
- **гличкуватий** — формою схожий на гличик. *За столом сидів старший лейтенант з гличкуватою головою і щось писав* (П. Гуріненко) [ТСУМ-20];
- **шпакуватий** — 1) з сивиною, сивуватий (про людину). *Грубі слъози покотилися доли Василевим лицем і звисли на шпакуватих стрижених вусах* (І. Франко); 2) темносірий (про коня) [СУМ, XI, 513];
- **домовинний** — такий, як у домовині. *Дома застає Дарка вже сутінки і цей немилий, домовинний запах, яким хворіють усі житлові кімнати, коли позачиняти вікна і вигнати з кімнати людей* (І. Вільде) [СУМ, II, 365];
- **мачкатий** — дрібний, як мачок; схожий на мачок. *Вже третю добу сіє на полонині дрібний мачкатий дощик* (М. Коцюбинський) [СУМ, IV, 656];
- **зозулястий** — який забарвленням нагадує зозулю, зозуля; рябий. *На дворі зозуляста квочка, надувшись та настобурчившись рябеньким пір'ячком, водила шестеро курчат* (М. Коцюбинський) [СУМ, III, 679];

— **лопатистий** — схожий на лопату (у 1 знач.); широкий. *На порозі спитав [господар] гостя, чи курить, ... запросив у хату, усміхаючись в свою широку, лопатисту бороду* (В. Гжицький) [СУМ, IV, 546];

— **покійницький** — такий, як у покійника; мертвотний. — *Як тепленько! — По хвилиниці Сном покійницьким заснув* (П. Грабовський) [СУМ, VII, 24].

Образні уявлення, закріплені такими номінаціями, часто відображають специфічне, притаманне для певної культурно-мовної спільноти світосприйняття. Аналіз структурно-семантичних особливостей таких дериватів підводить до першого проблемного питання, яке має загальнотеретичний характер і пов'язане із типом лексичного значення наведених та ін. моносемантичних похідних утворень з огляду на зв'язок цього значення з елементом дійсності. Очевидним є те, що цей зв'язок не безпосередній, а відображає ознаку опосередковано. Вважаємо, що значення, з яким з'являються такі деривати, відразу є **образним (асоціативно-образним)**. В українському мовознавстві, як засвідчує фактичний матеріал, постає потреба у виробленні типології лексичних значень похідних слів. У зарубіжних дослідженнях, зокрема в працях російських лінгвістів К.В. Огольцевої, О.А. Юріної, запропоновано виокремлювати **образне значення** для таких дериватів, у семантичній структурі яких ключову роль відіграє образ як втілене в мовних формах чуттєво-наочне уявлення, детерміноване національними й культурно-історичними чинниками. При цьому образне значення становить ядро поняттєвого змісту і слугує здебільшого джерелом емоційно-оцінних сем [8, 59]. Загалом дослідники, які послуговуються терміном **образне значення**, використовують його широко — і для називання окремих метафоричних ЛСВ, і значення фразеологізмів, і власне образних дериватів [14].

Словникові дефініції лексичного значення **власне образних дериватів** здебільшого фіксують виокремлення домінують в образному уявленні ознаки (форми предмета, кольору, розміру тощо, загалом зовнішнього вигляду) — і це відображено у сформованих або частково сформованих **образно-метафоричних значеннях**, які здебільшого містять вказівку на внутрішню форму слова (**воскувате жито** — кольором схоже на віск; **гличкувата голова** — формою схожа на гличик тощо). У цьому аспекті важливою є думка, висловлена О.П. Єрмаковою та О.А. Земською про важливість включати у словникові тлумачення лексичних значень похідних слів зміст їхньої внутрішньої форми. Це пов'язано з властивістю внутрішньої форми передавати дух мови, особливості національного світобачення, вона допомагає засвоїти слово, зрозуміти механізм його творення й проникнути в специфіку мови.

«Внутрішня форма виражає таке розуміння предмета, яке було обрано для його називання, <...> надане йому духовною свідомістю народу» [6, 520].

Окрім описаного типу дефініцій лексичних значень образних дериватів, у досліджуваному матеріалі фіксуємо й такі тлумачення, у яких семантична структура не закріплює чітко виявленого зв'язку з мотивувальною ознакою. При цьому предметно-поняттєві відношення в таких лексичних значеннях виражені слабо, а семантичні компоненти ще яскраво не виокремлено, й вони актуалізуються лише в певних контекстах, відображаючи різні сторони об'єктів порівняння. У словникових дефініціях такий зміст слова описують через відсилання до референта в описових та компаративних конструкціях «схожий на...», «який нагадує...», «подібний до...», «такий, як...». Таке явище простежуємо як для однозначних, так і для багатозначних відсубстантивних прикметників. Наприклад:

- **глистуватий** — схожий на глиста. *Враз і телекоментатор <...> появился — глистуватий тип у смугастому костюмі* (Є. Гуцало) [ТСУМ-20];
- **горохуватий** — подібний до сухого гороху (у 2 знач.). *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138];
- **горшкуватий** — схожий на горщик. — *Сергій насміявся з тебе? — насторожується вся горшкувата голова Шмалія* (М. Стельмах) [СУМ, II, 139];
- **слимакуватий** — який нагадує слимака, схожий на слимака (у 1 знач.). *Як дитина, плескав [Прокіп] у долоні, коли срібні плитки описували по дощці гарні слимакуваті закурти* (І. Франко) [СУМ, IX, 353];
- **хлопчакуватий** — трохи схожий на хлопчачка. *До кабінету зайшов другий секретар Шестопал, хлопчакуватий брюнет років за тридцять* (М. Гарновський) [СУМ, XI, 85];
- **шпичакуватий** — такий, як шпичак; подібний до шпичака. *З хати вийшов господар, кремезний, просивий чоловік з короткою підстриженою шпичакуватою бородою* (Б. Грінченко); *Хризант Калитовський як почне облутувати його ласкавими словами, мов павутинням, — дивись шпичакуватий панок стає кругленький, наче кулька* (П. Колесник) [СУМ, XI, 524].

Наведені дефініції лексичних значень похідних прикметників попри складність встановлення чіткої мотивувальної ознаки, пов'язаної з їх творенням, у багатьох випадках потребують усетаки більшої конкретизації, принаймні тих асоціативно-образних зв'язків, які оприявнює контекстне оточення слова, подане в ілюстративному

матеріалі. А в деяких випадках варто не залишати поза увагою попередню лексикографічну практику, а саме матеріали «Словаря української мови», упорядкованого Б.Д. Грінченком, «Російсько-українського словника» за ред. А.Ю. Кримського й С.О. Єфремова та ін., зорієнтованих на відображення особливостей народнорозмовного мовлення. Детально подаємо аналіз кількох виразних прикладів.

Значення лексеми **горохуватий** у сучасних тлумачних словниках (СУМ, ТСУМ-20, ВТССУМ) зафіксоване як «подібний до сухого гороху» (у 2 знач.): *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138]. Відсилання до лексико-семантичного варіанта слова *горох* «насіння цієї рослини, що використовується для харчування» [СУМ, II, 137] не дає змоги сформувати цілісного розуміння ознаки, названої похідним прикметником, адже аспекти семантики твірного слова можуть бути пов'язані і з кольором насіння гороху, і з розміром, формою та структурою. У матеріалах «Словаря української мови» за ред. Б.Д. Грінченка тлумачення прикметника **горохуватий** містить вказівку на виокремлену мотивувальну ознаку «подобный гороху, **сморщенный**» із наведенням того самого контексту. До того ж у словниковій статті подано ще один ЛСВ, який закріпив інші асоціативно-образні зв'язки, а саме подібність до круглої форми насіння гороху — «о смушках: съ тутими, **гороховидними завитками**» [СлГр, I, 316]. Таке значення містить посилання на працю В.І. Василенка «*Этнографические материалы, собранные по Полтавской губ. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губ. Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения*» (1902 р.), що засвідчує переважне вживання такого слова передусім у сфері народних промислів. Мабуть, саме з цієї особливості пов'язана відсутність наведеного вище ЛСВ прикметника **горохуватий** у сучасних лексикографічних працях.

Натомість ТСУМ-20 подає лексему **горошкуватий** зі значеннями «схожий на горошок», «який складається з частинок, формою схожих на горошок»: *Олень, до краю змучений алергією, весь час ковтав білі **горошкуваті пігулки*** (Із журн.); *Брав [Тихон] залізні грабельки, садівничу лопату і виходив копирсатися в **чорній горошкуватій землі*** (М. Рудь) [ТСУМ-20]. Такі ж асоціативно-образні зв'язки фіксує семантика прикметника **горошковатий** у «Словарі...» за ред. Б.Д. Грінченка: «подобный гороху: въ крупныхъ зернахъ, въ мелкихъ шарикахъ»: *Горошкувата земля*; «о смушке: въ мелкихъ завиткахъ»: *Гарний ковнір, **горошкуватий*** [СлГр, I, 316]. Образний дериват **горошкуватий** засвідчений і в «Російсько-українському словнику» за ред. А.Ю. Кримського

та С.О. Єфремова як один із відповідників поряд з лексемою *горохуватий* до рос. слова *гороховидный* та до рос. *горошчатый* у такому ж контексті: *горошкувата земля* [РУС, 246].

Тому вважаємо, що в тлумачних словниках варто розширити семантичне наповнення образного деривата *горохуватий*, закріпивши зв'язок із традиційними й усталеними в колективній свідомості носіїв мови асоціативно-образними уявленнями про зморщений вигляд або ж круглу форму предметів, які за цими ознаками схожі на насіння гороху (горошку). До того ж прикметник *горохуватий* із семою, яка відображає ознаку круглої форми, доповнить парадигму морфологічних образних дериватів, утворених на базі мотиватора *горох*, та засвідчуватиме різноплановість асоціативно-образних зв'язків, закріплених у світогляді українців про цю рослину та її насіння:

- *гороховий* — 1) прикм. до горох (у 1 знач.); 2) який має колір гороху (у 2 знач.); сірувато-жовтий із зеленим відтінком. *Артилеристи вперше побачили зовсім близько сизі й горохові мундири ворогів* (В. Кучер) [СУМ, II, 138];
- *горохуватий* — *подібний до сухого гороху* (у 2 знач.). *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138]; *горохуватий* — *подібний гороху, сморщений. О смушках: сь тугими, гороховидними завитками* [СлГр, I, 316].

Деривати *горошковий, горошкуватий, горошковатий* за особливістю семантичних зв'язків з мотиватором *горох* — «який має форму гороху», «з круглими цяточками у вигляді гороху» [СУМ, II, 138], — теж можна розглядати в складі ад'єктивної зони цієї парадигми, попри їх формальні відношення з іменником горошок.

Словотворча активність та розвиток семантики лексеми *горох* є важливим чинником, що вказує на можливість включення назви цієї рослини до шару культурно опрацьованих одиниць української мови. Підтверджують це й фразеологізми, у яких теж закріпилися своєрідні асоціативно-образні зв'язки з цією назвою: *горох* — *Божої Матінки сльози* — про цінність гороху; *горох на нім молочений* — про дзюбатих та віспуватих; *олов'яний горох на зеленім тоці молодили* — образно про війну [Г-РНп, I, 601–602]; *горох з капустою* — що-небудь невпорядковане, нерозбірливе; *лізти в чужий горох* — втручатися в чий-небудь особисті справи; *розсипатися горохом* — дуже швидко, уривчасто говорити [ФСУМ, I, 191, 436; II, 758] тощо.

Отож, чітке фіксування в лексикографічних працях семантичної структури морфологічних та семантичних образних дериватів дасть змогу повніше відтворити специфіку мотивувальних ознак, взятих за основу творення, встановити

реєстр слів-мотиваторів, залучених у процеси образної деривації, розкрити їх словотвірний потенціал та загалом «культурну опрацьованість» в українській мові.

Наступний приклад теж підтверджує потребу враховувати в словникових дефініціях особливості мотивувальних ознак, що впливають на формування морфологічної будови та семантичної структури похідного слова. Закріплене в лексикографічних працях значення образного деривата *слимакуватий* — «який нагадує слимака, схожий на слимака (у 1 знач.)»: *Як дитина, плескав [Прокіп] у долоні, коли срібні плитки описували по дошці гарні слимакуваті закрути* (І. Франко) [СУМ, IX, 353], — не відразу допомагає сформулювати цілісне розуміння ознаки, названої похідним прикметником, адже аспекти семантики мотиватора *слимак* — «безхребетна тварина роду червононогих молюсків; равлик» [СУМ, II, 137], до якого відсилає словникове тлумачення, можуть бути різними. Наприклад, прикметник *слимаковий* (← *слимак*) у сталих висловах передає значення, пов'язане з прикметою «повільний», «неквапливий»: *слимаковим ходом* — дуже повільно: *Жаль, що у нас чомусь усе мусить іти таким тихим слимаковим ходом* (Леся Українка) [СУМ, IX, 353]; *слимаковим ходом іде* — іде помалу, розлізло [Г-рНП, III, 152]. Ознаку «товстий, гладкий» фіксуємо для лексеми *слимак* у сталому порівняльному звороті *гладкий як слимак* — ситий, нагодований [Г-рНП, I, 483]. Семантичні деривати відображають зміст «безхарактерна, слабовільна, нікчемна людина» [СУМ, IX, 353]; «монастирській служка, послушникъ» [СлГр, IV, 150]. Деякі інші асоціативно-образні зв'язки фіксуємо в діалектному мовленні: *слимака дати облизати кому* — пошити когось в дурні [СБойкГ, II, 230]; *слимачитися* — вульг. цілуватися [СГЦБойк, 432; 489].

Проте, як вдалося спостерегти в матеріалах наведених далі лексикографічних праць, залучення мотивувальної ознаки, що фіксує подібність до *закрученої у вигляді спіралі черепашки равлика (слимака)*, відображають не тільки синтагматичні зв'язки прикметника *слимакуватий*, засвідчені контекстом із твору І. Франка в СУМ. Такі асоціативно-образні відношення також можуть бути передані структурно-семантичними особливостями й морфологічними, і семантичних дериватів. Зокрема, це образний прикметник (*слимакова*) *гвинтова лінія*, зафіксований в РУС як відповідник до рос. *винтовая линия* [РУС, 108–109]. Укладачі «Словаря чужих слів» (1910 р.) З. Кузеля та М. Чайковський використали ад'єктив *слимакуватий, звинений як пружина* для пояснення іншомовного слова *спіральний* [СЧС, 285]. Зв'язок з уявленнями про зображення *закрученої лінії, що нагадує черепашку слимака*, фіксує лексико-семантичний варіант «3) Писанка сь ізображенієм улитки», включений до семан-

тичної структури лексеми *слимак* у «Словарі...» за ред. Б.Д. Грінченка з посиланням на матеріали газети «Київська старина» [СлГр, IV, 150].

Прикметною особливістю відсубстантивних ад'єктивів, утворених на базі зооморфної концептуальної метафори за допомогою форманта *-уват-*, є те, що мотивувальна ознака найчастіше відображає подібність зовнішнього вигляду людини; вияву її поведінки, характеру й стану до схожих ознак тварини (*бугайкуватий чоловік* — кремезний; *жукуватий пастушок* — з темною шкірою обличчя; смаглявий; *собакуватий урядник* — злий, жорстокий, недобррозичливий, прискіпливий тощо). Менш поширеними є зв'язки зоонім → ознаки артефактів. Саме таку особливість творення деривата *слимакуватий* передає його контекстне оточення. Тому закріплення мотивувальної ознаки, яка певним чином репрезентує внутрішню форму слова, мало би стати важливим елементом у словникових тлумаченнях лексичного значення образних похідних одиниць. Це дасть змогу більш точно відобразити збережену в структурно-семантичних особливостях слова специфіку світосприйняття носіїв мови.

II. Лексикографічне закріплення образних дериватів, що входять до структури похідних прикметників — полісемантив. Відсубстантивні ад'єктиви такого типу творяться здебільшого за допомогою суфіксів *-ан-*, *-ач-* (*-яч-*), *-ин-*, *-н-*, *-ов-* (*-ев-*), *-ськ-* (*-цьк-*), *-уч-* (*-юч-*), наприклад:

- *вівсяний* — 1) прикм. до овес; 2) *кольору соломи вівса; світло-жовтий*. Такий *молодий* [Уланов], *вродливий*, з *вівсяними бровами над синіми, чистими-чистими очима* (І. Вільде); *Вівсяне волосся* [СУМ, I, 550];
- *солом'яний* — 1) прикм. до солома; 2) *який має колір соломи; світло-жовтий*. *Завадки вже не було на сцені. На його місці стояв юнак з буйною солом'яною чуприною* (І. Вільде); 3) *перен. який легко можна порушити; нестійкий, неміцний*. *Краще солом'яна згода, як золота звада* (Укр. присл.) [СУМ, IX, 450];
- *жаб'ячий* — 1) прикм. до жаба 1; 2) *такий, як у жаби*. — *Бачу я її [дівчини] погляд лобуряцький, губи довгі жаб'ячі* (Панас Мирний); *Пристав, насупившись, видивився на хлопців нерухомим жаб'ячим поглядом* (О. Гончар) [СУМ, II, 500];
- *павиний* — 1) прикм. до пава 1, 2; 2) *перен. такий, як у пави; плавний, величавий* [СУМ, VI, 7]. *Дівчата із Рославич були одна до одної, особливо — співочі; Наталка насамперед з її павиною ходою, <...> але й голос у неї був — золота падь* (Ю. Косач);
- *барвінковий* — 1) прикм. до барвінок; 2) *який має колір квітів барвінку; голубуватий*. *Білясті хмарини на очах розпли-*

ваються і тануть у барвінковому небі (В. Козаченко) [СУМ, I, 105];

- *інквізиторський* — 1) *іст.* прикм. до інквізитор 1. 2) *перен. надзвичайно жорстокий, дуже суворий* [СУМ, IV, 30]. — *Що це знову за поетична заява? — спитала вона з зимним, інквізиторським поглядом* (О. Кобилянська) [ТСУМ-20];
- *царський* — 1) прикм. до цар 1; належний цареві; 3) *перен. розкішний, величний, багатий; такий, як у царя*. *Отож з 9-ї версти почали ми, голубонько моя, підійматися вгору. З цього місця починається добра (царська) дорога* (М. Коцюбинський) [СУМ, XI, 183–184].

У сучасному мовознавстві формування ЛСВ зі значенням якісної ознаки у структурі багатозначних відносних прикметників пов'язують або з результатами семантичної деривації (Д.Х. Баранник, А.П. Грищенко, О.К. Безпояско), або ж розглядають як наслідок словотворчих процесів (праці О.А. Булгакової, О.А. Земської, Л.А. Лисиченко, В.М. Мусатова, К.В. Огольцевої, О.О. Селіванової, І.А. Ширшова та ін). Вважаємо, що ад'єктивна семантика, у якій ключову роль відіграє образний компонент змісту, не походить від прямого номінативного значення прикметника, а виводиться через зв'язок з твірним іменником — мотиватором. Свідченням цього є те, що досліджувані образні деривати (й однозначні, і полісеманти) включають такі ЛСВ чи відтінки значень, які у своїх тлумаченнях містять зв'язок із мотивувальним твірним іменником «такий, як...», «такий, як у...» (*царя, пави, жаби* та ін.), «як у...». Контекстуальні зв'язки слів, наприклад, у висловах *інквізиторський погляд, блазеньська покора, жонглерська вправність* засвідчують, що йдеться не про інквізитора, блазня чи жонглера і властиві їм риси, а про інших осіб, які за ознаками свого характеру, поведінки (суворості, зверхності, покірності, підлабузництва), вправності й т. ін. схожі, подібні до них. Тому такі ЛСВ вважаємо *образними структурно-семантичними дериватами* на тій підставі, що значення якісної ознаки є наслідком словотворчого процесу, в основу якого покладено мотиваційні зв'язки, сформовані на базі образних уявлень. Підтвердженням таких міркувань є й думка І.Г. Ольшанського про властивість багатозначного слова бути поліденотативним, і в одних випадках допускати виділення смислового центру (інваріантного, спільного значення), а в інших — бути позбавленим семантичної спільності [10, 8].

У лексикографічній практиці опису семантичних особливостей похідних ад'єктивів простежуємо низку непослідовностей, які призводять до труднощів у розмежуванні значень відносних (присвійно-відносних) і якісних прикметників. В одних випадках образно-метафоричне зна-

чення, в основі якого зафіксовано зв'язок з якісною ознакою елемента дійсності (колір, розмір, форма; психічний стан, риси характеру й поведінки, інтелектуальні властивості тощо), подано як окремий ЛСВ, що, з огляду на розбіжності у трактування його походження, є прийнятним у випадках і семантичного, і морфологічного процесів деривації. Проте виокремлюємо значну кількість відносних (присвійно-відносних) прикметників, для яких значення якісної ознаки подано лише як семантичний відтінок у межах прямого значення, сформульованого в досить

типізованих дефініціях «прикметник до...», що часто, за словами А.П. Грищенка передають зміст «загальної відносності» [3, 145].

У таблицях 1 і 2 подаємо розбіжності у фіксуванні якісної (часто характеризувальної) ознаки в семантичній структурі відсубстантивних прикметників, утворених за моделями «основа іменника + -ов-» та «основа іменника + -ськ-». При цьому до уваги було взято основи мотиваторів, що належать до однакових лексико-семантичних груп: назв матеріалів, коштовних каменів, рослин та осіб.

Таблиця 1

ПРИКМЕТНИКИ, УТВОРЕНІ ЗА МОДЕЛЛЮ «ОСНОВА ІМЕННИКА + -ОВ-»

Агатовий — Прикм. до агат. // Власт. агатові, схожий на агат. <i>Теплим промінням засвітилися у дівчинки чорні, агатові очі</i> (Т. Масенко) [СУМ, I, 15]	Аквамариновий — 1. Прикм. до аквамарин. 2. Кольору аквамарина, блакитнувато-зелений. <i>Порошинки іскор спалахували у ласкавих аквамаринових хвилячках, блискучо-мінливих, як шовк</i> (З. Тулуб) [СУМ, I, 26]
Цинковий — Прикм. до цинк. // Кольору цинку; синювато-білий. <i>Вже місяць закруглив далекий диск над лісом, ... і в бляклих водах, де цинковий блиск</i> (М. Драй-Хмара) [СУМ, XI, 216]	Бронзовий — 1. Прикм. до бронза I // Зробл. з бронзи. 2. Який має колір бронзи; золотисто-коричневий. <i>Гаряче світло грало на запеченому бронзовому виду Олександри, обливало темні бронзові руки</i> (М. Коцюбинський) [СУМ, I, 239]
Полиновий — Прикм. до полин, полинь // Власт. полину, полиню; такий, як у полину, полиню. <i>Роса на траві мала вже полиновий колір перших приморозків</i> (І. Вільде) [СУМ, VII, 68]	Тютюновий — 1. Прикм. до тютюн I. 2. Який має колір тютюну; зелено-коричневий. <i>Тютюнові очі</i> Погиби блиснули двома іскорками (М. Стельмах) [СУМ, X, 336]
Пролісковий — Прикм. до проліска і пролісок I // Який має колір проліски, проліска. — <i>Ти любиш кого, Марійко? — звела на неї свої глибокі проліскові очі</i> (І. Цюпа) [СУМ, VIII, 217]	Терновий ¹ — 1. Прикм. до терен. 2. Кольором схожий на терен (у 2 знач.); темно-синій. <i>Сніги виблискували на сонці, сліпили очі, далекі байраки огорталися терновою синявою</i> (Г. Тютюнник). Тернові очі (очиці, оченята) — чорні з синюватим відливом очі, схожі на стиглі ягоди терну [СУМ, X, 93]
Рутовий — 1. Прикм. до рута I. Рувовий лист // Зробл. вигот. із рути // Який має колір листя рути. <i>Не ховайте молодого / У могилі темній / — Поховайте в холодочку, / В рутовім садочку</i> (Л. Первомайський) [СУМ, VIII, 914]	Маковий — 1. Прикм. до мак. 3. Розм. Який має колір червоної квітки маку. <i>Завжди в усім однакові Були обидві дочки. В обох спіднички макові, Вишивані сорочки</i> (В. Бичко) [СУМ, IV, 603]

Таблиця 2

ПРИКМЕТНИКИ, УТВОРЕНІ ЗА МОДЕЛЛЮ «ОСНОВА ІМЕННИКА + -СЬК-»

Блазенський — Прикм. до блазень // Власт. блазневі; такий, як у блазня. <i>На лиці в нього відбита школярська ніяковість і... блазенська покора</i> (І. Ле) [СУМ, I, 196]	Богатирський — 1. Прикм. до богатир. 2. Такий, як у богатиря, власт. богатиреві; могутній, великий. <i>Випростався</i> [Кузьменко] <i>на весь свій богатирський зріст</i> (А. Головка) [СУМ, I, 208]
Гвардійський — Прикм. до гвардія I і гвардієць I // Такий, як у гвардійця. — <i>Мирославо Наумівно, дай мені слово, — звівся з місця і випростався на весь свій гвардійський зріст солдат</i> (А. Головка) [СУМ, II, 43]	Дипломатичний — 1. Стос. до дипломатії (у 1 знач.). 2. Перен. Власт. дипломатові (у 2 знач.); ухильний, спритний. — <i>Ще недавно Олександр називав мене братом, — згадував Наполеон, — але то була дипломатична гра і хитрість росіянина</i> (П. Кочура) [СУМ, II, 281]
Генеральський — Прикм. до генерал. // Такий, як у генерала [Дрозденко]. <i>Добре, що директор готелю старий фронтовий товариш — бачиш, який номер удружив — прямо генеральський</i> (І. Кочерга) [СУМ, II, 50]	Олімпійський — 1. Прикм. до олімп. 2. Перен. Який відзначається величною врівноваженістю, незворушністю, стриманістю; такий, як в олімпійця, олімпійців (про настрої і т. ін.). <i>Що правда, мамо, то правда, — «олімпійство» не лежить в моїй натурі і трудно часом буває витримувати олімпійський спокій</i> (Леся Українка) [СУМ, V, 690]
Жонглерський — Прикм. до жонглер // Такий, як у жонглера. — <i>Можеш сидати! — гукнув він [офіцер] Чінаріу, з жонглерською вправністю міняючи свій солодко-ввічливий тон на солдафонську грубість</i> (Ю. Смолич) [СУМ, II, 544]	Клоунський — 1. Прикм. до клоун I. 2. Перен. Комічно-безглуздий, блазенський. — <i>Тут хата горить, а ви показуєте клоунські штучки, щоб людей відтягнути від пожежі</i> (І. Вільде) [СУМ, IV, 189]
Ковальський — 1. Прикм. до коваль. Ковальське ремесло // Такий, як у коваля, власт. йому. <i>Очі у Савченка не лише ковальські, а ще й снайперські</i> (Роб. Газ.); <i>Рука ковальська</i> [СУМ, IV, 202]	Ремісницький — 1. Прикм. до ремісник I. 2. Перен. Позбавлений творчої ініціативи. <i>Не треба надто простолінійно розуміти і знамениту формулу Чернишевського: «Прекрасне — це життя», бо тоді можна скотитись до грубого натуралізму, до байдужого, ремісницького копіювання життя без усякого відбору фактів та ідейного їх осмислення</i> (М. Рильський) [СУМ, VIII, 503]

Вважаємо, що у лексикографічній практиці формулювання словникових дефініцій для похідних відсубстантивних прикметників потрібно обов'язково враховувати здатність іменника-мотиватора утворювати не тільки відносні (чи присвійно-відносні) ад'єктиви, але і якісні. Тому значення якісної ознаки варто фіксувати як самостійний ЛСВ, оскільки часто він виникає внаслідок словотвірних процесів і засвідчує інші семантичні зв'язки з твірною базою. До того ж варто брати до уваги й неоднакову частоту вживання таких образних дериватів у різних сферах функціонування української мови і при потребі застосовувати позначку *рідко* чи інші стилістичні маркери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Принципи закріплення образних дериватів у лексикографічних працях, безперечно, потребують детального огляду в межах кожної словотвірної моделі та ґрунтовних теоретично-

практичних узагальнень щодо структурно-семантичних особливостей їх формування. Це дасть змогу встановити й узагальнити всі розбіжності й напрацювати однакові засади відображення у словниках образних похідних одиниць різних частин мови (іменників, прикметників, дієслів і прислівників). Виокремлення у словникових дефініціях мотивувальних ознак, пов'язаних з творенням образних дериватів, дасть змогу зафіксувати специфіку світосприйняття українців, виявлену в процесах номінації через вибір твірної бази та формування образно-мотиваційних зв'язків.

У перспективі це слугуватиме вагомим підґрунтям для врахування усіх семантичних відтінків слова з метою його всеохопного представлення в лексикографічних працях перекладного типу, що допоможе в такий спосіб відобразити національно-культурно специфіку кожної мови.

ДЖЕРЕЛА

1. Береговенко Л.М. Формування дериваційної системи прикметників української мови (якісні прикметники) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.М. Береговенко. — К., 1994. — 25 с.
2. Валюх З.О. Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / З.О. Валюх. — К., 2006. — 29 с.
3. Грищенко А.П. Суфіксальний словотвір прикметників в українській мові // Словотвір сучасної української літературної мови / А.П. Грищенко. — К. : Наукова думка, 1979. — С. 119–170.
4. Гуцуляк Т.Є. Образно мотивовані прикметники української мови (на матеріалі відсубстантивних дериватів із суфіксом -уват- (-юват-)) / Т.Є. Гуцуляк // *Virtus : Scientific journal* [голов. ред. М.А. Журба]. — 2017. — № 13. — С. 159–165.
5. Дияк О.В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд з коренями на позначення металів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.В. Дияк. — К., 2006. — 21 с.
6. Ермакова О.П. Сопоставительное изучение словообразования и внутренняя форма слова / О.П. Ермакова, Е.А. Земская // *Известия АН СССР. Серия литературы и языка.* — 1985. — Т. 44. — № 6. — С. 518–525.
7. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон // *Теория метафоры.* — М. : Прогресс, 1990. — С. 387–416.
8. Огольцева Е.В. Синонимия образных значений производных имен прилагательных / Е.В. Огольцева // *Филологические науки.* — 2005. — № 3. — С. 59–68.
9. Огольцева Е.В. Приемы лексикографического толкования образно-компаративных значений (на материале МАС) // *Проблемы истории, филологии, культуры* / Глав. ред. М.Г. Абрамзон. — Москва ; Магнитогорск ; Новосибирск. — 2009. — Выпуск 2(24). — С. 575–579.
10. Ольшанский И.Г. Лексическая полисемия в системе языка и тексте (на материале немецкого языка) / И.Г. Ольшанский, В.П. Скиба. — Кишинев : Штиинца, 1987. — 127 с.
11. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики / Е.В. Падучева. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 608 с.
12. Штонь О.П. Полісемія відносних прикметників (на матеріалі сучасної української прози 50–80-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.П. Штонь. — Тернопіль, 1997. — 17 с.
13. Штонь О.П. Структурно-семантичні групи багатозначних відносних прикметників (на матеріалі сучасної української прози) [Електронний ресурс] / О.П. Штонь // *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2016. — Вип. 42. — С. 99–105. — Режим доступу : <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/linguo/-/article/view/3486> (дата звернення 09.06.2016).
14. Юрина Е.А. Комплексное исследование образной лексики русского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е.А. Юрина. — Томск, 2005. — 47 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВТССУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
- Г-р НП — Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко : 2-е вид. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — Т. 1. — 832 с.; Т. 3. — 699 с.
- РУС — Російсько-український словник / ред. А.Ю. Кримський та С.О. Єфремов [Електронний ресурс]. — К. : Держ. вид-во України УАН, 1924–1933. — Т. 1–3. — К. : К.І.С., 2007. — Режим доступу : <http://www.r2u.org.ua> (дата звернення 19. 07. 2017).
- СБойкГ — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок / М.Й. Онишкевич. — Частина перша (А–Н). — К. : Наукова думка, 1984. — 496 с. — Частина друга (О–Я). — К. : Наукова думка, 1984. — 516 с.
- СГЦБойк — Матіїв М.Д. Словник говірок центральної Бойківщини / Відп. ред. В.В. Німчук. — К. ; Сімферополь : Ната, 2013. — 602 с.
- Слґр — Словарь української мови : у 4-х томах / упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. — К. : Наук. думка, 1996–1997.
- СУМ — Словник української мови : в 11-ти томах. — К., 1970–980.
- СЧС — Словар чужих слів / Зібрали Зенон Кузеля і Микола Чайковський. — Чернівці : з друкарні «Руска Рада», 1910. — 365 с.
- ТСУМ-20 — Тлумачний словник української мови в 20-ти томах (електронна версія Українського мовно-інформаційного фонду НАН України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://test.ulif.org.ua>. (дата звернення 01. 02. 2018).
- ФСУМ — Фразеологічний словник української мови : в 2-х книгах / Уклад. : В.М. Білоноженко та ін. — К. : Наукова думка, 1999. — 984 с.

REFERENCES

1. Berehovenko, L. M. (1994). Formuvannya deryvatsiinoi systemy prykmetnykiv ukrainskoi movy (yakisni prykmetnyky) [Formation of the Derivative System of the Adjectives of Ukrainian Language (qualitative adjectives)]. Extended abstract of candidate's thesis, K., 25 p.
2. Valiukh, Z. O. (2006). Typolohiia slovotvirnykh paradyhm imennyka v ukrainskii movi [Typology of Word-Building Paradigms of Nouns in Ukrainian Language]. Extended abstract of candidate's thesis. K., 29 p.
3. Hryshchenko, A. P. (1979). Sufiksalyi slovotvir prykmetnykiv v ukrainskii movi [The Suffixal Derivation of Adjectives in Ukrainian Language]. *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*, K., Naukova dumka, 119–170.
4. Hutsuliak, T. Ye. (2017). Obrazno motyvovani prykmetnyky ukrainskoi movy (na materialii vidsubstantyvnnykh deryvativ iz sufiksom -uvat- (-yuvat-)) [Figure Motivated Adjectives of Ukrainian Language (based on material substantivized derivatives with suffixes -uvat, -iuvat)]. *Virtus : Scientific journal* [holov. red. M. A. Zhurba], № 13, 159–165.
5. Dyiak, O. V. (2006). Strukturno-semantychna orhanizatsiia slovotvirnykh hnizd z koreniamy na poznachennia metaliv [Structural-semantic Organization of Word-formation Families with Roots on Designation of Metals]. Extended abstract of candidate's thesis. K., 21 p.
6. Yermakova, O. P., Zemskaya, Ye. A. (1985) Sopotavitelnoe izuchenie slovoobrazovaniya i vnutrenniaia forma slova [Comparative Study of Word Formation and Internal Form of the Word]. *Izvestiia AN SSSR. Seriya literatury i yazyka*, T. 44, № 6, 518–525.
7. Lakoff, Dzh., Dzhonson, M. (1990). Metafory, kotorymi my zhivom [Metaphors we Live by]. *Teoriia metafory*. M., Progress, 387–416.
8. Ogoltseva, Ye. V. (2005). Sinonimiia obraznykh znachenii proizvodnykh imen prilagatelnykh [Synonymy of Figurative Meanings of Derived Adjectives]. *Filologicheskie nauki*, № 3, 59–68.
9. Ogoltseva, Ye. V. (2009). Priiomy leksikograficheskogo tolkovaniia obrazno-komparativnykh znachenii (na materiale MAS) [Lexicographic Interpretation of Figurative Comparative Meanings]. *Problemy istorii, filologii, kultury* / Glav. red. M. G. Abramzon. Moskva-Magnitogorsk-Novosibirsk, Vypusk 2 (24), 575–579.
10. Olshanskii, I. G., Skiba, V. P. (1987). Leksicheskaia polisemiia v sisteme yazyka i tekste (na materiale nemetskogo yazyka) [Lexical Polysemy in the System of Language and Text (based on the German language)]. Kishinev, Shtiintsa, 127 p.
11. Paducheva, Ye. V. (2004). Dinamicheskie modeli v semantike leksiki [Dynamic Models in the Semantics of Vocabulary]. M., *Yazyki slavianskoi kultury*, 608 p.

12. Shton, O. P. (1997). Polisemiia vidnosnykh prykmetnykiv (na materialy suchasnoi ukrainskoi prozy 50 — 80-kh rokiv XX stolittia) [Polysemy of Relative Adjectives (based on the material of contemporary Ukrainian prose of the 50s and 80s of the XX century)]. Extended abstract of candidate's thesis, Ternopil, 17 p.
13. Shton, O. P. (2016). Strukturno-semantychni hrupy bahatoznachnykh vidnosnykh prykmetnykiv (na materialy suchasnoi ukrainskoi prozy) [Structural and Semantic Groups of Polysemantic Relative Adjectives (on the Basis of Modern Ukrainian Prose)]. [Elektronnyi resurs]. *Linhvistychni doslidzhennia*, zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody, Vyp. 42, 99—105.
<http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/linguo/-article/view/3486>
14. Yurina, Ye. A. (2005). Kompleksnoie issledovanie obraznoi leksiki russkogo yazyka [Comprehensive Study of the Figurative Vocabulary of the Russian Language]. Extended abstract of candidate's thesis. Tomsk, 47 p.

ABBREVIATIONS

- VTSSUM — Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dod. i dopov.) [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]. Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K., Irpin; VTF «Perun», 2005, 1728 p.
- H-rNP — Halytsko-ruski narodni prypovidky : U 3-kh t. [Galician-Russian Folk Proverbs]. Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv Dr. Ivan Franko : 2-e vyd. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. T. 1, 832 p.; T. 3, 699 p.
- RUS — Rosiisko-ukraïnskyi slovnyk [Russian-Ukrainian Dictionary]. Za red. A. Yu. Krymskoho ta S. O. Yefremova [Elektronnyi resurs (pidhotuvav O. Telemko)]. K., Derzh. vyd-vo Ukrainy YuAN, 1924–1933. T. 1–3. K., K.I.S., 2007 / Rezhym dostupu : <http://www.r2u.org.ua>
- SBoikH — Onyshkevych, M. I. (1984). Slovnyk boïkivskykh hovirok [Dictionary of Boiko Dialects]. Chastyna persha (A—N). K., Naukova dumka, 496 p.; Chastyna druha (O—Ya). K., Naukova dumka, 516 p.
- SHTsBoik — Matiiv, M. D. (2013). Slovnyk hovirok tsentralnoi Boïkivshchyny [Dictionary of Dialects of the Central Boïkivshchyna]. Vidp. red. V. V. Nimchuk. K.; Simferopol, Nata, 602 p.
- SIHr — Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]. U 4-kh tomakh / uporiadkuvav z dodatkom vlasnoho materialu Borys Hrinchenko. K., Naukova dumka, 1996–1997.
- SUM — Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]. V 11-ty tomakh. K., 1970–1980.
- SChS — Slovar chuzhykh sliv [Dictionary of Foreign Words]. Zibraly Zenon Kuzelia i Mykola Chaïkovskiy. Chernivtsi : z drukarni «Ruska Rada», 1910, 365 p.
- TSUM-20 — Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Interpretative Dictionary of the Ukrainian Language in 20 volumes]. V 20-ty tomakh (elektronna versiiia Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN Ukrainy) [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://test.ulif.org.ua> (data zvernennia : 01. 02. 2018).
- FSUM — Frazеологичний словник української мови [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. V 2-kh knyhakh / Uklad. V. M. Bilonozhenko ta in. K., Naukova dumka, 1999, 984 p.

СЛОВОТВІРНИЙ КОНЦЕПТ НІМЕЦЬКИХ СУФІКСАЛЬНИХ ІМЕННИКІВ З МЕТОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Ільчук О.А.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
o.ilchuk@kubg.edu.ua

Запропонована стаття присвячена когнітивному аспекту дослідження словотвірних одиниць, а саме йдеться про особливості утворення та типологізацію словотвірного концепту. Подано можливу дефініцію словотвірного концепту та визначено його суттєві характеристики. Здійснено спробу класифікувати словотвірні концепти на матеріалі німецьких суфіксальних іменників з метонімічним компонентом.

Ключові слова: концепт, словотвір, концептуальна ознака, концептуалізація, німецька мова.

Ільчук О.А.

Словообразовательный концепт немецких суффиксальных имен существительных с метонимическим компонентом

Предлагаемая статья посвящена когнитивному аспекту исследования словообразовательных единиц, а именно речь идет об особенностях образования и типологизации словообразовательного концепта. Подано возможную дефиницию словообразовательного концепта и определены его существенные характеристики. Предпринята попытка классифицировать словообразовательные концепты на материале немецких суффиксальных существительных с метонимическим компонентом.

Ключевые слова: концепт, словообразование, концептуальный признак, концептуализация, немецкий язык.

O. Ilchuk

Word-building concept of German suffixal nouns with metonymical component

If many scientific researches are devoted to the study of lexical and grammatical concepts, then the question of the word-building concept has not been adequately researched in linguistic studies. The purpose of the article is to provide a definition and outline the specifics of the word-building concept, to present the possible typology of word-building concepts on the example of a group of suffixal nouns of modern German with metonymic component.

The material of the study is about 3.600 lexical-semantic variants of suffixal nouns of modern German, with the aim of studying word-building concepts, the method of conceptual analysis is used.

Under the word-building concept we understand the information structure that contains the conceptual information of the word-building level about the sets of conceptual elements, conceptual structures and schemes used by the subject when creating or using derivative words.

The subject has conceptual information of the word-building level about word-building suffixes with a certain meaning, possible derivative units, models of their combination (word-building and cognitive models) and can use during the conceptualization information structures of different types. The bearers of word-building concepts are derived units, and the word-building concept is a morphological concept that consists of concepts of derivative morpheme and of suffix and is subjected to a lexical concept.

Word-building concepts of derived nouns are, for example, OBJECT OR OBJECT AS RESULT OF ACTION, PERSON FOR RESIDENCE OR STAY, RESULT OF ACTION, PLACE FOR EXECUTABLE ACTION, where the first part of the name of the word-building concept corresponds to morphological concept of suffixal morpheme (SUBJECT, PERSON, RESULT, PLACE), and the second part is the morphological concept of a derivative morpheme (AS THE RESULT OF ACTION, FOR RESIDENCE OR STAY, OF ACTION, FOR EXECUTABLE ACTION).

In general, derived nouns with suffixal formant represent word-building concepts that belong to the group of concepts BEING AND HUMAN ACTIVITY (46 %), OBJECT (27 %), PERSON (22 %), PLACE (4 %), PLANTS AND ANIMALS (1 %).

Further study of the word-building concept should be continued, in our opinion, by involving other groups of word-building units, including complex ones, which will clarify the proposed definition of word-building concept and establish clear criteria for the separation of word-building concepts.

Key words: concept, word-building, conceptual feature, conceptualization, German.

Вступ. У питанні лексичних та граматичних концептів, які презентуються лексичними, морфологічними й синтаксичними засобами, є чимало вагомих напрацювань, але питання словотвірного концепту поки що недостатньо висвітлено у мовознавчих студіях (Л.М. Борисенкова, О.П. Шишліна, А.Т. Сидорова), хоча словотвірний концепт є не менш важливим, ніж інші типи концептів. **Актуальність** даного дослідження зумовлена загальною тенденцією лінгвістичних студій на дослідження різних типів когнітивних структур у процесах формо- та змістотворення. **Мета статті** — надати визначення та окреслити специфіку словотвірного концепту, презентувати можливу типологію словотвірних концептів на прикладі групи похідних суфіксальних іменників сучасної німецької мови.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез і тощо. Словотвірний концепт визначають як "... абстрактну інформаційну структуру у свідомості людини, яка реалізується в мовленні при творенні похідних основ" [6, 13]. Словотвірний концепт утворюється словотворчими засобами у результаті словотворчих процесів, наприклад, утворення похідного або складного слова. Інформація, яку зберігає і відтворює словотвірний концепт, — це знання про словотворчі засоби та структури, які слугують концептуалізації певного фрагмента дійсності: «Словотвірний концепт являє собою згусток інформації про наявність у мові структур, схем і компонентів, які здатні відтворити певний образ на словотвірному рівні» [6, 13].

Однією з особливостей словотвірного концепту є той факт, що за допомогою словотворчих засобів здійснюється концептуалізація тієї найважливішої інформації, яка не може бути виражена лексичним значенням, мова йде про пресупозиції як знання про типові ситуації, які існують між денотатами твірної і похідної одиниці в об'єктивній реальності [5].

Ще однією суттєвою характеристикою словотвірного концепту є його комплексний, інтегрований характер, який є результатом формування словотвірного концепту «з опорою на вже існуючі конвенційні номінації, словотвірні форманти і моделі» (переклад наш. — О.І.) [2, 5]. Іншими словами, для формування словотвірного концепту використовуються в якості основи номінації наявні у свідомості та у мові словотвірні одиниці, моделі та засоби.

У структурному плані словотвірний концепт представлений морфемами, які відображають когнітивну структуру та виконують функцію ментальної репрезентації: «За МС (морфемною структурою. — примітка наша) знаходиться певна концептуальна сутність, яка представляє собою інтеграцію знань, яка експлікується морфемами, що складають цю структуру» [5, 18].

Методологія дослідження. Матеріалом дослідження слугують близько 3.600 лексико-семантичних варіантів похідних суфіксальних іменників сучасної німецької мови, відібраних методом суцільної вибірки зі словників. Для встановлення структури, змісту та типології словотвірних концептів ми застосували метод концептуального аналізу. Побудові типології словотвірних концептів передувало виявлення концептуальної структури шляхом побудови пропозиційних схем та з'ясування концептуальних ознак (твірної одиниці та суфікса) досліджуваних мовних одиниць.

Дослідження та обговорення. Під *словотвірним концептом* ми розуміємо інформаційну структуру, що містить концептуальну інформацію словотвірного рівня про набори концептуальних елементів, концептуальні структури і схеми, яка використовується суб'єктом при творенні або вживанні похідних слів.

Словотвірний концепт МІСЦЕ похідних суфіксальних іменників містить інформацію про концептуальну структуру похідної одиниці, яка утворена концептом твірної одиниці (це може бути дієслівний, іменниковий або прикметниковий концепт) та концептуальною ознакою суфікса (а саме суфіксом з локативним значенням), а також про концептуальний зміст похідного іменника, який складають концептуальні ознаки твірної одиниці (дія, особа, ознака тощо) та концептуальна ознака суфікса.

Суб'єкт володіє концептуальною інформацією словотвірного рівня про словотворчі суфікси з локативним значенням, можливі твірні одиниці, моделі їх поєднання (словотвірні та когнітивні моделі) та може використати при концептуалізації місця інформаційну структуру типу місце за дією або надати перевагу іншим інформаційним структурам з локативним значенням, таким, як місце за особою або предметом.

Похідні суфіксальні іменники з метонімічним компонентом є засобами вербалізації словотвірних концептів метонімічного типу, тобто таких, які базуються на відношенні каузальної, атрибутивної, локальної, кількісної суміжності між концептуальними ознаками твірної та похідної одиниці: наприклад, словотвірні концепти МІСЦЕ ЗА ВИКОНУВАНОЮ ДІЄЮ, МІСЦЕ ЗА ПРАЦЮЮЧОЮ ОСОБОЮ, МІСЦЕ ЗА ВИКОРИСТОВУВАННЯМ АБО ВИГОТОВЛЮВАННЯМ ПРЕДМЕТОМ містять локальний тип метонімічного відношення між твірною одиницею (ДІЯ, ОСОБА, МІСЦЕ) та похідною одиницею (МІСЦЕ).

Реалізація словотвірного концепту розпочинається через сприйняття та концептуалізацію фрагмента реальності, коли за допомогою когнітивних операцій виділяються концептуальні ознаки, далі відбувається пошук серед наявних у ментальності людини інформаційних структур

і звернення до словотвірних концептів, потім обирається словотвірна модель та словотворчі засоби відповідно до знань, які потрібно передати про фрагмент реальності.

Словотвірний концепт має ряд специфічних рис. По-перше, вербалізаторами словотвірних концептів є лише похідні одиниці, тоді як носіями лексичних концептів є усі мовні одиниці — як непохідні, так і похідні. Тому як одиниця лексичної системи мови похідне слово є носієм лексичного концепту, який передається окремими словами, та як одиниця словотвірної системи мови похідне слово є носієм словотвірного концепту.

По-друге, словотвірний концепт належить до типу морфологічних концептів, які виражаються поряд з граматичними морфемами також словотворчими морфемами — твірними та афіксальними: «Концепт, який передається морфологічно, — це виражена морфологічною формою одиниця знання про представлення світу у мові, тобто одиниця мовного знання, яка передає спосіб мовної репрезентації знання енциклопедичного» (*переклад наш — О.І.*) [1, 3]. Враховуючи, що словотвірні засоби також передають морфологічні концепти, то дане визначення морфологічно вираженого концепту можна розширити до «концепт, який передається морфологічно, — це виражена морфологічною формою або дериваційною морфемою одиниця знання ...».

По-третє, словотвірний концепт утворюють морфологічні концепти нижчого рівня — твірної та суфіксальної морфем, а власне словотвірний концепт підпорядковується концепту вищого рівня — лексичному концепту: «Саме морфоконцепти, що у вербальній репрезентації являють собою словотвірні (дериваційні) морфеми, найбільшою мірою обумовлюють зростання кількості лексикалізованих концептів» [3, 3].

Словотвірний концепт похідних іменників (ПОХІДНА ОДИНИЦЯ) утворений морфологічним концептом твірної слова (ТВІРНА ОДИНИЦЯ) та морфологічним концептом суфікса. Морфологічними концептами твірної одиниці та суфікса похідних іменників є ДІЯ, ОЗНАКА, ПРЕДМЕТ, ОСОБА, МІСЦЕ, ПРЕДМЕТ, ЖИВА ІСТОТА. Словотвірними концептами похідних іменників є, наприклад, ПРЕДМЕТ ЯК ОБ'ЄКТ АБО РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, ОСОБА ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ АБО ПЕРЕБУВАННЯ, РЕЗУЛЬТАТ ЗА ДІЄЮ, МІСЦЕ ЗА ВИКОНУВАНОЮ ДІЄЮ, де перша частина назви словотвірного концепту відповідає морфологічному концепту суфіксальної морфемі (ПРЕДМЕТ, ОСОБА, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, МІСЦЕ), а друга частина — морфологічному концепту твірної морфемі (ЯК ОБ'ЄКТ АБО РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ АБО ПЕРЕБУВАННЯ, ЗА ДІЄЮ, ЗА ВИКОНУВАНОЮ ДІЄЮ).

У цілому похідні іменники з суфіксальним формантом представляють групи словотвірних концептів, серед яких: БУТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ (46 %), ПРЕДМЕТ (27 %), ОСОБА (22 %), МІСЦЕ (4 %), РОСЛИНИ ТА ТВАРИНИ (1 %). Ми зупинимося на типології словотвірного концепту БУТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ суфіксальних іменників сучасної німецької мови з метонімічним компонентом, який становить найбільшу групу.

Словотвірний метонімічний концепт БУТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ представлений п'ятьма концептами:

1. ПРОЦЕС АБО РЕЗУЛЬТАТ ЗА ДІЄЮ (75 %):
Überhaupt seien 54 Prozent an Nato- und EU-Staaten exportiert worden, oft auch als Zulieferung für dortige Rüstungsunternehmen [Die SZ, 19.02.2016]. Zulieferung у даному випадку має значення «постачання комплектувальних».
2. СТАН ЗА ДІЄЮ АБО ОЗНАКОЮ АБО ОСОБОЮ (ВКЛЮЧНО З (СТОСУНКИ/ЗВ'ЯЗКИ/ПОСАДА) (12 %):
Einsamkeit, sagte er einmal, sei der Aggregatzustand, mit dem er sich am tiefsten befreundet habe [Die Zeit, 11.02.2016]. Einsamkeit у даному випадку має значення «самотність».
3. ПОВЕДІНКА ЗА ОСОБОЮ АБО ДІЄЮ (7 %):
Die Bewertung des Aufstands spaltet Polen bis heute : Für die einen ist er Ausdruck von Heldentum, für die anderen sinnloses Blutvergießen [Die Zeit, 01.08.2015]. Heldentum у даному випадку має значення «героїзм».
4. ВИСЛОВЛЮВАННЯ ЧИ ОКРЕМА ДІЯ ЗА ДІЄЮ АБО ОСОБОЮ АБО ОЗНАКОЮ (4 %):
<...> “Dieser Vollversammlung wurde die heilige Aufgabe mitgegeben, Entsetzlichkeiten wie den Holocaust für immer zu verhindern” [Die Zeit, 22.01.2015]. Entsetzlichkeiten у даному випадку має значення «жахливі дії».
5. СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДІЄЮ АБО ОСОБОЮ (2 %):
Fuchs will daher vorerst mit einer kleinen Gruppe testen, ob er auch Deutsche für Schnitzerei begeistern kann [Die SZ, 07.07.2016]. Schnitzerei у даному випадку має значення «різьблення».

Усі концепти, окрім РЕЗУЛЬТАТ ЗА ДІЄЮ, можуть бути утворені різними концептуальними ознаками. СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ може бути утворений концептуальними ознаками дії або особи: концепт СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ слова *Schnitzerei* «різьблення» утворений концептуальною ознакою дії дієслова *schnitzen* «різьбити» або концептуальною ознакою особи іменника *Schnitzer* «різьбяр».

СТАН може бути утворений концептуальними ознаками дії (концепт слова *Begeisterung* «захоплення» утворений концептуальною ознакою дії дієслова *begeistern* «захоплювати»), ознаки (концепт слова *Machtlosigkeit* «безсилля» утворений атрибутивною концептуальною ознакою прикметника *machtlos* «безсилий») або особи (концепт слова *Kameradschaft* «приятелі» утворений концептуальною ознакою особи іменника *Kamerad* «приятель»).

Загалом виявлені концепти представляють різні аспекти буття та діяльності людини: процес або результат, стан, поведінку, висловлювання чи окрему дію, сферу діяльності. Засобами об'єктивності словотвірного концепту БУТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ є твірні акціональні, суб-

стантивні, атрибутивні основи, а також суфікси *-e, -ei (-erei), -er, -heit (keit, -igkeit), -nis, -schaft, -tum, -ung*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті запропоновано визначення та надано характеристику словотвірного концепту, представлено загальну типологію словотвірних концептів на прикладі групи суфіксальних іменників сучасної німецької мови. Детальніше вивчення словотвірного концепту слід продовжити, на наш погляд, залучивши інші групи словотвірних одиниць, у тому числі складних, що дозволить уточнити запропоновану дефініцію словотвірного концепту та встановити чіткі критерії виділення словотвірного концепту.

ДЖЕРЕЛА

1. Беседина Н.А. Роль морфологических категорий в организации языка как когнитивной системы / Н.А. Беседина ; БелГУ // Когнитивные исследования языка : сб. науч. тр. / Тамб. гос. ун-т и др. ; гл. ред. Е.С. Кубрякова. — Москва ; Тамбов, 2010. — Вып. VII : Типы категорий в языке. — С. 363–371.
2. Борисенкова Л.М. Морфологическая и семантическая деривация в когнитивном аспекте : на материале немецкого языка : автореферат дис. ... доктора филологических наук : 10.02.04 / Л.М. Борисенкова; [Место защиты: Нижегород. гос. лингвист. ун-т им. Н.А. Добролюбова]. — Нижний Новгород, 2010. — 39 с.
3. Гармаш О.Л. Структура концептів морфологічного та лексичного змісту як складових концепто-системи сучасної англійської мови / О.Л. Гармаш // Мовні і концептуальні картини світу. — 2013. — Вип. 43(1). — С. 245–251.
4. Ільчук О.А. Концептуальна структура та концептуальний зміст похідних іменників німецької мови з метонімічним суфіксальним формантом / О.А. Ільчук // Мова і культура. — К. : Видавн. дім Д. Бурого, 2016. — Вип. 19. — Т. I(181). — С. 261–268.
5. Сидорова Т.А. Проблема мотивированности слов фразеологизированной морфемной структуры в современном русском языке (системно-функциональный и когнитивный аспекты) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Сидорова Т.А. — Н. Новгород, 2007. — 45 с.
6. Шишліна О. Поняття словотвірного концепта / О. Шишліна // Філологічні науки. — 2011. — Вип. 8. — С. 110–115.
7. Шишліна О.П. Словотвірний потенціал іменників — термінів рослинництва в сучасній німецькій мові (структурно-семантичний і когнітивний аспекти) : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.П. Шишліна ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2010. — 20 с.
8. Ilchuk O. Das konzeptuelle metonymische Modell der abgeleiteten Substantive des modernen Deutsch mit den heimischen Suffixen / Ilchuk O. // European Journal of Literature and Linguistics.— Vienna: «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. — № 4.— 2016. — P. 60–62. DOI: dx.doi.org / 10.20534 / EJLL — 16 — 4 — 60 — 62
9. Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache. — Berlin : Brandenburgische Akademie der Wissenschaften [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.dwds.de/>
10. Sueddeutsche Zeitung (SZ) [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.sueddeutsche.de>
11. Zeit Online [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.zeit.de>

REFERENCES

1. Besedina, N. A. (2010). Rol morfoloģicheskikh kategorii v organizatsii yazyka kak kognitivnoi sistemy [The Role of Morphological Categories in the Organization of Language as a Cognitive System]. Kognitivnyie issledovaniia yazyka : sb. nauch. tr., Tamb. gos. un-t i dr., VII, 363–371.
2. Borisenkova, L. M. (2010). Morfoloģicheskaja i semanticheskaja derivatsiia v kognitivnom aspekte: na materiale nemetskogo yazyka: avtoreferat dis. ... doktora filologicheskikh nauk [Morphological and Semantic Derivation in the Cognitive Aspect]. Nizhegor. gos. lingvist. un-t im. N.A. Dobroliubova, 39 p.

3. Harmash, O. L. (2013). Struktura konceptiv morfolohichnoho ta leksychnoho zmistu yak skladovykh kontseptosystemy suchasnoi anhliiskoi movy [The Structure of the Concepts of the Morphological and Lexical Contents as Components of Concept System of Modern English]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 43(1), 245–251.
4. Ilchuk, O. A. (2016). Kontseptualna struktura ta kontseptualnyi zmist pokhidnykh imennykh nimets'koi movy z metonimichnym sufiksalmym formantom [Conceptual Structure and Conceptual Content of Derived Nouns of German with Metonymical Suffixal Formant]. *Mova i kultura*, K., Vydavn. dim D. Buraho, 19, T. I (181), 261–268.
5. Sidorova, T. A. (2007). Problema motivirovannosti slov frazeologizirovanoi morfemnoi struktury v sovremennom russkom yazyke (sistemno-funktsionalnyi i kognitivnyi aspekty): avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk [The Problem of Motivating the Words of the Phraseological Morpheme Structure in Modern Russian (system-functional and cognitive aspects)]. N. Novgorod, 45 p.
6. Shyshlina, O. (2011). Poniattia slovotvirnoho kontseptu [Word-formation Concept]. *Filolohichni nauky*, 8, 110–115.
7. Shyshlina, O. P. (2010). Slovtvirnyi potentsial imennykh — terminiv roslinnytstva v suchasni nimets'kii movi (strukturno-semantychnyi i kognitivnyi aspekty): avtoref. dys... kand. filol. nauk [Word-formation Potential of the Nouns — Crop Growing Terms in Modern German (structural, semantic and cognitive aspects)]. Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V. N. Karazina, 2010, 20 p.
8. Ilchuk, O. (2016). Das konzeptuelle metonymische Modell der abgeleiteten Substantive des modernen Deutsch mit den heimischen Suffixen, *European Journal of Literature and Linguistics*, Vienna: «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, № 4, 60–62. DOI: dx.doi.org / 10.20534 / EJLL — 16 — 4 — 60 — 62
9. Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache.
<https://www.dwds.de/>
10. Sueddeutsche Zeitung (SZ).
<http://www.sueddeutsche.de>
11. Zeit Online.
<http://www.zeit.de>

ВАРІАТИВНІСТЬ ФОРМ ІМЕННИКІВ У ЗНАХІДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (корпусне дослідження)

Шведова М.О.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. В. Васильківська, 78, м. Київ, 03150
corpus.textiv@gmail.com

Стаття містить дослідження вживання варіативної форми знахідного відмінка іменників-назв неістот в однині. Дослідження було проведено на основі Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК, uacorporus.org). Наголошується на тому, що варіативну форму знахідного відмінка мають здебільшого іменники конкретної семантики певних лексико-семантичних груп (назви частин тіла, грошей, нагород, документів та предметів для запису, предметів одягу, їжі, невеликих речей і приладів, зброї, транспорту), якими керують дієслова із значенням набування, розміщення, зміни положення, вилучення, віддалення, бажання, пошуку тощо. Багато таких сполучень є фразеологічно зв'язаними. Частотність цих форм у різних регіонах неоднакова, що відповідає різній поширеності їх у діалектах.

Ключові слова: українська мова, граматики, словосполучення, знахідний відмінок, регіональна варіативність, корпус.

Шведова М.А.

Вариативность форм имен существительных в форме винительного падежа единственного числа в украинском языке (корпусное исследование)

Статья содержит исследование употребления вариативной формы винительного падежа неодушевленных существительных в единственном числе. Исследование было проведено на основе Генерального регионально аннотированного корпуса украинского языка (ГРАК, uacorporus.org). Подчеркивается, что вариативную форму винительного падежа имеют главным образом существительные конкретной семантики определенных лексико-семантических групп (названия частей тела, денег, наград, документов и предметов для записи, предметов одежды, еды, небольших вещей и приборов, оружия, транспорта), которыми управляют глаголы со значением приобретения, размещения, смены положения, извлечения, отдаления, желанья, поиска и т. д. Многие из таких сочетаний являются фразеологически связанными. Частотность этих форм различается в разных регионах, что соответствует разной распространенности их в диалектах.

Ключевые слова: украинский язык, грамматика, словосочетание, винительный падеж, региональная вариативность, корпус.

M. Shvedova

Variation in accusative singular nominal forms in Ukrainian: a corpora-based research

*The paper studies the variation between two forms of inanimate nominal forms in accusative singular for masculine declension in Ukrainian. With some nouns two forms are possible: the one coinciding with nominative (which is the default standard way for inanimate nouns in East Slavic) and coinciding with genitive (according to the pattern attested normally with animate nouns). The study is based on the General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC, uacorporus.org) that contains about 190 million tokens of standard-oriented literary representing all the regions of Ukraine since the beginning of the 19th century until the latest decades. It is found that the presence of the variation (that is of the genitive-like forms) is governed by the semantic properties of both nouns and transitive verbs that enter into the construction in question. The variation is present mainly with concrete nouns belonging to certain semantic fields (body parts, money, awards, documents and stationery, clothes, food, little objects and devices, weapon, transport) that are governed by verbs of acquisition, positioning, change of position, extraction, distancing, desire, search etc. Many such collocations are phraseologically bound (such as *vterty nosa* 'to show advantage over somebody', literally 'to wipe somebody's nose'). Normative dictionaries tend to exclude the use of abstract nouns in the form that coincides with genitive (such as *hrex* 'sin' and *dux* 'spirit'), whereas the phraseologisms with these*

nouns are present in the text. The frequency of the form in question differs by regions in a way that corresponds to their spread in the respective dialects. This form is at its maximum in the central regions of Ukraine (the Kyiv, Cherkasy regions), in the south (the Kherson region and Crimea) and in the west (the Khmelnytskyi and Ternopil regions), and they are the less frequent in the east (the Luhansk and Donetsk regions) and in the north (the Sumy, Chernihiv and Rivne regions). The findings are illustrated with corpora examples and statistical data.

Key words: Ukrainian language, grammar, verb phrase, accusative, regional variation, corpus.

Вступ. Деякі іменники-назви неістот чоловічого морфологічного роду в українській мові мають у знахідному відмінку однини паралельні форми: *взяти ніж/ножа, написати лист/листа, роззявити рот/рота*. Форма, яка збігається з називним відмінком, є основною і вживається без обмежень, щодо форми, яка збігається з родовим відмінком (другий знахідний відмінок), існують певні семантичні та стильові обмеження. Опис умов вживання форм родового відмінка у значенні знахідного неістот в однині є **метою** цієї статті.

Огляд лінгвістичних гіпотез щодо варіативності форм іменників в знахідному відмінку. Причиною чергування форм родового та знахідного відмінків в сучасній мові деякі дослідники визнають фонетичні закономірності. О. Матвієнко пов'язує вживання тієї чи іншої форми із темпом вимови: «напруженіша рвучкіша вимова краще передається називною формою, а повільніша — родовою» [9, 55]. І.Р. Вихованець вважає, що «використання родового відмінка у функції знахідного може пов'язуватися з вимогами мелодійності української мови (вживання закінчення *-а* на стику приголосних або при нагромадженні приголосних)», а в поетичних творах вживання цієї форми може бути пов'язане з вимогами ритміки [3, 33].

Семантично вживання форм на *-а* пояснювали присутністю елемента значення частковості (частки або тимчасового користування: «*дав воза — позичив воза, дав на час, покористуватися; дав віз — зовсім, як і продав віз*») [10, 108–109], або стилістичним, образним наближенням до істоти: «форми родового відмінка на *-а*, вжиті в функції знахідного відмінка, вносять елемент поживлення, активізації об'єкта, до певної міри персоніфікують об'єкти» [6, 77]. Інколи знахідний на *-а* справді наближається за значенням до родового відмінка, може бути сприйнятий як родовий, пор.: — *Плачу карбованця авансом, — недбало заявив Дмитро* (В. Підмогильний, Невеличка драма, 1930) та *Стара Джериха вийняла з скрини сувій полотна, взяла карбованця грошей, найняла в сусіда конячку й повезла Нимидору в монастир* (І. Нечуй-Левицький, Микола Джеря, 1876).

Варіативної форми знахідного відмінка зазвичай набувають іменники конкретно-предметної семантики [15, 288]. Ю. Шевельов пише, що форми родового відмінка в знахідному не можливі «від тих іменників, які в жодному випадку не можуть

бути уявлені як щось виразно оформлене. Тому не можна сказати: *полетіли в ірія*, а тільки *полетіли в ірій, досліджує меда*, а тільки *досліджує мед* тощо» [22, 229]. Іван Огієнко виділяє кілька семантичних груп іменників, що набувають форми знахідного/родового відмінка, зокрема назви меблів, дерев, явищ природи, днів тижня, мір, місяців, граматичних термінів тощо. [11, 204–209]. У кількох дослідженнях наведено також приклади абстрактних іменників, які в знахідному відмінку однини інколи також мають форму родового відмінка, у 20-ті рр. вони розглядалися як допустимі [19, 36], пізніше — як такі, що виходять за межі літературної норми [9; 6, 77; 3, 33–34]. О. Матвієнко для ілюстрації таких відхилень наводить приклади: *Сільрада дає звіта; Коли він читав свого курса; Інститут оголосив конкурса*, приводить як поширені вирази: *склав іспита, скінчив інститута*. Такі коливання можна знайти в українських літературних текстах ХХ ст., наприклад, *скласти іспита: Він тлумачив сам собі — треба скласти іспита, добути стипендію й учитись* (В. Підмогильний, Місто, 1928); *Бородай з честю склав іспита* (І. Шаповал, В пошуках скарбів, 1963); *...син після п'ятьох марних спроб щасливо склав іспита на бакалавра* (Р. Дюшато, Таємниця крилатого змія, пер. з фр. 1964, М. Гайдай); *Склав останнього іспита, попереду вакації!* (В. Положий; Приватна клініка доктора Аугусто Буатрегано, 1986). Відомі приклади ідиоматизації форм на *-а/-я: втерти носа, врізати дуба, з'їсти облизня, піднести гарбуза* тощо. Сферами використання форм родового відмінка в функції знахідного вважають розмовну мову та мову художньої літератури [3, 33–34; 17, 139].

Методологія дослідження. Дослідження було проведено на базі Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК, uacorus.org), в якому зібрано тексти різних жанрів 1819–2018 рр. з усіх регіонів України; загальний обсяг корпусу понад 190 млн словоформ [21]. У корпусі представлені оригінальні українські тексти і переклади з 38 мов, найбільше — з англійської (488 текстів, 22 млн слів) та російської (443 тексти, 10 млн слів). Частка перекладів — 29 % (55 млн словоформ). Склад корпусу за жанром: художні тексти — 113 млн слів (60 %), наукові тексти — 45 млн слів (24 %), публіцистика — 17 млн слів (9 %), а також мемуари, щоденники (у тому числі тексти з Facebook), інтерв'ю, промови тощо. Обсяг текстів за періодами такий:

1819–1916 pp. — 5,9 млн слів; 1917–1932 pp. — 6,4 млн слів; 1933–1969 pp. — 25,3 млн слів; 1970–1990 pp. — 34 млн слів; 1991–2018 pp. — 102,4 млн слів. Обсяг підкорпусів за областями такий: Львівська 30,856924 млн слів, Харківська — 19,67 млн слів, Полтавська — 12,32 млн слів, Черкаська — 10,34 млн слів, Івано-Франківська — 8,73 млн слів, Чернігівська — 8,11 млн слів, Вінницька — 7,67 млн слів, Київська — 7,5 млн слів, Волинська — 7,5 млн слів, Тернопільська — 7,03 млн слів, Дніпропетровська — 6,48 млн слів, Хмельницька — 6,17 млн слів, Донецька — 5,24 млн слів, корпуси інших областей менші за обсягом (але не менше ніж 1,5 млн слів).

У корпусі було здійснено пошук іменників-назв неістот у формі родового відмінка однини після дієслова (перед яким немає частки *не*). З результатів пошуку вибрано найчастотніші іменники, які вживаються у варіативній формі знахідного відмінка, а також найчастотніші дієслова, які керують іменниками в такій формі. Виявлено семантичні групи цих слів.

Результати дослідження. На основі матеріалів корпусу (ГРАК) можна побачити, що форму другого знахідного відмінка іменники конкретної семантики найчастіше набувають у сполученні з дієсловами, які мають значення 1) набування (*взяти, схопити, підхопити, добути, дістати, одержати, знайти, заробити, заслужити, украсти, позичити* тощо); 2) розміщення, зміни положення (*тримати, повернути, підняти, опустити, відкрити, закрити, згорнути, сунути, встромити, приставити, сховати, одягнути, поправити* тощо); 3) вилучення, віддалення (*вихопити, витягти, вийняти, висмикнути, кинути, метнути, шпурнути, випустити, відкласти, загубити* тощо); 4) бажання, пошуку (*шукати, виглядати, просити, вимагати* тощо) та ін.

Форму другого знахідного відмінка найчастіше набувають іменники, що належать до кількох лексико-семантичних груп.

1. Слова, які називають частини тіла: *язик, рот, ніс, лоб, палець, хвіст, дзьоб* та деякі інші, зокрема у складі поширених виразів: 1) *прикусити язика, тримати язика за зубами, висолопити язика; ...Хотілось йому сказати, але щось держало язика* (В. Винниченко, Заручини, 1904); *Але й він, Городовський, теж, треба сказати, розпустив язика* (В. Підмогильний, Повість без назви, 1933–1934); *Ні, він не зможе творити, доки не вкоротить язика репродукторові* (В. Дрозд, Катастрофа, 1967–1968); — *Пригни язика, хоч на півгодини* (В. Савченко, Я ще повернусь, 1981); *Здогадуючись, що я не той, за кого себе видаю, Калюжний після чарки розв'язав язика* (В. Шкляр, Залишенець Чорний Ворон, 1996–2009); 2) *роззявити рота, розкрити рота, розтулити рота, відкрити рота, розтуляти рота, затулити рота, закрити рота, заткнути рота; Бабуся позіхала*

й хрестила рота (В. Підмогильний, Ваня, 1919); *Він набивав рота великими шматками, спішив ковтати, давився їжею* (В. Петров-Домонтович, Без ґрунту, 1942); *Отже тобі необхідний захист, і захист такий, що одразу позатикає рота усім незадоволеним* (О. Сарафанова, Повір у чудо, 2017); 3) *пхати носа, втерти носа, сунути носа, задирати носа; Кость зараз же якось кумедно зморщив носа, вишкірив зуби...* (В. Винниченко, Кумедія з Костем, 1910); *Натягти носа цьому хвалькові!* (В. Підмогильний, Місто, 1928); — *Затуліть носа — і їжте* (В. Владко, Нашадки скіфів, 1962); *Молчанов почухав носа, ствердно кивнув* (В. Головачов, Міра речей, 1982); *Та й невідомо, чи зараз мене пасуть, чи облишили, адже в саму Чечню я поки що не показував носа* (В. Шкляр, Елементал, 2001). Історично до цієї групи належать також вирази зі словом *дух*, які більш докладно буде розглянуто далі.

2. Слова, які називають гроші. А податки накипають: *що-с платив лева, то тепер п'єть, що-с їв солонину, то тепер барабулю* (В. Стефаник, Камінний хрест, 1899); *Якось зайшов до казино й кинув карбованця на двадцять — йому подали три червінці* (В. Підмогильний, Місто, 1928); *Коли платять четвертака за те, щоб подивитися на даму з Амстердаму, то чому не заплатити тридцяти копійок, щоб ізблизька глянути на Брюлова* (Т. Шевченко, Художник, пер. з рос. 1960, Л. Білецький); *Голову звісить, очі в землю, наче загубив п'ятака* (В. Близнець, Звук павутички, 1969); *...Заплатив п'ятака і катаяся в метро хоч цілий день* (В. Нестайко, Загадка старого клоуна, 1982); *Я дістав троюка, простяг своєму давньому товаришеві і авторові рецензовані мною романів* (В. Дрозд, Музей живого письменника, 1994); — *Хто бачив і покаже, — Вольфгер сперся на луку, — той матиме дуката* (А. Сапковський, Вежа блазнів, пер. з пол. 2006, А. Поритко); *За квартиру треба було дати хабара* (В. Кубів, Дороги і долі, 2005); *Нема тобі чого з бухгалтерією зв'язуватися, десь свій підпис залишати... — дадуть конверта за зачиненими дверима* (П. Васянович, Енелодром 1, 2008).

3. Слова, які називають нагороди. — *Коли вже ти так хочеш заробити хрестика, то, мабуть, паняй, брате, на фронт і не мороч нам більше голови!* (М. Хвильовий, Мати, 1930); *...Не за тим її дівчина творила, одухотворювала, вивищувала, щоб дістати плювка з кухонного смітника!* (В. Підмогильний, Невеличка драма, 1930); *Четвертий вартовий підняв галас, «ударив на сполох», сподіваючись, певно, заробити ордена таким «викриттям контрреволюції»* (І. Багрянний, Людина біжить над прірвою, 1948–1949); *Ну, дістану папіроса за добру новину?* (О. Лисяк, За стрілецький звичай, 1952); — *Скажеш чисту правду — куплю бублика* (М. Стельмах, Щедрий Вечір, 1966); *Чи ви чули, що о. Аркадія переведено*

на другу парафію, а о. Феогност дістав **набедре-ника**? (П. Загребельний, Неложними устами, 1981).

4. Слова, які називають документи та предмети для записів: лист, квиток, рецепт, документ, допис, блокнот, записник, зошит, словник тощо. Отже, так: скажи лікарю, най тобі дасть **рецепта** кантаріди (В. Винниченко, Божки, 1913–1914); Коломієць слухняно закрив **довідника** й зітхнув (Ю. Смолич, Ще одна прекрасна катастрофа, 1930); ...А стара Текля йому: «найди Гітляра, нехай дасть **документа**, що мій чоловік партизанив» (Є. Пашковський, Свято, 1989); Капітан взяв **паспорта** й таки глянув (В. Лис, Століття Якова, 2010).

5. Слова, які називають предмети одягу: капелюх, плащ, костюм, светр, носовичок та ін. Інтелігент виставив груди, поправив **банта**, розпрощався з дружиною, пішов... (Л. Скрипник, Інтелігент, 1929); Шліссер схопив **капелюха** й вискочив із кабінету (О. Бердник, Привид іде по Землі, 1959); Рвучкий холодний вітер примусив кожного щільніше застібнути **кожуха** (В. Малик, Таємний посол, 1971); Грицько жваво, як для його комплекції, підхопився і згріб **піджака**, що висів на стільці біля столу (В. Бережний, Модель слави, 1980); Вони майже не розмовляли, хоча Кемпер дав **шолома** з ларингофонами й пасажирові (В. Головачов, Каліюга Милосердя динозавра, 1990); Коли Володя переодягся у свого **светра** і штани, накинув **плаща** і ми вийшли в місто, у нього було таке блаженство на обличчі, що не передати... (В. Дрозд, Музей живого письменника, 1994); — Не викидайте корки від вина: надіньте їх на кінці спиць, і ви сплетете **светра** куди швидше (цікаво, що порада спробувати не кіряться вино і купити **светра** на зекономлені гроші мені не зустрілася) (С. Пиркало, Кухня егоїста, 2008).

6. Слова, які називають їжу: пряник, коржик, бублик, сухарик; Понюхав **пирого**, та не вдалося покуштувати [2]; Ще зовсім дитиною Ліза згоджувалася працювати цілий день, аби лиш дістати **марципана** (Е. Золя, Щастя Ругонів, пер. з фр. 1969, К. Рубинський, А. Перепадя); Насипала йому картоплі й очистила **огірка** (В. Шевчук, Дім на горі, 1980).

7. Слова, які називають невеликі речі та прилади: годинник, ключ, вимикач, м'яч, гаманець, телевізор, приймач, телефон. Він озирнувся навкруги, помалу **взяв стільця** й сів (В. Винниченко, Чесність з собою, 1911); Дуня постукала до нього, щоб спитати, хто йому дав **пакунка** й кому той пакунок треба передати (В. Петров-Домонтович, Доктор Серафікус, 1928–1929); Чоловік дістав **радіофона**, настроїв екран (Г. Альтов, Легенди про зоряних капітанів (збірка), пер. з рос. 1967, В. Кречотень); — Тату, купи́ть **телевізора** (М. Зарудний, На білому світі, 1967); Фурман мені каже: «Дай закурити». То я йому дав **кисета** (М. Зарудний, На білому світі,

1967); Я дістав **гамана** й дав кожній по десять лір (Е. Гемінгвей, Прощайвай, зброе, пер. з англ. 1968, В. Митрофанов); ...Йому дали **смолоскина** на довгій жердині, і він, як і всі, махав жарким вогнем, з якого капала смола (В. Близнаць, Земля світлячків, 1977–1978); Ще з іншої кишеньки дістав **тюбика** і, відкрутивши ковпачка, густою рідиною навхрест сполучив усі отвори (О. Палійчук, Страх заплющити очі, 1981); Але тепер люди легко знаходяться й легко тратяться. Команда «стріляй!» сприймається як «дай **сірника**» (Є. Куртяк, Спалені обози, 1990); — Я візьму **мішка**, а ви обоє скриню! — наказав високий (В. Шевчук, На полі смиренному, 1990); Фронтковиків, інваліду сільська Рада купила **приймача**, справжнього, лампового (В. Дрозд, Пришестя, 1995–1996); Він дістав **ліхтарика** і пішов узбіччям траси на північ, освітлюючи дорогу (С. Кінг, Зона покриття, 2008, О. Любенко); Ану, дай **сірника** най закурю, бо ти вже геть якийсь схвильований (С. Грицюк, Червоний Ясь, 2010); Вона знов схопила **мобільного** (І. Солодченко, Перекручена реальність, 2010); — Він взяв **смартфона** і зателефонував до своєї чергової пасії (П. Масляк, Смерть президента, 2012).

8. Слова, які називають зброю або речі, що використовуються як зброя: ніж, меч, дрючок, спис, кий, пістолет, лук, автомат, щит, дрюк, дубець, карабін, кийок, костур, кулемет, макогін, мушкет, ніжик, пернач, пістоль, томагавк, дробовик, кинджал, мушкетон, нагай, револьвер, ціпок, бук, прут, гарпник, вогнемет. ...Не одна мати, втративши терпець, давала дзвінкого потиличника прохачеві: — Я тобі дам **пугача**, анахтемський ти сину! І який ірод привіз їх на мою голову? (А. Дімаров, На коні й під конем, 1973); Гобіт був такий сприкрений, що схопив **камінця** й шпурнув у дрозда (Дж.Р.Р. Толкін, Гобіт або Мандрівка за Імлисті гори, пер. з англ. 1985, О. Мокровольський); Він схопив **лука** і висмикнув із шкіряного тула стрілу (В. Малик, Горить свіча, 1992); Поки грабіжник перелазив через ліжку, Кейт устип схопити **стільця** й вдарити його по голові (О. Авраменко, Заборонені чари, 2010).

9. Слова, які називають транспорт: віз, човен, трактор, теплохід, автобус. А ввечері **візьмемо човна** і поїдемо Дніпром (В. Підмогильний, Невеличка драма, 1930); Десять дістали **воза** (С. Чернишев, Вітряк, пер. з болг. 1959, І. Білик); Тільки де ж нам дістати **теплохода**?.. (Є. Велтістов, Гум-гам, пер. з рос. 1981, Д. Олександренко); Хай одному з них спаде на думку збудувати за рахунок місцевого бюджету єврейську школу та купити **автобуса**, який вранці звозив би до школи єврейських дітей з усього міста... (Л. Шульман, Стандартна хиба суспільно-політичної орієнтації єврейства, 2003, Київ).

Іван Огієнко на матеріалі мови XIX-початку XX ст. виділяє більше груп іменників, зокрема

назви меблів, дерев, явищ природи, днів тижня, мір, місяців, граматичних термінів та ін.; не виділяє окремо назв нагород, приладів, транспорту [11, 204–209]. Судячи з того, що пише в цій праці І. Огієнко, у сучасній мові коло іменників-назв неістот, які мають у знахідному відмінку форми на *-а*, значно скоротилося, хоча кожна з груп, наведених нами, приймає нові слова відповідної семантики (*смайтфон, теплхід, томагавк, тубик* тощо).

Для виявлення слів, які найчастіше набувають форми другого знахідного відмінка було проаналізовано 723 сполучення дієслів *взяти, схопити* з іменниками у цій формі. Виявилось, що у таких сполученнях найчастіше вживається обмежене коло слів конкретної семантики (зафіксовано 308 слів). У таблиці наведено найчастотніші приклади, вказано кількість вживань:

ніж	73
капелюх	38
меч	31
ключ	20
кошик	19
олівець	17
стілець	16
човен	16
спис	16
папірець	11
рушник	11
облизень	9
дрючок	9
годинник	9
плащ	8
лук	8
кухоль	8
м'яч	7
гріх	7
квиток	7
пістолет	7
портфель	7
гличик	5
зошит	5
кий	5
бінокль	5
заступ	5
гаманець	5
щит	5
келих	4
сірник	4
ліхтар	4
автомат	3
гребінець	3
карбованець	3
мішок	3
молоток	3

Для окремих іменників у сполученні з дієсловами *взяти, схопити* форма другого знахідного відмінка переважає, а форма знахідного/називного відмінка вживається рідше: *взяти/схопити ніж* — 53 рази, *ножа* — 73, *взяти/схопити капелюх* — 13 разів, *капелюха* — 38, *взяти/схопити меч* — 16 разів, *меча* — 31, *взяти човен* — 16 (що дорівнює кількості прикладів із другим знахідним відмінком). Проте за межами фразеології не було знайдено іменника-назви неістоти, який мав би у знахідному відмінку однини тільки форму на *-а*.

У багатьох фразеологічних виразах форма другого знахідного є єдиною можливою: *дати (взяти) хабара, пхати (втерти, стромляти, показувати, вішати) носа* тощо. Обов'язкова форма другого знахідного є ознакою сталого виразу, пор.: *задирає носа* у значенні «зазнаватися» та приклади вживання вільного сполучення цих слів у іншому значенні: *Та корма раптом стала опускатися вниз, наче «Ракета» тонула, а теплхід, навпаки, задирав ніс* (Є. Велтістов, Гум-гам, пер. з рос. 1981, Д. Олександренко); *Його руки нервово маніпулювали важелями, і машина все крутіше задирала ніс, намагаючись видертися з пастки* (А. Лівадний, Знак Близнюків, 2010). Форма другого знахідного відмінка вживається у сталих виразах: *спіймати/схопити облизня, дати дуба, дати сторчка, дати драла, дати драпака, дати хода, дати круга*, зокрема у виразах із значенням «вдарити» або «бути вдареним, покараним»: *дати/дістати* (або *отримати, заробити* тощо) *прочухана, стусана, копняка, штовхана, штурхана, потиличника, запотиличника, ляпаса, ляща* тощо. Один *парубіяка дав кулака* *десяцькому, другий стусонув голову по потилиці, третій луснув голову просто в спину* (І. Нечуй-Левицький, Не той став, 1896); — *Намисто надіну, й квітки надіну, а Балабусі, надісь, дам гарбуза*, — сказала Онися, сміючись і втікаючи в кімнату (І. Нечуй-Левицький, Старосвітські батюшки та матушки, 1881); *Чучкевич, коли дружина Равлика, тоді студентка Львівського університету, Мирослава Глинянська, ще була незаміжня, був «по вуха» залюблений в ній і хотів з нею женитися але дістав коша* (П. Мірчук, Революційний змаг за УССД, 1985); *Ось уже другу добу ти нудишся в цьому поїзді, кинувши на поталу недоумкам свої псевдонаукові розробки і тим ризикуючи дістати копняка з інституту, але їдеш* (Ю. Андрухович, Рекреації, 1990).

У словниках 20-х рр. зафіксовано вираз *взяти гріха на душу* [12 та ін.]. СУМ (1970–1980) замість цього виразу подає два: *брати (взяти) гріх на душу* та *не брати (взяти) гріха на душу*. Справді, у більшості випадків, знайдених у корпусі (40 з 49 випадків), цей вираз містить заперечення і, відповідно, форму родового відмінка: — *І не беріть, пані, такого важкого гріха на душу* (І. Нечуй-Левицький, Київські прохачі, 1901); *Довго мучилися-вагалися Ганнуса з матір'ю, не хотіли брати*

гріха на душу, та й страшно було (В. Шкляр, Залишенець Чорний Ворон, 1996–2009); *Не хочу брати чергового гріха на душу* (А. Процайло, Життя як вітер або Щастя в байдужості, 2012). Але в окремих випадках вираз *взяти гріха на душу* справді вживається з формою родового відмінка без заперечення: *...Нічого робить, дума: хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі* (Г. Квітка-Основняненко, Мертвецький Великдень, 1834); *Може, коли, господь знає, і душею прийшлося покрити, і гріха на душу схопити* (Панас Мирний, Повія, 1884); *Але, бачиш, я візьму ще більшого гріха на душу, коли через мене одно з моїх дітей завдадуть до в'язниці* (Е. Золя, Щастя Ругонів, пер. з фр. 1969, К. Рубинський, А. Перепадя). *А я гріха на душу узять побоявся, тепер би не побоявся, ні...* (В. Дрозд, Листя землі Том 1, 1985–1990). Таку форму *гріха* бачимо ще в двох фразеологізмах: *ніде гріха діти та нічого гріха крити (таїти)* [СУМ, 1970] (пор. рос. *что греха таить*). У старій фразеології знаходимо більше прикладів вживання родового відмінка у значенні об'єкта: *скупитися гріха* [13]; *Відхреститися від дідька, а збудешся гріха* (Номис); *взяти гріха на душу; умінити кому гріха*, to impute a sin (fault) to one, to inculcate [18]; *Одпусти, Боже, гріха, в кого жінка лиха: і моя недобра* (Номис). У деяких контекстах можливе наближення до кількісного значення родового відмінка, яке історично форма *гріха* також могла виражати кількісне значення родового відмінка, пор.: *набратися гріха, сам собі гріха напивав, вкусити гріха; Мовчи, глуха — менше гріха* [13]; *гріха на всю губу* [18]; *Чия згуба, того гріха повна губа* (Номис).

Також у процесі нормалізації мови поступово зникає зі словників форма родового відмінка у значенні знахідного *духа*. «Російсько-український словник» за ред. А. Кримського, С. Єфремова наводить кілька виразів з цією формою (в більшості випадків як варіант до *дух*): 1) у значенні «внутрішній стан, моральна сила»: *Поднять дух (мужество) — підіймати, підняти, підносити, піднести духа кому*. 2) у значенні «дихання»: *Дыхание <...> (останавливать дыхание, дух) перехоплювати, перехопити, спиняти, спинити, спирати, спёрти, затамувати, затамувати кому дух(а). <...> У Лаговського спёрло духа* (Крим.). *Испускають, испустить дух или последнее дыхание — пускаються, пуститися духу, спускають, спустити дух(а) (душу), выпускають, випустити дух(а), душу, (зап.) зіхати, зіхнути (духа), визіхнути (духа), визівнути духа* (Куліш). *<...> І сорому тобі нема, — озвалася мати, — тато от-от духу пуститься, а тобі гульки в голові* (Свидн.). *Пім (пока) дитина заїла, когут духа спустив* (Номис). *Притаить дыхание — затаїти (притаїти) духа (дух)*. *Дыхание спёрло, захватило (безл.) — спёрло духа (дух)*. *Вдыхають, вдохнуть — <...> Духа живого вдмухнути в приспаного історію велетня* (Єфр.) *Помер — і ніхто вже в нього не вдмухне духа*

живого [13]. В «Українсько-англійському словнику» (Торонто, 1955), крім виразів *віддавати, визівати, спустити духа, підіймати духа*, зафіксовано два нові: *дати кому духа*, to make one perspire, to pile one up with work, to belabor one; *він Богові (Богу) духа вінний*, he is completely innocent [18]. У «Російсько-українському словнику сталих виразів» (1959): *визіхнути, визівнути, спустити духа, духа (душу) віддав, затаїти духа, спёрло (заперло) дух (духа)* [2]. «Словник української мови» (1970) фіксує форму *духа* як варіант лише в одному виразі: *Віддати богу дух (духа) — умерти*. У найновішому СУМ (2010) уже немає і цього варіанта (хоча в єдиному прикладі з І. Франка, який поміщено у словнику, бачимо саме форму *духа*, після якої стоїть ремарка [дух] як сучасна норма). Отже, з часом у процесі нормалізації української мови і під тиском нормативної заборони на форму родового-знахідного для іменників абстрактної семантики вирази з формою *духа* поступово зникають зі словників.

За корпусом (ГРАК) знайдено 20 прикладів сполучення з формою *духа*, зокрема і в сучасних текстах. Вираз *віддати богу духа* знайдено тільки у формі *віддати духа*: *...Ісхилив голову, і віддав духа* (А. Шептицький, Листи до заробітчан, 1899–1944); *Хотів щось вигукнути, але лише струснувся цілим тілом, упав навznak і віддав духа...* (Л. Мосендз, Євшан-зілля, 1937–1947); *...Б'є нещасного, до краю виснаженого і змороженого в'язня залізною лопатою, чи дрюком, по голові, доти, аж цей перестане рухатися, або і віддасть духа* (Ю. Пастернак, Кризь комин на волю, 2008). Інші вирази із значенням «умерти»: *А коли б ксьондз під молотками спустив духа — не треба тим журитися, вже «пан воевода» подбає, щоб це відповідно вияснити...* (Т. Гордон, В яскіні лева, 1945–1965). *Місто, коняючи зі страху, ладне було визівнути духа* (Е. Золя, Щастя Ругонів, пер. з фр. 1969, К. Рубинський, А. Перепадя). Фразеологізми та вільні сполучення зі словом *дух* у формі родового-знахідного відмінка у значенні «внутрішній стан, моральна сила»: *Оце пристойть жінкам ліпше, підносити духа, я сказав би навіть — чистить душу* (О. Кобилянська, Царівна, 1895); *І все те страшенно пригнічувало духа трьом товаришам: Васюті, Карпові й Дмитрові* (Б. Грінченко, Під тихими вербами, 1901); *Третього дня хлопці стратили духа, зловили Костку і Лентовського і видали їх польському полководцеві, щоб тільки вимолити для себе пощаду* (Ю. Тарнович, Історія Лемківщини, 1936); *При безпосередніх стиках з рядовим стрілецьком найбільшим моїм завданням було відчувати духа частин* (М. Павленко, Спогади командарма 1917–1920, 1942–1952); *Наче зловіщі птахи кружляли над становищами ворожі літаки, щоб дорешити зломити духа оборони* (М. Лазарович, Наталія Лазарович, 2003). У цьому значенні зустрічаємо також окремі випадки вживання форми *духа*

з означенням у сучасних західноукраїнських текстах: **Плекай духа волі й творчості, неси всюди ідею Правди України і закріплюй в життя її історичну місію** (О. Баган, Націоналізм і націоналістичний рух, 1994); **Ув'язнені відчули себе людьми і дістали духа до боротьби за кращу долю** (о. Ігор Цар, Покликаним до свободи, 1994); **...Гармата Лоценка працювала інтенсивно й підносила духа завзятості в рядах козаків** (Ю. Сорока, Бій під Крутами 1918, 2010). Фразеологізми та вільні сполучення зі словом *дух* у формі родового-знахідного відмінка у значенні «дихання»: **Він затримав духа й ждав** (Б. Грінченко, Без хліба, 1884); **До того взявся ще сильний вітер, що кидав масою мокрого снігу на всі боки й заліплював очі та запирав духа** (А. Чайковський, Сагайдачний, 1929); **Цей раптово схопив дужими руками за шию сторожа так сильно, що йому, небораці, відразу заперло духа** (Б. Казанівський, Шляхом Легенди, 2005).

Вживання форми родового відмінка *духа* у функції знахідного відмінка не обмежується розмовним стилем та художніми жанрами, ця форма вживається також у публіцистичних, історичних текстах: **...Людова партія польська й руська <...> наміряє підносити духа людського, допомагаючи до розвою науки та морального почуття** (І. Франко, Семітизм і антисемітизм в Галичині, 1913); **Сквипний рух білих в глибину Великоросії <...> остільки підняв духа у всіх контр-революціонерів, що вони вже почали навіть замовляти молебни з приводу їх перемоги над замордованим працюючим людом** (газета «Шлях до волі», Перемога працюючим, а не партіям, 1919); **Не гамувати духа народу, не душили його малими планами, не крутитися на одній провінції, але обняти оком ціле побоевище, на якому буде рішатися буття чи небуття українського народу** (М. Колодзінський, Українська воєнна доктрина, 1940); **Ми не раз говорили в камері про подібні справи і приходили до висновку, що хто зуміє з повною свідомістю поставити духа**

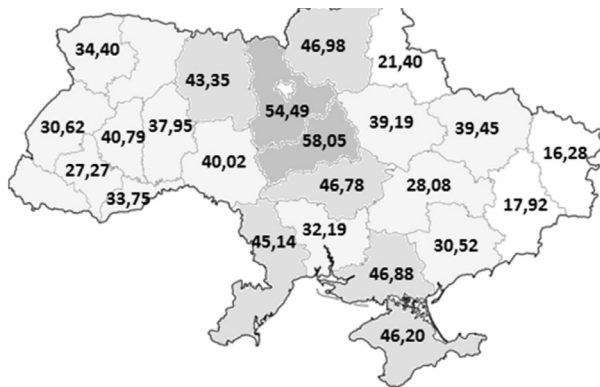
вище матерії, то жодний московський поганин не потрапить його зламати (Б. Казанівський, Шляхом Легенди, 2005).

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. у публіцистичних та наукових текстах трапляються й інші слова у формі другого знахідного відмінка, здебільшого у складі сталих виразів: **Не ламайте язика кострубатим «здійснює свій вплив», коли можна сказати простіше: «впливає»** (А. Бортняк, Ну що здавалося б слова. Бесіди про культуру української мови, 1994); **Людина, яку обстежують, полоще рота, а потім видихає в трубку протягом 15–20 с** (І.О. Концевич, Б.В. Михайличенко, Судова медицина. Підручник, 1997); **«Хто взяв меча — від меча і загине», — а боротьба скрізь є боротьба** (М. Вебер, Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика, пер. з нім., 1998, О. Погорілий); **На килимі Піддубного по-звірячому тягали за вуха, вуса, затуляли рота й носа** (Л. Кудрявцев, Його девіз: «Перемагати завжди!», 2006); **... Над вечір з'являється думка, що я не один — ті, що за Україну, просто бояться висунути носа** (В. Перетятко, Подорож до Криму, 2014). Хоча в цілому дані корпусу підтверджують, що форми другого знахідного відмінка вживаються переважно в текстах художньої літератури, але ці стилістичні рамки у сучасних текстах порушуються.

Вживання форми родового відмінка у значенні знахідного для неістот — це явище, при- близний діалектний розподіл якого можна побачити за корпусом письмових текстів, адже воно є характерною рисою окремих говірок, але також не виходить за межі літературної норми, і носії не уникають його у мовленні. Ця граматична форма вживається по всій території України, але частотність її в різних регіонах неоднакова. Для статистичного дослідження було відібрано за корпусом 7062 контексти, які містять сполучення дієслів з назвами частин тіла у формі другого знахідного відмінка Розглянемо територіальний розподіл цих одиниць:

Регіон	Обсяг корпусу (млн словоформ)	Знайдено одиниць	Частотність (ipm)
Львівська обл.	30,86	945	30,62522
Харківська обл.	19,67	776	39,4527
Полтавська обл.	12,32	482	39,13199
Черкаська обл.	10,34	600	58,0534
Івано-Франківська обл.	8,73	238	27,27743
Чернігівська обл.	8,11	381	46,98296
Вінницька обл.	7,67	307	40,02541
Київська обл.	7,5	409	54,49909
Волинська обл.	7,5	258	34,40708
Тернопільська обл.	7,03	287	40,79692
Дніпропетровська обл.	6,48	182	28,08876
Хмельницька обл.	6,17	234	37,95217
Донецька обл.	5,24	94	17,92212
Кіровоградська обл.	5,19	243	46,78013

Region	Обсяг корпусу (млн словоформ)	Знайдено одиниць	Частотність (ірп)
Житомирська обл.	4,96	215	43,35697
Сумська обл.	4,95	106	21,40436
Миколаївська обл.	4,32	139	32,19979
Чернівецька обл.	4,15	140	33,75925
Запорізька обл.	3,7	113	30,52186
Одеська обл.	3,68	166	45,14657
Рівненська обл.	3,56	261 (з них 200 — М. Кідрук)	
Херсонська обл.	3,26	153	46,8853
Закарпатська обл.	2,66	149 (з них 117 — Р. Самбук)	
Крим	1,9	88	46,20138
Луганська обл.	1,41	23	16,28096

Середня частотність знайдених одиниць у загальному корпусі — 36,78 ірп, частотність за регіонами (ірп):

Найвища частотність у центральних регіонах: Київська — 54,49 ірп, Черкаська — 58,05 ірп (високий показник частотності у Рівненській та Закарпатській областях виник через недостатню збалансованість корпусу, більшу частину прикладів знайдено в текстах двох авторів); найнижча частотність на сході: Луганська обл. — 16,28 ірп, Донецька обл. — 17,92 ірп. Ці результати підтверджують спостереження, які знаходимо у мовознавчих та діалектологічних працях, а також в «Атласі української мови». За свідченням А. Кримського, варіант з формою родового відмінка переважає на Наддніпрянщині: «украинский малорусс чаще предпочтет сказать, положим: *я забрав свого кожуха* <...>, чем сказать: *я забрав свій кожух*» [5, 51]. Форма родового-знахідного відмінка назв предметів широко вживається в говорах Київщини, Черкащини [1, 50–51; 7, 23], частіше, ніж у літературній мові — у нижній правобережній Наддніпрянщині [8, 36], а, наприклад, у східнословобожанських говорах іменники, що означають неістоти, у знахідному відмінку здебільшого мають ту ж форму, що й у називному, варіювання форм знахідного відмінка відзначається рідко [4, 109].

Зауважимо, що вживання варіантних форм знахідного відмінка у складі фразеологізму зна-

чно менше залежить від регіону, ніж вживання їх у вільному словосполученні. Наприклад, для варіантів *тримати язик за зубами/тримати язика за зубами*, кількість фіксацій в кожній області приблизно однакова, більша або менша в залежності від вживаності виразу в цілому. Наприклад, у Київській обл. (за корпусом обсягом 3 млн словоформ) — 7/7, у Черкаській обл. (корпус 4,6 млн) — 7/10, у Львівській обл. (корпус 16,5 млн) — 10/11, у Харківській обл. (корпус 9 млн) — 10/10, з іншого боку, у Волинській обл. (корпус 3 млн) — 0/0, у Рівненській обл. (корпус 1,3 млн) — 1/0, у Житомирській обл. (корпус 3,3 млн) — 0/3.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Форми другого знахідного відмінка найчастіше набувають іменники, якими керують дієслова із значенням набування, розміщення, зміни положення, вилучення, віддалення, бажання, пошуку тощо. Форму другого знахідного відмінка мають здебільшого іменники певних лексико-семантичних груп: назви частин тіла, грошей, нагород, документів та предметів для запису, предметів одягу, їжі, невеликих речей і приладів, зброї, транспорту. Багато таких форм є фразеологічно зв'язаними. Нормативні словники демонструють тенденцію до витіснення варіативних форм другого знахідного відмінка, зокрема для слів абстрактної семантики (*грих, дух*), наближення фразеології до сучасних норм. З іншого боку, стилістична норма стає менш жорсткою: форми другого знахідного відмінка почали траплятися у публіцистичних та наукових творах. Частотність цих форм у різних регіонах неоднакова, що відповідає різній поширеності їх у діалектах: найвища частотність у центральних регіонах, найнижча — на сході. Результати, отримані за допомогою корпусу ГРАК, в цілому підтверджуються даними попередніх лінгвістичних досліджень, але для подальшої роботи необхідно краще збалансувати регіональні підкорпуси, що порівнюються, дослідити частотність варіативних форм знахідного відмінка в різні періоди, описати їх динаміку.

ДЖЕРЕЛА

1. Брахнов В.М. Придієслівне безприменникове вживання відмінкових форм у говірках Переяслав-Хмельницького району на Київщині / В.М. Брахнов // Діалектологічний бюлетень. — Вип. 6. — К., 1956. — С. 46–57.
2. Вирган І.О. Російсько-український словник сталих виразів / І.О. Вирган, М.М. Пилинська. — Харків : Прапор, 2000. — 864 с.
3. Вихованець І.Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові : монографія / І.Р. Вихованець. — К. : Наукова думка, 1971. — 120 с.
4. Глуховцева К.Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок : монографія. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 592 с.
5. Крымский А. Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья / А. Крымский. — Т. II. — Вып. 1. — М., 1907. — 144 с.
6. Курс сучасної української літературної мови. Т. II. Синтаксис / За ред. Л.А. Булаховського. — К. : Держ. уч.-пед. вид-во «Радянська школа», 1951. — 408 с.
7. Лисенко П.С. Деякі морфологічні особливості говірок правобережних (середніх) районів Черкащини / П.С. Лисенко // Середньонадніпрянські говори : збірник статей / Відп. ред. Ф.Т. Жилко. — К. : Вид-во АН УРСР, 1960. — С. 22–43.
8. Логвин В.П. Морфологічна система говірок нижньої правобережної Наддністрянщини / В.П. Логвин // Територіальні діалекти і власні назви. — К. : Наукова думка, 1965. — С. 32–43.
9. Матвієнко О. Називна та родова форма знахідного відмінка / О. Матвієнко // Збірник державних центральних курсів українознавства. Зб. III. — Харків : Д.В.О.У. Держ. вид-во «Радянська школа», 1930. — С. 43–56.
10. Наконечний М. Українська мова. Програма-конспект. З додатком про новий правопис української [Електронний ресурс] / М. Наконечний. — Х. : Рух, 1928. — Режим доступу : http://movahistory.org.ua/wiki/Наконечний_М._Українська_мова
11. Огієнко І. (митрополит Іларіон) Наша літературна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. — Друге видання. — К. : Наша культура і наука, 2017. — 356 с.
12. Підмогильний В. Російсько-український фразеологічний словник (Г-К) [Електронний ресурс] / В. Підмогильний, Є. Плужник. — 1928. — Режим доступу : https://r2u.org.ua/html/pidmohyl_pered.html
13. Російсько-український словник. 1-3 тт. (А-П) [Електронний ресурс] / А. Кримський, С. Єфремов. — 1924–1933 // О. Телемко. — К. : К.І.С., 2007. — Режим доступу : https://r2u.org.ua/html/krym_details.html
14. Словарь української мови / Борис Грінченко, редакція журналу «Кіевская Старина». — Т. 1–4. — К., 1907–1909. — 2971 с.
15. Сучасна українська мова: Морфологія : підручник / Л.А. Алексієнко, О.М. Зубань, І.В. Козленко; за ред. А.К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К. : Знання, 2013. — 524 с.
16. Тимченко Е.К. Функции генитива в южнорусской языковой области / Е.К. Тимченко. — Варшава : тип. Варш. учеб. окр., 1913. — VIII, 278 с.
17. Украинская грамматика / В.М. Русановский, М.А. Жовтобрюх, Е.Г. Городенская, А.А. Грищенко; отв. ред. В.М. Русановский; АН УССР, Ин-т языковедения им. А.А. Потебни. — К. : Наукова думка, 1986. — 360 с.
18. Українсько-англійський словник [Електронний ресурс] / К.Я. Андрусишин, Я. Крет. — Торонто, 1955. — Режим доступу : <https://e2u.org.ua/dicts/andrusyshen>
19. Український правопис / М. Скрипник. — Х. : Державне видавництво України, 1928. — 103 с.
20. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / НАН України; Інститут української мови. — К. : Наукова думка, 1999. — Кн. 1. — 528 с.
21. Шведова М.О. Корпусні методи дослідження регіональних відмінностей у межах однієї мови (на матеріалі регіональних корпусів української та російської мов) / М.О. Шведова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологія. — У друці.
22. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші студії (1947–1953 pp.) / Ю. Шевельов. — К. : Темпора, 2012. — 664 с.

REFERENCES

1. Brakhnov, V. M. (1956). Prydiieslivne bezprimennykove vzhivannia vidminkovykh form u govirkakh Pereiaslav-Khmelnytskoho raionu na Kyivshchyni [Case Forms Marking Verbal Object without Preposition in the Dialects of the Pereiaslav-Khmelnytskyi District, Kyiv Region]. *Dialektolohichniy biuletyn*, 6, 46–57.
2. Vyrgan, I. O., Pylynska, M. M. (2000). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk stalykh vyraziv* [Russian-Ukrainian Dictionary of Idioms]. Kharkiv, Prapor, 864.

3. Vykhovanets, I. R. (1971). Sintaksys znakhidnoho vidminka v suchasni ukrainskii literaturnii movi [Syntax of Accusative Case in Modern Literary Ukrainian]. Kyiv, Naukova dumka, 120.
4. Hlukhovtseva, K. D. (2005). Dynamika ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Dynamics of Ukrainian Dialects of Eastern Slobozhanshchyna]. Luhansk, Alma-mater, 592.
5. Krymskii, A. (1907). Ukrainskaia grammatika dlia uchenikov vysshikh klassov gimnazii i seminarii Pridneprovya. T. II, Vyp. 1 [Ukrainian Grammar for Senior Students of High Schools and Seminaries of the Dnieper region. Volume 2, issue 1]. Moskva, 144.
6. Bulakhovskiy, L. A. (ed. 1951). Kurs suchasnoi ukrayinskoi literaturnoi movy. T. II. Syntaksys [A Course in Modern Literary Ukrainian. Volume 2: Syntax]. Kyiv, Radianska shkola, 408.
7. Lysenko, P. S. (1960). Deiaki morfolohichni osoblyvosti hovirok pravoberezhnykh (serednykh) raioniv Cherkashchyny [Some Morphological Properties of Dialects Spoken in the Right-bank (central) districts of Cherkasy Region]. Zhylko, F. T. (ed.) Serednionaddniprianskyi hovory: zbirnik statei [Central Dnieper Dialects: collection of papers]. Kyiv, Vydavnytstvo AN URSR, 22–43.
8. Lohvin, V. P. (1965). Morfolohichna systema govirok nyzhnioi pravoberezhnoi Naddnistrianshchyny [The Morphological System of the Dialects of the Lower Right-Bank of Dniester Region]. Terytorialni dialekty i vlasni nazvy [Territorial Dialects and Proper Names]. Kyiv, Naukova dumka, 32–43.
9. Matviienko, O. (1930). Nazyvna ta rodova forma znakhidnoho vidminka [The Nominative and Genitive Forms of the Accusative Case]. Zbirnyk derzhavnykh tsestralnykh kursiv ukraïnoznavstva, zb. 3 [Collection of the Central State Courses of Ukrainian Studies. Vol. 3], Kharkiv, Radianska shkola, 43–56.
10. Nakonechnyi, M. (1928). Ukrainska mova. Programa-konspekt. Z dodatkom pro novyi pravopys ukrainskyi [Ukrainian. Brief programme. With an addition on the new Ukrainian orthography]. Kharkiv, Rukh. http://movahistory.org.ua/wiki/Наконечний_М._Українська_мова
11. Ohiienko, I. (2017) Nasha literaturna mova. Druhe vydannia [Our Literary Language. Second edition]. Kyiv, Nasha kultura u nauka, 356.
12. Pidmohylnyi, V., Pluzhnyk, Ye. (1928). Rosiisko-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk (H–K) [Russian-Ukrainian Phraseological Dictionary. H–K]. https://r2u.org.ua/html/pidmohyl_pered.html
13. Krymskyi, A., Yefremov, S. (1924–1933). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk. 1–3 tt. (A–P) [Russian-Ukrainian Dictionary. Vol. 1-3 (A-P)]. https://r2u.org.ua/html/krym_details.html
14. Hrinchenko, B. D., redaktsiia zhurnala «Kievskaiia starina» (1907–1909). Slovar ukrainskoi movy. T. 1–4 [Ukrainian Dictionary]. Kyiv, 2971.
15. Aleksiienko, L. A., Zuban, O. M., Kozlenko, I. V. (2013). Suchacna ukrainska mova: Morfolohiia. Pidruchnyk [Morphology of Modern Ukrainian language: a manual]. Kyiv, Znannia, 524.
16. Timchenko, Ye. K. (1913). Funktsii genetiva v yuzhnorusskoi yazykovoï oblasti [Functions of the Genitive in the Southern Russian Linguistic Area]. Warsaw, Tipografia Varshavskogo uchebnogo okruga VIII, 278.
17. Rusanovskii, V. M. (ed.), Zhovtobriukh, M. A., Gorodenskaia, Ye. G., Grishchenko, A. A. (1986). Ukrainskaia grammatika [Ukrainian Grammar]. Kyiv, Naukova dumka, 360.
18. Andrusyshyn, K. Ya., Kret, Ya. (1955). Ukrainsko-anhliiskyi slovnyk [Ukrainian-English Dictionary]. Toronto. <https://e2u.org.ua/dicts/andrusyshen>
13. Krymskiy, A. (1907). Ukrayinskaya grammatika dlya uchenikov vysshikh klassov gimnazii i seminarii Pridneprovya. T. II, vyp. 1 [A Ukrainian grammar for the senior students of high schools and seminaries of the Dnieper region. Volume 2, issue 1]. Moskva, 144.
19. Skrypnyk, M. (1928). Ukrainskyi pravopys. [Ukrainian Orthography]. Kharkiv, Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 103.
20. Frazeolohichnyi slovnyk ukrayinskoi movy (1999). Kn. 1 [Phraseological Dictionary of Ukrainian. Book 1]. Kyiv, Naukova dumka, 528.
21. Shvedova, M. O. (forthcoming). Korpusni metody doslidzhennia rehionalnykh vidminnostey u mezhakh odniiei movy (na materialii rehionalnykh korpusiv ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Corpus Methods in Studying Regional Variation within a Single Language (based on regionally-annotated corpora of Russian and Ukrainian)]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Filolohiia.
22. Sheveliov, Yu. (2012) Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy ta inshi studii (1947–1953 rr) [A Sketch of the Modern Literary Ukrainian Language and Other Studies (1947–1953)]. Kyiv, Tempora, 664.

КОЛОРОНІМИ В СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІСПАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Чернецька Н.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
n.chernetska@kubg.edu.ua

У статті досліджуються варіації перекладу фразеологізмів в іспанській мові, складовою частиною яких є кольороназва. Аналізується, наскільки значення колороніма може впливати на загальне значення фразеологічної одиниці. Дослідження колоронімів іспанської мови та їх зіставлення з кольороназвами в українській мові показують, що фразеологічні одиниці з колористичним компонентом характеризуються певною схожістю. Вони є засобом образного зображення явищ навколишньої дійсності, що одночасно збагачують інтелект та духовний світ людини.

Ключові слова: фразеологізм, колір, кольороназва, колоронім, відтворення фразеологізмів із колористичним відтінком, іспанська мова.

Чернецкая Н.В.

Колоронимы в структуре фразеологизмов в испанском и украинском языке

В статье исследуются способы перевода фразеологизмов в испанском языке, в которых составной частью является цвет. Анализируется, насколько значение цветообозначения может влиять на общее значение фразеологической единицы. Исследования колоронимов в испанском языке и сопоставление их с цветообозначениями в украинском языке показывают, что фразеологические единицы с колоронимом характеризуются некоторым сходством. Они являются средством образного изображения окружающей действительности, одновременно обогащая интеллект и духовный мир человека.

Ключевые слова: фразеологизм, цвет, цветообозначение, колороним, воспроизведение фразеологизма с цветообозначениями, испанский язык.

N. Chernetska

Colour names in the structure of phraseological units in Spanish and Ukrainian

Phraseological units which include colour names in Spanish language are investigated. The author analyses how color terms may influence on the total meaning of a phraseological unit. The article deals with the national cultural component "colour" in the phraseological units in Spanish language. The subject of the research determines the application of the comparative method. In this connection we use the linguistic facts of some national variants in Spanish language as well as in Ukrainian language. The results of the article confirm the forming of the national symbolism of colour in Spanish under the influence of the extralinguistic factors, transforming the colour into the national cultural component. The research materials and results can be applied in the sphere of such contiguous disciplines as intercultural communication, linguistics, translation theory and practice, studying Spanish by Ukrainian-speaking students, as well as in writing test books and other teaching material on lexicology. Research of colour names in Spanish language with its comparison with Ukrainian colour names shows that phraseological units with colour names are characterized with some similarity. Phraseological knowledge facilitates the reading of political essays as well as works of literature. The process of thinking in the educational progress cannot be overrated. In this learning the images are the material for solving the tasks. These images are phraseological units with colour names. They are the means of figurative images of ambient reality and simultaneously they enrich the intellect and spiritual inner awarenesses of an individual.

Key words: phraseological unit, colour, colour word, translating of the phraseological units with colour term, Spanish language.

Вступ. Актуальність питань, які пов'язані з міжкультурним спілкуванням, набула в наш час надзвичайної гостроти. Унаслідок цього спостерігається підвищена увага до вивчення

мов в тісному зв'язку з культурою народу-носія мови. Безсумнівний інтерес в цьому плані становлять фразеологічні одиниці, які наділені комунікативною цінністю, оскільки в них яскраво

відображається матеріальна та духовна культура нації.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Останнім часом значно зросла кількість публікацій, присвячених дослідженню функціонування фразеологізмів в різних сферах комунікації. На матеріалі іспанської, англійської, німецької, польської, російської мов написано багато праць, де предметом аналізу є фразеологічні групи, які об'єднані наявністю в них спільного компонента. Це праці Т.В. Писанова, В.Г. Кульпіна, Е.Р. Малофєєва, Г.В. Башутіна, Е.В. Белкіна, І.А. Бурбуля. У цих роботах описують різноаспектні відносини людини з предметами реального світу, з іншими людьми; характеризуються фізичні, психічні, моральні якості людини; аналізується внутрішня структура фразеологізмів (компонентний склад), особливість їх функціонування. Але в більшості випадків проблемам виявлення та вивчення зв'язків фразеології та культури досі приділяється недостатньо уваги.

Існує значна кількість робіт, які присвячені дослідженню тематичної групи кольороназв (праці В.Г. Кульпіної, Н.Б. Бахіліної, А.І. Белова) [3]. Кольори та кольороназви користуються підвищеною увагою лінгвістів. Достатньо детально досліджена соціокультурна метафорика кольороназв. Не викликає сумнівів той факт, що в різних культурах символіка одних і тих самих кольорів різна.

Останнім часом проблема відображення в мовних одиницях національно-культурної специфіки народу-носія мови привертає увагу багатьох дослідників. Але в більшій кількості робіт джерелом країнознавчої інформації були дослідження лексичних, а не фразеологічних одиниць мови. Фразеологізми, з точки зору відображення в них рис національно-культурної специфіки, досліджені значно менше, хоча ці одиниці представлені в мові дуже широко.

Фразеологія — це особливий розділ мовознавства, що вивчає стійкі мовні звороти та вирази, фразові дієслова та фраземи, лексичні одиниці або вирази, в яких значення складається з комбінації слів, які не потребують аналізу кожного з його компонентів. Фразеологія виникла в ХХ столітті завдяки швейцарському вченому Шарлю Баллі. Він був першим, хто обґрунтував необхідність вивчення фразеології як науки. Він розглядав фразеологізми як стійкі вирази з різним ступенем зв'язаності компонентів [5]. Базові об'єднання у вивченні фразеології також відомі як фраземи або фразеологічні одиниці. Фразеологічні одиниці — це двомовна або багатомовна група слів, які мають відносну синтаксичну та семантичну стабільність, можуть бути ідіоматичними, а також включати конотації та виконувати емпатичну функцію, тобто виділяти слово за рахунок надання йому емоційного забарвлення. Іншими

словами, фразеологізм — це ідіоматичний вираз, що висвітлює національний колорит мови, має свої корені й наділяє додатковими знаннями. У статті ми розглянемо приклади фразеологізмів з кольороназвами в іспанській мові та віднайдемо їх аналоги в українській мові.

На матеріалі іспанської мови подібних досліджень дуже мало (Н.М. Фірсова, Т.В. Писанова, О.С. Чеснокова, А.В. Вернер, В.В. Яковлева), незважаючи на те, що іспанська мова належить до найпоширеніших мов світу, таким чином представляючи численний та цікавий матеріал. Дослідження національно-культурної специфіки фразеологізмів та колоронімів слід розглядати як одне з важливих завдань сучасної іспаністики.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю висвітлення проблем відтворення іспанських фразеологізмів з компонентом кольору в лінгвокультурологічному аспекті на матеріалі іспанської мови. У лінгвістиці останніми роками значно підвищився інтерес до дослідження колоронімів як прошарку лексики, що відображає сприйняття дійсності певною нацією. Колір вважається психологічно-емоційно-культурним явищем, за допомогою якого відображаються емоційний та ментальний стан людини, її риси характеру, соціальні та культурні аспекти життя народу.

Об'єктом дослідження є фразеологізми сучасної іспанської мови, у структурі яких присутні назви кольорів.

Предметом дослідження є колороніми як компоненти фразеологічних одиниць іспанської мови.

Метою дослідження є ознайомлення з іспанськими фразеологізмами з колористичним відтінком, а також встановлення найбільш адекватних відповідників та можливих шляхів відтворення їх українською мовою.

Основні завдання дослідження:

- дослідити особливості функціонування колоронімів у структурі фразеологізмів в іспанській та українській мовах;
- з'ясувати, наскільки значення колороніма може впливати на загальне значення фразеологічної одиниці;
- виявити семантичні можливості компонентів фразем;
- розглянути, якою мірою психологічне трактування кольору відображено у фразеологізмах в іспанській та українській мовах.

Методологія дослідження. Методологічною базою статті став комплексний підхід до аналізу національно-культурної семантики кольору в іспанській та українській фразеології, який визначив застосування конкретних методів та прийомів: спостереження та аналітичний опис мовних фактів, компонентний та контекстоло-

гічний аналіз, функціональний, порівняльний та дослівний переклад.

Феномен кольору є основним предметом багатьох фундаментальних наук та їх невід'ємною частиною. Кольорове сприйняття світу знаходить своє відображення в лексичній і фразеологічній системі мови. Властивість кольорів відігравати роль символу чогось пов'язана з особливостями взаємодії між кольором та когнітивними, емоційними процесами. Колороніми (від латин. *color* — колір, грец. *opima* — ім'я), або кольороназви визначаються як лексеми, денотативним значенням яких є ознака кольору [2].

З психологічної точки зору, кольоросприйняття — це специфічні реакції ока та мозку на частоту коливання світла. Основні одиниці кольору поділяються на хроматичні (кольорові) та ахроматичні (не кольорові). Хроматичні кольори включають сім кольорів спектра: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій та фіолетовий. Ахроматичні кольори включають: чорний, білий і сірий. За своєю природою вони також поділяються на прості та складні [8].

Фразеологічні одиниці — це носії життєвого досвіду нації, що яскраво відображають спостереження над навколишнім світом. Це зумовлює особливості їх вживання у мовленні. Вони відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей; люди, в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, в тому числі ознак за кольором [4, 425]. Частотність використання сталих висловів залежить від віку людини та від її життєвого досвіду. Дитина, наприклад, сприймає фразеологізми буквально через різницю в типі мислення дорослого та дитини. Мислення, як «психологічний процес пізнання, що пов'язаний з відкриттям суб'єктивно нового знання» [2], має зв'язки також із мовою та мовленням. Діти оволодівають мовленням поступово, тому і засвоєння знань, накопичених у процесі розвитку нації, вимагає від них великих зусиль мислення.

Визначення системних зв'язків між фразеологічними одиницями, до складу яких входять колороніми, дає змогу виявити семантичні можливості даних лексем. Як компонент фразеологізму колоронім може виконувати номінативну, смислоутворювальну, смислорозрізювальну та атрибутивну функції. Національно-культурним компонентом семантики фразеологізму з колоронімом можна назвати таке його значення, яке відображає національно-культурні особливості суспільного та духовного життя народу, його світосприйняття, побут, психологію, а також специфіку історичного, культурного, економічного розвитку, національного фольклору, обрядів та звичаїв народу.

Багатство барв доквілля знаходить своє відображення в мові. Вживаються колороніми, як правило, в розмовній мові та мають ситуативний характер. Мовна ситуація, в якій вони були

вжиті, запам'ятовується яскраво і надовго, бо в запам'ятовуванні бере участь емоційна пам'ять, яка до певної міри може бути сильнішою за інші види. При сприйнятті на слух того чи іншого фразеологізму у слухача одразу виникають позитивні або негативні оцінки почутого, що безпосередньо впливає на його почуття. Колороніми створюють в уяві не прості образи, які виникають при сприйнятті слів, а жваві та яскраві, що зумовлено природою фразеологізмів. Образ, який породжує фраза з назвою кольору, дуже легко уявити. А здібність щодо зорового уявлення позитивно впливає на запам'ятовування. Таким чином, такі вислови розвивають і пам'ять.

Звичайно, не в усіх мовах існує однакова кількість назв на позначення кольору. Навіть деякі основні кольори спектра завжди мають окремі назви [2]. Досі вчені не можуть розробити загальну систему класифікації, за якою можна передбачати реакцію людей на різні кольори. А все через різноманіття існуючих культур, статі, віку, емоційного та психічного станів, особливості сприйняття, настрою у поєднанні з різними комбінаціями кольорів та їх вигляду — все це може продуктивно вплинути на реакцію та її інтенсивність. У молодіжній культурі спостерігається велика кількість різних тенденцій та факторів впливу. Субкультури, засновані на різних музичних напрямках, також обумовлюють створення особливих понять, термінів та фразеологізмів, що відображають світогляд мовців [9, 187]. Умовно можна розрізнити кольори з переважно позитивним та негативним символічним значенням. Фразеологізми, як мовні одиниці, відображають специфіку світосприйняття певного народу. І саме тому в іспанській та українській мовах позитивного або негативного символічного значення набувають різні кольори. Розглянемо деякі фразеологічні одиниці з колоронімами з їх відповідниками в іспанській та українській мовах.

Результати дослідження та обговорення.

Білий колір є ахроматичним і має значний емоційний та експресивний вплив на людський когнітивний процес. І в іспанській, і в українській мовах існує досить багато фразеологічних одиниць, які містять у собі колоронім «білий колір» (іспанською «blanco/a»). Білий колір у свідомості людини символізує щастя і радість. Проте саме білий колір, найчастіше, наділений негативним символічним значенням в іспанській та українській мовах: «estar blanco» — бути блідим; хоча: «ser blanco» — мати світлу шкіру, біла людина (для опису європеоїдного населення).

В українській мові доволі розповсюдженим є фразеологізм «як біль» (надзвичайно білий), та його антонім «як смола» (надзвичайно чорний). «На ній була обідрана поганенька спідничка та чорна сорочка, а схудле чепурне обличчя було як біль біле» (Б. Грінченко) [1, 314]; «З десять

скирт хліба палало, а до їх піднімався густий дим, то чорний, як смола, то білий, як осінній туман» (І. Нечуй-Левицький) [1, 314]. «Me quedé en blanco» — все вилетіло з голови; «estar sin blanca» — бути без грошей; «pasar la noche en blanco» — страждати від безсоння [10].

Багато негативних емоційних станів та відчуттів людини можуть бути виражені через чорний колір («negro/a»): «poner a alguien negro» — вивести з себе; «estar negro con» — бути похмурим; «suerte negra» — важка доля [10].

Чорний колір в українській мові також має переважно негативне символічне значення: «тримати в чорному тілі» — не потурати кому-небудь, бути вимогливим стосовно до когось. «Тримав [Юхим] її в найчорнішому тілі і водночас тремтів і божеволів від однієї думки, що хтось зазіхне на єдине його багатство — на вроду дружини» (В. Речмедін) [1, 284]. Дуже цікавим є фразеологізм з антонімічним значенням кольору «чорний» («negro») — «білий» («blanco»), відповідно в іспанській та українській мовах: «ser una oveja negra de la familia» — бути білою вороною [10].

Фіолетовий, бузковий колір іспанською «morado»: «ponerse morado» — дуже багато з'їсти. Досить цікаві варіації перекладу цього фразеологізму на українську мову: наїстися від пуза, задушити в пузі комара, набити черево, напхати пельку, укласти в копи [1, 188]. Проте вже без вживання колороніму: «От понаїдалися кавунів! Що називається, од пуза. Далі їсти вже нема змоги — нікуди» (В. Нестайко) [1, 188].

Рожевий колір — «rosa» в іспанській мові: «ver todo de color de rosa» — бачити у рожевому світлі (у рожевих фарбах, у рожевих окулярах), що означає сприймати щось ідеалізовано, у кращому вигляді. Наприклад: «Новий комуністичний побут ніяк не пасував до романтичної натури Миколи Хвильового, більше того, уявлення письменника-комуніста про революцію, що поставали не в занадто рожевому світлі, суперечили дійсності» (М. Чабан) [1, 292]. «Підбадьорений обіцянками Потьомкіна, Головатий все малював у рожевих фарбах, передбачаючи, що й сам матиме можливість дослужитися до високого чину» (С. Добровольський) [1, 280].

«Leer novela rosa» — читати жіночі романи [7]; «leer la prensa rosa» — читати жовту пресу.

В українській мові жовтий колір використовується для позначення недосвідченості та молодості. Фразеологізм «жовтодзьобе горобеня» або «жовтороте пташеня» вживається, коли мова йде про недосвідчену людину: «Що ти їй скажеш, коли воно ще курча пухнасте, горобеня жовтодзьобе» (О. Левада) [1, 9].

Зелений колір («verde» іспанською мовою) представлений такими фразеологізмами: «poner verde a sus espaldas» — ляпати язиком, критикувати, обмовляти (розголошувати щось, не три-

мати в таємниці) [6]. «Я так не люблю, не терплю тих, що надто язиком ляпають» (О. Корнійчук) [1, 165]. «A buenas horas mangas verdes» — бути невчасно, запізнитися.

Блакитний колір («azul» іспанською мовою) представлений такими фразеологізмами: «ser un príncipe azul» — принц на білому коні; «sangre azul» — блакитна кров, мати королівське походження [7].

Як бачимо, кольороназви при перекладі фразеологізмів не завжди співпадають в формі та значенні в українській та іспанській мовах.

Через велике розмаїття колоронімів інколи виникають складнощі у знаходженні їх в словниках. Більшість з них можна знайти в словниках, але не всі. Деякі з них можна зрозуміти досить просто, а деякі досить складно зрозуміти чи перекласти, оскільки зазвичай вони мають прихований зміст.

Колористика є частиною мовної картини світу. Неможливо при цьому чекати чіткої ідентичності кольорових картин різних народів. Різні слова в художніх текстах супроводжують країнознавчі фонові знання. Наприклад, назву роману панамського письменника Х. Беленьо «Luna Verde» дослівно перекладено «Зелений Місяць» [2]. В українського читача така назва не викликає жодних асоціацій. Для жителів Панамі або Чилі — це символ надії, добрий знак, оскільки для них зелений колір втілює молодість і красу, символізує життєрадісність, а місяць пов'язаний із духовною сутністю людини, її характером, життям, долею. Відмінності лексики різних мов у сфері колоронімів очевидні.

Колороніми характеризують дії, що пов'язані з діяльністю людини в різних галузях («banco azul» — лава підсудних; «numeros rojos» — мати борг, мінус на рахунку), моральні якості людини («hombre negro» — злий, лихий, похмурий; «viejo verde» — розбещувач; «indiano de hilo negro» — жадібний), емоційні прояви людини («ponerle negro a uno» — дратувати, злити когось, або ображати, принижувати). Кольором в іспанській мові також можуть виражатися явища (зокрема і природні) та називатися дії («esa es (la) mas negra» — зазнати поразки, все погано; «blanco de burlas» — бути посміховищем; «estar sin blanca» — не мати грошей; «viento blanco» — штормовий вітер зі снігом) [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Символічне значення кольору безпосередньо впливає на розуміння та кінцевий переклад фразеологічних одиниць, які є одним з головних інструментів при створенні художнього твору. Таким чином, дослідження, вивчення та осягнення колоронімів має стати перманентним процесом в роботі перекладача, який прагне до більш чіткого розуміння тексту.

Отже, в іспанських та українських фразеологізмах лексеми на позначення кольорів можуть

вживатися як в прямому, так і в переносному значеннях. Переносне значення колористичного компонента фразеологічної одиниці може пов'язуватися з символікою того чи іншого кольору. Оцінка людиною кольорів має прояв не тільки в їх номінації, але й у їх переносному

використанні. Колороніми є справжньою оздобою мови, одним з невичерпних джерел створення образності, вони являють собою невід'ємний елемент передання емоційно-психологічного стану людини за допомогою мовних засобів з емотивним навантаженням.

ДЖЕРЕЛА

1. Калашник В.С. Словник фразеосемантичних синонімів української мови / В.С. Калашник, Ж.В. Колоїз. — 3-є вид., допов. — К. : Довіра, 2006 — 349 с.
2. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / І.В. Ковальська. — К., 2001. — 19 с.
3. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту / І.М. Кочан. — 2-ге видання, Київ : Знання, 2008. — 423 с.
4. Лягіна І.А. Колороніми в структурі англійських фразеологізмів / І.А. Лягіна // Наукові записки. — Випуск 13. — Київ, 2010. — 429 с.
5. Виноградов В.С. Варьирование испанских фразеологических единиц как лингвокультурологическая проблема / В.С. Виноградов // Степановские чтения. Проблемы вариативности в романских и германских языках : тез. докл. и сообщ. Международной конференции. М. : РУДН, 2001. — 7–9 с.
6. Испанско-русский фразеологический словарь. 30 000 фразеологических единиц / Э.И. Левинтова, Е.М. Вольф, Н.А. Мовшович, И.А. Будницкая. — М. : Русский язык, 1985 г. — 1080 с.
7. Симеонова С. Словарь испанской разговорной речи / Славка Симеонова. — М. : УРСС, 2001.
8. Фирсова Н.М. Некоторые проблемы типологии языковой вариативности испанского языка // Иностранные языки в аспекте лингвопрагматики. — М. : РУДН, 1991. — 11–17 с.
9. Чернецька Н.В. Жаргонна метафоризація як засіб реалізації творчого потенціалу мовлення в студентському іспаномовному середовищі / Н.В. Чернецька // Актуальні питання іноземної філології : зб. наук. праць, № 4 / Луцьк, 2016. — 183 с.
10. Emilio Lorenzo. Consideraciones sobre la lengua coloquial / Editorial Karpos, S. A., Madrid, 1977. — 180 с.

REFERENCES

1. Kalashnyk, V. S., Koloiz, Zh. V. (2006). Slovyk frazeosemantychnykh synonymiv ukrainskoi movy [Ukrainian Dictionary of Phraseological and Semantic Synonyms]. 3-ye vyd., dopov. K., Dovira, 349.
2. Kovalska, I. V. (2001). Kolorystyka yak perekladoznavcha problema (na materialy ukrainskykh i anhlomovnykh khudozhnykh tekstiv) [Colouring as a Problem in Text Translation]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.16 "Perekladozdavstvo" / I. V. Kovalska. K., 19.
3. Kochan, I. M. (2008). Linhvistychnyi analiz tekstu [Linguistic Analysis of a Text], 2-he vydannia, Kyiv, Znannia, 423.
4. Lyahina, I.A. (2010). Koloronimy v strukturi anhliiskyykh frazeolohizmiv [Colour Terms in a Structure of English Phraseological Units]. Naukovi zapysky: vypusk 13, Kyiv, 429.
5. Vinogradov, V. S. (2001). Varirovanie ispanskikh frazeolohycheskikh yedynits kak lingvokulturologicheskaiia problema [Variation of Spanish Phraseological Units as a Linguistic Problem]. Stepanovskie chteniia. Problemy variatyvnosti v romanskikh y germanskikh yazykakh. Tez. dokl. i soobshch. Mezhdunarodnoi konferentsii. M., RUDN, 7–9.
6. Levyntova, E. I., Volf, Ye. M., Movshovych, N. A., Budnitskaia, I. A. (1985). Ispansko-russkii frazeologicheskii slovar [Spanish-Russian Phraseological Dictionary]. M., Russkii yazyk, 1080 p.
7. Simeonova, Slavka (2001). Slovar ispanskoi razgovornoi rechi [Dictionary of Spanish Coloquial Speech]. Slavka Simeonova. M., URSS.
8. Firsova, N. M. (1991). Nekotorye problemy tipologii yazykovoi variativnosti ispanskogo yazyka [Some Problems in Typology of Spanish language Variation]. Inostrannyye yazyki v aspekte lingvoprahmatiki. M., RUDN, 11–17.
9. Chernetska, N. V. (2016). Zharhonna metaforyzatsiia yak zasib realizatsii tvorchoho potentsialu movlennia v studentskomu ispanomovnomu seredovyshchi [Slangy Metaphorization as Means of Creative Speech' Potential Realization in a Student Spanish Language Environment]. // Aktualni pytannia inozemnoi fiololohii: zb. nauk. prats, № 4 / Luts'k, 183.
10. Emilio, Lorenzo (1977). Consideraciones sobre la lengua coloquial [Consideration of Coloquial Speech]. Editorial Karpos, S. A., Madrid. — 180.

ПАРАДИГМА КАТЕГОРІЇ СТАНУ В ДАВНЬОСАКСОНСЬКІЙ МОВІ

Шапочкіна О.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
o.shapochkina@kubg.edu.ua

У статті здійснено спробу схарактеризувати парадигму категорії стану давньосаксонської мови, спираючись на тексти давньосаксонської поеми «Спаситель» (“Heliand”). Автором визначено, що категорія стану давньосаксонської мови уособлювалася передкатегоріальними зворотними конструкціями та дієприкметниковими пасивними конструкціями, а саме: копулятивними конструкціями «бути / ставати» + дієприкметник II та безкопулятивними дієприкметниковими конструкціями, які транслиювали різні типи станових відношень.

Ключові слова: категорія стану, давньосаксонська мова, станові відношення, станова опозиція, передкатегоріальна конструкція, діатеза.

Шапочкіна О.В.

Характеристика парадигми категорії залога в древнесаксонском языке

В статье предпринята попытка охарактеризовать парадигму категории залога в древнесаксонском языке, опираясь на тексты древнесаксонской поэмы «Спаситель» (“Heliand”). Определено, что категория залога древнесаксонского языка была представлена предкатегориальными возвратными конструкциями и причастными пассивными конструкциями, а именно: копулятивными конструкциями «быть / становиться» + причастие II и безкопулятивными причастными конструкциями, которые транслировали различные типы залоговых соотношений.

Ключевые слова: категория залога, древнесаксонский язык, залоговые отношения, залоговая опозиция, диатеза.

O. Shapochkina

Characteristics of the paradigm of the category of voice in the Old Saxon language

The article attempts to characterize the paradigm of the category of the voice of the Old Saxon language, based on the texts of the ancient saxon poem “The Savior” (“Heliand”). The author states that the category of the voice of the Old Saxon language was represented by pre-categorical inverse constructions with reflexive, reciprocal and inverse shades and participle passive constructions, namely copulative structures “to be / become” + II participle and non-copulative participle structures that broadcast different types of voice relations. It is proved that the active voice of the Old Saxon language was represented by the indicative (real voice), with the subject that was an active performer of the action. In particular, the active voice structures could be factual (agential). As in other Old Germanic languages, in the Old Saxon language the active voice expresses the reality of action, events, their prediction and shades of command. In particular, it is determined in the article that as an opposition of active voice were grammatical constructions that had shades of reversion (inverse, reciprocal, inverse), the so-called “branching” in shades of voice values: the actual inverse constructions, mutually reverse, indirectly reverse, ingressive, active-nonobjective. Shades of passivity were formed predominantly on the basis of pre-categorical constructions with the verbs “to be” / “to become” + participle II. In particular, in the corps of the ancient Saxon “Savior” there were a large number of non-copulative (free) structures with participle II, which could express passive or partially-passive value. The author also notes that in addition to the typological distribution of the category of voice in the context of the opposition, “active-passive-reflexive”, in the Old Saxon paradigm of the category of voice there were observed subjective-objective relations, which in their turn had varieties: transformative, creative, addressive, factual, perceptual, emotional, instrumental.

Key words: category of voice, Old Saxon language, voice relations, voice opposition, pre-categorical structure, diathesis.

Вступ. Наукові дослідження категорії стану (далі КС) давньосаксонської мови нечисленні і здебільшого ґрунтуються на таких

наукових положеннях: творення дієслівної системи давньосаксонської мови (Й. Галлеє), історичні відомості про давньосаксонську мову (В. Аракін,

М. Коришев, А. Мейє, І. Хлебнікова), граматичні категорії давньосаксонської мови (М. Домський, Е. Макаєв), проблема етимологічної спорідненості давньосаксонської мови з іншими мовами (Б. Трубачов), особливості творення та розвитку синтаксису давньосаксонської мови (І. Бунятова, В. Жирмунський, Л. Калитюк, Е. Прокош, М. Стеблін-Каменський), темпоральна специфіка давньосаксонської мови (В. Берков), морфологічна та синтаксична системи давньосаксонської мови (О. Бехагель) та ін.

У цьому дослідженні на підставі застосування методу суцільної вибірки здійснено спробу з'ясувати основні актуалізатори розвитку КС давньосаксонської мови, виявити формальну реалізацію КС.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. До наших часів дійшла незначна кількість давньосаксонських писемних джерел, зокрема «Спаситель» («Heliand»). Поема є частиною біблійного епосу англів і саксів являє собою одну з найбільш масштабних пам'яток давньосаксонської літератури. Автор манускрипту продемонстрував суперечливе поєднання міфологічних і біблійних сюжетів, язичницької та християнської лексики. Сюжет поеми «Хеліанд» побудований за зразком євангельської гармонії Татіана [1; 2].

Розділи I–X утворюють першу частину поеми — розповідь про дитинство Ісуса Христа: після прологу, що займає половину першого розділу, наводяться євангельські сюжети від народження Іоанна Хрестителя і подій, що йому передують, до епізоду, в якому дванадцятирічний Ісус на загальний подив тлумачить буття в храмі. Ця частина завершується невеликим повідомленням про життя Ісуса до 30 років [5].

Увесь текст «Спасителя» пронизаний різноманітними граматичними конструкціями, які виступають як першооснова творення категорії стану. Наявними тут були прості поширені та складні речення, еліптичні, копулятивні, безкопулятивні та незавершені конструкції тощо.

Результати дослідження та обговорення. Парадигму категорії стану давньосаксонської мови утворювали різні типи опозицій. Діатеза («станове відношення») давньосаксонської мови мала таку узагальнену структуру: актив — станові передкатегоріальні конструкції рефлексиву, реципроку, інгресиву — дієприкметникові конструкції із пасивними відтінками — копулятивні дієслівні конструкції із пасивними відтінками [4].

Активний стан давньосаксонської мови уособлювався індикативом (дійсним станом), із суб'єктом, який був активним виконавцем дії, напр., станові передкатегоріальні конструкції (далі СПК): давньосакс. *Sô he thô thana uuirôc drôg, [ald] aftar them alaha, endi umbi thana altari gengmid is rôcfatun rikiun thionon, — [fremida] ferhtlico frâon*

sînes, godes iungarskepi gerno suui{d}omid hluttru hugi, sô man hêrren scal[gerno] fulgangan, — [grurios quâmun] im, egison an them alaha: hie gisah thar aftar thiû ênna engil godesan them uuihe innan, [the] sprac im mid is uuordun tuo (Heliand, 105–110). — «**Так, приніс він ладан старий у середину храму і ходив навколо вітваря із кадилом, щоб служити багатим; повністю він благочестивий життя спосіб, вчив слово Боже дуже старанно із чистим серцем, йшов тим шляхом, що й Господь**» [3].

У поемі «Хеліанд» домінували СПК у індикативі із декількома предикативними центрами та не завжди спостерігалось часове узгодження як і в інших давньогерманських мовах, напр.: давньосакс. *Иc is engil bium, Gabriel bium ic hêtan, the gio for goda standu, anduuard for them alouuialdon* (Heliand, 115). — «**Я є його ангел, Габріель, я сказав, я завжди стою перед Богом**» [3].

Зокрема СПК активного стану могли бути фактивними (агентивними), напр.: давньосакс. *Thea liudi stôdunumbi that hêlaga hûs, endi geng im the [gihêrodo] manan thana uuih innan* (Heliand, 100). — «**І пішов шанований чоловік у освячення**» [3].

Також СПК активного стану могли бути нефактивними (безагентивними), напр.: давньосакс. *...uui mid ûsun dâdiun ni sculun uuiht auiuerdian* (Heliand, 4892). — «**терпіти належить нам все, що рід цей недобре творить**» [3].

Як і в інших давньогерманських мовах, у давньосаксонській активний стан виражав реальність дії, подій, їх прогнозування та відтінки наказовості. У корпусі давньосаксонського «Хеліанда» спостерігається значна кількість СПК, які виражали заклики та накази, а також можливі прогнозування, напр.: давньосакс. *Thô sprak that barn godes sel{b}o te Sîmon Petrus, hêt that he is suerd [dedi] skarp an skê{d}ia: «ef ik uui{d} thesa scola uueldi», qua{d} he, «uui{d}_theses uuerodes geuuin uui{g}saca frummien, than manodi ik thene mâreon mahtigne god, hêlagne fader an himilrikea, that he mi sô managan engil herod o{b}ana sandi uui{g}s sô uuisen, sô ni [mahtin] iro uui{â}panthreki man adôgen: iro ni stôdi gio sulic megin samad, folkes gifastnod, that im iro ferh aftar thiû uuer{d} en [mahti]* (Heliand, 4885). — «**Мовив Син Божий Симону, вкласти меч звелівши гострий в пахву: «Коли проти натовпу я хотів би, — він мовив, — Проти натиску війська вийти, кликав би я до славного Бога, Святішого Отця, що на Небі, щоб Мені ангелів багатьох навздогін послав обізнаних у битвах: перед їх збройною міццю немає сили мужам встояти»**» [3].

В якості опозиції активу виступали СПК, які мали відтінки реверсії (зворотні, взаємні, інгресивні), так звані «розгалуження» у відтінках станових значень, та як у давньоісландській та давньоверхньонімецькій, було можливим простежити певні їх варіації:

а) власне зворотні СПК (на кшталт: ся = себе) позначали дію, яка виконувалася самим суб'єктом, який був одночасно і об'єктом дії (сюди належали дієслова фізичної дії або внутрішнього стану), напр: давньосакс. *Thô gibolgan uuard snel suerdthegan, Sîmon Petrus, uuell imu innan hugi, that he ni mahte ênig uuord sprekan: sô harm uuard imu an is hertan, that man is hêrron thar binden uuelde* (Heliand, 4865). — «**Розгнівався** сміливий воїн, Симон Петро, всією душою: не міг і слова він мовити, став скорботний серцем, бо його Пана силою люди зв'язали» [3];

б) взаємно-зворотні СПК (на кшталт: ся = один одного, один з одним), позначали дію, що здійснювалася двома або кількома особами, кожна з яких одночасно була і суб'єктом, і об'єктом дії, напр.: давньосакс. *Ik an thina hendi befilhu, quatbie, mînon gêt an godes uuillion; hie ist nu garó te thiû, ffis te faranne* (Heliand, LXVII, 5654–5656). — «**Я передаюся** в твої руки, — сказав він, — мій дух, волю Бога; він тепер повністю готовий до тебе **відправитися**» [3];

в) побічно-зворотні СПК (на кшталт: ся = для себе) позначали дію, що здійснювалася суб'єктом в своїх інтересах, напр.: давньосакс. *Lât thit «lât thit foie sehan, huô [thu] gelinod halbas liudio menegi te blîðseanne [an] benkiun; ef thu mi thera bede [tugiôos], mîn uuord for thesumi uuerode, than uuilliu ik it hêr te uuârun [gequeôen,] liahto fora thesun liudiun endi ôk gilêstien sô, that ik thi than aftar thiû êron imilliu, sô hues sô thu mi bidis for thesun mînun bâguuiniun: thoh thu mi thesar heridômo halbaro fergos, rikeas mînes, [thoh gidôn ik,] that it ênig rinko ni mag uuordun giuuendien, endi it seal giuueroen sô* (Heliand, XXXIII, 2750–2759). — «**Покажи ж** народу, як ти **навчилася** радувати натовп людей на лавах. Виконаєш моє прохання, то — слово моє перед народом — я хочу сказати це істинно і голосно перед цими людьми і зробити [те], що я тобі після цього подарую те, про що ти мене перед моїми соратниками попросиш. Якщо ти зажадаєш половину моїх володінь, половину мого царства, то я і це зроблю, і нехай буде так» [3];

г) інгресивні СПК — перехід із одного стану предмета у інший, напр.: давньосакс. *Sâlig bist thu Simon, quâð he, «sunu [Jonases]... Ik fargibu thi [himilriceas] slutilas, that thu môst aftar mi allun [giuualdan] kristinum folke; kumad aile te thi gumono gêstos; thu habe [grôte] giuuald* (Heliand, XXXVII, 3062; 3072–3075). — «**Блаженний ти, Петро, — сказав він, син Йони ... Я доручу тобі ключі небесного царства, щоб ти міг управлятися** усім християнським народом після мене; нехай прийдуть до тебе племена народів; нехай буде у тебе велика влада» [3];

д) активно-безоб'єктні СПК, що позначали дію, яка виступала як постійна і характерна властивість суб'єкта, напр.: давньосакс. *Ac it ha{b}ad*

uualdand god, alomahtig fader an ô{d}ar gimarkot, that uui githoloian sculun, sô huat sô ûs [thius thioda] tô bittres brengit: ni sculun ûs belgan uuiiht, uurê{d}jean uui{d} iro geuuiinne; huand sô hue sô uuâpno ni{d}, grimman [gêrheti uuiili] gerno frummien, he suiltit imu [eft] suerdes eggium, [dôit] im [bidrôregan]: uui mid ûsun dâdiun ni sculun uuiiht auuerdian (Heliand, 4890–4892). — «**Навіки не стримають їх** воїнства все, згуртовані рати, живими після **залишитися** не зможуть, але Бог Владика, Батько Всемогутній, відміряв інше: терпіння належить нам все, що рід цей **недобре творить**» [3].

Відтінки пасивності утворювалися переважно на основі СПК із дієсловами бути / ставати + дієприкметник II (*uuesan / uuerdan*). Таких СПК у корпусі «Хеліанда» найбільша кількість, напр.: давньосакс. *Geng [he] thô te themu uundon [manne], [legde] mid listiun lik tesamne, hô{b}idiuundon, that siu sân gihêlid uuar{d}, thes billes biti, endi sprak that barn godes uui{d} that uurê{d}je uuerod: «mi thunkid uunder mikil, qua{d} he...* (Heliand, 4895). — «**Гнів не повинен наш дух, на натиск їх повставати. Хто злобу зброї, списа злого лють звершить, спочине меча вістря, помре закривавлений...**»; давньосакс. *Thô uuar{d} thar gisammnod filu thar te Hierusalem [Iudeo] liudi, uuerodes te them uuiha, thar sie uualdand god suui{d}o theolico thiggean scoldun, hêrron is huldi, that sie he{b}ancuning lê{d}jes alêti* (Heliand, 96). — «**І саме там зібралось** людей (йудеїв) багато, там у Ієрусалимі, єврейський народ в святому домі» [3]; давньосакс. *[The] sprac im mid is uuordun tuo, hiet that fruod gumo foroht ni uuâri, hiet that hie im ni andriede: «thina dâdi sind», qua{d} he, «uualdanda uuer{d}je endi thîn uuord sô self, thîn thionost is im an thanke, that thu sulica githâht ha{b}es an is ênes craft* (Heliand, 115). — «**Потім він побачив** всередині Ангела Божого у білому, який говорив з ним його словами, а це означає, що **благочестиві служителі були** страшенно **задоволені**, і це означало, що його не **було ображено**; ваші вчинки, сказав він, варті вашого слова, за вашу службу йому вдячні, мати таку сильну **відданість**» [3].

Варто зауважити, що СПК із копулою *uuerdan* налічувалося значно більше, ніж конструкцій із копулою *uuesan*, напр.: давньосакс. *Thô uuas an is uuangun scard the furisto thero fiundo, thô stôd that folc an rûm: andrêdun im thes billes biti* (Heliand, 4880). — «**Лише в щок** було **поранено** вождя ворогом, неподалік тоді народ став, сили зброї **боячись**» [3].

Зокрема, можна було спостерігати СПК із відтінками пасивності, де суб'єкт перебував під активним впливом об'єкта, тобто об'єкт перетягнув на себе домінуючу роль, напр.: давньосакс. *Theru dere beon dâdi endi te iro drohtine sprâkun: «uuiâri it [nu] thîn uuillio», quâdun sie, «uualdand frô mîn, that sie ûs hêr an speres ordun spildien*

môstin uuâpnun uunde, than ni uuâri ûs uuïht sô gôd, sô that uui hêr for ûsumu drohtine dðan môstin [benidiun] blêka (Heliand, 4860). — «Мужі мудрі стали, Христа прихильники в скорботі перед справою недоброю, Вождю говорили: “Якщо є на те воля Твоя”, говорили, “Господь наш Владика, щоб на вістрі списів нас умертвили зброї ударами — немає кращого нам, ніж за Ватажка згинуті бліднучи від ран”» [3].

У корпусі давньосаксонського «Спасителя» налічувалася значна кількість безкопулятивних (вільних) СПК із діеприкметником II, які могли виражати пасивне або частково-пасивне значення, напр.: давньосакс. *Thô uuar{d} thiû tîd cuman, — [that] thar gitald habdun uuîsa man mid uuordun, — that scolda thana uuîh godes Zacharias bisehan* (Heliand, 95). — «Так настав час, хто дійсно представляє Мудреця зі словами, які повинні велич Бога прославити, Захарієм було **передбачено**»; давньосакс. *Thea liudi stôdunumbi that hêlaga hûs, endi geng im the [gihêrodo] manan thana uuîh innan* (Heliand, 100). — «І **нишов** шанований чоловік у освячення»; давньосакс. *That uueroð ô{d} ar bêdumbi thana alah ûtan, Ebreo liudi, [huuan êr] the frôdo man gifrumid hab diuualdandes uuilleon* (Heliand, 102). — «Натовп інших людей чекав біля храму ззовні, доки іудей до знаючої людини не **донесе** своїх бажань» [3].

Окрім типологічного розподілу КС у контексті опозиції «актив – пасив – рефлексив», у давньосаксонській парадигмі КС простежувалися суб'єктно-об'єктні відношення, які у свою чергу мали різновиди. Домінантне положення серед них займає відношення, коли у якості суб'єкта виступає людина у процесі різних видів діяльності (практична, пізнавальна тощо), а в якості об'єкта — матеріальні предмети, які охоплені його діяльністю. Аналізуючи корпус поеми «Хеліанд», ми виокремили дев'ять відношень такого типу: трансформативні, креативні, адресативні, фактивні, перцептивні, когнітивні, емотивні, інструментальні та привативні. Приклади із давньосаксонської поеми «Хеліанд» унаочнюють перелік наведених суб'єктно-об'єктних відношень усередині СПК:

а) трансформативне відношення, коли суб'єкт змінює стан або місце знаходження об'єкта, напр.: давньосакс. *Tho fundun sie thar enna froden man sittean bi them seiua endi is suni tuuene, Iacobus endi Iohannes: uuarun im iunga man* (Heliand, 1173–1175). — «Тоді **направили** вони на старого, що сидів біля моря, та його двох синів, Якова та Іоанна, (вони) були молоді люди» (Хеліанд, рядки 1173–1175) [3];

б) креативне відношення, коли суб'єкт щось доручає здійснити, створює, знищує або завдає шкоди об'єкту, напр.: давньосакс. *Nu ik thi hier minemo seal iungron befelhan, them thi hier geginuuard stêd: uuîs thi an is gisîoie samad: thu*

scalt ina fiiri suno hebbian (Heliand, 5614–5616). — «Тепер же я **доручу** тебе тут твоєму учню, котрий існує (стоїть) тут. Нехай будеш із ним разом! Нехай він стане тобі сином!» [3];

в) адресативне відношення, коли суб'єкт звертається до об'єкта, напр.: давньосакс. *Domine ad quiet ibimus verba vitae aeternae habes* (Heliand, 10669). — «Господе, до кого ми підемо?! Слова життя вічного ти **маєш**» [3];

г) фактивне відношення, коли суб'єкт діє на волю, розум або почуття об'єкта, напр.: давньосакс. *Sô he is mordes uuero, that man ina uuîtnoie uuârnnes eggîun, ef eo man mid sulicun dâdiun mag dôoes gesculdien* (Heliand, 5242–5244). — «Он **вартий смерті**, й да **буде він покараний** усією гостротою меча, якщо коли-небудь муж зможе стати такими справами **вартим смерті**» [3];

д) перцептивне відношення, коли суб'єкт сприймає об'єкт органами чуття, напр.: давньосакс. *Filu scal ik thar githoloian, hoskes gihorien endi harmquidi, bismërpraka endi bihetuuord manag* (Heliand, 3524–3533). — «Мені **доведеться** багато **винести** там; Я буду вислуховувати багато образливих слів, знуцань та погроз» [3];

е) емотивне відношення, коли суб'єкт відчуває почуття до об'єкту, напр.: давньосакс. *Huui uueldes thu thinera mddar, mairno liobosto, gisidon sulica sorga, that ic thi sôs Sragmod, idis armhugdig escon scolda undar thesun burgliudiun?* (Heliand, 821–824). — «Як же ти **захотів** своїй матері, **найкращий з-поміж мужів**, **принести** стільки клопотів, що мені, настільки сумній, **наповненій клопотою** про жінку, про тебе довелося **розпитувати** серед людей цього міста?» [3];

є) інструментальне відношення, коли суб'єкт використовує об'єкт, напр.: давньосакс. *Tho scoldun sie thar ena dad frummean, That sie ina te Hierusalem forgeban scoldun Uualdanda te them uuîha* (Heliand, 451–453). — «Тоді **мали** вони (Йосип і Марія) **завершити** одне діло, (яке полягло в тому) що вони **мали відвезти** Його в Єрусалим до настоятеля храму»; давньосакс. *So uuît an uncro iugidi gîgîrnan ni mohtun* (Heliand, 148). — «Якщо **ми були не спроможні** це зробити у молоді роки» [3].

Варто зауважити, що також існували такі суб'єктно-об'єктні відношення, коли у якості суб'єкта могли також виступати сили людини, напр.: давньосакс. *Thar sculun mi farcoron undar thea craftigon thiod, helîdos te theru heri; thar uueroðat mina hendi gebundana, faðmos uueroðad mi thar gefastnod* (Heliand, 3525–3533). — «Там серед цих **владноможних** людей, **воїни-герої продадуть** мене начальникам. Мені **зв'яжуть руки**, мої **простягнуті руки будуть закуті** в кайдани» [3];

Або описувалися сили природи або «вищі сили», напр.: давньосакс. *Sie uuëgeat mi te uuendron uuapnes eggîun, bilosiad mi libu: ik te thesumu liohte scal thurh drohtines craft fan doðe astanden an thriddleon dage*

(Heliand, 3525–3536). — «Вони *завдадуть* Мені *неймовірної* муки *лезом зброї*. Вони *заберуть* Моє життя: Я *воскресну* з мертвих і *повернуся* силою Бога до світла на *третій день*» [3].

Таким чином, характеризуючи процеси зародження станової парадигми давньосаксонської мови, можна зробити висновки про те, що вже у цей період у мові розвивалася узагальнена становна парадигма. КС давньосаксонської мови уособлювалася активом, передкатегоріальними зворотними конструкціями із рефлексивними, реципроковими та інгресивними відтінками та дієприкметниковими пасивними конструкціями, а саме: копулятивними конструкціями бути / ставати» + дієприкметник II та безкопулятивними дієприкметниковими конструкціями. Вищезазначені конструкції трансльювали різні станові відношення: інструментальні, емотивні, фактитивні, рецептивні, адресативні, креативні та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, охарактеризувавши парадигму КС давньосаксонської мови, можна зробити висновки, що процеси становлення категорії стану у давньогерманських мовах розпочалися ще у період розвитку давньогерманських мов. Зародки станових відтінків у давньосаксонській мові слугували першоосновою для творення парадигми категорії стану сучасних германських мов. Одним із головних актуалізаторів розвитку стали первинні станові передкатегоріальні граматичні конструкції, до складу яких входили дієлова-копули, дієприкметник II, зворотні дієслова, взаємні, дієслова, що позначали перехід із одного стану у інший та дієслова активного стану, також спостерігалися і вільні, безкопулятивні варіації.

Перспективою наших подальших досліджень стануть дослідження зрушень у парадигмі КС давньоісландської, давньонімецької, давньоанглійської та готської мов.

ДЖЕРЕЛА

1. Домский М.В. «Песнь о Христе» в истории библейского эпоса англов и саксов / М.В. Домский // Вестник Пермского университета. — Выпуск 2(14). — Пермь, 2010. — С. 18–25.
2. Корышев М.В. Древнесаксонский «Хелианд» в контексте древнейших переложений библии на немецкий язык и латинской вульгаты / М.В. Корышев // Вестник СПбГУ. — Сер. 9. — Вып. 4. — Санкт-Петербург, 2015. — С. 166–173.
3. Сиверс Э. Хелианд. Titelaufgabe vermehrt um das Prager Fragment des Heliand und die Vaticanischen Fragmente von Heliand und Genesis. Buchhandlung des Waisenhauses GMBH / Галле (Заале). — Берлин, 1935. — 20 + xlv + 542 p. — (Германская музыкальная библиотека IV).
4. Gallée J.H. Altsächsische Grammatik. — 3. Aufl. — Tübingen, 1993. — 404 p.
5. Weber C.A. Der Dichter des “Heliand” im Verhältnis zu seinen Quellen // Zeitschrift für das deutsche Altertum. — 1927. — No. 64. — S. 1–76.

REFERENCES

1. Domsii, M. V. (2010) «Pesn o Khriste» v istorii bibleiskogo eposa anhlov i saksov [“Song of Christ” in the History of the Biblical Epic of the Angles and Saxons]. / M. V. Domsii // *Vestnik Permskogo universita* / Vypusk 2 (14), Perm, P. 18–25.
2. Koryshev, M.V. (2015) Drevnesaksonskii «Kheliand» v kontekste drevneishikh perelozhenii biblii na nemetskii yazyk i latinskoi vulgaty [Ancient Saxon “Heliand” in the Context of the Oldest Translations of the Bible into German and the Latin Vulgate]. *Bulletin of the Russian Academy of Sciences*, Ser. 9, Issue 4, St. Petersburg, P. 166–173.
3. Sivers, E. (1935). Heliand. [Heliand] Titelaufgabe vermehrt um das Prager Fragment des Heliand und Vaticanischen Fragmente von Heliand und Genesis. Buchhandlung des Waisenhaus GMBH, Halle (Saale) — Berlin 20 + xlv + 542 p. (German Music Library IV).
4. Gallée, J. H. (1993). Altsächsische Grammatik. [Old-Saxon Grammar] 3. Aufl. Tübingen, 404 p.
5. Weber, C. A. (1927). Der Dichter des “Heliand” in Verhältnis zu seinen Quellen [The Poet of “Heliand” in Relation to Its Sources]. // *Zeitschrift für das deutsche Altertum*. No. 64. S. 1 —76.

ДРУКОВАНА РЕКЛАМА КІНЦЯ ХІХ — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. В КОНТЕКСТІ ПОШУКУ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДЛЯ СЛОВНИКОВОГО ОПИСУ УКРАЇНСЬКОГО МІСЬКОГО КОЙНЕ ЦЬОГО ПЕРІОДУ

Закутня А.Ю.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012
anna.prokopowa@gmail.com

У статті розглянуті обставини формування міського койне як важливої передумови розвитку літературної мови. Узв'язку з цим актуальним питанням соціолінгвістики проаналізовані тексти української реклами кінця ХІХ — першої половини ХХ ст., що можуть служити одним із писемних джерел для вірогідного відтворення українського міського лексикону цього періоду. Для лінгвістичного аналізу залучено понад 80 мовних одиниць (слів, номінативних словосполук, варіантів слова), уживаних для називання понад 30 предметів товарного обігу (одягу, взуття, інших предметів особистого використання, продуктів харчування тощо).

Ключові слова: рекламні тексти в українських газетах, альманахах, календарях кінця ХІХ — першої половини ХХ ст., українське міське койне, галицько-буковинське койне кінця ХІХ — початку ХХ ст., українська лексикографія.

Закутня А.Ю.

Печатная реклама конца XIX — первой половины XX в. в контексте поиска источниковой базы для словарного описания украинского городского койне этого периода

В статье рассмотрены обстоятельства формирования городского койне как важной предпосылки развития литературного языка. В связи с этим актуальным вопросом социолингвистики проанализированы тексты украинской рекламы конца XIX — первой половины XX в., которые могут служить одним из письменных источников для возможного воссоздания украинского городского лексикона этого периода. Для лингвистического анализа привлечено более 80 языковых единиц (слов, номинативных словосочетаний, вариантов слова), употребляемых для называния более 30 предметов товарного оборота (одежды, обуви, других предметов личного пользования, продуктов питания и т. д.).

Ключевые слова: рекламные тексты в украинских газетах, альманахах, календарях конца XIX — первой половины XX в., украинское городское койне, галицко-буковинское койне конца XIX — начала XX в., украинская лексикографія.

A. Zakutnia

Printed advertising of the end of the 19th — the first half of the 20th centuries in the context of a search of a source basis for a detailed description of the Ukrainian urban koine of this period

The city as a peculiar form of social organization is interesting for the representatives of many trends of scientific research: economists, sociologists, culturologists, historians, linguists. The subject of our interest is the functioning of the Ukrainian language in the cities of Bukovyna and Galicia at the end of the 19th century — the first half of the 20th century, in the urban environment of the Ukrainian diaspora settlement.

Historical and socio-political conditions of the formation of the Ukrainian city koinū as one of the preconditions for the development of Ukrainian literature (particularly in the territory of Western Ukraine) — are still one of largely unexplored problems of Ukrainian linguistics — in both theoretical and practical aspects, which predetermines the relevance of the topic of our study. The aim of this article is the analysis of Ukrainian advertising texts at the end of the 19th century — the first half of the 20th century and identification of such lexical and syntagmatic units that can be classified as elements of the city koine.

To perform linguistic analysis we have involved over 80 language units (words, nominative word combinations, word variants) used for the nomination of over 30 items of commodity circulation

belonging to the following lexical-semantic groups: names of clothing, footwear and other details of the wardrobe; names of household items of urban dwellers (personal use items). For every word of the aforementioned lexical-semantic groups we have provided illustrating contexts, commentaries concerning the meaning, use, origin, their record in different kinds of dictionaries, sometimes giving information from Polish lexicography, Polish and German electronic corpora.

We have analyzed the names of urban life items, documented in the Ukrainian advertisement at the end of the 19th century — the first half of the 20th century, that certify that the majority of such names are borrowings adapted on the Ukrainian language background: from German, Polish, French, Italian, Spanish, etc. Mainly Polish and German played an intermediary role in the assimilation of these words. We believe that lexical units and nominative word combinations recorded in the advertising texts of the 19th century — the first half of the 20th century, may serve as a basis for the register of lexicographic works of a specialized type, for instance, the Dictionary of Ukrainian Advertisement; the Dictionary of Western Ukrainian Variants of Literary Language of the 19th century — the first half of the 20th century, etc.

Key words: *advertisement texts in Ukrainian newspapers, almanacs, calendars of the end of the 19th century — the first half of the 20th century, Ukrainian city koiné, Galician-Bukovynian koiné of the end of the 19th century — the first half of the 20th century, Ukrainian lexicography.*

Вступ. Місто як особлива форма організації соціуму цікавить представників багатьох напрямів наукових досліджень: економістів, соціологів, культурологів, істориків, мовознавців. У мовознавстві вже сформувалася окрема галузь — *урбанолінгвістика*, що вивчає взаємодію мови та соціуму в межах міста [10]. Вивчаючи мову сучасного міста, лінгвісти оперують термінами «*мова міста*», «*міське койне*», «*міський сленг*», «*урбаномова*» та ін. [12, 3]. Предметом нашого зацікавлення є функціонування української мови в містах Буковини й Галичини кінця XIX — першої половини XX ст., у міських середовищах осідку української діаспори, тому ми використовуємо термін «*койне*». Історичні та суспільно-політичні обставини формування українського міського койне як однієї з передумов розвитку літературної мови (зокрема, й на західноукраїнських землях) — це й досі одна з маловивчених проблем українського мовознавства, як у теоретичному аспекті, так і в практичному, чим і зумовлена **актуальність** теми нашого дослідження. **Метою** цієї статті є аналіз рекламних текстів кінця XIX — першої половини XX ст. та виявлення в них таких лексичних і синтагматичних одиниць, що їх можна кваліфікувати як елементи міського койне.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Наукову проблему вивчення мови міста ще в 20-х рр. XX ст. порушив український та російський радянський мовознавець Б. Ларін. У статті «О лингвистическом изучении города» учений стверджував, що «саме через те, що дослідження *мови міста* досі ще системно не здійснювалося, такі хиткі і неґрунтовні в нас як історичні, так і стилістичні пояснення літературних мов» (переклад мій. — А.3.) [5, 175]. *Мовою міста* Б. Ларін уважав «міські говори», що охоплюють «усі різновиди розмовної мови міського колективу, літературну розмовну мову, міський

фольклор, неканонізовані види писемної мови» [Там само].

Термін *койне* для характеристики мовлення українців уперше застосував Ю. Шевельов: «можна припустити, що на 1900 р. у місті [Львові] витворювалося галицьке чи галицько-буковинське койне» [17, 27]. На думку Ю. Шевельова, у кінці XIX — на початку XX ст. на галицьких, буковинських та закарпатських землях, що перебували на той час у межах Австро-Угорщини, відбувалося формування «українського койне, на якому сильно позначилися впливи місцевих говірок» [Там само, с. 32]. Формування й існування такого койне передувало творенню літературного зразка української мови.

Як зазначає у своїй монографії Л. Ткач, у цей час соціальна стратифікація української мови «включала не лише верстви селянську й духовну, а й хоч і нечисленний, проте професійно широкий спектр міських верств — ремісників, комерсантів, адвокатів, професорів гімназій та університетів, урядовців судових, фінансових, залізничних тощо» [14, 367]. Дослідивши лексичні, фразеологічні, фонетичні й граматичні риси галицько-буковинського койне кінця XIX — початку XX ст., Л. Ткач визначила, що воно «становило собою таке мовне утворення, в якому поєдналися традиції мовлення української освіченої верстви, що формувалися від кінця XVI ст., народнорозмовне мовлення в його різноманітних діалектних виявах, а також елементи новоутворюваних соціолектів української мови, що відображали професійне розгалуження соціалеми української мови» [14, 368].

В енциклопедичній статті про *койне* Л. Масенко зазначає, що в сучасному українському мовознавстві цей термін застосовують щодо характеристики процесів формування західноукраїнського варіанта української літературної мови наприкінці XIX — на початку XX ст., основою якого

стало галицько-буковинське койне [7, 269]. На те, що західноукраїнське міське койне було підґрунтям західноукраїнського варіанта літературної мови, вказують і упорядники «Лексикону львівського: поважно і на жарт»: «у 30-х роках ХХ століття цей варіант літературної мови функціонував як цілісна мовна структура, яка мала не тільки усний, а й писемний варіант. Вона була відкритою до запозичень із діалектів та із сусідніх мов і водночас слугувала основою для творення власної лексики» [15, 14]. Міське койне виступало не тільки міждіалектною формою побутового спілкування, а й обслуговувало вищі сфери комунікації — суди, міське управління, а також усну народну поезію, обряди [3, 44].

Українськомовні спільноти в містах, зокрема й середовище української інтелігенції, формувалися поступово. На думку Л. Масенко, на тій частині України, що належала Російській імперії ще з ХVІІІ ст., «потужну течію української народної мови на підступах до міста було перекрито, внаслідок чого тут не встиг повноцінно розвинутися міський розмовний варіант української мови, так зване міське койне» [8, 24]. Дослідниця зауважує, що в радянський період заперечувалося саме існування західного варіанта української літературної мови. Лексику, джерелом походження якої було галицько-буковинське міське койне, кваліфікували як елементи діалектного мовлення. Така лексика була вилучена зі словників після 1920-х років, а міські форми побутування розмовного українського мовлення були вилучені з наукового дискурсу [9, с. 78–79].

У той час, коли на українській етномовній території в межах Російської імперії не існувало умов для творення міського варіанта мови, галицько-буковинське міське койне, що виникло у містах на західноукраїнських землях, набуло поширення також і в середовищі української діаспори. Адже на останню чверть ХІХ ст. припадає початок масової еміграції українців з Австро-Угорщини до США, Канади, Бразилії та Аргентини. У цих країнах українці утворили окремі соціальні групи, мовою спілкування яких також стало особливе койне. Критеріями істинності койне українських емігрантів була «практика південно-західного мовного регіону, що на той час вже частково усталилася і виконувала роль своєрідного літературного койне чи регіональної літературної мови. Це койне <...> було набагато доступнішим для сприйняття широкого загалу читачів з різних західноукраїнських (і не лише західноукраїнських) областей» [1, 56].

Методологія дослідження. Основою дослідження послужили українські рекламні тексти кін. ХІХ — першої пол. ХХ ст., дібрані методом суцільного відбору з періодичних видань цього періоду. Аналіз лексичних та синтагматичних одиниць, що їх гіпотетично розглядаємо як елементи

українського койне кін. ХІХ — першої пол. ХХ ст., здійснено методами спостереження, контекстуального аналізу, описовим, зіставним. Лексика тематичної групи «Назви предметів побуту» проаналізована із залученням лексикографічних джерел української мови, інших мов. Для розкриття зв'язку слова та денотата застосовуємо соціологічний прийом, згідно з яким історія слів розглядається у зв'язку з позначуваними предметами та з увагою до культурного контексту доби.

Результати дослідження та обговорення. Феномен міського койне — як особлива соціолінгвальна форма усного існування мови — дедалі більше цікавить сучасних дослідників (соціолінгвістів, психолінгвістів, культурологів, істориків мови). Елементи сучасного міського койне, що перебувають у полі безпосереднього спостереження соціолінгвістів, можна фіксувати, реєструвати й аналізувати. Що ж до історичних аспектів формування українського міського койне, то їх досліджувати значно складніше, адже їх потрібно виокремити, реконструювати лише за писемними текстами, з певним ступенем вірогідності.

Гадаємо, що елементи міського койне кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. можна відтворити завдяки дослідженню різного типу текстів цього періоду: *художніх* (діалоги, внутрішні монологи персонажів), оскільки художньому стилю властиве використання всіх мовних засобів, всього лексичного багатства мови; *епістолярних* — адже листування освічених людей, зокрема й листування видатних діячів культури, містить чимало інформації побутового характеру й поєднує в собі елементи і писемного, і розмовного мовлення. У можливості й продуктивності такого підходу переконує перша в українському мовознавстві праця, присвячена дослідженню епістолярної спадщини представників української інтелігентної верстви, — кандидатська дисертація І. Черкез «Українська мова в епістолярних текстах кінця ХІХ — початку ХХ ст.» [16].

Своєрідним джерелом відтворення міського койне можуть слугувати записи радіопередач, зокрема й популярної передачі «На веселій львівській хвилі», що виходила в ефір з 1933 по 1939 р. Авторами та ведучими цієї передачі були Генрик Фогельфангер на прізвисько Тонько та Казимір Вайда на прізвисько Щепцьо [6]. У своєму радіомовленні вони використовували елементи батярського жаргону. Аналізуючи мову Львова, Л. Підкуймуха визначила батярський жаргон як такий, «що виник із взаємодії мов багатонаціонального Львова» і що його «вживали не тільки батяри, а й більшість міщан» [11, 49]. Мова батярів набула широкої популярності: у 30-х роках ХХ ст. було «модно вживати слова з батярського жаргону, це виявляло так звану «львівськість», давало змогу ідентифікувати себе зі Львовом» [Там само].

З-поміж гіпотетичних джерел відтворення міського койне окремо варто виділити *тексти друкованої реклами*. На нашу думку, з-поміж усіх стилів і жанрів писемних текстів кінця XIX — першої половини XX ст. реклама, друкована в періодичних виданнях, була найближчою до міського койне, оскільки відображала щоденний побут тогочасних міст, містечок, приміських сіл. Особливістю реклами досліджуваного періоду була виразна орієнтація на мовну і культурну компетенцію адресатів рекламних текстів. З огляду на це можемо припускати, що в рекламних текстах зафіксовані узуальні мовні одиниці — лексика, фразеологічні звороти, синтаксичні конструкції — того часу й того середовища, у якому вони функціювали, створювалися і відтворювалися.

Рекламні повідомлення, за якими виявляємо лексичні, фразеологічні одиниці та інші елементи міського койне кінця XIX — першої половини XX ст., опубліковані в тогочасних *газетах*: «Буковина», «Добрі Ради», «Хлібороб», «Час» — виходили в Чернівцях (на Буковині); «Свобода», «Народна воля» — виходили в США; «Нова ера» — в Канаді; *календарях*: «Буковинський православний календар», «Товариш» — виходили в Чернівцях; «Дніпро», «Криниця», «Сільський господар», календар-альманах «Червоної калини» — у Львові; «Календар Українського Народного Союзу», «Календар «Оси», «Перший русько-американський календар», «Календар для американських русинів», «Календар «Провідіння» — у США; «Календар «Канадійського Фармера», «Календар Нового шляху», «Альманах-календар «Гомону України», «Календар канадійських українців «Провідник» — у Канаді; «Календар «Хлібороба» — у Бразилії (див. у списку джерел ілюстративного матеріалу).

Варто зазначити, що характерною мовною рисою діаспорної періодики був її зв'язок з традиціями подібних видань на материковій Україні, адже у переважній більшості українські емігранти того часу були вихідцями з Галичини, Буковини, Закарпаття, Волині, Поділля. Мова видань, що ними вони опікувалися, мала на собі відчутний вплив їхнього рідного мовлення та міського койне [4, с. 118].

За нашими спостереженнями, чимало слів, що називали предмети й явища, характерні для міського побуту кінця XIX — початку XX ст., вживалися в тогочасній рекламі й зафіксовані в багатьох лексикографічних працях, що відображають стан української мови як у давні періоди її функціонування, так і наприкінці XIX — на початку XX ст. (МСБ; ЛЛ; СУМ; ЕСУМ; СлУМ (XVI — перша половина XVII ст.); ССУМ; Сл. Тимч., Сл. Кузелі (див. у списку скорочень назв джерел).

Окремо варто зазначити про дві важливі для дослідження міського койне лексикографічні праці: одна з них — це перша частина тритом-

ної монографії Л. Ткач «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст. Частина перша: матеріали до словника» (Чернівці, 2000 р.), друга — «Лексикон львівський: поважно і на жарт», укладений Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремською та Г. Дидик-Меуш (Львів, 1-ше вид. 2009 р.). Беззаперечна цінність цих словників полягає в тому, що в них уперше в українському мовознавстві використано західноукраїнські джерела найширшого стилістичного діапазону.

Як зазначає Л. Ткач у передмові, мета підготовки й видання матеріалів до словника української літературної мови на Буковині кінця XIX — початку XX ст. полягала у тому, щоб «системно виявити об'єктивно-історичні типові особливості західного слововживання, які створювали варіантні відносини між західним та східним зразком тодішньої української писемної мови <...> і виявлялися в текстах різного стильового спрямування» [13, 12]. До реєстру словника включені «лексичні одиниці, обрані з різних мотивів й за різними ознаками на основі зіставлення із сучасними нормами української літературної мови, її лексичним та фразеологічним фондом» [13, 13]. Ядро словника становлять й дотепер відомі слова, які виявляють відмінність від сучасної літературної норми та узвичаєного слововживання, а також слова, не зафіксовані в сучасних лексикографічних джерелах української мови і переважно невідомі сучасному освіченому мовцеві (діалектизми, запозичення з польської, німецької, румунської мов, новотвори) [13, 14]. Текстовими джерелами послужили публікації, розміщені в тогочасній авторитетній газеті «Буковина», що були типовими зразками інформаційного, публіцистичного, наукового стилів, підстилю реклами тощо; також шкільні підручники і посібники, листи, художні твори [13, 13].

Метою видання «Лексикону львівського: поважно і на жарт» є фіксація особливостей мовлення Львова XX століття. У передмові Н. Хобзей вказує, що концепція словника полягає в передачі широкого спектра ознак «від мовлення арготичного, сленгового до такого, яке б репрезентувало характерні особливості лексичного багатства львів'ян-українців упродовж двадцятого століття» [15, 7]. До реєстру словника «ввійшли насамперед ті слова, які літературній мові не відомі; залучено і ті, які відмінні характерним «львівським» наголошуванням <...> Оскільки різні покоління чи різні соціальні верстви вимовляли деякі слова по-різному, подано фонетичні варіанти» [15, 39]. «Лексикон львівський» є не тільки тлумачним словником, а частково і синонімічним, оскільки до багатьох слів подано низку відповідників. Крім того, у словнику подано словосполучення, фразеологізми та паремії (всього зафіксовано понад 12 000 одиниць) [15, 40–41]. Текстовими джерелами «стали насамперед власні спостереження авторок за словниковим фондом мовців

Львова, художня та мемуарна література авторів-львів'ян» [15, 5]. У словнику також розміщені реклами з довоєнних львівських видань, вірші Бабая (І. Нижанківського) та кулінарні рецепти. І хоч, як сказано в передмові, «Лексикон львівський: поважно і на жарт» є радше популярним виданням, його потрібно розглядати і як важливе джерело для вивчення мови міста.

Беручи до уваги згадані вище лексикографічні праці, свої спостереження щодо відтворюваних за рекламними текстами елементів українського міського койне подаємо на прикладах іменників, що входять до тематичної групи лексики на позначення предметів міського побуту і зафіксовані в українських рекламних текстах кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. У статті окремо розглянуті слова, що входять до таких лексико-семантичних груп: **1. Назви одягу, взуття та інших деталей гардеробу; 2. Назви предметів побуту міських мешканців (предметів особистого вжитку).**

До кожного слова названих лексико-семантичних груп подаємо ілюстративні контексти (зберігаючи друкопис цитованого джерела), коментарі щодо значення, вживання, походження, фіксації у словниках різного типу. Основними лексикографічними джерелами для нашого дослідження послужили вищеназвані словники української мови. В окремих випадках для пояснення слів залуцаємо «Словник чужомовних слів» (Харків, 1932), а також інформацію з польської лексикографії, з електронних корпусів польської та німецької мов. Адже характерною ознакою мовного середовища українських міст у кінці ХІХ — в першій половині ХХ ст. були активні міжмовні контакти (українсько-польські, українсько-німецькі, українсько-румунські та ін.) — і на розмовно-побутовому рівні, і в організації культурного життя, у виданні газет, альманахів, календарів тощо. Список аналізованих лексичних одиниць, що їх можна кваліфікувати як елементи українського міського койне, та їх відображення в основних працях з української лексикографії ХХ ст., унаочнено у *Таблиці-додатку*.

1. Назви одягу, взуття та інших деталей гардеробу

КОНФЕКЦІЯ (пор.: польськ. *konfeksja* «готовий одяг»; нім. *die Konfektion* «1) пошиття одягу, 2) готовий одяг»; *das Konfektionsgeschäft* «магазин готового одягу»): *Кожного сезону новості для конфекції пань, панночок і панів. Загортки, ульстри і шляфроки* (Б., 1903). Сл. Кузелі фіксує слово **конфекція** у значенні «лат. виріб на продаж, готова одіж, особливо жіноча, склад одіня» (Сл. Кузелі, с. 170). У СУМ зафіксована лексема **конфекціон** «крамниця або відділ готового жіночого одягу та білизни, а також майстерня, у якій шують ці речі для продажу» (СУМ, IV, с. 274). Словники,

що відображають західноукраїнське мовлення, фіксують у значенні «готовий одяг» словотвірні варіанти **конфекция** (МСБ, с. 182) та **конфекція** (ЛЛ, с. 302).

1. 1. Назви частин одягу та аксесуарів

ЗАРУКАВКА (пор.: польськ. *zarękawek* «нарукавка», *zarękawek futrzany* «муфта»): *Правдиві перські зарукавки найліпшого гатунку. Правдиві перські шапки для мужчин* (Б., 1900); *Задля надходячого карнавалу сильно знажені ціни товарів футряних. Футра Colliers, Skinigs, соболеві, з куні і ріжнородні модні вироби; до того зарукавки (муфи) і шапки* (Б., 1904). У МСБ зафіксована форма **зарукавка** у значенні «муфта» (МСБ, с. 138). В ЕСУМ подано варіанти **зарукавниця** і **зарукавок** у значенні «манжета» (ЕСУМ, 5, с. 136). СУМ маркує форму **зарукавок** «манжета» як *заст.* (СУМ, III, с. 297).

КАМАШІ, *мн.* (пор.: польськ. *kamasze*, нім. *Gamasche*, «верхня тепла панчоха»): *Зимові річи, гачковані: правдивий спідний убір егерський, всі сорти — вовняні кафтаніки, сподні, паньчохи до огрівання черева, колін і т. п., камаші* (Б., 1900); *Огрівачі черева, колін, пультів і грудий, вовняні камізельки для пань і панів, паньчохи, камаші і чепці* (Б., 1907). За ЕСУМ **гамаша**, або **камаша** — «верхня тепла панчоха», у формі *мн.* **гамаші** — «чобітки з куцими халявками; незграбні чоботи; калоші», запозичене з німецької або французької мови (фр. *gamache*) (ЕСУМ, 1, с. 464). СУМ фіксує це слово у формі *мн.* **гамаші** «теплі панчохи без підшов, що одягаються поверх взуття» (СУМ, II, с. 24). У такому самому значенні слово **камаші** (також у фонетичних варіантах **гамаші**, **гамаші**) подане в «Лексиконі львівському» (ЛЛ, с. 269).

КОВНІР (польськ. *kolnierz* «комір»): *Товари з футрів: ковніри дамські найновішого сорта з ріжного гатунку футрів* (Б., 1900); *Akler Furs. Wholesale Furriers. Вирібники футер на замовлення, ковнірів, футряних обшивок і т. ін.* (НШ, 1945). СУМ маркує форму **ковнір** як *розм., рідко* «те саме, що **комір**», подає також зменш.-пестливі форми **ковнірець**, **ковнірчик** (СУМ, IV, с. 205). У МСБ зафіксований демінутив **ковнярик** «комірчик, комірець» (МСБ, с. 175).

1. 2. Назви верхнього одягу

МАНТИЛЬКА (пор.: польськ. *mantyla* «мантіля»; нім. *der Mantel* «пальто, плащ»): *В кождім сезоні найновіші плащі жіночі, для дівчат і дітей (зі сукна, плюшу, Кримських бар. і ватовані), жакети, мантільки, ротунди* (Б., 1900). Запозичене з іспанської мови слово **мантіля** (зменш.-пестливе **мантілька**) — «покривало на голову та плечі (в Іспанії); коротка жіноча накидка без рукавів, мантілька» (ЕСУМ, 3, с. 386) — у СУМ зафіксоване з маркером *заст.* «коротка жіноча накидка без рукавів» (СУМ, IV, с. 624). МСБ фіксує

слово *мантилька* у значенні «плащ, легке пальто» (МСБ, с. 198). У Сл. Кузелі: *мантиля* «есп. жіноча накидка» (Сл. Кузелі, с. 194).

РОТУНДА (польськ. *rotunda (rotunda)* «жіноча накидка без рукавів»). Слово *ротунда* зафіксоване у Сл. Кузелі в значенні «нім. 2) рід жіночої накидки» (Сл. Кузелі, с. 268). ЕСУМ подає запозичене з польської *ротонда* у значенні «довга жіноча накидка» (ЕСУМ, 5, с. 128). Така сама форма зафіксована у СУМ з маркером *заст.* «верхній жіночий теплий одяг без рукавів у вигляді довгої накидки» (СУМ, VIII, с. 889).

УЛЬСТЕР (нім. *der Ulster* «чоловічий верхній одяг з широкою спинкою»): *Кожного сезону новости для конфекції пань, панночок і панів. Загортки, ульстри і шляфроки* (Б., 1903). У Сл. Кузелі лексема *ульстер* зафіксована у значенні «нім. рід плаща» (Сл. Кузелі, с. 305). У МСБ слово подане у значенні «чоловіче демісезонне пальто» (МСБ, с. 370).

ФУТРО (пор.: польськ. *futro* «1) хутро, 2) шуба»; нім. *Futter* «підкладка, підшивка»): *Футра нові замовляйте, старі направляйте, сирі шкіри продавайте лиш в українській фірмі Петра Карпяка* (Д., 1923); *Український форієр Василь Юзьків. William Jaskaw. Робить на замовлення нові футра зі шкір найліпшої якості, також жакети і скафи. Перерабляє і направляє уживані* (Провидіння, 1944). У СУМ лексема *футро* подана з маркером *діал.* «1) хутро, 2) шуба» (СУМ, X, с. 657). В ЕСУМ поруч із *хутро* «вичинена шкура цінного (хутрового) звіра; шуба» зафіксовано також і фонетичний варіант [*футро*] «тс.» (ЕСУМ, 6, с. 225). В українській мові давній германізм *Futter* зазнав семантичної та словотвірної деривації й виявляє послідовне діалектне розрізнення фонетично адаптованих форм: у південно-західному наріччі *футр-*, а в південно-східному *хутр-* [4, с. 122]. Слово *футро* зафіксоване в МСБ у значенні «хутро» (МСБ, с. 388), у ЛЛ в значеннях «1. хутро. 2. шуба» (ЛЛ, с. 388).

1. 3. Назви головних уборів

КЛЯК «головний убір, капелюх»: *Шапки найновішого рода, циліндри, кляки* (Б., 1899). Лексема подана у Сл. Кузелі як «*фр.* складаний капелюх» (Сл. Кузелі, с. 157). МСБ фіксує слово *кляк* у значенні «головний убір» (МСБ, с. 174).

ЦИЛІНДР (пор.: нім. *Zylinder* «циліндр»): *Для Панів. Кляки, циліндри, капелюхи, краватки, рукавички, сорочки сальонові* (Б., 1904). За ЕСУМ *циліндр* — це «геометричне тіло; деталь, що має форму такого тіла; вид капелюха» (ЕСУМ, 6, с. 248). Слово *циліндер* подане у Сл. Кузелі в значенні «*лат.* високий капелюх» (Сл. Кузелі, с. 322). СУМ фіксує окреме значення для виду капелюха: *циліндр* «3. високий твердий чоловічий капелюх з невеликими твердими полями, що має форму такого тіла» (СУМ, XI, с. 214).

1. 4. Назви взуття

ЛЯКЕРКИ, *мн.* (пор.: польськ. *lakierki* «лаковане взуття»): *Півчеревики, ціжемки білі Glace, чорні лякерки Chevreaux* (Б., 1904). Слово *лякерки* зафіксоване в МСБ у значенні «лаковані черевики, туфлі» (МСБ, с. 197). ЛЛ фіксує форми *лякери* та *лякерки* у значенні «півчеревики з лакованої шкіри; лаковане взуття» (ЛЛ, с. 340).

ЦІЖЕМКИ, *мн.* (пор.: польськ. *cizmy* «*заст.* напівчобітки, туфельки»; уг. *csizma* «чобіт»). *Найліпшої сорти черевики Lawn-tennis для туристів в найбільшій виборі. Найліпші американські ціжемки* (Б., 1904). Слово *ціжемки* подано у МСБ у значенні «напівчобітки» (МСБ, с. 393). Унгаризм [*чижми*] «угорські чоботи чорні або червоні; черевики, взуття» (похідні від нього [*чижмар*] «швець», [*чижемки*] «черевики, які зашнуровуються по боках») запозичене з турецької мови (*турец.* *sizme* «чобіт») через угорське посередництво й поширене в українській мові з XVI ст. (ЕСУМ, 6, с. 317). Вже у «Лексиконі...» П. Беринди зафіксоване похідне від *чижми*, *мн.* слово *чижмарь* «швець»: «сапогошвець: *чижмарь*, швець» (ЛБ, с. 111). У Сл. Кузелі зафіксовано *чижмак*, *чижми* «*тур.* звичайний черевик» (Сл. Кузелі, с. 324). ЕСУМ фіксує також фонетично видозмінене запозичення з польської мови [*ціжби*] «чоботи» (ЕСУМ, 6, с. 256).

1. 5. Назви домашнього чи іншого спеціального взуття та одягу

ПАНТОФЛІ, *мн.* (пор.: фр. *pantoufle*, польськ. *pantofel*, нім. *Pantoffel* «пантофля»): *Домові мешти і пантофлі до льян-тенісу, методи Кнайпа, Лямана і т. д.* (Б., 1899). ЕСУМ та СУМ фіксують значення слова *пантофля* (мн. *пантофлі*) «м'яка кімнатна туфля, звичайно без закаблуків» (ЕСУМ, 4, с. 279; СУМ, VI, с. 51). У ЛЛ до слова *пантофля*, окрім значення «1) домашнє взуття», подано ще: «2) старе розходжене взуття» (ЛЛ, с. 414).

ШЛАФРОК (пор.: польськ. *szlafrok*, нім. *der Schlafrock* «домашній халат»): *Загортки, шляфроки, футра міські і до подорожи* (Б., 1899). Запозичене з німецької мови слово *шляфрок* «халат» (ЕСУМ, 6, с. 437) СУМ фіксує з маркером *заст.* «домашній халат» (СУМ, XI, с. 488). Сл. Кузелі подає *шляфрок* у значенні «нім. ранній одяг» (Сл. Кузелі, с. 328). У ЛЛ зафіксовано фонетичний варіант *шляфрок* «жіночий хатній халат» (ЛЛ, с. 632). Обидва варіанти подано в МСБ: *шляфрок*, *шляфрок* «домашній халат» (МСБ, с. 400).

1. 6. Назви старовинних тканин

Формування міського койне відбувалося синхронно з утвердженням на території України економічної ролі міст як самоврядних одиниць, організованих за нормами магдебурзького права (від

середини XIV ст. — до другої половини XVII ст.; окремі норми магдебурзького права діяли на Правобережжі до останньої чверті XIX ст.). Історію окремих слів, номінативних словосполучень можна простежити від ранньомодерної доби до початку XX ст.: напр., ще й на початку і в першій половині XX ст. у своєму прямому номінативному значенні вживалися назви старовинних тканин, що характеризували побут вищих соціальних верств суспільства (української шляхти, козацької старшини, міської верхівки, церковних ієрархів), адже саме вбрання, виготовлене переважно з коштовних увізних матеріалів, було одним із виразних маркерів соціального статусу вищих верств.

АДАМАШКА, АДАМАШОК (польськ. *adamaszek* «шовкова тканина з жакардовим візерунком»): *Закупивши великі маси наймоднійших матерій, як: шовку, адамашку, плюшу, сатину, ріжного полотна, заявляю рішучо, що ніхто не зможе так дешево продавати, як я, і ніхто не витримає зі мною конкуренції. Йосиф М. Горовіц. Магазин товарів блаватних* (Б., 1901); *Чисто льняні звістні з доброти, ручно ткані полотна Корчинські від найгрубших до найтоньших веб і біле столове о взорі кістковім і адамашковім* (Б., 1904). Слово зафіксоване у «Словнику староукраїнської мови»: *адамашька* (стп. *adamaszek*, латин. *adamascus*) «адамашка» (СУМ, I, с. 65). У Сл. Тимч. *адамашка* «груба взориста шовкова тканина» датується XV ст., прикм. *адамашковий* — XVII ст. (Сл. Тимч., I, с. 8). Слово *адамашок* подане в Сл. Кузелі: «*ит.* шовкова, льняна або вовняна матерія з витканими взірцями в цвіті» (Сл. Кузелі, с. 6). СУМ фіксує граматичні форми *адамашка, адамашок* з маркером *заст.* «ґатунок шовкової тканини», а також прикм. *адамашковий* «зроблений, пошитий з адамашки» (СУМ, I, с. 19).

У поданому вище контексті на позначення тканини вжите слово *веба* — «*нім.* найтонше льняне полотно» (Сл. Кузелі, с. 57). Інші словники української мови цього слова не подають, з чого припускаємо, що воно було характерне саме для західноукраїнського узусу, вживалося під впливом польської мови. Значення слова можна з'ясувати за «Словником польської мови» (1900–1927) Я. Карловича та А. Криńskiego: *weba* “*wyższy gatunek płótna lnianego*” [SJP, 7, с. 497], а також за словником В. Дорошевського (“*Siownik jkzyka polskiego*” pod red. W. Doroszewskiego): “*bardzo cienkie płótno lniane, używane zwykle na bieliznę pościelową*” [https://sjp.pwn.pl/doroszewski/weba;5514564.html].

БЛАВАТ (пор.: польськ. *blawatny*, «*заст.* 1) шовковий, 2) мануфактурний, 3) волошковий, синій»; *sklep blawatny* «мануфактурна крамниця»; *blawat* «1) *заст.* блакитний, синій шовк, 2) те саме, що *blawatek*»; п. *blawatek, blawat*

«волошка»; укр. діал *блават* «тс» (МСБ, с. 33; утворі О. Кобилянської «Земля»): *Магазин блаватних товарів. Матеріяли мужеські, дамські і для селян. Великий вибір. Ціни низькі. По причині великої дорожнечі прибок матеріалів не висилається* (Д., 1923); *Відділ блаватних товарів забезпечить Вас у тепле, гарне й вигідне одіння на зиму й літо. Замовлення шліть телефоном ч. 2779* (НШ, 1936). Слово *блават* — давній германізм у слов'янських мовах — зафіксоване у «Словнику української мови XVI — першої половини XVII ст.»: *блаватъ* (стп. *blawat*, стч. *blavat*, свн. *blawe*) «1) блакитна шовкова тканина; 2) одяг з такої тканини», *блаватный, блаватный* «виготовлений з блавату» (СЛУМ XVI — п. п. XVII ст., вип. 2, с. 92), а також у Сл. Тимч.: *блават* (польськ. *blawat*, з ст. ч. *blavaty*, з нім. *blau*) «шовкова тканина (блакитна)», *блаватный* «з блавату, шовковий, едвобний», зафіксовані в пам'ятках XVII ст. (Сл. Тимч., I, с. 94). У СУМ слово *блават* позначене маркером *заст.* «шовкова тканина блакитного кольору; взагалі шовк; одяг з такої тканини» (СУМ, I, с. 191).

У МСБ, окрім прикметника *блаватний* «шовковий», подані словосполучення *блаватні товари* «тканини, мануфактурні товари» (МСБ, с. 33). У глосаріях до окремих томів «Зібрання творів у п'ятдесяти томах» І. Франка (К.: Наук. думка, 1976–1986) подано: *блаватні товари* «мануфактура» (Фр., т. 22, с. 512); *блаватний купець* «торгівець шовками» (Фр. т. 3, с. 437). У «Словнику української мови» словосполука *блаватні товари* не виділена для окремого тлумачення, проте саме такий зворот ужитий в ілюстративному контексті з творів І. Франка до слова *блаватний* (СУМ, I, с. 191). Словосполуки *блаватні товари, магазин блаватних товарів* були типовими для міського койне Галичини і Буковини, а також для мовлення української діаспори в США і Канаді. Магазини такого типу й під такими назвами існували впродовж тривалого періоду, включно із періодом міжвоєнного двадцятиліття у XX ст. Про це, зокрема, довідуємося з мемуарної літератури: в історично-мемуарному збірнику «Бережанська земля» згадано про містечко Козова: так, брати Сліпі відкрили в містечку крамницю *блаватних товарів*, яка стала однією з найбільших такого типу [2, с. 598]. У збірнику «Шляхами Золотого Поділля» наводиться історичний факт, що в 1566 р. тернопільські купці дістали від короля Сигізмунда II Августа привілей утримувати гуртові *магазини блаватних товарів* [18, с. 26]. Отже, уживання слів *блават, блаватний* у західноукраїнському міському койне мало тривалу традицію.

БРОКАТ (пор.: польськ. *brokat*; нім. *Brokat* «парча»): *Найліпші дзвони, чаші, навуки і інші церковні речі, церковні брокати, полотна, гапти, полотна до вишивання й нитки Д.М.Ц., фелони, стихарі, суконки, хоругви, фани, образи, образці, євангелія та інші церковні книги,*

світло й кадило <...> поручає дім торг.-пром. «Достава»... (Криниця, 1939). У Сл. Тимч. відповідні слова датуються XVII ст.: варіант **буркателя** (сер. латин. *brocat(um)*, фр. *brocher*) «рід важкої матерії, шовком перетиканої», **буркателіовий** «прикм. від буркателя» (Сл. Тимч., 1, с. 156). Сл. Кузелі фіксує лексему **брокат** у значенні «фр. тяжка шовкова матерія з гафтованими взірцями, особливо цвітами» (Сл. Кузелі, с. 49). В ЕСУМ слово **брокат**, запозичене з італійської (італ. *broccato*), подане у значенні «французька парча» (ЕСУМ, 1, с. 262). У СУМ, МСБ та ЛЛ слово **брокат** не зафіксоване.

2. Назви предметів побуту міських мешканців

У цій лексичній групі переважають назви на позначення предметів, що їх могли придбати та використовувати представники заможних верств.

ВАХЛЯР (пор.: польськ. *wachliar* «віяло»): Великий вибір бальових **вахлярів** (Б., 1898); Для дам наймоднійші черевики балеві, загортки, лази і **вахлярі**. Хусточки батистові, шовкові, паньчохи шовкові, так звані «Fler» гладкі і «ајаер», ірхові «Maraboutf» (Б., 1909). Сл. Тимч. подає **вахляръ** (польськ. *wachlar*, нім. *Ficher*) «знаряддя дамське, щоб прохолоджуватись, повіваючи ним, вітряник» за пам'ятками XVII ст.; в «Лексиконі...» П. Беринди зафіксовано: «**ріпіда: вахляр**, махало, оганка Бер. Лекс. 306» (Сл. Тимч., 1, с. 191). Запозичене з німецької мови (нвн. *Fächer*) через посередництво польської (ЕСУМ, 1, с. 340), слово **вахляр** у СУМ зафіксоване з маркером діал. «віяло» (СУМ, 1, с. 298); у такому ж значенні подане в МСБ та ЛЛ (МСБ, с. 41; ЛЛ, с. 104).

ЕТУЯ, ЕТЮЯ (пор.: польськ. *etui* «футляр, коробочка»; нім. *das Etui* «футляр, портсигар»): Подорожні прибори, склад найгарніших **куфрів** ручних і валізок, **ташки** з урядженем або без урядження, пуделка на мужескі і дамскі капелюхи, **етуї** на парасолі, коші на їду, торбинки (Б., 1901). У польській мові слово **etui** — французького походження, воно не відмінюється і маркується як книжне: *etui, franc. "książk. futerał lub kasetka, w której przechowuje się drobne lub delikatne przedmioty (etui na okulary / kotórkę / klucze; schować coś do etui; skórzane / gumowe etui)"* [https://pl.wiktionary.org/wiki/etui]. В рекламних текстах газети «Буковина» це слово — графічно, фонетично й граматично адаптоване до української мови — **етуї, етюї**, уживається в різних відмінкових конструкціях (МСБ, с. 114), проте ще не маємо достатньої кількості контекстів, що засвідчили б наявність у формах цього слова відмінкових флексій української мови.

КУФЕР (пор.: польськ. *kufer*, нім. *der Koffer* «скриня, валіза»): Руська Народна Торговля в Саскатуні! Сим подаємо до відома фармерів Україниців, що ми маємо найкраций і обширний итор обуви ріжного рода. Великий вибір валізок,

сут, кейсів і **куфрів**... (К., 1918). Слово **куфер** «чемодан, скриня», через польське посередництво запозичене з німецької (ЕСУМ, 3, с. 164), зафіксоване у МСБ в значенні «валіза» (МСБ, с. 187) та в ЛЛ у значенні «скриня (для речей)» (ЛЛ, с. 321). Сл. Кузелі подає **куфер** у значенні «нім. скриня (на річі)» (Сл. Кузелі, с. 178).

ТАШКА (пор.: нім. *die Tasche* «1) кишеня, 2) портфель, сумка»): Артикули бронзові, альбоми, **ташки** дамскі, рукавички, підставки на листи <...> Склад товарів Б. Бальтінестра молодшого (Б., 1907). Німецьке слово **ташка** в ЕСУМ зафіксоване у значенні «шкіряна сумка» (ЕСУМ, 5, с. 530). У СУМ це слово подане з маркерами *військ., заст.* «шкіряна сумка, яку носили на ремені через плече» (СУМ, X, с. 45). МСБ подає два значення: **ташка** «1) шкіряна дорожня сумка, портфель; 2) дамська сумочка» (МСБ, с. 353).

ЗИГАРОК (пор.: польськ. *zegarek* «годинник»): Великий склад **зигарків** швайцарських кишенкових, **зигарків** бронзових, віденьських стінних пендльових, колеєвих і французьких будинників (Б., 1899). У лексикографічних працях слово зафіксоване в різних фонетичних та морфологічних варіантах: **зигарок** (МСБ, с. 153), **дзигар**, **дзигарок** (**зегарок**, **зигарок**) (ЛЛ, с. 189). Не подане це слово у СУМ, хоча його фіксує Словник Грінченка: **дзигарок**, **дзигар** «годинник» (Сл. Гр., 1, с. 379).

КОВЕРТА (пор.: польськ. *koperta* «конверт»): Наша Друкарня виконує всякі Друки <...> для брацтв, церковних парохій, товариств, читалень і всяких організацій виконуємо солідно всякі потрібні річи: членські книжочки, статуту, листи, **коверти** і виробляємо печатки (КУ, 1921); Друкарня «Веселка» Львів, Косцюшка 5. Торговельні друки: **коверти**, листи, меморандуми, карти адресові, товарів опакowania в красках! Ціни низькі! (Д, 1934). СУМ фіксує слово **коверта** з маркером *заст.* «конверт» (СУМ, IV, с. 204). Ця ж лексема та значення зафіксовані в МСБ: **коверта** «конверт» (МСБ, с. 174). У ЛЛ подано кілька фонетичних варіантів: **коперта** (**коверта**, **куперта**) «конверт» (ЛЛ, с. 303).

НЕСЕСЕР, НЕЦЕЗАРІЯ (пор.: польськ. *neseser* «шкатулка, футляр, сумочка з предметами туалету»): **Несесери** з накритем до стола, пуделка на Капелюхи мужескі і дамскі, піхви на парасолі, ремінці до клунків пледи і плахти на пледи і шуби (Б., 1899); Склад товарів Б. Бальтінестра молодого, Чернівці, улица Головна-Енциенберга ч. 3. <...> Валізи, куфри до подорожи, торби ручні з замочками або без них, **нецезарія**, міхи, пледи, порохівники, ремені, парасолі, етуї, мішки на біле, коші на начине, найновійші **портмонетки** для пань і панів, коци до подорожи і повозів і т. и. (Б., 1904). ЕСУМ подає **несесер** як запозичене з французької мови у значенні «скринька, футляр з речами для туалету, шиття та ін.» (ЕСУМ, 4, с. 76). Слово **нецесер** зафіксоване в Сл. Кузелі

у значенні «*фр.* скриньочка або коробка з жіночими приборами» (Сл. Кузелі, с. 212). МСБ фіксує різні варіанти цього слова: **несесер** «скринька з необхідними для подорожі предметами туалету, іншими предметами для певного роду занять» (МСБ, с. 223), **нецезарія, нецесарія** «те саме, що **несесер**» (МСБ, с. 224).

ПОРТМОНЕТКА (пор.: польськ. *portmonetka* «гаманець»). Слово **портмонетка** подано в Сл. Кузелі як «*фр.* торбинка на гроші, мошонка, калитка, пулярес» (Сл. Кузелі, с. 243). ЕСУМ фіксує **портмоне** у значенні «гаманець для грошей», а також як *заст.* **портмонет, портмонетка** (ЕСУМ, 4, с. 530). У СУМ слово **портмонетка** також зафіксоване з маркером *заст.*, *розм.* «те саме, що **портмоне**» (СУМ, VII, с. 290). ЛЛ подає слово **портмонетка** як синонім до **гавернік** «гаманець» (ЛЛ, с. 142).

ПУЛЯРЕС (пор.: польськ. *pulares* «гаманець»): *Річи зі шкіри: торби для дам і мужчин до подорожи, касети, пуделка на листи, дамські пуляреси кешонкові і ручні з найліпшої шкіри* (Б., 1900); *Столове срібло марки Rodgers & Community. Дамські пуляреси. Церковні річи. Спеціалісти в напрямі годинників. J.E. Blais. Ваш приятельський ювілер* (НШ, 1946). Запозичене з польської мови **пулярес** «гаманець» (ЕСУМ, 4, с. 633), у СУМ зафіксоване з маркером *діал.* «гаманець» (СУМ, VIII, с. 387). У Сл. Кузелі зафіксовано **пулярес**, *латин. скор.* з **пузілярес** «мошонка, карман, калитка» (Сл. Кузелі, с. 254). Назва також могла мати фонетичні варіанти: **полярес (пулярес)** «гаманець» (МСБ, с. 303; ЛЛ, с. 454).

ПУДЕЛКО (пор.: польськ. *puḍło, pudelko* «коробка»). У Сл. Тимч. слово **пуделко** (польськ. *pudelko*), зафіксоване у значенні «ящик, коробочка», датується XVII ст. (Сл. Тимч., 2, с. 246), а лексема **пудло** подана в ілюстративному контексті XVIII ст. до слова **бархатный: Кельтхъ... в пудль бархатном замикаюційся** (Сл. Тимч., 1, с. 60). Запозичене з польської мови **пуделко** «коробка, шкатулка» / **пудло** «коробка, ящик» (ЕСУМ, 4, с. 627), у СУМ зафіксоване з маркером *діал.* «коробка або футляр» (СУМ, VIII, с. 385). У Сл. Кузелі: **пуделко, пудло** «нім. через пол. коробка, кошельць, кошкі, скринка» (Сл. Кузелі, с. 253). Слово зафіксоване в МСБ та ЛЛ: **пуделко** «коробка, футляр» (МСБ, с. 303), **пуделко** «1) коробка; 2) шкатулка; 3) сейф» (ЛЛ, с. 478).

ПУШКА (пор.: польськ. *puszka* «бляшана банка»): *Ви є невдоволені як мухи зачнуть вам докучати. Памятайте <...> ужите правдивого Феллерівського порошку на овади з маркою «Elsa». 5 величезних пушок до кожної місцевости 5 кор. Франко* (БПК, 1909); *Chamberlain's Cold-Breakers. Чемберлейна Запобігач Перестуді. Хвиля до якнайкоршого запобіження перестуді є саме на початку, і по тій причині ви повинні держати під рукою пуделко або два сих пасильок.*

(Оса, 1921). Сл. Тимч. фіксує значення слова **пушка** з уточненням: «коробочка, сосуд (для хранения чая, кофе, табаку и проч.). *Пушка чайная, чайница*» (Сл. Тимч., 2, с. 259). ЕСУМ подає кілька значень для цього слова: **пушка** «гармата; дерев'яна або бляшана банка; бідон для молока» (ЕСУМ, 4, с. 645), проте перше значення має ознаки омонімічності щодо двох інших, тому опис цього значення потребує окремої вокабули. СУМ маркує слово **пушка** як *діал.* «металева банка, коробка» (СУМ, VIII, с. 412). У працях, що характеризують західноукраїнський слововжиток, **пушка** зафіксоване у значеннях: «бляшана банка» (МСБ, с. 303), «коробка, банка (перев. металева)» (ЛЛ, с. 481).

ФУТЕРАЛ (пор.: польськ. *futeral*, нім. *Futeral* «футляр»): *Всякі артикули до подорожи. Футерали до парасолів, мошонки, коци, пуделка на капелюхи* (Б., 1903). Слово **футерал** «футляр», запозичене з німецької мови (ЕСУМ, 6, с. 142), МСБ фіксує два варіанти: **футераль** та **футерал** «футляр» (МСБ, с. 388).

ЦВІКЕР (від нім. *der Zwicker* «пенсне»): *Casa Suissa. Золотар і годинникар. Великий вибір годинників, ланцюжків, біжутерії з брилянтами, шлюбні обручки, різні брошки, кульчики, жіночі бранзолети. Окуляри і цвікери...* (КХ, 1940, с. 83). Це слово у значенні «пенсне» зафіксоване в МСБ та ЛЛ (МСБ, с. 392; ЛЛ, с. 605). У СУМ слово **цвікер** марковане як *заст.* «рід окулярів, які закріплюються за допомогою пружинки на перенісці; пенсне» (СУМ, XI, с. 185; Грінченко). Лексему **цвікер** фіксує і Сл. Кузелі: «нім. очиці, що держать ся пружинкою на носі» (Сл. Кузелі, с. 320).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовані назви предметів міського побуту, задокументовані в українській рекламі кінця XIX — першої половини XX ст., засвідчують, що переважна більшість таких назв — це адаптовані на українському мовному ґрунті запозичення: з німецької мови (*ташка, ульстер, цвікер, шлафрок*), польської (*зигарок, ковнір, пуделко*), французької (*етуї, несесер*), італійської (*брокат*), іспанської (*мантилька*) та ін. Посередницьку роль у засвоєнні таких слів в українську мову відігравали, здебільшого, польська та німецька мови.

Деякі слова міського койне кінця XIX — першої половини XX ст. мають давню писемну (зокрема й лексикографічну) традицію, що її можна простежити від періоду XV — XVII ст. Такі факти засвідчують тривалість уживання відповідних слів та стійкий характер українського міського лексикону впродовж століть.

У рекламних текстах спостерігаємо різне написання назв тих самих товарів (напр., *гамаша / гамаша / камаша; дзигар / зигар; ротонда / ротунда* та ін.), що, вочевидь, відо-

бражає фонетичну варіативність слова в усному мовленні та неусталеність норм графічного відтворення відповідних слів у кінці XIX — на початку XX ст.

Майже в усіх словниках, з яких залучений матеріал для зіставного аналізу, зафіксовані такі слова: *вахляр, коверта, пулярес, пуделко, пушка, ташка, футро, цвікер*, що свідчить про частотність їх уживання в текстах досліджуваного періоду.

У «Словнику української мови» 1970–1980 рр. при цих та багатьох інших словах подані обмежувальні маркери: *діалектне, застаріле, західне, розмовне*. Новіші запозичення, що вживалися

в мовленні міських мешканців, до реєстру СУМ не потрапили (*етуї, куфер, лєсер, лякерки, ультер, футерал* тощо) — напевно, через те, що не належали до часто вживаної лексики у текстах джерельної бази цього словника.

Вважаємо, що лексичні одиниці та номінативні словосполуки, зафіксовані у рекламних текстах кінця XIX — першої половини XX ст., можуть послужити основою для реєстрів лексикографічних праць спеціального типу, як-от: словник української реклами; словник західноукраїнського варіанта літературної мови кінця XIX — першої половини XX ст. тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Ажнюк Б. Мовні роздоріжжя української діаспори / Б. Ажнюк. — Культура слова; відп. ред. С. Єрмоленко. — Вип. 53–54. — К.: Довіра, 2000. — С. 53–66.
2. Бережанська земля: історично-мемуарний збірник / Ред. В. Лев. — Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Комітет «Видавництва Бережани», 1970. — Т. XIX. — 877 с.
3. Гірняк С.П. Львів кінця XIX – початку XX – «серце руського народу в Галичині» й осередок галицької україномовної інтелігенції / Світлана Гірняк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. — Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014. — Вип. 1(23) 2014. — 200 с. — С. 41 – 49.
4. Закутня А.Ю. Діалектизми південно-західного наріччя української мови в рекламних текстах кінця XIX — першої половини XX ст. / Анна Закутня // Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 6–7 квітня 2017 р.) / Відп. ред. І.В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. — Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2017. — С. 115–145.
5. Ларин Б.А. О лингвистическом изучении города [Електронний ресурс] / Б.А. Ларин // История русского языка и общее языкознание (Избранные работы). — М., 1977. — С. 175–189). — Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics2/larin-77a.htm>. — Назва з екрану.
6. Львівські батяри [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Львівські_батяри. — Назва з екрану.
7. Масенко Л.Т. Койне / Л.Т. Масенко // Українська мова: Енциклопедія; 3-є вид., зі змінами і доп. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. — С. 269.
8. Масенко Л.Т. Мова і політика / Л.Т. Масенко. — К.: Соняшник, 2004. — 119 с.
9. Масенко Л.Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л.Т. Масенко. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 163 с.
10. Миколенко Т.М. Мова міста: динаміка та сучасний етап вивчення / Т.М. Миколенко // Мовні і концептуальні картини світу. — К., 2013. — Вип. 43(3). — С. 77–82.
11. Підкуймуха Л.М. Лексичний склад західноукраїнського варіанта літературної мови (на матеріалі художніх текстів львівських письменників першої пол. XX ст.): дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.М. Підкуймуха, НАН України; Ін-т укр. мови. — К., 2016. — 224 с.
12. Семенюк О.А. Мова міста: проблеми вивчення та лінгвістичної ілюстрації / О.А. Семенюк // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць / Ред. Г.Д. Клочек [та ін.]. — Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. — Вип. 104. — Ч. 2. — С. 3–5.
13. Ткач Л.О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст. Частина 1: Матеріали до словника / Ткач Людмила Олександрівна. — Чернівці: Рута, 2000. — 408 с.
14. Ткач Л.О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст. Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку / Л.О. Ткач. — Чернівці: Книги – XXI, 2007. — 704 с.
15. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009 (Серія «Діалектологічна скриня»). — 672 с.
16. Черкез І.Б. Українська мова в епістолярних текстах кінця XIX — початку XX ст.: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01 / І.Б. Черкез; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці, 2008. — 18 с.

17. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : стан і статус / Ю. Шевельов. — Нью-Йорк : Сучасність, 1987. — 295 с.
18. Шляхами Золотого Поділля. Т. 1 / Ред. С. Конрад. — Філадельфія : Комітет «Тернопільщина», 1983. — 288 с.

REFERENCES

1. Azhniuk, B. (2000). Movni rozdorizhzhia ukrainskoi diaspory [The Language Crossroads of the Ukrainian Diaspora]. *Kultura slova. Vyp.* 53–54. K., Dovira, 53–66.
2. Berezhanska Zemlia. Istorychno-memuarnyi zbirnyk [Berezhanska zemlia. Collection of historical and memorial materials]. (1970). Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto: Komitet «Vydavnytstva Berezhany», T. XIX, 877 p.
3. Hirniak, S. (2014). Lviv kintsia XIX — pochatku XX stolit — «sertse ruskoho narodu v Halychyni» i osередok halytskoi ukrainomovnoi intelihentsii [Lviv late 19 — early 20 centuries — “the Heart of Russian People in Galicia” and Source of Galician Ukrainian Intellectuals]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka*, 1(23), 41–49.
4. Zakutnia, A. Yu. (2017). Dialektyzmy pivdenno-zakhidnoho narichchia ukrainskoi movy v reklamnykh tekstakh kintsia XIX — pershoi polovyny XX st. [Dialecticism of the South-Western Dialect of the Ukrainian Language in the Advertising Texts of the late 19th and first half of the 20th century]. *Podilska rehionalna leksykologhiia: stan ta perspektyvy: Materialy VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh (m. Vinnytsia, 6-7 kvitnia 2017 r.)*. Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. M. Kotsiubynskoho, 115–145.
5. Larin, B. A. (1977). O lingvisticheskom izuchenii goroda [About the Linguistic Study of the City]. *Istoriia russkogo yazyka i obshchee yazykoznaniiie (Izbrannyye raboty)*. M., 175–189.
<http://www.philology.ru/linguistics2/larin-77a.htm>
6. Lvivski batiary [Lviv Batiar]. Wikipediia [Elektronnyi resurs].
https://uk.wikipedia.org/wiki/Львівські_батяри
7. Masenko, L. T. (2007). Koine [Koiné Language]. *Ukrainska mova: Entsyklopediia*. K. : Vy-tstvo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 269 p.
8. Masenko, L. T. (2004). Mova i polityka [Language and Politics]. K., Soniashnyk, 119 p.
9. Masenko, L. T. (2004). Mova i suspiltvo: Postkolonialnyi vymir [Language and Society: Post-Colonial Dimension]. K., Vyd. dim «KM Akademiia», 163 p.
10. Mykolenko, T. M. (2013). Mova mista: dynamika ta suchasnyi etap vyvchennia [Language of the City: dynamics and modern stage of study]. K., *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 43(3), 77–82.
11. Pidkuimukha, L. M. (2016). Leksychnyi sklad zakhidnoukrainskoho varianta literaturnoi movy (na materialakh khudozhnikh tekstiv lvivskykh pysmennykiv pershoi pol. XX st.) [Lexical Characteristics in Western Region Variety of the Standart Ukrainian Language (based on Lviv writers' texts in the first half of 20th century)]. Candidate's thesis. K., 224 p.
12. Semeniuk, O. A. (2012). Mova mista: problemy vyvchennia ta linhvistychnoi iliustratsii [Language of the City: Problems of Study and Llinguistic Illustration]. *Naukovi zapysky KDPU. Serii: Filolohichni nauky (Movoznavstvo)*. Kirovohrad: KDPU im. V. Vynnychenka, 104 (2), 3–5.
13. Tkach, L. O. (2000). Ukrainska literaturna mova na Bukovyni v kintsi XIX — na pochatku XX st. Chastyna 1: Materialy do slovnyka [Ukrainian Literary Language in Bukovyna at the end of 19th century — the beginning of the 20th century. Part 1: Dictionary data]. Chernivtsi, Ruta, 408 p.
14. Tkach, L. O. (2007). Ukrainska literaturna mova na Bukovyni v kintsi XIX — na pochatku XX st. Chastyna 2: dzherela i sotsiokulturni chynnyky rozvytku [Ukrainian Literary Language in Bukovyna at the end of the 19th century — the beginning of the 20th century. Part 2: sources and socio-cultural factors of development]. Chernivtsi, Chernivtsi-XXI, 704 p.
15. Khobzei, N., Simovych, O., Yastremska, T., Dydyk-Meush, H. (2009). Leksykon lvivskiy: povazhno i na zhart [Lviv Lexicon: seriously and jokingly]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 672 p.
16. Cherkez, I. B. (2008). Ukrainska mova v epistoliarlykh tekstakh kintsia XIX — pochatku XX st. [Ukrainian Language in Epistolary Texts between the End of 19 and early 20 century]. Candidate's thesis, Chernivtsi, 18 p.
17. Shevelov, Yu. (1987). Ukrainska mova v pershii polovyni dvadtsiatoho stolittia (1900–1941): stan i status [The Ukrainian Language in the First Half of the 20th century (1900–1941): Its State and Status]. New-York, Suchasnist, 295 p.
18. Shliakhamy Zolotoho Podillia [Along the Ways of Golden Podillia]. (1983). Filadelfia, Komitet «Ternopilshchyna», 288 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Ред.-кол. : О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. — Т. 1 : А–Г / Уклад. : Р.В. Болдирев та ін. — К. : Наук. думка, 1982. — 632 с. ; Т. 2 : Д–Копці / Уклад. : Р.В. Болдирев та ін. — 1985. — 572 с. ; Т. 3 : Кора–М / Уклад. : Р.В. Болдирев та ін. — 1989. — 552 с. ; Т. 4 : Н–П / Уклад. : Р.В. Болдирев та ін. ; ред. тому : В.Т. Коломієць, В.Г. Скляренко. — 2003. — 656 с. ; Т. 5 : Р–Т / Уклад. : Р.В. Болдирев та ін. — 2006. — 704 с. ; Т. 6 : У–Я / Уклад. : Г.П. Півторак [та ін.]. — 2012. — 568 с. (Словники України).
- ЛБ — Беринда П. «Лексіконъ славенорѡсскій и именъ Тлъкованіє» / Підг. тексту і вступ. ст. В.В. Німчука. — К., 1961. — 271 с.
- Сл. Гр. — Грінченко Б.Д. Словарь української мови. Т. 1–4. — К., 1907–1909 (Репринтне видання. — К. : Лексикон, 1996 ; передмова О.О. Тараненка).
- Сл. Кузелі — Словар чужих слів (12.000 слів чужого походження в українській мові) / Зібрали Др. З. Кузеля, М. Чайковський ; зред. Др. З. Кузеля. — Чернівці, 1910. — 368 с.
- Сл. Тимч. — Тимченко Є.К. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / Підготув. до видан. В.В. Німчук та Г.І. Лиса. — Київ ; Нью-Йорк : Вид. «Преса України», 2002. — Кн. 1 : А–Н ; 2003. — Кн. 2 : О–Я.
- СЛУМ (XVI — п. пол. XVII) — Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. : у 28 тт. / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. — Вип. 2 : Б–Богуславець. — Львів, 1994. — 152 с.
- ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / Укл. : Д.Г. Гринчишин, У.Я. Єдлінська, В.Л. Карпова, І.М. Керницький, Л.М. Полюга, Р.Й. Керста, М.Л. Худаш. — К. : Наук. думка, 1977–1978. — Т. 1 : А–М. — 632 с. ; Т. 2 : П–Ө. — 592 с.
- СУМ — Словник української мови : в 11 тт. — К. : Наук. думка, 1970–1980.
- СЧС — Словник чужомовних слів / Ред. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохоменко М. ; вид. 2-ге виправлене. — Нью-Йорк : Вид-во М. Борецького, 1955. — 532 с.
- SJP — Słownik języka polskiego / Ułożony pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedźwiedzkiego. — Warszawa, 1900–1927. — Т. II. — 1919. — 1161 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Б. — Буковина : газета. — Чернівці [річні підшивки за 1898, 1899, 1900, 1901, 1903, 1904, 1907, 1909 pp].
- БПК — Буковинський православний календар. — Чернівці: Руська Бесіда, 1909.
- Д. — Дніпро : календар-альманах на рік 1923 / під ред. Л. Білецького, І.В. Завадського. — Л. : друк. спілки «Діло», 1923. — 136 с. ; Дніпро : календар-альманах на звичайний рік 1934. — Л. : Вид. Укр. Т-ва допомоги емігрантам з Великої України, 1934. — 117 с.
- К. — «Київ» календар «Українського голосу» на рік 1918. — Вінніпег, 1918. — 228 с.
- Криниця — Криниця : календар на 1939. — Л., 1939. — 120 с.
- КУ — Календар канадійського українця на переступний рік 1921. — Вінніпег : «Канадійський українець», 1921. — 208 с.
- КХ — Календар «Хлібороба» на переступний рік 1940. — Курітиба : вид-во «Хлібороб», 1939. — 113 с.
- НШ — Календар нового шляху на рік 1936. — Саскатун : Новий шлях, 1936. — 256 с. ; Календар нового шляху на рік 1945. — Вінніпег : Новий шлях, 1945. — 159 с. ; Календар нового шляху на рік 1946. — Вінніпег : Новий шлях, 1946. — 191 с.
- Оса — Гумористичний календар Оси на звичайний рік 1921. — Чикаго : вид-во «Оса», 1921. — 141 с.
- Провидіння — Календар «Провидіння» на рік 1944. — Філадельфія : Америка, 1944. — 164 с.

ЛЕКСИКА ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПРЕДМЕТИ МІСЬКОГО ПОБУТУ»
В РЕЄСТРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ХХ ст.

■ — позначає наявність слова, форми слова чи деривата в реєстрі словника

№	Слово / варіант слова / дериват	Сл. Кузелі 1910	СЧС 1932	МСБ 2000	ЛЛ 2009	ЕСУМ 1982–2012	СУМ 1970–1980
1.	Адамашка	—	—	—	—	—	■
	Адамашок	■	■	—	—	—	■
	Адамашковий	—	—	—	—	—	■
2.	Блават	—	■	—	—	—	■
	Блаватний	—	—	■	—	—	■
	Блаватні товари	—	—	■	—	—	■
3.	Брокат	■	■	—	—	■	—
4.	Вахляр	■	■	■	■	■	■
5.	Веба	■	■	—	—	—	—
6.	Вікт	■	■	■	■	—	—
	Віктуали	■	■	■	—	—	—
	Віктуальні товари	—	—	■	—	—	—
7.	Гамаша	—	—	—	—	■	—
	Гамаші	—	—	—	■	■	■
	Гамаша	—	■	—	—	—	—
	Гамаші	■	—	—	■	—	—
	Камаша	—	■	—	—	■	—
	Камаші	■	—	—	■	—	—
8.	Дзигар	—	■	—	■	—	—
	Дзигарок	—	—	—	■	—	—
	Зеларок	—	—	—	■	—	—
	Зигар	■	—	—	—	—	—
	Зигарок	—	—	■	■	—	—
9.	Етуї	—	—	■	—	—	—
	Етюї	—	—	■	—	—	—
10.	Зарукавка	—	—	■	—	—	—
	Зарукавниця	—	—	—	—	■	—
	Зарукавок	—	—	—	—	■	■
11.	Кляк	■	—	■	—	—	—
12.	Коверт	—	■	—	—	—	—
	Коверта	■	—	■	■	—	■
	Коперта	—	—	—	■	—	—
	Куперта	—	—	—	■	—	—
13.	Ковнір	—	—	—	—	—	■
	Ковнірець	—	—	—	—	—	■
	Ковнірчик	—	—	—	—	—	■
	Ковнярик	—	—	■	—	—	—
14.	Конфекция	—	—	■	—	—	—
	Конфекція	■	—	—	■	—	—
	Конфекціон	—	—	—	—	—	■
	Конфекційна промисловість	—	■	—	—	—	—
15.	Куфер	■	—	■	■	■	—
16.	Лякери	—	—	—	■	—	—
	Лякерки	—	—	■	—	—	—
	Лякерки	—	—	—	■	—	—
17.	Мантилька	—	—	■	—	—	—
	Мантілья	—	—	—	—	■	■
	Мантіля	■	—	—	—	—	—
	Мантля	—	■	—	—	—	—

№	Слово / варіант слова / дериват	Сл. Кузелі 1910	СЧС 1932	МСБ 2000	ЛІ 2009	ЕСУМ 1982–2012	СУМ 1970–1980
18.	<i>Несесер</i>	—	■	■	—	■	—
	<i>Нецзарія</i>	—	—	■	—	—	—
	<i>Нецсарія</i>	—	—	■	—	—	—
	<i>Нецесер</i>	■	—	—	—	—	—
19.	<i>Пантофель</i>	■	■	—	—	—	—
	<i>Пантофля</i>	—	—	—	■	■	■
20.	<i>Плястра</i>	■	—	—	—	—	—
21.	<i>Полярес</i>	—	—	—	■	—	—
	<i>Пугілярес</i>	■	■	—	—	—	—
	<i>Пулярес</i>	■	—	■	■	■	■
22.	<i>Портмоне</i>	—	—	—	—	■	—
	<i>Портмонет</i>	—	—	—	—	■	—
	<i>Портмонетка</i>	—	—	—	■	■	■
23.	<i>Пуделко</i>	■	—	■	■	■	■
	<i>Пудло</i>	■	—	—	—	—	—
24.	<i>Пушка</i>	—	■	■	■	■	■
25.	<i>Ротонда</i>	—	■	—	—	■	■
	<i>Ротунда</i>	■	—	—	—	—	—
26.	<i>Ташка</i>	—	■	■	—	■	■
27.	<i>Улстер</i>	—	■	—	—	—	—
	<i>Ульстер</i>	■	—	■	—	—	—
28.	<i>Футерал</i>	—	—	■	—	■	—
	<i>Футераль</i>	—	—	■	—	—	—
29.	<i>Футро</i>	■	■	■	■	■	■
30.	<i>Цвікер</i>	■	■	■	■	—	■
31.	<i>Циліндер</i>	■	■	—	—	—	—
	<i>Циліндр</i>	—	—	—	—	■	■
32.	<i>Ціжби</i>	—	—	—	—	■	—
	<i>Ціжемки</i>	—	—	■	—	—	—
	<i>Чижемки</i>	—	—	—	—	■	—
	<i>Чижмак</i>	■	—	—	—	—	—
	<i>Чижми</i>	■	■	—	—	■	—
33.	<i>Шлафрок</i>	—	—	■	—	—	■
	<i>Шляфрок</i>	■	■	■	■	—	—

SEMANTICS OF PERFUME AND COSMETIC NAMING IN THE SOCIAL STRATIFICATION ASPECT

E. Galytska,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Philology
Department of English Philology and Intercultural Communication
01601, Kyiv, Tarasa Shevchenka Boulevard, 14
Liza-g@ukr.net

The article deals with the problem of English perfume and cosmetic naming. Special attention is given to the ways of social stratification verbalization. The system of indicators is responsible for the semantic reflecting social stratification explicitly. These indicators are connected with the social status or professional activity in a semantic way. The system of symbols-markers reflects social stratification implicitly. These symbols-markers are connected with object symbols or personal names. Object symbols are divided into toponymes and gemonyms. Personal name symbols are divided into real person names and mythonyms. Using the dictionary definitions of indicators and symbols-markers makes possible to identify archesemes, differential semes. These semes are basic criterium for further grasping the semantic bearers into corresponding groups and subgroups.

Key words: archesemes, differential seme, indicators, perfume and cosmetic naming, social stratification, symbol-marker.

Галицька Є.А.

Семантика парфумерно-косметичних назв у ракурсі соціальної стратифікації

Стаття присвячена проблемі англійського парфумерно-косметичного неймінгу в аспекті соціальної стратифікації. Особливу увагу приділено дослідженню шляхів вербалізації соціальної стратифікації. Носіями семантики, які віддзеркалюють експліцитно соціальну стратифікацію, є система індикаторів, які семантично пов'язані або із соціальним статусом, або із професійною діяльністю. Носіями семантики, які віддзеркалюють імпліцитно соціальну стратифікацію, є символи-маркери, які поділяються на об'єкти-символи та власні імена.

Ключові слова: архісема, диференціальна сема, індикатор, парфумерно-косметичний неймінг, символ-маркер, соціальна стратифікація.

Галицкая Е.А.

Семантика парфюмерно-косметических названий в ракурсе социальной стратификации

Статья посвящена проблеме английского парфюмерно-косметического нейминга в аспекте социальной стратификации. Особое внимание уделено исследованию путей вербализации социальной стратификации. Носителями семантики, отражающими эксплицитно социальную стратификацию, является система индикаторов, которые семантически связаны либо с социальным статусом, либо с профессиональной деятельностью. Носителями семантики, которые отражают имплицитно социальную стратификацию, являются символы-маркеры, которые разделяются на объекты-символы и имена собственные.

Ключевые слова: архисема, дифференциальная сема, индикатор, парфюмерно-косметический нейминг, символ-маркер, социальная стратификация.

The aim of the article is the investigation of perfume and cosmetic naming taking into consideration the social stratification representation in the nominative units. The main problem of the perfume and cosmetic goods is difficulty in naming the smell, aroma, odour, fragrance involving traditional verbal way. Perfume and cosmetic naming is called for reflecting olfactory preferences of the potential consumers, giving additional information about social stratification of the future

users of these goods. **The main target of this article** is the detailed investigation of verbal reflecting the social stratification in perfume and cosmetic goods. **Topicality** lies in the fact that social stratification in naming procedures is not investigated essentially, particularly in the sphere of perfume and cosmetic naming. **Object of the investigation** is the social stratification verbalization in the system of goods names and the ways of social stratification semantics reflection in nominative units. **Subject**

of the investigation are the set nominative units used in the English language for naming perfume and cosmetic goods.

Publication analysis

Attempts of investigation the social stratification reflexion in the perfume and make-up nominative units look discrepant, spontaneously illuminating separate, disconnected data. Trying to analyse social stratification the present day perfume market is analysed involving the pyramidal structure. Social values seem to have been transformed under the influence of megabrands and new patterns of beauty [8, p. 899–901]. Perfume consumer goods are known to be characterized with the tendency of strong aroma resemblance which is known as “tyranny of identity” [4, p. 14–16]. Artistic perfumes are connected with the revival of old traditions and recipes. Creation of new and revival of old fragrances are the alternative way of “sad”, “plain”, “common” smells of consumer goods [11, p. 682–684]. Artistic (selective, premium) perfumes don't have any direct advertisement, and mostly internet is preferable [13, p. 26]. Having been founded in 1828 *Guerlain* is known to have started his activity with the production of cosmetics goods and only later he created his own perfumery [1, p. 72]. Myth creation may lead to the brand destruction and its transformation into ordinary consumer goods. Between 1968–1978 perfume *Chanel №5* was being sold everywhere in the USA, even in the drug-stores [8, p. 898]. Belonging to the consumers' memory any brand name should be very easy pronunciation, remembering and have sense [12, p. 194]. Brand name market functions are very substantial. Having the sense the name of goods helps customers to remember and recognize brand [8, p. 915]. Brand name should be associated with the category of goods; also it should create any mental image in the consumers' brain [2, p. 197]. Lipstick brand name analysis was provided from the textual point of view. There were singled out 14 classification groups [10, p. 596–597]. That explains the integrated and complex nature of make-up nominative units. Harrison thinks perfume consumers to be abandoned for creating their own image situations, using linguistic associations as sense of direction [7, p. 8]. The lack of social stratification investigations in the sphere of perfume and cosmetics nominative units was partially compensated with grasping the verbalisation of social stratification [6], but the semantic components were not involved into analysing. The semantic components need special attention because they can reveal explicit and particular implicit way of social stratification verbalization.

The main information expounding

Semantic background of perfume and cosmetic names may be investigated in the social stratification aspect with introducing the notion of semantic indicators. These indicators are regarded as focal

points taking place in the whole nominative complex-construction reception program. Semantics indicators are identified as discrete naming-structural components (discrete indicators *Gentleman*) or as the association of components (indicator clusters *Bob Man Warrior*). They all obtained speech realization and arrangement in the naming framework-construction. At the same time these indicators bear a primary or secondary functional load from the point of forming the naming complexes in their semantic aspect. Semantic indicators point out (in the frame of speech aspect of perfume and cosmetic goods names) at the concrete semantic-structural and substantial-narrative manifestation of that naming complex component [6, p. 21]. Using the social stratification semantic indicators it is possible identify elements of nominative units which mark the information about social status or professional activity. These indicators are responsible for creating the whole perfume and cosmetics nominative units or only its component. In this case semantic indicator corresponds to the lexical unit which is only the fragment of the nominative units. The lexical unit coincides with the nominative unit. The most remarkable indicator group is connected with the social status. This status is represented in explicit way. Using the method of dictionary definitions helps to reveal the social status meaning. Adjective ROYAL is separated in the nominative units: *Eau de Royal Secret; Cuba Royal; Royal Copenhagen; Royal Aqua*, and *Royal Velvet*. Its dictionary definitions demonstrate the connection of the lexical unit with the highest social levels: “relating to or belonging to a king or queen, (informal) a member of a royal family” [9, p. 1436]. There are some semantically related social stratification indicators in the nominative unit: *Killer Queen; Prince Matchabel; French Musk; Disney Princess(e); L'impératrice*. All of them belong to the status vocabulary. Dictionary definitions clarify their lexical meaning: *Queen* “the female ruler of a country; the wife of a king” [9, p. 1342]; *Prince* “the son of a king, queen, or prince; a male ruler of a small country or a state” [9, p. 1300]; *Princesse* “a close female relation of a king and queen especially a daughter; the wife of a prince” [9, p. 1301]. Perfume nominators used the French spelling of that lexical unit, and they did Gallicism *L'impératrice* with the purpose of giving the French charm to the whole nominative unit. That example has a strong semantic resemblance with the nominative unit *Emporio Armani* where the Gallicism *emporio* corresponds to the assimilated lexical unit *empire*: “a group of countries that are all controlled by one ruler or government; a group of organizations controlled by one person” [9, p. 512]. Lexical unit-indicator of social stratification *Gentleman* occurs in the structure of nominative units: *Elite Gentleman; Gentleman Only; Gentleman Only Intense*. Semantic of that lexical unit shows its belonging to the status lexicon: *Genleman* “a polite word for a man used especially talking

to or about a man you do not know; a man who is always polite, has good manners, and treats other people; (old-fashioned) a man from a high social class, especially one whose family owns a lot of property” [9, p. 672]. Lexical unit *Lady* within the nominative unit *Lady Million Eau My Gold* also belongs to the indicators of social status and has a corresponding dictionary definition: “a woman of a particular type of age; a woman who is polite and behaves very well; uses the title of the wife or daughter of a British nobleman or the wife of a knight; (old fashioned) a woman born into a high social class in Britain” [9, p. 899]. In the nominative unit *Berlin Playboy* the lexical unit *Playboy* belongs to the status lexicon according to its dictionary definition: “a rich man who does not work and who spends his time enjoying himself with beautiful woman, fast cars etc.” [9, p. 1253]. The dictionary definition of the objective *Elite* being the component of the naming unit *Elite Gentleman* shows its connection with the status lexicon: “(n) a group of people who have a lot of power and influence because they have money, knowledge, or special skills; (adj) “an elite group contains the best, most skilled or most experienced people or members of a larger group” [9, p. 508–509]. In the nominative unit *Love of Glamour* lexical unit *Glamour* is connected with status lexicon too: “the attractive and exciting quality of being connected with wealth and success; a style of attractiveness that suggests wealth” [9, p. 684]. That group of social status indicators grasps lexical units connected with property status, property relations, and property qualifications on the basis of title, social hierarchy. Another group of indicators which is closely connected with the previous one may be described as professional activity indicators. They also demonstrate the relation with the same property status, property relation and property qualification, but the basis of these relations is a bit different. Instead of the title, social hierarchy the background of professional activity indicators is business, hierarchy in the business circles, success in business-like cooperation. The lexical and simultaneously nominative unit *Tycoon* has a very clear professional semantics: “someone who is successful in business or industry and has a lot of money and power” [9, p. 1793]. Professional activity indicators may underline the level of professional skill, as *Maestro*: “someone, who can do something very well, especially a musician” [9, p. 989]. Nominative unit *Bod Man Warrior* underlines the specification of activity, and the nominator connects the potential user with that quality which is revealed in the dictionary definition *Warrior*: “a soldier or fighter who is brave and experienced — used about people in the past” [9, p. 1857]. In the name unit *Bob-man Player* lexical unit *player*: “someone who takes part in a game sport; one of the important people; companies, countries etc that is involved in and influences a situation especially one involving competition; a man who has sexual relationships with many different woman” [9, p. 1253].

The last definition demonstrates some semantic relation between two nominative units: *Bob Man Player* and *Berlin Playboy*. That relation is based on the type of carefree life, vanity of vanities. Within the professional activity indicators there is a subgroup connected with sport as a professional activity. It is possible find lexical unit *Sport* in this nominative unit subgroup: *Sport for Women*; *On Duty Men Sport*; *Dior Homme Sport*. The dictionary definition identifies that type of activity as a professional one: “a game, competition, or activity needing physical effort and skill that is played or done according to rules, for enjoyment and/or as a job” [9, p. 1600]. There are some other nominative units connected semantically with the subgroup of sport: *Mustang Sport*; *Road Runner*. The dictionary definition of the lexical unit *Runner* reveals its belonging to that subgroup too: “a person who runs competitively as a sport or hobby” [9, p. 1444]. Nominative unit *Master Corrector* has two lexical units connected with the high professional skill, qualification. *Master*: “a person who is very skilled in a particular job activity” [9, p. 1012]; *corrector*: “apart from the general sense of anyone who corrects mistakes, it has been as, or part of (some commonly shortened again to *Corrector*), various specific titles and offices, sometimes quite distant from the original meaning” [9, p. 351]. Nominative unit *Guardians of Love* has the lexical unit semantically related to indicators of professional activity, *Guardian*: “someone who guards or protects something” [9, p. 719]. Some other nominative units belong to that group too according to their dictionary definitions: *Perfectionist*: “a person who wants everything to be perfect and demands the highest standards possible” [9, p. 1220]. *Idealist*: “someone who tries to live according to high standards or principles, especially in a way that is not practical or possible” [9, p. 844]. *Futurist* belongs to this group too. The cluster of nominative units *On Duty Woman*; *On Duty Men Sport*; *On Duty Men Active* contain the lexical unit *duty* belonging to the professional activity indicators with the general meaning: *duty*: “something you have to do as part of your job”; *be on duty*: “to be working at a particular time, especially when you are doing a job which people take turns to do, so that someone is always doing it” [9, p. 490]. Indicators of professional activity grasp even nominative units with a very specific meaning. *Wizard*: “a man who is supposed to have magic power, someone who is very good at something” [9, p. 1897]. *Voyager*: “a person who goes on along and sometimes dangerous journey” [9, p. 1847]. Professional activity indicators are created by involving professional terminology which shows the professional activity. *Haute-Couture*: “the design and production of expensive and fashionable clothes, or the clothes themselves” [9, p. 361]. Another constellation of nominative units (*Berrywell professional haircare*; *Estel professional*; *professional eye smokifier*; *professional kohl eyeliner*) operates with the lexical unit *professional*. Its dictionary definitions

demonstrates the meaning: “relating to a job that needs special education and training; relating to your job or work and not to your private life; doing a job, spent, or activity for money, rather than just for fun; someone who works in a profession, or who has an important position in the company or business” [9, p. 1308]. Social stratification indicators contain archesemes *power, money, wealth, success*. It shows that they are grouped around the property status, property relations, property qualification. On the background of differential semes that group is divided into two subgroups. The first subgroup grasps social status indicators; they are gathered together having differential semes *high social class, high social position; the ruler of the country; a member of a royal family*. The second subgroup contains professional activity indicators, all of them have differential seme *job* which underlines not the money and power inheritance but the way of obtaining money and power by business. These two subgroup are determined with the aggregate of semes. The semes are in the lexical units forming corresponding perfume and cosmetic nominative units (*a member of royal family; the ruler of a country; a high social class; a high social position; family owns a lot of property; born into a high social class; a rich man; who has a lot of power money; being connected with wealth and success; successful in business or industry and has a lot of money and power; can do something very well; one of the important people; played or done as a job; very skilled in a particular job; to do as part of your job; doing a job; to have powers; to be good at something; a job that needs special education*). This way of social stratification verbalization may be defined as explicit. Explicit consists of the nominative units, lexical units used for the process of verbalization. These units have a set of direct meaning semes connected with the social stratification. This sphere is connected with property qualification.

There is an alternative way of social stratification verbalization in the perfume and cosmetic nominative units. This way may be defined as implicit. Implicit consists of involving social stratification symbols-markers. Symbolism is the process of abstract concept representation using any real object. Symbols which are used for creating nominative units function as the representative-associations of certain social relations. Implicit symbols-markers of social stratification have connotative meaning. Within this group of symbols-markers it is possible to single out two subgroups. The first one includes object symbols (toponymes and gemonymes), the second one involves personal name symbol (real person names and mythonymes). Toponymes show their meaning if the dictionary definitions are analysed. *Tokyo*: “the capital and largest city of Japan, and its main financial and business centre. *Tokyo* is known for being one of the largest and busiest cities in the world” [9, p. 1748]. In the nominative unit *Tokyo Fashion* lexical

units Tokyo forms association with professional activity indicators as it has semes *financial, business, busiest*. In the nominative unit *London Beat, Cuba New York* potential semes *financial, business* are found in the dictionary definitions of lexical units *London, New York*. But if a detailed definition of *New York* is analysed (“a city in the northeast of the USA that is an important centre for finance, culture and entertainment” [9, p. 1107]) it is possible to us *New York* not only as a symbol of business, but as a place of entertainment according to the last seme in its definition. The same symbolic function of entertainment, carefree life is represented with the group of toponymes: *Fidji; Rio de Janeiro; Santa Domingo; Cuba Copacabana; Las Vegas; Hawaiian Shores*. Some symbolic toponymes are used as components of nominative units: *Miami Party; Soho Chic*. These symbols may be connected with social status indicators, but their meaning is based on the potential (associative) seme *entertainment* and the collection of semantic associations: *vocation; tourist industry; gambling; show; holiday resort; fashionable shops; a place of happiness; enjoyable*. In the nominative units *Paris Premiere Roses; Paris Rebel Collection* the lexical unit *Paris* has the double symbolism, not only as a business centre, but also as a place of entertainment. Associative semes demonstrate that fact (*country’s business and financial centre; romantic city; fashion industry*). Object symbols of toponymical nature are assonant with social status indicators and professional activity indicators, representing social stratification in implicit way. Within the object symbols subgroup it is possible to find out the nominative units gathered together on the ground of using lexical units — gemonymes. Gemonymes grasp names of precious stones and metals. These substances are the equivalent of money (especially a gold bullion for banking operations); but they are the symbol of power, wealth. Simultaneously these substances may function as the attributes of social status too. These substances have been used to make power regalia (crown treasures). Gemonymes have connotative relations with social status and professional activity indicators. Lexical unit *Gold* has the leading position and is used in nominative units *Euphoria Gold; Honey Gold; Golden Peach; Precious Gold; Rare Gold*. The dictionary definition of *Gold* shows its meaning: “a valuable soft yellow metal that is used to make coins, jewelry etc; coins, jewelry etc made of gold; the colour of gold” [9, p. 696–697]. “Gold is symbolic of all that is superior, the glorified. Everything golden or made of gold tends to pass on quality of superiority to its utilitarian function. Gold is also the essential element in the symbolism of the hidden or elusive treasure which is illustration of the fruits of the spirit and of supreme illumination” [3, p. 120]. Lexical unit *Gold* is a frequent component of perfume and cosmetics nominative units as it indicates a very

popular in the society metal: *Giordani gold; Gleaming gold; Giorific Gold shock; Simply Gold; 24k Simply Gold; 24k Golden Black; Cuba Gold; My Gold; Jivaga 24k Gold; Liquid Gold euphoria men; Euphoria Liquid Gold*. Lexical unit *Platinum* function as a part of nominative units: *Platinum; Platinum Night; Samba Platinum: Platinum Egoiste*. This metal is measure of wealth and refined taste; its dictionary definition demonstrates that: “a silver-gray metal that does not change or lose its brightness, and used in making expensive jewellery and in industry” [9, p. 1251]. In nominative units *Silver; Glitter Mascara Silver* lexical unit *Silver* is connected with the symbol-marker of social stratification according to its dictionary definition: “a valuable shiny, light grey metal that is used to make jewellery, knives, coins etc” [9, p. 1537]. Dictionary definitions of all these precious metals have associative semes *valuable, precious, expensive* and these lexical units may function as symbol-markers of social stratification. Here is a broader definition of *silver*: “Silver is the second literature; often there is no distinction in meaning. Both “gold” and “silver” are synonyms for money in Greek, Latin, Hebrew, and many modern languages. But wherever there is a ranking, silver comes second, as the monetary value of the metal is always less than of gold. As a bright, precious metal silver belongs to the classical gods only less insistently than gold. Apollo is particularly associated with a silver bow; “silverbow” is the title of his in the Iliad” [5, p. 196]. There are some precious stone names in the focus of object-symbol. Lexical unit *Diamond* is the attribute of nobility, high social levels; it is used as a component of some nominative units: *White Diamonds Lustre; White Diamonds; Yellow Diamond; Versace Yellow Diamond; Diamonds for Men; Black Diamond*. Its dictionary definition emphasises its price and value: “a transparent, extremely hard precious stone that is used in jewellery, and in industry for cutting hard things” [9, p. 431]. Its association with wealth and power is underlined in the definition: “Like all precious stones, it partakes of the general symbolism of treasures and riches, that is moral and intellectual knowledge” [3, p. 81]. Nominative units *Rare Sapphires; Loose Pearls intense illuminating effect; Sparkling Amethyst; Bright Crystal Absolute* contain gemonymes-lexical units: *Sapphire; Pearl; Amethyst; Crystal*. All these lexical units are assonant with social status indicators because they are symbols of money, wealth, prosperity. The common seme that is in all dictionary definition of these gemonymes

is *jewellery*. Its definition reveals the symbolism meaning as an attribute of wealth, money: “objects made with valuable stones and is used for decoration” [9, p. 869]. The archeseme *valuable* shows the position of gemonymes as symbol-markers of social stratification in implicit way. Attribute *precious*: “something that is precious, valuable and important and should not be wasted or used without care; rare and worth a lot of money” [9, p. 1285]. Lexical unit *money* is an associative seme and shows the meaning in a clear way. *Money*: “what you earn by working and can use to buy things; someone’s wealth, including all the property and other things own” [9, p. 1061–1062]. Symbol-markers of social stratification include also personal name symbols. These name are divided into Real Person Names and the clusters of Mythonymes. Real Person Names are the perfume and cosmetic nominative units (*Poco Rabanne; Pierre Cardin; Burberry; Jean Paul Gaultier; Karl Lagerfeld*) or are the component of nominative units (*Versace Eros; Dior Homme; Armani Code; Chanel №5, Revcal Calvin Klein*). The implicit meaning of these symbols-markers may be revealed using the fragments of these persons’ biographies. There it is possible to find some sets of different semes. The first seme set includes: *business man; business woman; family business; global president and manager; earned more money; global brand*. These semes correlate with the professional activity semantic indicators. The second seme set contains: *elegant; luxury; luxury company; luxury fashion house; British Royal Family; lavish lifestyle; socialite heiress media personality*. These semes correlate with the social status indicators. The cluster of Mythonymes contains: *Antaneous; Eros; Athena*. These names are associated with gods, semigods, goddesses and have an implicit commutation with the social status indicators.

Conclusion

Social stratification verbalization takes place within the perfume and cosmetic nominative units. Verbalization is realized in two different ways: explicit and implicit. Explicit verbalization is realized involving semantic indicators of social specification. These indicators are divided into social status and professional activity ones. Implicit verbalization is realized using symbol-markers of social stratification. They cleave into object and personal name parts. Investigation of archesemes and differential semes reveals the semantic structure of perfume and cosmetic names.

REFERENCES

1. Briot, E. (2007). Fashion Sprayed and Displayed: The Market for Perfumery in Nineteenth Century Paris. *Proceedings of the Economic History Society Annual Conference*. Exeter: Publish. University of Exeter, P. 69–72.
2. Chernatony, de L. (2011). Creating Powerful Brands. “Taylor and Francis”, 249 p.
3. Cirlot, J. E. (2001). *A Dictionary of Symbols*. London, Routledge Taylor and Francis, 398 p.

4. Dixit, S. (2009). Fine Fragrance Business Trends. *Chemical Business*, N.Y., №23(6), P. 11–26.
5. Ferber, M. (1999). A Dictionary of Literary Symbols. Cambridge, Cambridge University Press, 347 p.
6. Galitska, E. A. (2016). Social Factor Verbalization in the Perfume and Cosmetic Naming. Budapest, *Science and Education. A New Dimension. Philology*, IV(25), Issue 105, pp. 20–23.
7. Harrison, M. E. (2010). The Scent Word: Context, Intrigue, and the Problem of Olfactory Literacy. L., *Fragrances-Supplement to Household and Personal Care Today*, №1, pp. 6–10.
8. Jones, G. (2011). Globalization and Beauty: A Historical and Firm Perspective. N.Y., EURAMERICA, №41 (4), pp. 885–916.
9. Longman Dictionary of Contemporary English (2006). Harlow, Pearson Longman, 1950 p.
10. Merskin, D. (2007). Truly Toffee and Raisin Hell: A Textual Analysis of Lipstick Name. N.Y., *Sex Roles*, №56, pp. 591–600.
11. Noppeney, C. (2012). Consistent, Authentic and Emotional: Design-based Innovation in Artistic Perfumery. *Leading Innovation through Design*, Proceedings of the DMI 2012 International Research Conference, N.Y., pp. 681–691.
12. Petty, R. D. (2008). Naming Names: Trademark Strategy and Beyond: Part one. Selecting a Brand Name. N.Y., *Journal of Brand Management*, 15, pp. 190–197.
13. Walker, R. (2012). A Challenging Global Climate for Fragrances. N.Y., *Global Cosmetic International*, pp. 26–29.

ПРИСЛІВНИК ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ

Грачова А.В.,

Маріупольський державний університет,
пр. Будівельників, 129, Маріуполь, Донецька обл., 87500
avg285@ukr.net

У статті здійснено глибинний аналіз специфіки фігурування прислівникового частиномовного різновиду у функційно-семантичному полі темпоральності. Увагу акцентовано на визначенні ключових рольових відмінностей цього невід'ємного польового компонента, на деталізації його характерної позиції у структурі окресленої лінгвістичної цілісності, а також на виявленні оптимального механізму класифікації зазначеного темпорального конкретизатора.

Ключові слова: прислівник, функційно-семантичне поле, темпоральність, темпоральний конкретизатор, лексичний маркер часу.

Грacheва А.В.

Наречие как обязательный компонент функционально-семантического поля темпоральности

В статье осуществлен глубинный анализ специфики фигурирования наречной части речной разновидности в функционально-семантическом поле темпоральности. Внимание акцентировано на определении ключевых ролевых отличий этого неотъемлемого полевого компонента, на детализации его характерной позиции в структуре определенной лингвистической целостности, а также на выявлении оптимального механизма классификации указанного темпорального конкретизатора.

Ключевые слова: наречие, функционально-семантическое поле, темпоральность, темпоральный конкретизатор, лексический маркер времени.

A. Grachova

Adverb as an obligatory component of the functional-semantic field of temporality

The proposed theoretical study is a complex analysis of specialized concepts, devoted to the problem of qualification of the temporal functional-semantic field, as well as to the determination of specifics of realization of the adverbial part-of-speech component in this language association. The purpose orientation of the author of the work is to carry out a thorough scientifically weighted review of the heterogeneous differential features of such ambiguous linguistic notion as temporality. The more detailed explanation of the compositional and role aspects of figuring is subjected to such universal language institution, as functionally-semantic field of temporality. The particular attention is paid to the deep characterization of the constituent and content amount of the adverbial lexeme group, nominated as an integral figurant of the mentioned field totality.

The result of a thorough analysis of the peculiarity of the functioning of the temporal adverb in the structure of the corresponding linguistic integrity is the ascertaining of several determinant facts, united by the outlined problem. In particular, there is postulated the two-component construction of the temporal functional-semantic association, constituted by semantic fundamental principle with a clearly defined thematic specialization and by the formal means of actualization of the semantic basis. It is found that in the structure of a hierarchically arranged by the principle of nuclear-peripheral transition monocentric temporal field integrity the central structural positions are occupied by a verbal paradigmatic complex which is the medium of the general deictic time significance. In contrast to this cardinal indicator of temporal relations, lexical concretizers are localized in more distant (peripheral) fragments of the outlined linguistic association, but the underestimation of their functional-semantic status seems completely unfair. The role of lexical markers of time is qualified as "informative expansion", namely: the detalization of the general time plan expressed by the morphological representatives. The adverbial means of indicating the time parameters of action is nominated as a specific by semantical, grammatical and functional features autonomous part-of-speech figurant of the temporal field. It is emphasized that this abstract by temporal content nuance heterogeneous wordy group is vested with the potency for clarification and tendentious modification of the natural significance of the verb form within a concrete temporal microfield.

The realized work has allowed the author to demonstrate the peculiarity of conceptually diverse authors' interpretive mechanisms focused on the analysis of the adverbial lexeme category in the functional plane of its figuring, as well as to determine the undoubted perspective of the study of adverbial issues.

Key words: *adverb, functional-semantic field, temporality, temporal concretizer, lexical marker of time.*

Вступ. Лінгвістична система є функційно і композиційно гетерогенною цілісністю. Науково-виважений вибір стратегій дослідження її конститuentів становить одну з найгостріших проблем сучасного філологічного вчення. Двома стрижневими механізмами деталізованого витлумачення глибинної сутності мовних елементів (зокрема, фігурантів частиномовного об'єднання) є такі контрастивні інтерпретаційні підходи, як семасіологічний та ономасіологічний. Саме вони в комбінованому вигляді фігурують як невід'ємні методологічні репрезентанти дистанційованої від традиційної граматики функційної граматичної доктрини, орієнтованої на конкретизацію природи співвіднесення змістової першооснови лінгвістичних об'єктів і формальних актуалізаторів їх семантичного базису. Своєрідною національно-спеціалізованою маніфестацією інтеграції цих двох ядерних структур є така ієрархічно влаштована мовна система, як функційно-семантичне поле (ФСП), до складу кількісних різновидів якого справедливо зарахована темпоральність. Безперечно, організаційна і рольова специфіка цього «континуального сферичного утворення» віддавна входила до сфери наукових інтересів багатьох вітчизняних та іноземних дослідників, втім, одним із найбільш дискусійних питань окресленої тематики є проблема визначення функційно-семантичної значущості відмінних за частиномовною приналежністю лексичних темпоральних конкретизаторів [5]. Зокрема, об'єктивно неоднозначним за семантичними, рольовими і складовими характеристиками є такий носій часового змістового навантаження, як прислівник. Зауважимо, що чисельні авторські розвідки, зацентровані на потрактуванні функційно-семантичного статусу цього невід'ємного польового елемента, характеризуються безсумнівною оригінальністю, однак вони позбавлені концептуальної однорідності. Отже, саме відсутність фактичної однічної версії витлумачення специфіки адвербативного фігурування у функційно-семантичному полі темпоральності зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Метою роботи є комплексний аналіз спеціалізованих теорій, присвячених проблемі кваліфікації темпоральної функційно-семантичної цілісності, а також виявленню форми реалізації прислівникового частиномовного фігуранта у цьому ФСП.

Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою вирішення низки конкретних **завдань**:

- всебічно дослідити функційно-семантичне поле темпоральності із акцентом на його рольових і структурних параметрах;
- сфокусувати увагу на своєрідності лексичної об'єктивації темпоральних відношень, зокрема на конкретизаційній потенції адвербатива;
- визначити функційні вияви прислівника в межах темпоральної польової системи.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Ілюстративним доказом споконвічної зацікавленості мовознавців темпоральністю виступають кількісні різноаспектні теоретичні розробки, відзначені різною концептуальною спеціалізацією. У цьому контексті вважаємо доцільним наголосити на науковій значущості таких постацій, як О.А. Гулига, Є.І. Шендельс, О.В. Бондарко, О.І. Бондар, І.Р. Вихованець, М.В. Всеволодова, І.В. Туркіна, М.О. Потаєнко, С.А. Романюк, І.О. Талаш, В.М. Барчук та ін. Деталізованому огляду лексичної (і, зокрема, прислівникової) актуалізації часових показників події (в тому числі, в межах функційного граматичного вчення) присвячені лінгвістичні дослідження Ф.І. Панкова, В. Кляйна, М. Хаспелмата, М.А. Подтількової, Н.С. Гошилик, М.Ю. Лихошерстової, В.М. Бишкіної, Є.М. Гулідової та ін. Попередній науковий досвід щодо кваліфікації такого гетерогенного частиномовного елемента, як адвербатив, а також щодо визначення характеру корелятивності взаємозумовлених понять «час» і «темпоральність» має автор репрезентованої розвідки. Втім, незважаючи на чисельність і ґрунтовність зафіксованих тематичних розробок, коло питань, пов'язаних проблемою визначення функційно-семантичного статусу темпорального прислівника, потребує додаткового вирішення.

Методологія дослідження. Мета і завдання запропонованої праці визначили відповідну методику роботи: ключовим чинником активного застосування описових дослідницьких прийомів була націленість автора на здійснення докладного синхронного аналізу темпоральної польової сукупності; результатом оперування таксономічними інтерпретаційними механізмами стало чітке визначення композиційної значущості лексичних (і в тому числі адвербативних) конститuentів зазначеного ФСП; а факт звернення до інтегрованих теоретико-дедуктивних та індуктивних методичних механізмів продемонстрований у використанні методів дослідження «обставинних категорій від рівня мовної семантичної системи до рівня реалізації їх у мовленнєвих побудовах» [4].

Результати дослідження та обговорення. У ході вирішення проблеми витлумачення такого неоднозначного лінгвістичного поняття, як «темпоральність», варто наголосити на необхідності потрактування згаданого терміна з декількох позицій. У цьому контексті досить переконливо видається наукова концепція Т.І. Дешерієвої, якою був активно постульований різноаспектний характер виявлення часової універсалії, диференційованої дослідницею на час у філософській, фізичній та лінгвістичній іпостасях. Саме остання категорійна варіація, наділена потенцією до різнорідного (граматичного, лексичного і контекстуального) вираження інших часових форм, була кваліфікована вченою як темпоральність. Результатом ініційованого О.В. Бондарком глибинного наукового осмислення аналізованого поняття у функційній граматичній площині стала конкретизація категорійної значущості темпоральності, яка за своєю вузькою змістовою спеціалізацією була протиставлена семантичному поняттю «вищого рангу» — часові [17]. Як зауважив мовознавець у своїй тематичній розвідці, темпоральна інваріантна мовна структура призначена відтворювати специфіку перцепції та усвідомлення людиною часових характеристик із неодмінним акцентом на чітко детермінованому орієнтаційному центрі (моменті мовлення або іншому епізоді) [18]. Водночас окреслене семантичне поняття становить базис ФСП темпоральності, конституйованого інтегрованими за функційними і значеннєвими показниками граматичними, лексичними і комбінованими лінгвістичними засобами, які налаштовані на відображення варіацій цієї змістової першооснови. Слід підкреслити, що схарактеризований вище тезис щодо триєдності рольової реалізації темпоральності являє собою теоретичну основу запропонованого дослідження, тематична спеціалізація якого, втім, зумовлює акцентуацію лише на останній формі фігурування темпоральності, а саме: на функційно-семантичному польовому об'єднанні.

Безумовно, процес всебічного об'єктивного аналізу темпоральної «білатеральної парадигматичної єдності» передбачає визначення організаційної своєрідності цього ФСП [16, 28]. Згідно із традиційною інтерпретаційною версією, висловленою на сторінках теоретичної розробки О.В. Бондарка, композиційно улаштоване за принципом ядерно-периферійного переходу окреслене функційно-семантичне польове об'єднання являє собою моноцентричну систему (із предикатним центром), в серединній позиції якої локалізований граматичний час, об'єктивований дієслівними формами. Членування периферійної зони на ближню і далеку позиції обґрунтоване необхідністю в диференціації більш / менш домінантних мовних елементів, як носіїв ознак, визначальних щодо контактності / дистантності «біля-

ядерного» розташування. Зазначений механізм моделювання структури темпорального ФСП є ілюстративним свідченням відокремленого розгляду науковцем аналізованого поля, семантичний базис якого був кваліфікований як «зовнішній час» [18]. На думку дослідника, саме потенція дійктивно спрямованої змістової темпоральної першооснови до здійснення зовнішньої оцінки спеціалізованого фрагменту часового континууму становить кардинальну перепону до об'єднання таких семантично наближених польових утворень, як темпоральність, аспектуальність, таксис, часова локалізованість і часовий порядок в межах цілісної «часової єдності».

На противагу своєму колезі, автор концептуально опозитивної експлікаційної стратегії Ф.І. Панков наголосив на доцільності аналізу значеннєвих часових репрезентантів (семантичних категорій) і сформованих ними функційно-семантичних полей виключно в їх комбінації між собою. Як зазначив мовознавець, вибір на користь декларування поліцентричності темпоральної польової цілісності вмотивований некоректністю фрагментарного, роздрібненого розгляду відповідних ФСП. Яскравим втіленням окресленого інтерпретаційного підходу є авторська класифікаційна схема, згідно із якою фігурантами згаданого функційно-семантичного поля є чотири диференційовані групи (мікрополя): «минуле / теперішнє / майбутнє» (ФСП темпоральності, за версією О.В. Бондарка); «одночасність / різночасність» (аналог часового порядку); «часова протяжність» (конкретизатор тривалості дії); «кратність» (що характеризує процес з позиції множинності його здійснення) [13, 405]. У центрі кожного чітко індивідуалізованого темпорального «сегмента» розташована певна мовна домінанта, наділена потенцією до виконання конкретного набору визначальних саме для цієї групи функцій, натомість, периферійні лінгвістичні засоби є другорядними за своїм рольовим налаштуванням. Згідно із цією логікою, абсолютно неможливим є як виокремлення уніфікованих ядерних і периферійних системно-мовних часових реалізаторів, так і однозначне витлумачення статусу цих лінгвістичних засобів у ФСП темпоральності. На нашу суб'єктивну думку, з урахуванням зафіксованого змістового зв'язку аналізованого функційно-семантичного поля із відповідними системними утвореннями, орієнтованими на різноракурсне висвітлення часової сутності, необхідно все ж таки наголосити на необхідності диференціації згаданих ФСП, відзначених відмінною рольовою і значеннєвою спеціалізацією. Саме тому серед двох репрезентованих концепцій більш коректною видається запропонована О.В. Бондарком оригінальна версія потрактування темпоральної структурної специфічності.

У ході деталізованого дослідження складової своєрідності окресленої функційно-семантичної білатеральної цілісності неможливо оминати увагою справедливе твердження О.А. Гулиги і Є.І. Шендельс, які зауважили, що «універсальним та обов'язковим засобом вираження часу», а також визначником «загального часового плану як минулого, теперішнього, майбутнього і загального співвідношення подій як одночасних, так і різночасних» є такий стрижневий польовий компонент, як граматичний час [8, 42–43]. Втім, слід підкреслити, що повномірною вичерпна характеристика часових показників процесу унеможливлена лише за умови застосування фундаментальних морфологічних актуалізаторів. З метою уточнення об'єктивованих дієслівними формами загальних дейктичних часових параметрів дії, а також у випадках відсутності в предиката чіткої темпоральної характеристики необхідно оперувати лексемними конкретизаторами, адже саме лексика, згідно із зауваженням М.Ю. Лихошерстової, є більш безпосереднім інструментом співвідношення «часових відрізків із ситуацією спілкування» [11, 109].

Одним із найбільш спеціалізованих лексичних маркерів часу і невід'ємним периферійним фігурантом темпоральної польової сукупності традиційно номінований прислівник. Ілюстративним свідченням тенденційної ускладненості процесу кваліфікації функційно-семантичної значущості цього гетерогенного словесного класу є факт позбавлення адвербативного частиномовного різновиду автономності в структурі цілісного об'єднання факультативних лексичних темпоральних індикаторів. Яскравим прикладом подібного інтерпретаційного механізму є втілена Р. Гржегорчиковою на польській лінгвістичній базі класифікаційна стратегія, за якою вченою була активно постульована необхідність у систематизації адвербативів, згуртованих із «прислівниковими виразами» [13, 439]. З метою демонстрації функційних та змістових відмінностей компонентів цієї лексичної єдності дослідниця визнала логічним розподілити їх на чотири групи, перша з яких представлена носіями безпосереднього темпорального значення (вони відповідають на запитання «коли?»); друга — специфікаторами темпорально-дуративної сутності процесу, які відповідають на питання «як довго?», а третя репрезентована лексичними конкретизаторами фреквентативності події (вони надають відповідь на запитання «як часто?») [13, 439–440].

Втім, більш переконливою видається наукова позиція тих спеціалістів-мовників, які зробили вибір на користь частиномовного розрізнення периферійних часових індикаторів. Зокрема, О.А. Гулига і Є.І. Шендельс, наголошуючи на фундаментальності членування поля часу на три окремі цілісності (мікрополя теперішнього,

минулого і майбутнього), вказали на закріпленість за цими польовими «сегментами» конкретних адвербативних маркерів темпоральних відношень. На думку дослідниць, ключовими функційними відмінностями прислівникових хрононімів є їх здатність до придієслівного уточнення загального часового плану, до створення в межах певного мікрополя типового для вербативної форми фону і до можливого змінення природного значення цієї форми, а також до деталізації співвідношення між подіями, до визначення тривалості і кратності процесу [8, 63–66].

Безперечною концептуальною своєрідністю характеризується запропонований Я. Яном механізм систематизації, націлений на грамотне семантичне розрізнення темпоральних адвербативів старослов'янської мови. Згідно із версією науковця, п'ятикомпонентний комплекс прислівникових часових специфікаторів вміщує розряди лексем на позначення абсолютної і релятивної варіації часової локалізації, а також групи вказівників тривалості, часової межі і частотності [1, 26]. Тим не менш, вважаємо вагомими аргументи О.Б. Бачишиної, яка зробила акцент на недосконалості зазначеного класифікаційного підходу, потенційним результатом застосування якого є «накладання» неоднорідно розрізнених прислівникових груп [1, 26].

Потрапивши до фокуса наукової зацікавленості В.Д. Нефьодова, обставини часу (і в тому числі адвербатив як їх стрижневий морфологічний репрезентант), були номіновані мовознавцем дистрибутивно-многозначними лінгвістичними об'єктами, семантична реалізація яких є контекстуально-зумовленою. Варто підкреслити, що серед темпоральних обставинних різновидів, диференційованих лінгвістом, були зафіксовані конектуючі, визначено-кількісні, невизначено-кількісні мовні елементи, а також обставини одноразовості [12].

Згідно із семантикоцентричною класифікаційною стратегією, розробленою О.В. Петрушиною, в межах адвербативної лексико-семантичної групи часових репрезентантів гармонійно співіснують темпоральні прислівники із конкретним та абстрактним змістовим насиченням [14; 15]. Невід'ємною складовою авторської тематичної студії є деталізована систематизація адвербативних лексем, витлумачених дослідницею завдяки її акцентуації на глибинних словесних зв'язках, виявлених у співвідношенні із «самою сутністю часу як форми, в якій протікає рух матерії» [14; 15]. Саме на цьому ідейному підґрунті базується опозиція прислівників — виразників часових періодів, із якими корелюють певні явища; адвербативів — конкретизаторів кількісних часових параметрів процесу, а також прислівників — носіїв значення короткості.

Яскравим прикладом систематизації німецьких обставинних (і в тому числі прислівникових)

фразових фігурантів, наділених часовим семантичним насиченням, є запропонований В. Кляйном класифікаційний підхід, за яким були виокремлені групи локалізаторів події на часовій осі, виразників тривалості процесу та уточнювачів повторюваності дії. Варто зауважити, що трикомпонентний перший розряд, на думку вченого, включає темпоральні обставини дійсного та анафоричного характеру, а також ті мовні об'єкти, що співвідносять подію із календарною системою [19].

Втілена В. Кляйном стратегія науково-виваженого розподілу обставинних реченневих елементів, позначених часовою семантикою, частково перекликається із продемонстрованим А.Ю. Габай шляхом розрізнення українських темпоральних прислівників. Зокрема, згідно із версією дослідниці, необхідно диференціювати адвербативи, що наділені потенцією до установа дії; перспективно- та частотно-часові прислівники, а також адвербативи — специфікатори межі процесу [1; 6].

Автором фундаментальної теоретичної студії, сфокусованої на виявленні і глибинному аналізі стрижневих відмінностей такого невід'ємного лексичного конституента ФСП темпоральності, як прислівник з позиції його специфічного функційно-комунікативного фігурування в лінгвістичному просторі, є Ф.І. Панков. Темпоральний адвербатов в інтерпретації науковця являє собою цілісну лексичну систему, що активно корелює із іменним об'єднанням часових конкретизаторів, однак характеризується очевидною семантико-граматичною і рольовою своєрідністю. Варіативність внутрішньопольової спеціалізації зазначеного мовного компонента проілюстрована фактом посідання прислівником домінувальної позиції в мікрополі короткості і периферійної — в мікрополі минулого / теперішнього / майбутнього. Адвербативи, наділені часовим змістовим насиченням, є носіями неконкретної, суб'єктивної, невизначеної інформації щодо часових параметрів дії, до того ж згадані лексемні одиниці характеризуються семантичною неоднозначністю і диференційованістю у застосуванні. Результатом використання вченим комплексу різномірних критеріїв витлумачення функційно-семантичного статусу темпорального прислівника є деталізована систематизація російських адвербатовних елементів із часовим значеннєвим відтінком [13].

ДЖЕРЕЛА

1. Барчук В.М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис / В.М. Барчук. — Івано-Франківськ : Сімік, 2011. — 416 с.
2. Бачишина О.Б. Мовне вираження часу та простору в українській химерній прозі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Бачишина Ольга Богданівна. — Львів, 2016. — 408 с.
3. Бондар О.І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Бондар Олександр Іванович. — Київ, 1998. — 34 с.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи здобутки вітчизняних та іноземних дослідників, різноаспектні лінгвістичні розробки яких об'єднані націленістю на здійснення глибинного наукового осмислення організаційних і рольових відмінностей темпорального функційно-семантичного поля, а також на визначення характеру фігурування прислівникового лексемного класу в цьому ФСП, можна констатувати наступне:

1. Темпоральність — це універсальна мовна структура, лінгвістична часова іпостась і вузько-спеціалізоване дійктично-налаштоване семантичне поняття, завдяки якому уможливлене відтворення особливості усвідомлення людиною часових показників процесу із неодмінним покликанням на певний відліковий пункт. Окрім цього, темпоральністю справедливо номіноване утворене на базі цієї значеннєвої першооснови і репрезентоване різномірними системно-мовними конкретизаторами моноцентричне функційно-семантичне поле із предикативним центром.

2. Ядерним обов'язковим лінгвістичним засобом об'єктивації темпоральних відношень є дієслівний парадигматичний комплекс — носій загального дійктичного часового значення; натомисть периферійні лексичні індикатори виконують роль «інформативних поширювачів», а саме: деталізаторів актуалізованого морфологічними маркерами загального часового плану.

3. Специфічним за семантико-граматичними і рольовими ознаками автономним частиномовним фігурантом цілісної сукупності другорядних часових лексичних показників є такий невід'ємний компонент ФСП темпоральності, як прислівник. Цей неоднозначний за змістовим насиченням словесний різновид збагачує висловлення абстрактними суб'єктивними даними щодо часових параметрів події. Тенденційно спеціалізуючись на конкретному темпоральному мікрополі, адвербатов уточнює загальний часовий план і в деяких контекстуально обумовлених випадках трансформує природне значення дієслівної форми.

4. Всебічне дослідження прислівникової категорійної своєрідності у функційній граматичній площині являє собою досить перспективну проблему для подальшого лінгвістичного висвітлення.

4. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. — К. : Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. — 400 с.
5. Всеволодова М.В. Категория именной темпоральности и закономерности её речевой реализации : дисс. ... док-ра. филол. наук : 10.02.01 / Всеволодова Майя Владимировна. — М., 1983. — 458 с.
6. Всеволодова М.В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка / М.В. Всеволодова // Вопросы языкознания. — 2009. — № 3. — С. 76 — 99.
7. Табай А.Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові : [монографія] / А.Ю. Табай. — К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бурого, 2011. — 232 с.
8. Гулимова А.Д. Концептуальные основания лексико-семантической категории времени в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Гулимова Анна Дмитриевна. — М., 2015. — 230 с.
9. Гулыга Е.В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е.В. Гулыга, Е.И. Шендельс. — М. : Просвещение, 1969. — 184 с.
10. Дешериева Т.И. Лингвистический аспект категории времени в его отношении к физическому и философскому аспектам / Т.И. Дешериева // Вопросы языкознания. — 1975. — С. 111–117.
11. Ліхощерстова М.Ю. Темпоральні іменники і прислівники як основні лексичні засоби вираження часу (на матеріалі сучасної арабської і української мов) / М.Ю. Ліхощерстова // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. — 2015. — Т. 18. — № 2. — С. 109–114.
12. Нефедов В.Д. К вопросу о выделении семантических разрядов обстоятельства времени в современном немецком языке / В.Д. Нефедов // Вопросы грамматики и стилистики немецкого языка. — 1972. — С. 23–34.
13. Панков Ф.И. Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия : дисс. ... док-ра филол. наук : 10.02.01 / Панков Федор Иванович. — М., 2009. — 844 с.
14. Первухина Е.В. Наречия времени и пространства в архангельских народных говорах: семантический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Первухина Елена Валентиновна. — М., 2002. — 268 с.
15. Петрушина О.В. К семантической характеристике наречий времени (по материалам словарей) / О.В. Петрушина // Лингвистические статьи : Материалы VIII конференции преподавателей русского языка педагогических институтов. — 1974. — Вып. 2. — Ч. 1. — С. 85–89.
16. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры [отв. ред. А.В. Бондарко, С.В. Шубин]. — СПб. : Наука, 2005. — 480 с.
17. Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / [Отв. ред. А.В. Бондарко]. — Л. : Наука, 1987. — 348 с.
18. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / [Отв. ред. А.В. Бондарко]. — Л. : Наука, 1990. — 264 с.
19. Klein, W. (1992) Tempus, Aspekt und Zeitadverbien. *Kognitionswissenschaft*, 2, 107–118.

REFERENCES

1. Barchuk, V. M. (2011). *Hramatychna temporalnist: Interval. Chas. Taksys* [Grammatical Temporality. Interval. Tense. Taxis]. Ivano-Frankivsk, Simyk, 416 p.
2. Bachyshyna, O. B. (2016). *Movne vyrazhennya chasu ta prostoru v ukrayinskij xymernii prozi* [Linguistic Expression of Time and Space in Ukrainian Chimeric (magic) Prose]. Candidate dissertation, Lviv, 408 p.
3. Bondar, O. I. (1998). *Systema i struktura funkcionalno-semantychnykh poliv temporalnosti v suchasnyj ukrayinskij literaturnij movi* [Temporal Relations in Modern Standard Ukrainian: functional-onomasiological aspect]. Abstract of Doctoral Dissertation, Kyiv, 34 p.
4. Vykhovanets, I. R. & Horodenska, I. R. (2004). *Teoretychna morfologhiia ukrainskoi movy: akadem. hramatyka ukr. movy* [Theoretical Morphology of Ukrainian: academic grammar of Ukrainian]. K., Univ. vyd-vo «Pulsary», 400 p.
5. Vsevolodova, M. V. (1983). *Kategoriia imennoi temporalnosti i zakonomernosti yeio rechevoi realizatsii* [Category of Noun Temporality and Regularity of Its speech realization]. Doctoral dissertation, M., 458 p.
6. Vsevolodova, M. V. (2009). *Polia, kategorii i kontsepty v grammaticheskoi sisteme yazyka* [Fields, Categories and Concepts in Grammatical System of Language]. *Voprosy yazykoznaniiia*, 3, 76–99.
7. Habai, A. Yu. (2011). *Syntaksychna pryslivnykova transpozysiiia v suchasnyj ukrayinskij literaturnij movi* [Syntactic Adverbial Transposition in Modern Literary Ukrainian]. K., Instytut ukrainskoi movy; Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 232 p.
8. Gulimova, A. D. (2015). *Kontseptualnye osnovaniia leksiko-semanticheskoi kategorii vremeni v sovremennom angliiskom yazyke* [Conceptual Basis of Lexical-Semantic Category of Time in Modern English]. Candidate dissertation, M., 230 p.

9. Gulyga, E. V. & Shendels, E. I. (1969). Grammatiko-leksicheskie polia v sovremennom nemetskom yazyke [Grammatical-lexical Fields in Modern German]. M., Prosveshhenie, 184 p.
10. Desherieva, T. I. (1975). Lingvisticheskii aspekt kategorii vremeni v yego otnoshenii k fizicheskomu i filosofskomu aspektam [Linguistic Aspect of Category of Time in Its Relation with Physical and Philosophical Aspects]. *Voprosy yazykoznanii*, 111–117.
11. Likhosherstova, M. Yu. (2015). Temporalni imenynyky i pryslivnyky yak osnovni leksychni zasoby vyrazhennia chasu (na materiali suchasnoi arabskoi i ukrayinskoï mov) [Temporal Nouns and Adverbs as the Basic Lexical Means of Time Expression (on material of modern Arabic and Ukrainian languages)]. *Visnyk KNLU*, 18(2), 109–114.
12. Nefedov, V. D. (1972). K voprosu o vydelenii semanticheskikh razriadov obstoiatelstva vremeni v sovremennom nemetskom yazyke [On the Issue of the Allocation of Semantic Categories of Temporal Adverbial Modifiers in Modern German]. *Voprosy grammatiki i stilistiki nemetskogo yazyka*, 23–34.
13. Pankov, F. I. (2009). Funktsionalno-kommunikativnaia grammatika russkogo narechiia [Functional-communicative Grammar of Russian Adverb]. Doctoral dissertation, M., 844 p.
14. Pervukhina, E. V. (2002). Narechiia vremeni i prostranstva v arkhangel'skikh narodnykh govorakh: semanticheskii aspekt [Adverbs of Time and Space in Arkhangel'sk dialects: semantic aspect]. Candidate dissertation, M., 268 p.
15. Petrushina, O. V. (1974). K semanticheskoi kharakteristike narechii vremeni (po materialam slovarei) [To Semantic Characteristic of Temporal Adverbs (on material of dictionaries)]. *Lingvisticheskie stati: Materialy VIII konferentsii prepodavatelei russkogo yazyka pedagogicheskikh institutov*, 2 (1), 85–89.
16. Bondarko, A. V. & Shubin, S. V. (Eds.) (2005). Problemy funktsionalnoi grammatiki. Polevyie struktury [Problems of Functional Grammar. Field structures]. — SPb., Nauka, 480 p.
17. Bondarko, A. V. (Ed.) (1987). Teoriia funktsionalnoi grammatiki. Vvedenie. Aspektualnost. Vremennaia lokalizovannost. Taksis [Theory of Functional Grammar. Introduction. Aspectuality. Temporal Localization. Taxis]. L., Nauka, 348 p.
18. Bondarko, A. V. (Ed.) (1990). Teoriia funktsionalnoi grammatiki. Temporalnost. Modalnost [Theory of Functional Grammar. Temporality. Modality]. L., Nauka, 264 p.
19. Klein, W. (1992). Tempus, Aspekt und Zeitadverbien. *Kognitionswissenschaft*, 2, 107–118.

АНГЛОМОВНИЙ ХЕШТЕГ ЯК ОБ'ЄКТ МОВОЗНАВЧИХ РОЗВІДОК

Рябова К.О.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
k.riabova.asp@kubg.edu.ua

У статті розглядаються основні теоретичні положення та підходи до вивчення англomовного хештегу як мікротексту. У розвідці надаються теоретичні відомості про текст та мікротекст, їх основні характеристики та класифікації, а також визначаються лінгвістичні особливості хештегу у соціальних мережах Twitter, Facebook та Instagram.

Ключові слова: хештег, текст, мікротекст, соціальні мережі, комунікація, лексикологія.

Рябова К.О.

Англоязычный хэштег как объект языковедческих исследований

В статье рассматриваются основные теоретические положения и подходы к изучению англоязычного хэштега как микротекста. В исследовании предоставляются теоретические сведения о тексте и микротексте, их основные характеристики и классификации, а также определяются лингвистические особенности хэштега в социальных сетях Twitter, Facebook и Instagram.

Ключевые слова: хэштег, текст, микротекст, социальные сети, коммуникация, лексикология.

К. Riabova

English hashtag as an object of linguistic study

The popularity of a hashtag is rising up every day. We use the hashtags to mark our messages or to find the information in the Internet. The hashtag has attracted attention not only Internet users but also scientists. The article focuses on the theoretical background and the approaches to the research of the hashtag as a kind of microtext. The author provides theoretical information about text and microtext, their main characteristics and classification as well as outlines the main linguistic features of the hashtag in the social networks Twitter, Facebook and Instagram. We have considered the etymology of "hashtag" and analyzed the previous works. The article presents the characteristic differences of microtext on phonetic-grapheme, lexical, syntactic levels. It is highlighted variation of pronunciation, graphic and phonetic substitutions, and spelling mistakes. The paper investigates various aspects of using microtext in the social networks.

Key words: hashtag, text, microtext, social networks, communication, lexicology.

Вступ. Теорія тексту як наукова дисципліна виникла у другій половині ХХ століття на перехресті ряду наук — інформатики, психології, лінгвістики, риторики, прагматики, семіотики, книгознавства, соціології. Теорія тексту охоплює будь-які знакові послідовності, однак основним її об'єктом є текст.

Д. Баранник дає таке визначення тексту: «Текст (від лат. *textum* — «зв'язок, поєднання, тканина») — писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими та формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дискантному плані — спільною тематичною і сюжетною заданістю» [46, 627].

Огляд попередніх досліджень. Т.А. ван Дейк [38] та М. Кулхард [10] дотримуються ідеї, що текст та дискурс значно відрізняються в залеж-

ності від вживання. Перший [38, 280] визначає, що дискурс — це усна інформація, а текст — письмова. Другий [10, 120] говорить, що термін «дискурс» вживається для усного та письмового висловлювання.

За словами М. Галлідея та Р. Хасан, текст має не тільки універсальні властивості, а також унікальні, індивідуальні для кожного тексту: тип, жанр і тема [17, 20]. Інша, не менш важлива властивість тексту — це так звана текстуальність. Р. де Богранд визначає сім стандартів текстуальності: когезія, когерентність, спрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність [5, 4]. Текст не буде текстом без цих базових форм. При цьому речення організовані ієрархічно, а одне речення продовжує наступне.

Як визначає Р. де Богранд [5], когезію важко відізнати від когерентності. Когезія з'єднує форми

та частини тексту, а когерентність — зміст, і саме тому всі речення у тексті є структурованими. Така організація залежить від жанру та типу тексту, а також від мови або персональних факторів у конкретній ситуації. П.М. Калеффі стверджує, що спрямованість — це мета представлення інформації; прийнятність — доречність інформації, яка складається з соціальної та культурної основи; інформативність — це наскільки корисною є така інформація; ситуативність — наскільки доречним є сам текст; інтертекстуальність базується на інформації, що була представлена попередньо [8, 51].

Виділяють три основні типи тексту: наративний, описовий та аргументативний [12, 14]. Наративний текст має часову структуру та містить зміну ситуації. В описі головна ідея полягає в словесному зображенні якогось явища шляхом перерахування його основних характеристик і ознак. Аргументативний тип тексту характеризується логіко-семантичним зв'язком між конкретними об'єктами. Проте М. Култхард доповнює цей список ще двома типами: пояснювальний та інструктивний (повчальний) [10, 3]. Мета першого типу — дати інформацію та пояснити результати, другий тип — це послідовні інструкції.

У теорії тексту існує такий термін, як «мікротекст». Дж. Еллен [16] визначає мікротекст як короткий за розміром, напівструктурований та граматично неформальний текст [16, 329]. Прикладами мікротексту є SMS-повідомлення, мікроблоги, пости у соціальних мережах та хештеги, що використовуються в Інтернеті. Вони містять орфографічні помилки, абрєвіатури, транслітерації, сленг, велику кількість слів, що створені випадково чи навмисно. Граматично такі тексти спрощені та неформальні, а пунктуація в них відсутня. Загалом вони створені для передачі емоцій. Відмінність мікротексту від звичайного тексту полягає у структурному різноманітті письмової інформації. Мікротексти характеризуються більшою змістовністю, в результаті чого в структурі може бути представлено лише одне слово і символ. У такому випадку слово стає функціонально рівним тексту. Мікротекст стає самостійним лінгвістичним та соціокультурним явищем, яке потребує іншого підходу до вивчення, опису та аналізу. У мікротексті речення базуються на конкретній темі, у той час, коли в тексті вони поєднані глобальною темою [16].

Дж. Еллен визначає такі різновиди мікротексту [16, 331]:

- SMS (текст повідомлення);
- миттєві повідомлення;
- багатокористувацькі чати;
- голосова пошта;
- міні-блоги.

Мікротексти представляють зовсім інший тип повідомлення, вони доповнюють наше уявлення про природу тексту в логіко-семантичному, зміс-

товому, стилістичному, комунікативно-функціональному аспекті. До мікротекстів застосовувався підхід, який притаманний текстам традиційного типу з лінійною організацією мовного матеріалу. Тому мікротексти розглядалися з орієнтацією на загальноприйняті норми письмової мови та оцінювались лише як щось незвичайне, неправильне, невірної форми, з помилками у написанні, що потребує виправлення.

Учені [19, 16, 45] дотримуються думки про те, що головна особливість мікротекстів полягає у тому, що вони містять транслітерацію, абрєвіатури, орфографічні помилки тощо. Користувачі Інтернету зазвичай не звертають уваги на коректну вимову та граматику, натомість використовують для вираження своєї думки короткі слова або сленг.

Найпопулярніше джерело мікротекстів — Twitter. Тут використовуються слова з варіативністю вимови, а іноді — з мінімальною кількістю букв. Твітам характерне використання неформального стилю, що поєднується специфічними елементами, а також включає в себе формальні вирази та елементи мови, такі як: оксюморон, сарказм та іронію. Наведемо такі приклади: слова, що пишуться з помилками («lav» від «love»); слова з некоректною вимовою («doter» від «douter»); слова з емоційним перебільшенням («soool» від «cool»); акроніми («OMG») тощо. Оскільки ці мовні варіації з'являються досить часто, то вони можуть бути включені до базових стратегій [24, 561]: абрєвіатура, фонетична та графемна заміна, стилістична варіація, повторення літер та типорграфічні помилки.

Абрєвіатура — це опускання або видалення літер (зазвичай голосних) зі слова. Також опускання може стосуватися і голосних «plz» замість «please». Фонетична заміна являє собою заміну літер на інші символи. Цей тип містить числа («2morrow», «4you»), вони заміняють літери, ідентичні на фонетичному рівні.

Графемна заміна — це заміна літер на цифри, які виглядають так само. Найбільш поширений приклад заміни літери — це «o» на «0». Стилiстичні варіації виникають, коли користувач робить орфографічні помилки так, як він чує це слово або як вимовляє його («insta» замість «instant»). Повторення літер використовують для посилення ефекту слова, зазвичай у кінці («veryyy»).

Більшість мікротекстів не має чіткої структури. Фактично використовуються лише декілька граматичних часів: the present simple, the past simple, the present perfect simple, the future simple, the future in the past. Пунктуація взагалі відсутня або якщо і використовується, то лише інтуїтивно. Використовуються риторичні запитання. Ще одним важливим елементом у мікротексті є використання значка «*» (зірочка) виноски, посилення. Також мікротексти багаті на використання

емоційних значків (смайлики «J»); емоційних акронімів («OMG» від «Oh my God») та хештегів (#ilovekiev, #goodmorning), які використовують для пошуку подібної інформації.

Використання спеціальних символів у соціальних мережах дуже важливе. Вони слугують не лише для аналізу тексту, а й показують його лексичні особливості, оскільки вони впливають на виконання певного процесу. Ми використовуємо значок @ для позначення певного користувача із додаванням його імені. Використання # (хештег) більш складніше. Хештег формує конкатенацію зі слів, які відносяться до певної теми і можуть містити невідомі слова.

Macmillian Dictionary визначає хештег як «слово зі символом «#» (решітка) перед ним, використовується у соціальній мережі для позначення або пошуку певної теми» [49]. Спочатку хештеги з'явилися у мережах IRC (англ. *Internet Relay Chat*) для маркування окремих груп. 23 серпня 2007 року Кріс Мессін запропонував об'єднувати одним чи кількома словами групу повідомлень за темою, та вже через кілька років це поширилося на всі відомі мережі: Twitter, Facebook, Instagram, Google+, YouTube та ін.

Подібним чином Oxford English Dictionary визначає хештег як «слово або фразу, перед яким стоїть знак (#), що використовується в соціальних мережах, особливо в Twitter, для знаходження інформації за певною темою» [51]. Цей значок використовувався у Twitter для того, щоб користувачі могли знаходити схожу інформацію за конкретною темою. Етимологічно слово *hashtag* складається з двох морфем: *hash* і *tag*. Слово *hash* запозичене від давньофранцузького *hache*, що означає «напря́м», а пізніше в XIV столітті еволюціонувало до французького *hacher* — «штрихувати». Слово *tag* використовувалося в Скандинавії ще у 1400 р. і означало «вішання» [50]. Пізніше в 70-ті роки XX століття символ (#) використовували в програмуванні (C++), а потім він адаптувався в інших програмних мовах, виконуючи різні функції. У 1990 році хештег з'явився в Інтернеті, а чати почали використовувати його для назв груп чи тем.

Інші визначення цього поняття: Online Etymology Dictionary: «Хештег — це слово або фраза, яка пишеться за символом #. При натисканні на хештег, ви бачите інші повідомлення, що містять ті ж самі ключові слова» [50]; The Twitter Dictionary aka Twittonary: «Символ #, називається хештег, використовується для маркування ключових слів

або теми у Twitter. Створено користувачами Twitter для категоризації повідомлень» [36]. Л. Менна визначає хештег як «організаційний та ідеологічний інструмент, як символ для ідентичності та використання своїх комунікативних можливостей» [22].

Поняття «хештег» привернуло увагу таких вчених, як Ю.В. Шурина [2], М. Заппавінья [44], П.М. Калеффі [8], П. Вікстрем [41], Я.А. Ван ден Берг [37] та К. Робісон [27]. Науковці намагаються всебічно висвітлити питання, пов'язані з природою, семантикою та функціонуванням хештегу. За словами М. Заппавінья [44, 128], хештег — це угода для маркування тем у мікротексті для об'єднання постів. Якщо перед хештегом стоїть більше одного слова, то пошук здійснюється ще краще, за умови відсутності пунктуації. Саме тому кома, знак оклику чи питання, зірочка (*), амперсанд (&) чи будь-який інший знак після хештегу не використовується.

Використання хештегу зумовлене багатьма причинами. Так, наприклад, коли ви використовуєте цей знак (#), він стає елементом, який пов'язує вас із мільйонною аудиторією по всьому світу. Це маркування дає можливість усім побачити чи прочитати ваше повідомлення за певною темою. Чим більше хештегів ви додаєте, тим більша кількість людей може прочитати ваше повідомлення. Функціональне використання хештегу визначається у відборі та сортуванні інформації — від короткого повідомлення до соціальної медіа-платформи.

Хештег набуває нових особливостей як текст та стає мініпростором для свободи, креативності, винахідливості, гумору та прямої мови. Наразі є можливість проявити ваш настрій чи поведінку, сарказм чи виразити свої думки. Хештег містить орфографічні помилки, друкування слів великими літерами, опущення голосних, сленг, фонетичні заміни — усі лінгвістичні та стилістичні особливості властиві мікротексту. Оскільки традиційні тексти вже заявили про себе як в кількісному, так і в якісному сенсі, настав час цілісного системного опису закономірностей мовної організації мікротексту.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним для нашого дослідження вважаємо встановлення статистично значущих тенденцій у впливі хештегу на реакцію респондентів. Задля цього вважаємо за доцільне залучення методологічного апарату емпіричних студій [1,14], що передбачає застосування методів опитування та кількісної і якісної обробки даних.

ДЖЕРЕЛА

1. Чеснокова Г.В. Теоретичні витоки й принципи емпіричного вивчення художнього тексту / Г.В. Чеснокова // *Studia Philologica* (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редкол. : І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — Вип. 1. — С. 89–95.

2. Щурина Ю.В. Коммуникативно-игровой потенциал хештэгов / Ю.В. Щурина. // Вестник Череповецкого государственного университета. — 2015. — № 8. — С. 100–104.
3. Anusha A. Is that Witter Hashtag Worth Reading. / A. Anusha, S. Sanjay. // in Proceedings of Third International Symposium on Women in Computing and Informatics (WCI-2015). — 2015. — P. 347–352.
4. Aumüller M. Text Types [Электронный ресурс] / Mattias Aumüller // Hamburg University Press. — 2014. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/text-types>
5. Beaugrande R. Introduction to Text Linguistics / R.De Beaugrande, W.U. Dressler.// Pearson Education Limited. — 1981. — 288 p.
6. Biber D. A Typology of English Texts / Douglas Biber // Linguistics. — 1989. — № 27. — P. 3–43.
7. Boyd S. Hash Tags = Twitter Groupings [Электронный ресурс] / Stowe Boyd. — 2007. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.stoweboyd.com/post/39877198249/hash-tags-twitter-groupings>
8. Caleffi P. M. The 'hashtag': A new word or a new rule? / Paola-Maria Caleffi. // SKASE Journal of Theoretical Linguistics. — 2015. — P. 46–69.
9. Clark R. "Hope in a Hashtag": the discursive activism of #WhyIStayed / Rosemary Clark. [Электронный ресурс] // Feminist Media Studies. — 2016. — Режим доступа до ресурсу : https://www.researchgate.net/publication/295686382_Hope_in_a_hashtag_the_discursive_activism_of_WhyIStayed
10. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis / Malcolm Coulthard // Applied Linguistics and Language Study. — 1985. — 228 p.
11. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / David Crystal. // Blackwell Publishing. — 2008. — 529 p.
12. Daer A. Rhetorical functions of hashtag forms across social media applications [Text] / R.A. Daer, R. Hoffman, S. Goodman // Communication Design Quarterly Review archive. — New York, USA. — 2014. — № 3. — P. 12–16.
13. Davidov D. Enhanced Sentiment Learning Using Twitter Hashtags and Smileys / D. Davidov, O. Tsur, A. Rappoport // Coling: Poster Volume. — 2010. — P. 241–249.
14. Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer / [ed. By S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. — 360 p. DOI: 10.1075/lal.5
15. Dynamic Normalization of Microtexts Using SPMAT / N. Samsudin, M. Puteh, A. Fadzal, M. Tajul // CREAM: Current Research in Malaysia. — 2013. — №2. — P. 101–113.
16. Ellen J. All about microtext. A Working Definition and a Survey of Current Microtext Research within Artificial Intelligence and Natural Language Processing / Jeffrey Ellen // Sciterspress (Science and Technology Publications, Lda.). — 2011. — P. 329–336.
17. Halliday M.A.K. Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective / M.A.K. Halliday, R. Hasan. — Oxford : Oxford University Press. — 1985. — 126 p.
18. Khoury R. Microtext Processing / R. Khoury, A. Hamou-Lhadj, R. Khoury. — 2011. — P. 394–904.
19. Kristen M. Micro-text classification between small and big data / M. Kristen, T. Niedelberger, T. Ott // Nonlinear theory and its Applications, IEICE. — 2015. — № 4. — P. 556–569.
20. Kyle D. Through the Twitter Glass: Detecting Questions in Micro-Text / D. Kyle, P. Sharoda // CA: Association for the Advancement of Artificial Intelligence. — 2011. — P. 8–13.
21. Martinez C. The reach of the Hashtag [Электронный ресурс] / Carlos Martinez. — Режим доступа до ресурсу : https://www.academia.edu/11055547/The_reach_of_the_Hashtag
22. Menna L. Hashtag Identity: Semiotics of The Spanish 15M Protest / Laura Menna // University of Barcelona. — 2012.
23. Mitchell J. What Is the Point of: #Hashtags? [Электронный ресурс] / Jon Mitchell. — 2012. — Режим доступа до ресурсу : <http://readwrite.com/2012/05/17/what-is-the-point-of-hashtags/>
24. Moore R. Hashtag standards for emergencies [Электронный ресурс] / R. Moore, A. Verity // Ocha policy and studies series. — 2014. — № 12. — Режим доступа до ресурсу : https://www.researchgate.net/publication/269986120_Hashtag_Standards_for_Emergencies
25. Muntean C.I. Exploring the Meaning behind Twitter Hashtags through Clustering [Электронный ресурс] / C.I. Muntean, G.A. Morar, D. Moldovan // Babes-Bolyai University. — 2013. — Режим доступа до ресурсу : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-34228-8_22
26. Potts L. Tweeting disaster: Hashtag constructions and collisions / L. Potts, J. Seitzinger, D. Jones, A. Harrison // SIGDOC. — 2011. — № 11. — P. 235–240.
27. Robison K. Hashtag for outreach / K. Robison, L.K. Tamanini // 65th International Astronautical Congress. — 2014. — P. 115–120.
28. Sanli C. Local Variation of Collective Attention in Hashtag Spike Trains [Электронный ресурс] / C. Sanli, R. Lambiotte // University of Namur. — 2015. — Режим доступа до ресурсу : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4498919/>
29. Scott K. The Pragmatics of Hashtags: Inference and Conversational Style on Twitter / Kate Scott // Journal of Pragmatics. — 2015. — № 81. — P. 8–20.

30. Shapp A. Variation in the Use of Twitter Hashtags. Allison Qualifying Paper in Sociolinguistics [Електронний ресурс] / Allison Shapp — 2014. — Режим доступу до ресурсу : https://www.nyu.edu/projects/shapp/Shapp_QP2_Hashtags_Final.pdf
31. Skare R. The notion of Text and the Notion of Document. What difference does it make? / Roswitha Skare // Tromso. — 2009. — P. 32–40.
32. Solis B. The Hashtag Economy [Електронний ресурс] / Brian Solis. — 2011. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.briansolis.com/2011/06/hashtag-this-the-culture-of-social-media-is/>
33. Suleymanova N.H. On Some Linguistic Means of Formation of Space Continuum in English Literary Text / Nurana HajiSuleymanova // International Journal of English Linguistics. — 2013. — № 1. — P. 75–82.
34. Talens J. The textual space: on the notion of text / J. Talens, J.M. Company // The Midwest Modern Language Association. — 1984. — № 17. — P. 24–36.
35. Text Typology: Register, Genre and Text Type. Text Typology and Translation: [editor Anna Trosbor]. — Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. — 345 p.
36. The Twitter Dictionary aka Twittonary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://twittonary.com/word.php?word=hashtag>
37. Van den Berg J.A. The story of the hashtag (#): A practical theological tracing of the hashtag (#) symbol on Twitter [Електронний ресурс] / J A. Van den Berg // HTS Teologiese Studies/Theological Studies. — 2014. — № 70. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.hts.org.za/index.php/HTS/article/view/2706>
38. Van Dijk T.A. Some Aspects of Text Grammars: a study in theoretical linguistics / Teun Adrianus van Dijk // The Hague: Mouton. — 1972. — 387 p.
39. Vats A. Cooking Up Hashtag Activism: #PaulasBestDishes and Counternarratives of Southern Food / Anjali Vats // Communication and Critical/Cultural Studies. — 2015. — № 12. — P. 209–213.
40. Velikovich L. The Viability of Web-derived Polarity Lexicons / L. Velikovich, S. Blair-Goldensohn, K. Hannan, R. McDonald // Human Language Technologies: The 2010 Annual Conference of the North American Chapter of the ACL. — 2010. — P. 777–785.
41. Wikström P. #srynotfunny: Communicative Functions of Hashtags on Twitter / Peter Wikström // SKY Journal of Linguistics. — 2014. — № 27. — P. 127–152.
42. Yin J. Clustering Microtext Streams for Event Identification / Jie Yin // International Joint Conference on Natural Language Processing. — 2013. — P. 719–725.
43. Zak E. How Twitter's Hashtag Came to Be [Електронний ресурс] / Elana Zak // The Wall Street Journal. — 2014. — Режим доступу до ресурсу : <http://blogs.wsj.com/digits/2013/10/03/how-twiters-hashtag-came-to-be/>
44. Zappavigna M. Discourse of Twitter and Social Media: How we use language to create affiliation on the Web / Michele Zappavigna // New York: Continuum. — 2012. — 221 p.
45. Zhenzhen X. Normalizing Microtext [Електронний ресурс] / X. Zhenzhen, Y. Dawei, D. Brian // PA: Department of Computer Science & Engineering, Lehigh University, Bethlehem. — 2011. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.cse.lehigh.edu/~brian/pubs/2011/AAAI/normalizing-microtext.pdf>

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

46. Українська мова: Енциклопедія [Електронний ресурс]. — К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. — 752 с. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
47. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hashtag>
48. Harper Collins Online Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hashtag>
49. Macmillan Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/hashtag>
50. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.etymonline.com>
51. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hashtag>
52. Twitter. The Twitter glossary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <https://support.twitter.com/entries/166337-the-twitter-glossary>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

53. Instagram. Official page [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <https://www.instagram.com/>
54. Twitter. Official page [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <https://twitter.com/>
55. Twitter. Using Hashtags on Twitter [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <https://support.twitter.com/articles/49309>

REFERENCES

1. Chesnokova, H. V. (2012). Teoretychni vytoky i pryntsyipy empyrychnoho vyvchennia khudozhnioho tekstu. In I. R. Buniatova, L. I. Bielekhova, O. Ye. Bondareva [et al] (ed.), Kyiv, Kyivskiy un-t im. B. Hrinchenka, *Studia Philologica. Teoretychni vytoky i pryntsyipy empyrychnoho vyvchennia khudozhnioho tekstu [Theoretical background of empirical literature studies]* (1st ed.), pp. 89–95.
2. Shchuryyna, Yu. V. (2015). Komunikativno-igrovoi potentsial kheshtegov [Communicative-gaming Potential of Hashtag.]. *Vestnyk Cherepovetskoho gosudarstvennoho universitet*, 8, 100–104.
3. Anusha, A. & Sanjay, S. (2015). Is That Twitter Hashtag Worth Reading. In *Proceedings of Third International Symposium on Women in Computing and Informatics (WCI-2015)*, pp. 447–352.
4. Aumüller, M. (2014). Text Types.
<http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/text-types>
5. Beaugrande, R. & Dressler, W. U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. Berlin, Pearson Education Limited, 228 p.
6. Biber, D. (1989). A Typology of English Texts. *Linguistics*, 27(1), 3–44. DOI: 10.1515/ling.1989.27.1.3
7. Boyd, S. (2007). Hash Tags = Twitter Groupings.
<http://www.stoweboyd.com/post/39877198249/hash-tags-twitter-groupings>
8. Caleffi, P. M. (2015). The 'hashtag': A New Word or a New Rule? *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, 12th ed., pp. 46–69.
http://www.skase.sk/Volumes/JTL28/pdf_doc/05.pdf
9. Clark, R. (2016). "Hope in a hashtag": the discursive activism of #WhyIStayed.
https://www.researchgate.net/publication/295686382_Hope_in_a_hashtag_the_discursive_activism_of_WhyIStayed
10. Coulthard, M. (1985). *An Introduction to Discourse Analysis*. London, UK: Longman. Applied Linguistics and Language Study, pp. 228.
11. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. USA: Blackwell Publishing, 529 p.
12. Daer, R. A. & Hoffman, R. Goodman, S. (2014). Rhetorical Functions of Hashtag Forms across Social Media Applications. *Communication Design Quarterly Review archive*, 3rd ed., pp. 12–16.
13. Davidov, D. & Tsur, O., Rappoport, A. (2010). Enhanced Sentiment Learning Using Twitter Hashtags and Smileys. *Coling, Poster Volume*, pp. 241–249.
14. *Directions in Empirical Literary Studies: In Honor of Willie van Peer*. (2008). Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 360 p.
15. Samsudin, N. et al (2013). Dynamic Normalization of Microtexts Using SPMAT. *CREAM: Current Research in Malaysia*, №2, P. 101–113.
16. Ellen, J. (2011). All about Microtext. A Working Definition and a Survey of Current Microtext Research within Artificial Intelligence and Natural Language Processing, USA: Sciterpress (Science and Technology Publications, Lda), pp. 329–336.
17. Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1985). *Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Oxford, UK: Oxford University Press, 126 p.
18. Khoury, R. & Hamou-Lhadj, A. Khoury, R. (2011). *Microtext Processing*. NY, USA: Springer New York, pp. 394–904.
19. Kristen, M. & Nidelberger, T., Kristen, M., Ott, T. (2015). Micro-text Classification between Small and Big Data. *Nonlinear Theory and Its Applications, IEICE*, 4, pp. 556–569.
20. Kyle, D. & Sharoda, P. (2011). *Through the Twitter Glass: Detecting Questions in Micro-Text*. CA: Association for the Advancement of Artificial Intelligence, pp. 8–13.
21. Martinez, C. The Reach of the Hashtag.
https://www.academia.edu/11055547/The_reach_of_the_Hashtag
22. Menna, L. (2012). *Hashtag Identity: Semiotics of The Spanish 15M*. Spain: University of Barcelona.
23. Mitchell, J. (2012). What Is the Point of: #Hashtags?
<http://readwrite.com/2012/05/17/what-is-the-point-of-hashtags/>
24. Moore, R. & Verity, A. (2014). Hashtag Standards for Emergencies.
https://www.researchgate.net/publication/269986120_Hashtag_Standards_for_Emergencies
25. Muntean, C. I. & Morar, G. A. & Moldovan, D. (2013). Exploring the Meaning behind Twitter Hashtags through Clustering. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-34228-8_22
26. Potts, L. & Seitzinger, J. Jones, D. Harrison, A. (2011). *Tweeting Disaster: Hashtag constructions and collisions*. USA: SIGDOC, 11, pp. 235–240.
27. Robison, K. & Tamanini, L. K. (2014). Hashtag for Outreach. 65th International Astronautical Congress, pp. 115–120.
28. Sanli, C. & Lambiotte, R. (2015). Local Variation of Collective Attention in Hashtag Spike Trains.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4498919/>

29. Scott, K. (2015). The Pragmatics of Hashtags: Inference and Conversational Style on Twitter. *Journal of Pragmatics*, 81, pp. 8–20.
30. Shapp, A. (2014). Variation in the Use of Twitter Hashtags. Allison Qualifying Paper in Sociolinguistics. https://www.nyu.edu/projects/shapp/Shapp_QP2_Hashtags_Final.pdf
31. Skare, R. (2009). The Notion of Text and the Notion of Document. What Difference does It Make? Norway: Tromsø, pp. 32–40.
32. Solis, B. (2011). The Hashtag Economy. <http://www.briansolis.com/2011/06/hashtag-this-the-culture-of-social-media-is/>
33. Suleimanova, N. H. (2013). On Some Linguistic Means of Formation of Space Continuum in English Literary Text. *International Journal of English Linguistics*, 1, 75–82.
34. Talens, J. & Company, J. M. (1984). The Textual Space: on the notion of text. *The Midwest Modern Language Association*, 17, 24–36.
35. Trosbor, A. (1997). Text Typology: Register, Genre and Text Type. Text Typology and Translation. Amsterdam, Netherlands: Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 345 p.
36. The Twitter Dictionary aka Twittonary. <http://twittonary.com/word.php?word=hashtag>
37. Van den Berg, J. A. The Story of the Hashtag (#): a practical theological tracing of the hashtag (#) symbol on Twitter. <http://www.hts.org.za/index.php/HTS/article/view/2706>
38. Van Dijk, T. A. (1972). Some Aspects of Text Grammars: a study in theoretical linguistics. France: The Hague: Mouton, 387 p.
39. Vats, A. (2015). Cooking Up Hashtag Activism: #PaulasBestDishes and Counternarratives of Southern Food. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 12, 209–213.
40. Velikovich, L. & Blair-Goldensohn, S., Hannan, K., McDonald, R. (2010). The Viability of Web-derived Polarity Lexicons. The 2010 Annual Conference of the North American Chapter of the ACL, pp. 77–785.
41. Wikström, P. (2014). #srynotfunny: Communicative Functions of Hashtags on Twitter. Finland: *SKY Journal of Linguistics*, 27, 127–152.
42. Yin, J. (2013). Clustering Microtext Streams for Event Identification. International Joint Conference on Natural Language Processing, pp. 719–725.
43. Zak, E. (2014). How Twitter's Hashtag Came to Be. <http://blogs.wsj.com/digits/2013/10/03/how-twiters-hashtag-came-to-be/>
44. Zappavigna, M. (2012). Discourse of Twitter and Social Media: How we use language to create affiliation on the Web. NY, USA: New York: Continuum, 221 p.
45. Zhenzhen, X. & Dawei, Y., Brian, D. (2011). Normalizing Microtext. <http://www.cse.lehigh.edu/~brian/pubs/2011/AAAI/normalizing-microtext.pdf>
46. Ukrainka mova: Entsyklopediia. Ukrainka entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [Ukraine language: Dictionary. Ukraine dictionary by M. P. Bazhana]. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
47. Cambridge Dictionary. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hashtag>
48. Harper Collins Online Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hashtag>
49. Macmillan Dictionary. <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/hashtag>
50. Online Etymology Dictionary. <http://www.etymonline.com>
51. Oxford English Dictionary. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hashtag>
52. Twitter. The Twitter glossary. <https://support.twitter.com/entries/166337-the-twitter-glossary>
53. Instagram. Official page. <https://www.instagram.com/>
54. Twitter. Official page. <https://twitter.com/>
55. Twitter. Using Hashtags on Twitter. <https://support.twitter.com/articles/49309>

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКРАННОГО ХРОНОТОПУ В КІНОДИСКУРСІ

Галич О.Б.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680
oxahal@gmail.com

Наукова розвідка є спробою з'ясувати особливості художнього моделювання часопросторового континууму в кінодискурсі. Результатом дослідження є системний опис хронотопічних характеристик історичного контексту, функціонування яких у тексті кінооповіді виявляється можливим внаслідок структурно-семантичного поєднання категорій часу, простору і руху. При цьому невід'ємним компонентом образної структури тексту виступає темпоритм.

Ключові слова: хронотоп, художнє моделювання, кінодискурс, темпоральний смисл, культурно-історична епоха.

Галич О.Б.

Художественное моделирование экранного хронотопа в кинодискурсе

Научный поиск обусловлен попыткой определить особенности художественного моделирования временно-пространственного континуума в кинодискурсе. Результатом исследования является системное описание хронотопических характеристик исторического контекста, существование которых в тексте киноповествования представляется возможным в виду структурно-семантического объединения категорий времени, пространства и движения. При этом неотъемлемым компонентом образной структуры текста выступает темпоритм.

Ключевые слова: хронотоп, художественное моделирование, кинодискурс, темпоральный смысл, культурно-историческая эпоха.

O. Halych

Artistic modelling of the screen chronotope in the cinema discourse

The scientific investigation seeks to trace particularities of artistic modelling of time-and-space continuum in the cinema discourse. We maintained the precise description of the chronotope features of the historical context. The occurrence of such characteristics in narration appeared possible due to structural and semantic combination of categories of time, space and movement with temporythm being an integral part of the figurative text structure.

Key words: chronotope, artistic modelling, cinema discourse, temporal sense, cultural and historical epoch.

Вступ. Поширення модельного підходу без перебільшення слід визнати характерною особливістю сучасної науки, що активно використовує моделі в різних сферах і на усіх етапах наукових досліджень. Проте саме поняття «модель» у сучасній філософській науці наразі є доволі складним і багатозначним. Моделювання — одна з основних категорій теорії пізнання: на ідеї моделювання, фактично, базується будь-який метод наукових досліджень — як теоретичний (при якому використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі), так і експериментальний (такий, що використовує предметні моделі).

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез та ін. Художнє моделювання має свою власну специфіку. Утворення нових моделей може здійснюватись шляхом певних розумових абстракцій, або ж у напрямі кон-

кретно-чуттєвого креативу з наступним узагальненням. Саме цим поєднанням чуттєвого з раціональним, видимого з невидимим обумовлене становлення художнього образу, у багатомірності репрезентаційних граней якого відбиваються ті чи інші риси світовлаштування, що визначає **актуальність** нашої праці. Отже, логічно розглядати процес творення художнього образу, іншими словами художню творчість, як процес художнього моделювання. Весь накопичений досвід світового мистецтва свідчить, що центральним об'єктом художнього відображення були і залишаються світ, людина та її місце у ньому. Мистецтво сприяє світ, людина та її місце у ньому. Мистецтво сприяє людству у його прагненні осмислити реальні проблеми буття. При цьому суб'єктом моделювання постає творча особистість — митець, який у художньо-образній формі виявляє своє світосприйняття. Звідси художня модель є опосеред-

куванням між художником і світом, що реалізується не через загально філософські абстракції, а через опредметнену конкретизацію ідей. Автор працює з феноменами світу, втілюючи, матеріалізуючи свої творчі задуми, що робить речі більш доступними для сприйняття і розуміння.

Художнє моделювання часопростору розуміємо, насамперед, як підхід до опосередкування (репрезентаційного відтворення) часопросторового континууму (фізичного довкілля, об'єктивного світу) суб'єктом творчості — митцем, який творить оригінальну художню дійсність [5, 134–135].

Час і простір — одні з чільних історичних категорій, які перебувають у тісному взаємозв'язку з розвитком інших категорій і різних наук, зокрема фізики і філософії. Аналіз часових та просторових співвідношень, найперше усвідомлених людиною, дозволяє виділити базовий пласт часу та простору, так званий об'єктивний час та простір, сутність якого полягає у природних закономірностях та циклах, незалежних від людини та її свідомості. Свідомість розвиненої людини формує новий, складніший часово-просторовий пласт — вигаданий. Елементи, що його складають, надзвичайно різні за своєю природою й характеристиками — від простих казкових «жили-були» до складних псевдо- та дійсно наукових концепцій (чи гіпотез) часу й простору. Окремим випадком є художній час та простір — тобто час і простір твору мистецтва [6].

Художній простір, як і художній час, історично змінний, підпорядкований загальним законам діалектики, що пов'язано зі зміною філософських і фізичних концепцій простору-часу [15, 5]. У ХХ ст. відносно стійка предметно-просторова концепція змінюється нестійкою, що ґрунтується більшою мірою на сприйнятті об'єктів та явищ дійсності, а не на їхньому реалістичному відтворенні [21, 193]. Зупинка часу в персональному сприйнятті, вільний перебіг думки між різними часовими вимірами, паралельна локалізація героя у різних часових періодах та локусах є ознаками хронотопу багатьох модерністських та постмодерністських творів минулого й сучасного століття [18, 240]. Тому з другої половини ХХ ст. в колі наукових зацікавлень літературознавців важливе місце посідає аналіз часово-просторових координат художнього твору; дослідження авторської оцінки та дій і думок персонажів у вимірах часу і простору, що сприяє глибшому розумінню художньої природи твору [8, 388–389].

Так, Ю. Лотман визначає художній час літературного твору як часовий ряд у різноманітних аспектах втілення, функціонування та сприйняття його в творах художньої літератури як явища мистецтва та вирізняє такі ланки взаємозв'язку часу й художнього твору: реальний час створення, існування художнього твору як матеріального

об'єкта та час його сприйняття читачем [10, 133]. Художній час літературного тексту може приймати різноманітні форми залежно від творчого задуму автора: може збігатися з реальним часом об'єктивної дійсності, спиратися на далеке майбутнє або взагалі бути невизначеним; пришвидшуватися, уповільнюватися, зупинятися, розтягуватися або стискатися [8, 389].

На сучасному етапі хронотоп визначається як культурно оброблена стійка позиція, з якої, або крізь яку, людина здатна досягнути простір топографічно об'ємного світу [12]; взаємозв'язок часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ [22, 714]; єдність просторових і часових параметрів, спрямовану на вираження певного (культурного, мистецького) сенсу; зображення (відображення) часу і простору в художньому творі в їх єдності, взаємозв'язку і взаємному впливі. Водночас хронотоп — це естетична категорія, що відображає амбівалентний зв'язок часових і просторових зв'язків, «художньо оброблених» і виражених за допомогою відповідних образотворчих засобів в літературі та інших видах мистецтва [23]. Образно кажучи, хронотоп — це своєрідне ядро, яке тримає в цілісності весь твір. Аналіз часопросторових координат дає змогу досліднику заглибитися у внутрішній світ персонажа, відобразити особливості світобачення письменника. Хронотоп охоплює всі сторони художнього твору: впливає на жанрову специфіку тексту, композиційну структуру, висвітлення художнього образу у творі [13, 95].

Світова інтеграція передбачає «діалог мов та культур», в результаті чого відбувається взаємопізнання «свого» і «чужого». Спілкування і взаємодія здійснюються на різних рівнях культурного життя. Водночас переклад уможливілює різноманітні міжкультурні і міжлітературні перемовини, адже без перекладних творів неможливе зіставне вивчення різномовних мистецьких контекстів [1, 81]. Окрім того, міждисциплінарний характер сучасної компаративістики активізує роль семіотики: все частіше науковці вдаються до розвідок з вивчення не лише міжлітературних реляцій, але й міжсеміотичних діалогів, від теоретичного осмислення яких ще донедавна відмовлялись [3, 163].

Художній дискурс у цьому контексті є найбільш динамічним. У сучасному розумінні художній переклад визначають як вид словесної творчості, внаслідок якої тексти, написані однією мовою, відтворюються засобами іншої лінгвальної системи. У світлі концепцій культури як моделі (картини) світу зрозуміло, що переклад, разом з іншими спорідненими формами запозичення, дає змогу пізнати духовні цінності давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ [7, 5].

Переклад — це завжди взаємодія і взаємний вплив культур, до яких належить текст оригіналу й текст перекладу. Перекладна література, вочевидь, — найбільш адаптований набуток іншомовних культур завдяки особливому матеріалу цього мистецтва — мові [14, 155].

Фаза породження вторинного тексту є зіставленням внутрішньо висловленої рефлексії перекладача з кодом іншої мови та урахуванням універсуму іншої культури, інтеріоризованого буття іншого етносу. Таке множинне зіставлення в «міжпороговому» просторі інтерпретації / породження обумовлює корекцію програми адресованості перекладу. Перекладач двічі коригує початковий сенс в першій і в другій фазах, але і реальний адресат перекладу здійснює третю корекцію як власну рефлексію тексту в структурі своєї свідомості. Така потрійна корекція з урахуванням можливостей «вільно-варіативної інтерпретації тексту» (М.М. Бахтін), безумовно, подовжує відстань між сенсом та цілями, закладеними автором в оригіналі, і рецептивним сенсом та метою перекладу. Скорочення цієї відстані — першорядне завдання перекладача, але не тільки його, бо баланс інтерпретацій залежить і від ефективності авторської програми адресованості, компетентності реального адресата, і співвідношення просторово-часового континууму автора оригіналу, перекладача, а також адресата. Тому поняття еквівалентності, адекватності, буквральності апріорі не відповідають реальним можливостям інтерпретативно-породжувального дискурсу перекладу. Можна говорити лише про оптимальну збалансованість змісту, форми, прагматичної установки.

Отже, переклад — це не просто мовно зорієнтований процес, а трансформація вихідного повідомлення (вербального або невербального) знаковими засобами семіосфери. Переклад — це акт комунікації, який може здійснюватися всередині власного семіотичного простору і на межі двох контактуючих культур [3].

Хронотопний контекст постає одним з елементів жанрово-стилістичної доміанти будь-якого тексту, тому його особливості мають бути адекватно відтворені у перекладі. Особливо це стосується художнього твору, адже хронотоп разом із характерологічним контекстом відіграють найважливішу роль в ідентифікації будь-якого жанру [20, 57].

Часовий простір завжди є «культурно забарвленим». Структурні особливості та принципи певної мови визначають, як саме її носії сприймають навколишній світ. Іншими словами, представники монохронних і поліхронних культур по-різному сприймають час, їх ментальні темпоральні простори не збігаються повністю, їх ставлення до часу різняться, формуючи унікальний темпоральний сенс [19]. Отже, сенс фатичного

поля підлягає змінам, обумовленим темпоральними смислами. Якщо перекладач не враховує чинник часу, текст перекладу втрачає темпоральні смисли. І навпаки, сукупний розгляд перекладацького часу і перекладацького простору породжує перекладацький хронотоп і обумовлює адекватний переклад [16].

У межах цілого тексту процес гармонізації смислів є довготривалим і складним внаслідок подолання перекладачем усіх перешкод, що виникають під час осягнення кожного сегмента перекладацького простору [9, 56]. Саме тому, на відміну від категорій простору і часу, що знаходять своє вираження у предикативності, синкретизмі лексичних та граматичних одиниць, функціонуванні дієслівних форм та дейктичних маркерів, категорія хронотопу може отримати видиму форму лише у процесі прийняття перекладацького рішення щодо конкретного смислового простору.

Проблематика вивчення особливостей відтворення хронотопу як однієї з жанротвірних ознак в художньому тексті породжує безліч відхилень від адекватності у зв'язку з такими аспектами:

- авторська присутність, звідси твір насичений суб'єктивними поглядами, психологічними нюансами, що призводить до постійного пошуку нових просторово-часових конструкцій;
- геніальність або обмеженість автора у відтворенні художньої тканини тексту;
- хронотоп як засіб організації композиційних структур і сюжетних ліній.

Отже, розглядаємо перекладацький хронотоп як синергію просторових і темпоральних смислів, супроводжуваних появою нових смислів, що веде до породження адекватного тексту перекладу, що здатний інтегруватися в іншомовну культуру і збагатити її [2].

Темпорально-просторові смисли, що виникають у свідомості перекладача, переломлюються відповідно до його індивідуальної культурно-мовної картини світу, тобто підлягають етнолінгвокультурній адаптації з урахуванням їхніх збігів і / або розбіжностей в монохронній і поліхронній культурах. Результатом успішної адаптації темпорально-просторових смислів є гармонійний текст перекладу, який природним чином вписується в рамки дискурсу української поліхронної культури.

Слід уточнити, що при перекладі хронотопічна структура дискурсу може не зазнавати змін. Це обумовлено тим, що українська культура, яка є поліхронною, водночас містить елементи монохронної культури. Іншими словами, функціонування лексичних засобів вираження темпоральності, тобто темпоральних маркерів або хрононімів, може збігатися в монохронному і поліхронному тексті / дискурсі. Це залежить від обраної перекладачем типології етнолінгвокультурної адаптації темпоральності.

Можемо простежити випадки вживання темпоральних маркерів монохронного дискурсу й у вихідній культурі, наприклад, в англійській *26 hours a day* «26 годин на день» і поліхронного дискурсу в українській культурі — *цілодобово*. Маркери темпоральності в текстах оригіналу та перекладу істотно відрізняються, адже відмінними є культурно-обумовлені цінності часу для представників обох культур. У тексті вихідної культури темпоральний зміст виражений експліцитно, прямо за допомогою числівника, що вказує на більшу кількість годин, ніж може міститися в добі, і саме цей факт невідповідності несе в собі необхідне темпоральне навантаження для представників монохронної культури. Для носіїв української мови вираз *26 годин на добу* є менш прийнятним, тому у перекладі використовується лексема *цілодобово*. Своє шанобливе ставлення до часу представники монохронної культури висловлюють за допомогою точних, конкретних темпоральних маркерів навіть в тих ситуаціях, коли часовий проміжок не має явного терміну закінчення, що проілюстровано на прикладі нашої ситуації. В українській мові часу, навпаки, властива невизначеність, нескінченність, повторюваність. Окрім того, замість дієслова *work* «працювати», перекладач може використати дієслово *гарувати*, яке має відтінок інтенсивності і навіть втоми. Таким чином темпоральний сенс буде успішно інтерпретований перекладачем, незважаючи на явну розбіжність темпоральних маркерів, які використовуються в оригіналі і перекладі. Але найголовніше, перекладачеві вдається відтворити темпорально-культурологічний контент висловлювання з урахуванням фонових знань реципієнта, в які вписується текст перекладу. Іншими словами, темпоральні смисли, інтерпретовані перекладачем, спочатку вписуються в особистий контекст реципієнта, який їх рефлексує, а потім ревербує, контекстуально пристосовуючись до темпорально-просторових умов.

Взаємозв'язок між темпорально-просторовими смислами текстів мови оригіналу та мови перекладу є очевидним. Таким чином, їх усвідомлення перекладачем відбувається в рамках перекладацького хронотопу — інструменту, за допомогою якого було створене середовище для успішної адаптації цих смислів і створення гармонійного перекладу [2].

Художній хронотоп відтворюється у художньому перекладі — виді словесної творчості, внаслідок чого тексти, написані однією мовою, можуть бути експліковані засобами іншої лінгвальної системи.

У цьому контексті не втрачає наукової актуальності полеміка, розпочата у 20-х рр. ХХ ст., навколо проблеми «простір-час» на екрані. Художньо-естетичними константами будь-якого фільму є подієвий ряд (тобто сюжетна лінія, яка «розгортається» навколо основного конфлікту і людських доль в межах просторово-часового

континууму), образна структура і акторське втілення характерів героїв епохи, що реконструюється [11, 10]. У процесі художньої розробки часу та простору кіно поєднує нарративні можливості літератури й образотворчі можливості живопису. Ця єдність перетворює кіно на унікальне явище. Його не можна звести ні до літератури, ні до живопису, воно постає абсолютно особливим синтетичним мистецтвом, що відкриває перед людським духом нові небачені раніше обрії.

У певному розумінні екранна реальність, створена майстром, — гранично суб'єктивована візуалізація його дуже особистісних уявлень про світооблаштування — екранний хронотоп, визначаючи його як композиційно оформлений, розгорнутий у часі простір, в якому діють персонажі. Ця конкретно-чуттєва модель світобудови є образним вираженням певного світогляду автора, що опосередковано виявляє себе в інтерпретації бінарних опозицій [5, 137].

Сам хід часу і неповторність культурно-історичної епохи виявляються в художньому просторі як в розмаїтті локальних місць дії. Тому творчі завдання «пожвавлення» часу і «обживання» героями фільму різних видів простору нерозривно пов'язані з динамічним аспектом художнього моделювання часу. Тільки в результаті структурно-семантичного поєднання категорій часу, простору і руху перед глядачем виникає екранний образ культурно-історичної епохи, наочно виявляються особливості життя людей минулого (або ж майбутнього). Отже, невід'ємним і важливим компонентом образної структури кінооповіді є темпоритм [11, 17].

Зміна просторових характеристик у сучасному екранному мистецтві відбулася в результаті розвитку комп'ютерних технологій, здатних не тільки органічно додавати у відзнятий реальний простір необхідні суттєві деталі, але і створювати абсолютно новий художній вимір, який в цьому випадку доречно визначати як віртуальний. Цифрові технології фактично здійснили революцію в освоєнні художнього простору, дозволивши створювати на екрані штучне середовище [17, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, фактично кожен фільм може розглядатися як результат художнього моделювання, як репрезентація загальної картини світу, впроваджені автором відповідно до його вільного творчого задуму. При цьому інваріантом будь-якого екранного «дивосвіту» є часопростір. Саме хронотопічна будова екранного твору є однією із сигніфікативних складників художнього образу. При цьому кінодискурс розуміється як результат взаємодії колективного авторського, складного комплексу можливих реакцій кіноглядача й кінотексту, який виводить твір у простір семіосфери. Продукування і сприйняття кінодискурсу відбува-

ється на основі певних культурних кодів, які існують у свідомості його реципієнтів, а простір і час є культурно маркованими знаками, що реалізуються у кінодискурсі. Час і простір кіно представлені як

екранний хронотоп — композиційно оформлений, розгорнутий у часі простір, в якому діють персонажі й завдяки якому перед глядачем виникає екранний образ культурно-історичної епохи.

*Автор висловлює щире подяку
колишній магістрантці факультету перекладачів
Київського національного лінгвістичного університету
Глушко Валерії Віталіївни
за вагомий внесок у розпрацювання проблематики
поданої до друку статті.*

ДЖЕРЕЛА

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М. Ільницький. — К. : Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 430 с.
2. Георгиева Н.Ю. Переводческий хронотоп как отражение переводческой картины мира [Електронний ресурс] // Современные проблемы науки и образования. — 2012. — № 6. — Режим доступу : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7449>
3. Довбуш О. Кіносценарій “Oliver’s Story” як форма інтерсеміотичного перекладу: хронотопний аспект / О. Довбуш // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. — 2010. — № 89(1). — С. 163–169.
4. Довбуш О. Семіосфера як генератор інтра- та інтеркультурних перекладів [Електронний ресурс] / О. Довбуш. — Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/44_2008/44_2008_dovbus
5. Зубавіна І. Художнє моделювання екранного хронотопу як засіб кінематографічної репрезентації світу / І. Зубавіна // Мистецтвознавство України. — 2010. — № 11. — С. 133–140.
6. Козлов Р.А. Художній час та простір у драматургії [Електронний ресурс] / Р.А. Козлов. — Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1166.pdf>
7. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В.В. Коптілов. — К. : Юніверс, 2003. — 280 с.
8. Коркішко В.О. Часопростір як форматворча категорія художнього тексту / В.О. Коркішко // Актуальні проблеми слов’янської філології. — 2010. — Вип. XXIII. — Ч. 1. — С. 388–395.
9. Кушнина Л.В. Гармонизація смислов текста при переведі как отражение точек зрения автора, переводчика и реципиента / Л.В. Кушнина // Интерпретация текста: ментальное зеркало видения : сб. науч. тр. Екатеринбург, 2008. — С. 54–59.
10. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. — Спб. : «Искусство — СПб», 1998. — С. 14–285.
11. Макиєнко М.Г. Художественное пространство и время в историческом кино : автореф. дисс. ... канд. философских наук : спец. 09.00.04 «Эстетика» / Максим Геннадьевич Макиєнко. — М., 2011. — 25 с.
12. Манейчик Т. Художній хронотоп у структурі літературного твору (на матеріалі роману Уласа Самчука «Волинь» [Електронний ресурс] / Т. Манейчик. — Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/7058/1/Тетяна_Манейчик.pdf
13. Огульчанська О.А. Свій / чужий хронотоп у творах Віктора Домонтовича «Доктор Серафікус» і Володимира Набокова «Захист Лужина» / О.А. Огульчанська // Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2015. — № 3(82). — С. 95–104.
14. Пасемник У. Мовно-стилістичні особливості роману Ш. Бронте «Джейн Ейр» / У. Пасемник // Студентський меридіан. — 2016. — № 60. — С. 154–158.
15. Переяслова О.О. До проблеми вивчення хронотопу як категорії лінгвопоетики / О.О. Переяслова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2012. — Вип. 34. — С. 192–196.
16. Пластинина Н.А. Феномен хронотопа как метод филологического анализа текста [Електронний ресурс] / Н.А. Пластинина. — Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-hronotopa-kak-metod-filologicheskogo-analiza-teksta.pdf>
17. Седловский А.А. Художественное пространство экранного произведения : типология, образность, стилистика : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.09 «Теория и история искусства» / Анатолий Анатольевич Седловский. — Санкт-Петербург, 2012. — 23 с.
18. Сушко С. Хронотопний поліфонізм роману “The Recognitions” Вільяма Гедіса / С. Сушко // Іноземна філологія. — 2014. — Вип. 127. — Ч. 1. — С. 240–248.

19. Хайдарова И.Н. Исследование категории переводческого времени в сопоставительном аспекте (на материале русского и немецкого языков) : автореф. дисс. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ирина Наилевна Хайдарова. — Тюмень, 2008. — 26 с.
20. Шапошник О.М. Хронологічні маркери фентезі та специфіка їх відтворення у перекладах текстів дитячої літератури / О.М. Шапошник // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2016. — № 2(13). — С. 57–61.
21. Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope / ed. by N. Bemong, P. Borghart, M. De Dobbeleer, K. Demoen, K. De Temmerman, B. Keunen. — Eekhout : Academia Press, 2010. — 227 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

22. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — 752 с.
23. Хронотоп [Електронний ресурс] // Словарь литературоведческих терминов. — Режим доступу : <http://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskie-terminy/hronotop/?q=458&n=312>

REFERENCES

1. Budnyi, V. (2008). Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative Literary Studies]. Pidruchnyk, Kyiv, Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 430 p.
2. Georgieva, N. Yu. (2012). Perevodcheskii hronotop kak otrazhenie perevodcheskoi kartiny mira [Translation Chronotope as a Reflection of the Interpreter's Worldview]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniia*, 6. <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7449>
3. Dovbush, O. (2010). Kinostsenarii "Oliver's Story" yak forma intersemiotychnoho perekladu: khronotopnyi aspekt [Screenplay of "Oliver's Story" as a Form of Intersemiotic Interpretation: chronotopic aspect]. *Naukovi zapysky. Serija: Filologichni nauky*, 89 (1), 163–169.
4. Dovbush, O. Semiosfera yak henerator intra- ta interkulturnykh perekladiv [Semiosphere as Generator of Intra- and Intercultural Translations]. http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/44_2008/44_2008_dovbus
5. Zubavina, I. (2010). Khudozhnie modeliuvannia ekrannoho khronotopu yak zasib kinematohrafichnoi reprezentatsii svitu [Artistic Design of Screen Chronotope as Mean of Cinematographic Representation of World]. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*, 11, 133–140.
6. Kozlov, R. A. Khudozhnii chas ta prostir u dramaturhii [Art Time and Art Space of Drama Art]. <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1166.pdf>
7. Koptilov, V. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and Practice of Translation]. *Navch. posibnyk*, Kyiv, Yunivers, 280 p.
8. Korkishko, V. O. (2010). Chasoprostir yak formatvorcha katehoriia khudozhnioho tekstu [Chronotope as a Forming Category of the Literary Text]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, XXIII (1), 388–395.
9. Kushnina, L. V. (2008). Garmonizatsiia smyslov teksta pri perevode kak otrazhenie toчек zreniia avtora, perevodchika i retsipienta [Harmonization of Text Meanings during Translation as the Reflection of the Author, Translator and Recipient's Points of View]. *Interpretatsiia teksta: mentalnoie zerkalo videniia : sb. nauch. tr.*, Yekaterinburg, 54–59.
10. Lotman, Yu. M. (1998). Struktura khudozhestvennogo teksta. Ob iskusstve [Structure of the Literary Text]. Spb., «Iskusstvo — SPB», pp. 14–285.
11. Makienko, M. G. (2011). Khudozhestvennoie prostranstvo i vremia v istoricheskom kino [Literary Space and Time in Historical Films]. Extended abstract of candidate's thesis, M., 25 p.
12. Maneichik ,T. Khudozhnii khronotop u strukturi literaturnoho tvorcu (na materialy romanu Ulasa Samchuka "Volyn") [Literary Chronotope in the Structure of the Literary Text]. http://eprints.zu.edu.ua/7058/1/Тетяна_Манейчик.pdf
13. Ohulchanska, O. A. (2015). Svii / Chuzhyi khronotop u tvorakh Viktora Domontovycha «Doktor Serafikus» i Volodymyra Nabokova «Zakhyst Luzhyna» [One's/Somebody's Chronotope in the Works of Fiction by Viktor Domontovych "Doctor Seraficus" and Vladimir Nabokov "The Luzhyn Defence"]. *Naukovi zapysky KhNPU im. H. S. Skovorody*, 3 (82), 95–104.
14. Pasemnyk, U. (2016). Movno-stylistychni osoblyvosti romanu Sh. Bronte "Dzhein Eir" [Linguo-Stylistic Peculiarities of the Novel "Jane Eyre" by Charlotte Bronte]. *Studentskyi merydian*, 60, 154–158.
15. Pereiaslova, O. O. (2012). Do problemy vyvchennia khronotopu yak katehoriy linhvopoetyky [On the Problem of the Chronotope Study as a Linguopoetic Category]. *Linhvistychni doslidzhennia: zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody*, 34, 192–196.

16. Plastinina, N. A. Fenomen hronotopa kak metod filologicheskogo analiza teksta [Phenomenon of Chronotope Used as Method of Philological Analysis of Texts]. <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-hronotopa-kak-metod-filologicheskogo-analiza-teksta.pdf>
17. Sedlovskii, A. A. (2012). Khudozhestvennoie prostranstvo ekrannogo proizvedeniia : tipologii, obraznost, stilistika [Literary Space of Screen Production: Typology, Imagery, Stylistics]. Extended abstract of candidate's thesis, St. Petersburg, 23 p.
18. Sushko, S. (2014). Khronotopnyi polifonizm romanu "The Recognitions" Viliama Hedisa [The Chronotope Polyphony In William Gaddis' "The Recognitions"]. *Inozemna filolohiia*, V. 127, Ch. 1, 240–248.
19. Khaidarova, I. N. (2008). Issledovanie kategorii perevodcheskogo vremeni v sopostavitel'nom aspekte (na materiale russkogo i nemetskogo yazykov) [The Study of the Category of Time in Terms of Translation: comparative aspect]. Extended abstract of candidate's thesis, Tiumen, 26 p.
20. Shaposhnyk, O. M. (2016). Khronotopni markery fentezi ta spetsyfika yikh vidtvorennia u perekladakh tekstiv dytiachoi literatury [Spatial Markers of Fantasy in Translation (Case study of children's literature)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 2 (13), 57–61.
21. Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope (2010). Ed. by N. Bemong, P. Borghart, M. De Dobbeleer, K. Demoen, K. De Temmerman, B. Keunen. Eekhout : Academia Press, 227 p.
22. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary Studies Dictionary-Reference Book]. (2007). Ed. by R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliv, V. I. Teremok. Kyiv, Vydavnychi Tsentri «Akademiia», 752 p.
23. Khronotop. Slovar literaturovedcheskikh terminov [Chronotope. Literary Studies Terms Dictionary]. <http://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskieterminy/hronotop/?q=458&n=312>

ДЕВІАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ ВИСУНЕННЯ У ПОЕЗІЯХ Е.Е. КАММІНГСА

Чеснокова Г.В., Морозова Г.К.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
chesnokova@voliacable.com
hkmorozova.if16@kubg.edu.ua

Статтю присвячено виявленню лінгвостилістичних особливостей створення ефекту висунення у поетичних текстах американського поета, есеїста, сценариста і художника Едварда Естліна Каммінгса. У своїх творах, які давно привертають увагу дослідників-лінгвістів, автор майстерно використав різні види висунення й у такий спосіб став відомий саме завдяки своїм інноваціям в поезії. У роботі окреслено сутність і визначено особливості поняття «висунення» у різних площинах наукового знання з урахуванням мовознавчої парадигми дослідження; уточнено механізми формування прийому висунення та його підтипу — девіації; висвітлено основні теоретичні положення, на яких базується концептуальний апарат дослідження; систематизовано існуючі підходи до вивчення ефекту висунення у ракурсі сучасної лінгвістики; досліджено основні закономірності використання автором девіації як компонента висунення і виявлено специфіку взаємозв'язку форми та змісту творів.

Ключові слова: висунення, поезія, лінгвостилістичний аналіз, лінгвістичний паралелізм, Е.Е. Каммінгс.

Чеснокова Г.В., Морозова Г.К.

Девіація как компонент создания эффекта остраниения в стихотворениях Э.Э. Каммингса

Статья посвящена определению лингвостиллистических особенностей создания эффекта остраниения в поэтических текстах американского поэта, эссеиста, сценариста и художника Эдварда Эстлина Каммингса. В своих произведениях, которые давно привлекают внимание исследователей-лингвистов, автор искусно использовал разнообразные виды остраниения и таким образом стал известен именно благодаря своим инновациям в поэзии. В работе обозначены сущность и определены особенности понятия «остраниение» в разных плоскостях научного знания с учетом языковедческой парадигмы исследования; уточнено механизмы формирования приема остраниения и его подтипа — девіации; освещены основные теоретические положения, на которых базируется концептуальный аппарат исследования; систематизированы существующие подходы к изучению эффекта остраниения в ракурсе современной лингвистики; исследованы основные закономерности использования автором девіации как компонента остраниения и выявлена специфика взаимосвязи формы и содержания произведений.

Ключевые слова: остраниение, поэзия, лингвостиллистический анализ, лингвистический параллелизм, Э.Э. Каммингс.

H. Morozova, A. Chesnokova

Deviation in E. E. Cummings' poetry: The research of foregrounding

Following the introduction of the ideas of Russian Formalists and Prague Structuralists, the foregrounding theory appeared as a new paradigm, based on linguistic models that claimed to provide insight into poetic technique and gain a grasp of the effects generated by this technique in the readers. Thus the article focuses on the analysis of stylistic tools to create the foregrounding effect by means of linguistic parallelism and deviation and their components in the traditional and non-traditional poems by E. E. Cummings. The famous American twentieth century poet, essayist, playwright and painter, he is famous for his very special style of writing, unusual break of lexical, morphological, phonological and syntactic rules. The poetic innovations were created as he skilfully used various types of foregrounding in his poems. E. E. Cummings illustrated all types and aspects of foregrounding that are ever possible, demonstrated their effect on the readers and therefore attracted scholarly attention. By means of it he has contributed the possibility for further development of the foregrounding theory.

Hence, in this article the authors offer the outline of theoretical background of foregrounding research as they systematize different approaches to research in the area during last two centuries. On a practical note, the article details the issue of linguistic deviation as a way to create the foregrounding effect and influence the readers' perception of the poem. The authors hold that deviation can occur at different language levels: morphological, phonological, syntactic, grammatical and lexical. In E. E. Cummings's poems deviation

is demonstrated at all possible language levels in order to emphasize particular information, to bring reader's attention to a certain fact and it is a powerful tool to generate an effect on readers.

Key words: foregrounding, stylistic analysis, linguistic deviation, poetry, E. E. Cummings.

Вступ. У сучасній лінгвістиці різноманітні стилістичні прийоми відіграють велику роль, адже саме вони допомагають авторові за допомогою тексту вплинути на читацьке розуміння певних реалій. Усі виражальні та стилістичні прийоми тісно пов'язані із однією з найважливіших теорій, що уможливорює розуміння впливу художнього тексту на читача — теорією висунення.

Метою дослідження є з'ясування закономірностей девіації як складової прийому висунення та виявлення стилістичних особливостей його вербалізації у поезіях Е.Е. Каммінгса.

Критичний огляд літератури. Теорія висунення розроблялася, зокрема, Я. Мукаржовським [19], Р. Якобсоном [12], В.Б. Шкловським [2], М. Хелідеєм [8; 11], Дж. Лічем [13; 14] та В. ван Піром [6; 27; 28]. На сьогоднішній день саме ця теорія є одним із найважливіших аспектів стилістичного аналізу.

Термін «висунення» (*англ.* foregrounding) був запозичений із Празької школи і перекладений на англійську мову П. Гарвіном. Термін почав використовуватися в контексті лінгвістики й літературознавства лише з ХХ сторіччя [21]. Так, чеський теоретик Я. Мукаржовський зв'язав його з лінгвістикою у 1932 році [17, 389]. Первісне значення терміна «висунення» (чеського *aktualizace*) означало «змусити щось виділитися на фоні заднього плану».

Власне теорія висунення була започаткована двома представниками Празької школи: Я. Мукаржовським і Р. Якобсоном. Обидва науковці поділяють точку зору, що функція поезії — «це концентрація саме на посланні», на відміну від стандартної мови, яка відповідає за розв'язання питань і проблем [25, 192]. Вони розділяють естетичну функцію поетичної мови та прагматичну, практичну зорієнтованість стандартного мовлення. Крім того, Р. Якобсон та Я. Мукаржовський досліджували різницю використання і функцій поетичної та непоетичної мов, і обидва вважали висунення характеристикою саме поетичного мовлення [16, 52].

Я. Мукаржовський називає висунення деавтоматизацією: чим більше елементів тексту деавтоматизовано, тим більш помітними та усвідомленими вони стають для читача [10, 19].

Так само і В.Б. Шкловський твердить, що основне завдання висунення «не змусити читача шукати значення, але створити особливе сприйняття певного об'єкта — це створює нове бачення речей, а не дає спосіб нового їх пізнання» [17, 391]. Отже, мета висунення полягає у створенні нового образу об'єкта замість його звичайного опису.

У своєму дослідженні «Искусство как приём» В.Б. Шкловський розглядає висунення у тісному зв'язку з відстороненням, протилежністю означенню [15; 2]. Вчений твердить, що задача автора — створити нове бачення речей як результат «відстороненого сприйняття» [2], де відсторонення — це опис вже відомого факту, події або ситуації з іншого боку, роблячи їх новими [24, 129].

М.А.К. Халлідей розглядає висунення як «обґрунтоване виділення» (*англ.* motivated prominence) [20] — «феномен лінгвістичного підкреслення, відповідно до якого деякі риси тексту виступають на передній план» [11, 99].

Починаючи з середини ХХ сторіччя, дослідження висунення набуває емпіричного спрямування [26]. Так Д. Майелл та Д. Койкен вивчають власне вплив висунення на свідомість читача. На їх думку, висунення — це ряд стилістичних прийомів, які представлені на фонетичному, граматичному або семантичному рівнях [17, 390]. Так само і Н. Рахман стверджує, що висунення «змушує увагу читача зміститись з того що сказано, на те, як це сказано» [4].

Дж. Ліч у свою чергу розділяє висунення на два типи: кількісне та якісне [16, 54]. Якісне висунення — це відхилення від сталої моделі мовлення; кількісне висунення — це відхилення від необхідної частоти певних рис тексту [9]. Вчений вважає, що «висунення виражається за допомогою лінгвістичних девіацій або лінгвістичного паралелізму» [14, 34]. Спираючись на цю думку, ми розглянемо поезії Е.Е. Каммінгса в аспекті девіації.

Девіація — це феномен, коли загальновідоме правило неочікувано порушується [5]. У результаті створюється несподіванка, яка привертає увагу до форми тексту, а не до його змісту. За Дж. Лічем, існує вісім типів девіацій: фонетична, графічна, лексична, граматична, діалектична, семантична девіація, девіація історичного періоду та реєстру [18, 1].

Типологія девіації у поетичному тексті. Найпоширенішими видами девіації у поезії є лексичні, графічні та семантичні. Лексичні девіації — це, як правило, неологізми або оказіоналізми, тобто мовні одиниці, які створюються за необхідності і використовуються лише в конкретному контексті. Так, у вірші “in Just-/spring” (1923) лексична девіація присутня у рядках 2, 4, 16 та 20 і виражена у складних іменниках: *mud-luscious*, *balloonman*, *eddieandbill*, *bettyandisbel*, *goat-footed*. Лексеми *eddieandbill* та *bettyandisbel*,

імовірно, складаються з імен дітей *Eddie* та *Bill*, *Betty* та *Isabel*, які радісно біжать назустріч старому *balloonman*. Змішування імен імплікує, що діти біжать парами: *Eddie* разом із *Bill*, *Betty* та *Isabel*. М. Юронг припускається думки, що слово *balloonman* (англ. *balloon* — «повітряна кулька», *man* — «чоловік», «людина») має декілька значень — це чоловік, який продає повітряні кульки, або чоловік, який своєю фігурою нагадує кульку [3]. У даному випадку лексична девіація допомагає створити образ дитини-оповідача, яка використовує ледь знайомі слова для вираження власних емоцій.

Графічна девіація — найрідкісніший вид девіації з-поміж усіх інших — це візуальна зміна, незвичайне обрамлення тексту. Цей вид може бути представлений застосуванням курсиву, напівжирного шрифту, підкреслення, капіталізації або переносу. У вірші “in Just-/spring” девіація виражена через відсутність пунктуації: у цілому творі немає жодної крапки або коми. Перші три рядки містять активне використання переносу [7, 27]:

*in Just-
spring when the world is mud-
luscious the little*

Слова *eddieandbill* та *bettyandisbel* привертають увагу читача не лише тим, що є об'єднаними іменами, а й декапіталізацією, тобто написанням власних імен з маленької літери. Це дає право припускати, що діти *Eddie*, *Bill*, *Betty* та *Isabel* ще зовсім юні.

Семантична девіація — це процес, у результаті якого читач зосереджується на розумінні переносного значення. Найпопулярнішими засобами семантичної девіації є тропи (метафори, порівняння тощо). У свою чергу тропи поділяються на три групи: семантичне очуднення (англ. *semantic oddity*) (плеоназм, перифраз, тавтологія, оксюморон, парадокс), власне перенос значення (англ. *transference of meaning*) (синеκδοxa, метонімія, метафора та образне порівняння) та чиста ілюзія (англ. *honest desertion*) (гіпербола, літота, іронія) [13, 48]. Перенос значення є, безумовно, найпоширенішим видом девіації як компонента створення ефекту висунення.

Додатково автор вживає граматичну девіацію, яку поділяємо на морфологічну (граматика слова) та синтаксичну (граматика речення).

Девіація у поезії Е.Е. Каммінгса. У поезії “in Just-/spring” семантична девіація присутня на усіх трьох рівнях. Так, семантичне очуднення виражене за допомогою тавтології слів *balloonman*, *whistles*, *wee* та сполучника *and*. Перенос значення представлений через метафоричне слово-сполучення *goat-footed balloonMan*, а чиста ілюзія бачимо в гіперболі *when the world is mud-luscious*. Завдяки таким засобам увесь вірш у незвичайний спосіб передає думки маленького хлопчика, для якого вулиці міста здаються цілим світом.

Крім того, автор використовує енжамбеман — перенесення частини фрази або речення з одного рядка в інший:

*in Just-
spring when the world is mud-
luscious the little
lame balloonman* [7, 27]

Вірш “Spring is like a perhaps hand” (1923) також наповнений девіаціями. Графічно вони представлені використанням великої літери в іменниках *Spring*, *Nowhere*, *Hand* та *New and Old things*. На нашу думку, автор персоніфікує поняття, перетворюючи прості слова на власні назви. Так, весні надаються людські характеристики: *Spring... arranging a window*, *Spring ... is changing everything carefully*. Семантична девіація представлена вже у першому рядку через порівняння. Тут *Spring* (з англ. «весна») порівнюється з *hand* (з англ. «рука»), яка прикрашає вікно.

Е.Е. Каммінгс вдається й до синтаксичної девіації — зміни порядку слів у реченні. Замість правильного порядку слів *spring is, perhaps, like a hand* автор використовує *Spring is like a perhaps hand*, а замість *carefully moving fro and to* пише таким чином [7, 197]:

*Hand in a window
(carefully to
and fro moving New and
Old things, while*

Енжамбеман використаний протягом цілої строфи:

*(which comes carefully
out of Nowhere) arranging
a window, into which people look (while
people stare*

У цій поезії кожна думка починається всередині одного рядка і закінчується всередині іншого. З точки зору графічної девіації, у тексті наявні лише дві коми [7, 197]:

*a window, into which people look (while
Old things, while*

Отже, у “Spring is like a perhaps hand” ефект висунення реалізується через стилістичні прийоми (персоніфікацію, повтор, порівняння), графічну, семантичну та граматичну девіації.

Поезія “Love is more thicker than forget” (1939) також містить у собі різнопланові девіації, найпомітніша з яких — лексична. Так, Е.Е. Каммінгс створює неологізми за допомогою афіксації: перетворює іменники на прикметники, додаючи суфікс *-ly*: *moonly*, *sunly*. Лексема *Littler* є прикладом граматичної девіації. Вихідна форма цього прикметника — *little* (з англ. «маленький»), утім у вірші автор утворює його вищий ступінь порівняння проти правил: замість форми *less*, утворює форму за допомогою суфікса *-er*.

Також Е.Е. Каммінгс у невластивій для англійської мови кількості активно використовує антоніми, наприклад, *thicker* (з англ. «товщий»)

та *thinner* (з англ. «тонкіший»), *seldom* (з англ. «рідко») та *frequent* (з англ. «часто»), *most* (з англ. «більш») та *less* (з англ. «менш»), *bigger* (з англ. «більший») та *littler* (з англ. «менший») [7, 530].

Поезія “Hist Whist” (1947) теж багата на різні типи девіацій. Граматично девіантним є утворення множини: замість *mice* (з англ. «миші») автор вживає *mousies*. Лексична девіація на рівні okazionalizmu та neologizmu присутня у таких рядках [7, 28]:

little ghostthings
hob-a-nob hob-a-nob

Неологізм *ghostthings* утворено шляхом складання вже існуючих слів: *ghost* та *things*. Okazionalna лексема *hob-a-nob* не має жодного значення і застосована, щоб створити ритм поезії. У вірші “Hist Whist” Е.Е. Каммінгс вдається до діалектичної девіації [7, 28]:

what she'll do to yer
ach the great

Автор вживає лексеми *yer*, яка є діалектним варіантом займенника *you*. Лексема *ach* є вигуком *ah* на шотландський лад [23]. Лексема *wheeEEE* є одночасно і фонетично (вигук вимовляється довше із посиленнями емоціями), і графічно девіантною (великі літери вжито у середині слова).

Графічна девіація у творі Е.Е. Каммінгса “Humanity I love you” (1925) полягає у декапіталізації, енжамбемані та відсутності пунктуації. Думка починається з початку одної строфи, закінчується вже в іншій і триває аж до середини всього вірша. Читача дивує написане з великої літери слово *Humanity* (з англ. «людство», «людський рід»), до якого автор виказує зневагу. Семантична девіація виражена через символізм [7, 53]:

Humanity i love you because you
are perpetually putting the secret of
life in your pants and forgetting
it's there and sitting down
on it

The secret of life (з англ. «секрет життя») описано як щось матеріальне, як річ, яку можна покласти у *pants* (з англ. «штани»). Отже, такі прояви девіацій привносять певної напруги у вірш.

Багатою на лексичні та граматичні девіації є поезія “I like” (1937). Так, на морфологічному рівні *far-departed* і *sweetly-saluted* утворено складенням основ. Перенесення, подвійний інтервал між словами та особливо декапіталізація *I (i)* є проявами графічної девіації [7, 50]:

<i>i like</i>	Декапіталізовано займенник <i>I</i> на початку речення.
<i>if one marvel</i>	Декапіталізовано початок речення.
<i>i shall instruct</i> <i>your face and i</i> <i>because i trust him too</i>	Декапіталізовано займенник <i>I</i> .

Наявна у вірші й граматична девіація [7, 50]:

<i>if one marvel</i> <i>seeing</i> <i>the hunger</i> <i>of my lips</i>	} Перший тип умовних речень створено з порушеннями правил.
<i>if that he come</i> <i>receive</i>	

Дієслово у третій особі однини
вжито без закінчення -s.

Семантична девіація виражена у поезії через синекдоху: лексеми *face* (з англ. «обличчя») використано замість *the woman* (з англ. «жінка») та через оксюморон *foolish perfect hours* (з англ. «дурно-досконалі години»).

Багатим на девіації є й вірш “Jimmie’s got a goil” (1947). Так, лексична девіація у ньому полягає у використанні складеного okazionalizmu *twistandtwhirl*, який складається з трьох компонентів: *twist* (з англ. «крутитися»), *and* (з англ. «та») і *twirl* (з англ. «обертатися»). На нашу думку, такий okazionalizm відображає танцювальні рухи, описані в тексті. Графічно девіантним є перенесення слів [7, 233]:

Jimmie
’s got a goil and
talk about your Sal-
Sal-

Е.Е. Каммінгс порушує правила використання переносу: переносить власні імена *Salomes* і морфему *-s*, що утворює присвійний відмінок у *Jimmie’s*. В останній строфі автор знову переносить ім’я *Salomes*, але на цей раз знак переносу стоїть на іншому рядку, що підсилює ефект висунення [7, 233]:

about your Salo
-mes but gimmie Jimmie’s gal.

Семантично девіантною є тавтологія *goil, shake, gurl* та *Sal-*. На нашу думку, лексеми *coitnly* автор вживає замість *constantly* (з англ. «постійно», «безупинно»). Отже, рядок *she coitnly can shimie* (з англ. «вона може безперервно відриватися») відповідно містить гіперболу.

Удається Е.Е. Каммінгс і до діалектної девіації. Так, у Джерсі, Велика Британія, *goil* вживається замість *girl* (з англ. «дівчина»). Так само і *gurl* означає *girl*. Слово *Salomes* є полісемантичним: з одного боку воно може бути інтерпретовано як ім’я дівчини (з англ. «Саломея»), а з іншого боку — в індонезійському сленгу може так само означати *girl* або *prostitute* (з англ. «повія») [22]. На нашу думку, усі такі елементи висунення впливають на реакцію читача, створюючи образ танцю.

Поезія “If” (1908 — 11) містить виділені курсивом займенники в останньому рядку кожної строфи, що є проявом графічної девіації [7, 1064]:

I wouldn’t be I.
You wouldn’t be you
We wouldn’t be we.

Семантична девіація представлена у запереченнях, що створюють парадокс: *if earth was haven, if day was night* (з англ. «якби земля була небом, якби день був ніччю»).

Семантичними та граматичними девіаціями сповнений вірш "Let it go" (1944). Семантичні девіації тут створено за допомогою оксюморонів та парадоксу [7, 569]:

truthful liars and «правдиві брехуни»
the false fair friends «фальшиві справжні друзі»
let all go—the
big small middling «великі малі середини»

Також Е.Е. Каммінгс створює метафори *the big small middling dear* (з англ. «великі малі середини, любя»), *the oath cracked length dear* (з англ. «клятвено тріснута довжина, любя») та гіперболи *and all things — let all go dear* (з англ. «і усі речі відпусти, любя»). Прояви граматичної девіації бачимо в енжамбемані, декапіталізації та відсутності розділових знаків — у всій поезії немає жодної коми чи крапки. Перший рядок мав би починатися з великої літери, але автор знову оминає загальноприйняті правила правопису [7, 569]:

let it go—the

Хоча пунктуація у творі відсутня, можемо умовно розділити його на речення, виділяючи завершені думки. У результаті бачимо, що одна думка міститься не в одному рядку, а розривається на декілька частин [7, 569]:

wise—let it go it

was sworn to

go

Поезія "maggie and milly and molly and may" (1956) містить у собі як семантичну, так і графічну й граматичну девіації. Семантично девіантним є авторський плеоназм, тобто багатослівність [7, 682]:

and maggie discovered a shell that sang

Замість *maggie discovered a singing shell* (з англ. «Меггі знайшла співаючу мушлю») Е.Е. Каммінгс для збереження ритму вживає довшу конструкцію: *maggie discovered a shell that sang* (з англ. «Меггі знайшла мушлю, яка співала»). У тексті одночасно наявні гіпербола та метафора: *it's always ourselves we find in the sea* (з англ. «це себе ми завжди знаходимо в морі»). Вживає поет і порівняння [7, 682]:

as small as a world and as large as alone.

Завдяки енжамбеману та декапіталізації автор удається до графічної девіації. Так, дитячі імена написано з маленької літери, що нашоує на думку, що діти ще малі. Загалом думки в поезії час від часу перериваються, завершуючись на інших рядках задля збереження ритму [7, 682]:

so sweetly she couldn't remember her troubles, and milly befriended a stranded star

Е.Е. Каммінгс відомий своєю особливою граматикую, тобто порушенням загальноприйнятих норм і правил, що ілюструє і такий рядок [7, 682]:

whose rays five languid fingers were

У рядку порушений порядок слів, і допоміжне дієслово *were*, яке мало стояти після *whose rays*, стоїть в кінці.

Неозначений артикль стоїть перед займенниками, хоча за правилами граматики має стояти перед іменниками.

For whatever we lose (I like a you or a me)

Багатою на різнопланові девіації є й поезія "in time of daffodils" (1954). Графічна девіація представлена тут через вибірккову відсутність інтервалів між словами, нестачу розділових знаків та декапіталізацію. У деяких рядках відсутній інтервал після коми як, наприклад, у фразі *forgetting why, remember how*. На відміну від інших поезій автора, невелика кількість ком у вірші все-таки наявна. Проте крапки повністю відсутні, і тому вірш не поділений на речення. Перше речення вірша починається з маленької літери.

Семантична девіація представлена парадоксом: *forgetting me, remember me* (з англ. «забуваючи мене, пам'ятай мене»). Повторення *in time of, remember, forgetting* у першому та останньому рядках кожної строфи створюють тавтологію. Також у творі активно використана гіпербола [7, 688]:

in time of all sweet things beyond

whatever mind may comprehend

Удається автор і до використання персоніфікації та метафори: *who amaze our now and here with paradise* (з англ. «хто вражає наше тут і тепер раєм»). Метафора *when time from time shall set us free* (з англ. «коли час від часу нас звільнятимуть») символізує смерть, кінець життєвого шляху. До того ж Е.Е. Каммінгс персоніфікує *daffodils* (з англ. «нарциси»), *lilacs* (з англ. «бузок») та *roses* (з англ. «троянди»).

На кінець розглянемо вірш "you" (1931), який присвячено філософським думкам автора про суспільство, розбиті мрії, життя та смерть. Структура речення є переважно складною, що викликає почуття самотності та загубленості і робить читача адресантом філософських роздумів оповідача.

У поезії Е.Е. Каммінгс створює значну кількість елементів, висунених графічно, семантично та фонетично. Декапіталізація та відсутність пунктуації у вірші, на нашу думку, свідчать про використання автором прийому «потоків свідомості», щоб якомога точніше відобразити усі свої думки та почуття. Візуально вірш нагадує геометричну фігуру, а саме ромб (рис. 2.2) або стрілку, яка вказує назад (рис. 2.3):

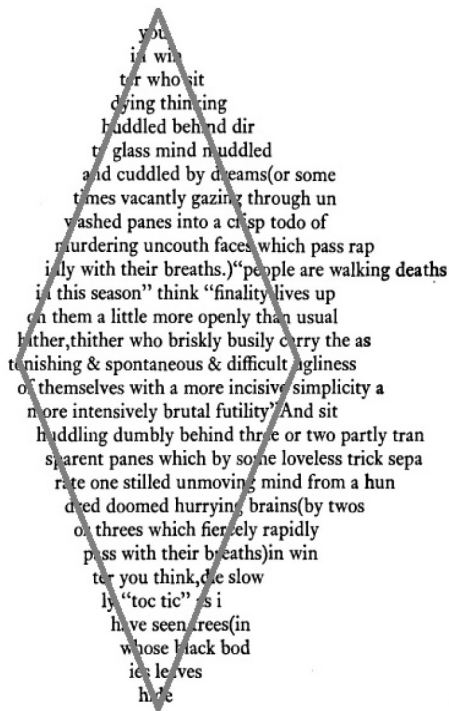

Рис. 2.2. Графічна девіація у поезії “you”: ромбовидна форма

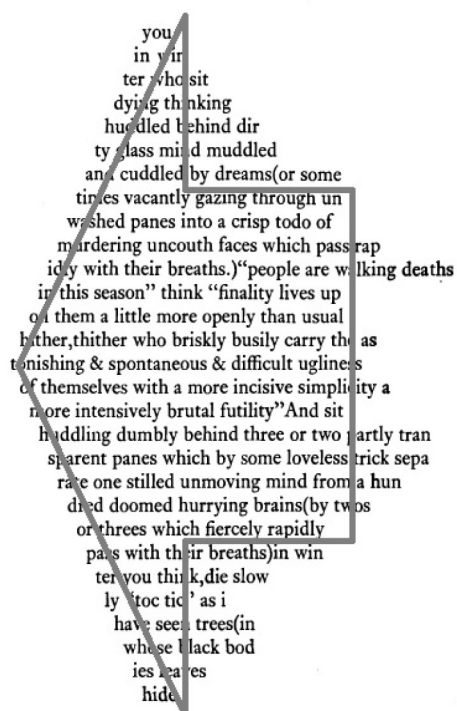

Рис. 2.3. Графічна девіація у поезії “you”: форма стрілки

Щоб створити подібну форму вірша, Е.Е. Каммінгс використовує перенос майже у кожному рядку. Втім, сам знак переносу у вірші відсутній [7, 355]:

*in win
ter who sit
whose black bod
ies leaves*

Семантична девіація у поезії виражена оксюмором [7, 355]:

idly with their breaths.) «ходячі мерці»
“people are walking deaths
hither,thither who briskly busily
carry the as «вважаюча
tonishing & spontaneous & потворність»
difficult ugliness

Використовує Е.Е. Каммінгс і гіперболу *people are walking deaths* (з англ. «всі люди — це ходячі мерці») та метафори *dirty glass mind muddled and cuddled by dreams* (з англ. «брудний скля-

ний розум забруднений та скручений мріями»), *hundred doomed hurrying brains* (з англ. «сотні приречених розумів, що поспішають»), *difficult ugliness* (з англ. «складна потворність») [7, 355].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у своїх віршах Е.Е. Каммінгс використовує лексичний, графічний, семантичний та граматичний (зокрема синтаксичний) види девіації. Лексична девіація виражена у неологізмах і okazionalizmaх. Графічна девіація вербалізується через неочікувані капіталізацію, декапіталізацію та відсутність пунктуації. Проявом семантичної девіації стали плеоназм, тавтологія, парадокс, оксюморон та гіпербола. Синтаксично девіантною є зміна порядку слів у реченні.

Подальшим перспективним напрямком розвідки може бути вивчення поетичного здобутку Е.Е. Каммінгса з використанням емпіричної методології [1; 29], а саме дослідження реакції читача на різні типи паралелізму та девіації у його текстах, що, у свою чергу, сприятиме висвітленню нових аспектів теорії висунення.

ДЖЕРЕЛА

1. Чеснокова Г.В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві : [монографія] / Ганна Вадимівна Чеснокова. — К. : Ленвіт, 2011. — 248 с. DOI: 10.13140/2.1.3428.6400.
2. Шкловский В.Б. Искусство как прием [Електронний ресурс] / Виктор Борисович Шкловский // Петроград: 18-ая Государственная типография, 1917. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.orojaz.ru/manifests/kakpriem.html>

3. Amer M. Types of Deviation [Електронний ресурс] / Minhas Amer. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.slideshare.net/irmaratel/types-of-deviation>
4. Atyha R. Deviation and Parrallelism [Електронний ресурс] / Rahman Atyha. — 2014. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.slideshare.net/aaty/deviation-and-parrallelism-copy?related=1>
5. Bahar I.B. Language In Literature [Електронний ресурс] / Ida Baizura Bahar. — 2013. — Режим доступу до ресурсу : <http://docslide.us/documents/language-in-literature.html>
6. Chesnokova A. Anyone Came to Live Here Some Time Ago: A Cognitive Semiotics Approach to Deviation as a Foregrounding Device / A. Chesnokova, W. van Peer // Versus: Quaderni di studi semiotici / [ed. by G. Ferraro and A. Nemesio]. — 2016. — № 122. — P. 5–22.
7. Cummings E.E. Complete Poems, 1904–1962 / Edward Estlin Cummings. — New York: Liveright, 1994. — 1102 p.
8. Deepak K. Foregrounding: Halliday [Електронний ресурс] / Kashyap Deepak // Literarism. — 2011. — Режим доступу до ресурсу : <http://literarism.blogspot.com/2011/03/foregrounding-halliday.html>
9. Frendo D. Foregrounding Theory in Lewis Carroll's Alice in Wonderland [Електронний ресурс] / Daniela Frendo. — 2013. — Режим доступу до ресурсу : <http://hubpages.com/literature/foregrounding-in-alice-in-wonderland>
10. Garvin P.L. Prague School Reader in Esthetics, Literary Structure, and Style, Washington / Paul L. Garvin. — Washington, D.C. : Washington Linguistic Club, 1955. — 185 p.
11. Halliday M.A.K. Linguistic Studies of Text and Discourse / Michael Alexander Kirkwood Halliday. — London: A&C Black, 2006. — 301 p.
12. Jakobson R. Selected Writings, Vol. 8: Major Works [Електронний ресурс] / Roman Jakobson // Mouton de Gruyter. — 1988. — Режим доступу до ресурсу : https://monoskop.org/images/d/db/Jakobson_Roman_Selected_Writings_Vol_8_Major_Works_1976-1980.pdf
13. Leech G.N.A Linguistic Guide to English Poetry / Geoffrey Neil Leech. — Harlow: Longman, 1969. — 237 p.
14. Leech G.N. Language in Literature: Style and Foregrounding / Geoffrey Neil Leech. — London : Longman, 2008. — 222 p.
15. Lemon L. T. Russian Formalist Criticism: Four Essays [Електронний ресурс] / L.T. Lemon, M.J. Reis // Nebraska: University of Nebraska Press, 1965. — Режим доступу до ресурсу : https://books.google.co.uk/books/about/Russian_Formalist_Criticism.html?id=V8BQNWkvddkC
16. Martin-Asensio G. Transitivity-Based Foregrounding in the Acts of the Apostles: A Functional-Grammatical Approach to the Lukan Perspective / Gustavo Martin-Asensio. — London: Bloomsbury Academic, 2000. — 198 p.
17. Miall D. Foregrounding, Defamiliarization, and Affect: Response to Literary Stories / D. Miall, D. Kuiken // Poetics 22. — 1994. — P. 389–407.
18. Miyata M. Types of Linguistic Deviation in Oliver Twist / Masanori Miyata. — Shikoku: Bulletin of Shikoku Women's University, 1981. — 18 p.
19. Mukařovský J. Standard Language and Poetic Language [Електронний ресурс] / Jan Mukařovský // Georgetown University Press. — 1964. — Режим доступу до ресурсу : https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131565/Books_2010_2019_071-2014-1_7.pdf?sequence=1
20. Nordquist R. Foregrounding [Електронний ресурс] / Richard Nordquist. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <http://grammar.about.com/od/fh/g/Foregrounding.htm>
21. Online Etymology Dictionary: Foreground [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <http://www.etymonline.com/index.php>
22. Online Slang Dictionary [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <http://onlineslangdictionary.com/>
23. Oxford Dictionaries [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <http://www.oxforddictionaries.com/>
24. Per W. The Art of Brevity: Excursions in Short Fiction Theory and Analysis / W. Per, L. Jakob, S. Hans. — Columbia: University of South Carolina Press, 2004. — 212 p.
25. Porter E.S. Translating the Bible / E.S. Porter, R. Hess. — London : A&C Black, 2005. — 338 p.
26. van Peer W. Introduction to Foregrounding: A State of the Art [Електронний ресурс] / Willie van Peer. — 2007. — Режим доступу до ресурсу : https://www.researchgate.net/publication/249731924_Introduction_to_foregrounding_A_state_of_the_art
27. van Peer W. Literariness in Readers' Experience. Further Developments in Empirical Research and Theory / W. van Peer, A. Chesnokova // Science and Education. — 2017. — № 11. — P. 5–17.
28. van Peer W. Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding / Willie van Peer. — Kent: Croom Helm, 1986. — 220 c.
29. Zyngier S. Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. — 360 p. DOI : 10.1075/lal.5

REFERENCES

1. Chesnokova, A. (2011). Yak vymiryaty vrazhennia vid poezii abo Vstup do empyrychnykh metodiv doslidzhennia u movoznavstvi. Kyiv, Lenvit, p. 248. DOI: 10.13140/2.1.3428.6400.
2. Shklovskii, V. B. (1917). *Iskusstvo kak priem*.
<http://www.opojaz.ru/manifests/kakpriem.html>
3. Armer, M. (2013). Types of Deviation.
<http://www.slideshare.net/irmaratel/types-of-deviation>
4. Atyha, R. (2014). Deviation and Parralelism.
<http://www.slideshare.net/aaty/deviation-and-parralelism-copy?related=1>
5. Bahar, I. B. (2013). Language in Literature.
<http://docslide.us/documents/language-in-literature.html>
6. Chesnokova, A., & van Peer, W. (2016). Anyone Came to Live Here Some Time Ago: A Cognitive Semiotics Approach to Deviation as a Foregrounding Device. In G. Ferraro & A. Nemesio (Eds.), *Versus: Quaderni di studi semiotici*, 122, 5–22.
7. Cummings, E. E. (1994). *Complete Poems*. New York, Liveright, 1102.
8. Deepak, K. (2011). Foregrounding: Halliday (Literarism).
<http://literarism.blogspot.com/2011/03/foregrounding-halliday.html>
9. Frendo, D. (2013). Foregrounding Theory in Lewis Carroll's Alice in Wonderland.
<http://hubpages.com/literature/foregrounding-in-alice-in-wonderland>
10. Garvin, P. L. (1955). *Prague School Reader in Esthetics, Literary Structure, and Style*. Washington, D.C., Washington: Washington Linguistic Club, 185 p.
11. Halliday, M. A. K. (2006). *Linguistic Studies of Text and Discourse*. London: A&C Black, 301 p.
12. Jakobson, R. (1988). *Selected Writings* (Vol. 8, Major Works).
https://monoskop.org/images/d/db/Jakobson_Roman_Selected_Writings_Vol_8_Major_Works_1976-1980.pdf
13. Leech, G. N. (1969). *Linguistic Guide to English Poetry*. Harlow: Longman, 237 p.
14. Leech, G. N. (2008). *Language in Literature: Style and Foregrounding*. London: Longman, 222 p.
15. Lemon, L. T., & Reis, M. J. (1965). *Russian Formalist Criticism: Four Essays*.
https://books.google.co.uk/books/about/Russian_Formalist_Criticism.html?id=V8BQNWkvddkC
16. Martin-Asensio, G. (2000). *Transitivity-Based Foregrounding in the Acts of the Apostles: A Functional-Grammatical Approach to the Lukan Perspective*. London: Bloomsbury Academic, 198 p.
17. Miall, D., & Kuiken, D. (1994). Foregrounding, Defamiliarization, and Affect: Response to Literary Stories. *Poetics*, 22, 389–407.
18. Miyata, M. (1981). Types of Linguistic Deviation in Oliver Twist. *Shikoku: Bulletin of Shikoku Women's University*, 18 p.
19. Mukařovský, J. (1964). *Standard Language and Poetic Language*.
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131565/Books_2010_2019_071-2014-1_7.pdf?sequence=1
20. Nordquist, R. (2017). Foregrounding.
<http://grammar.about.com/od/fh/g/Foregrounding.htm>
21. Online Etymology Dictionary. (n.d.).
<http://www.etymonline.com/index.php>
22. Online Slang Dictionary. (n.d.).
<http://onlineslangdictionary.com/>
23. Oxford Dictionaries. (n.d.).
<http://www.oxforddictionaries.com/>
24. Per, W., Jakob, L., & Hans, S. (2004). *The Art of Brevity: Excursions in Short Fiction Theory and Analysis*. Columbia: University of South Carolina Press, 212 p.
25. Porter, E. S., & Hess, R. (2005). *Translating the Bible*. London: A&C Black, 338 p.
26. Van Peer, W. (2007). Introduction to Foregrounding: A State of the Art.
https://www.researchgate.net/publication/249731924_Introduction_to_foregrounding_A_state_of_the_art
27. Van Peer, W., & Chesnokova, A. (2017). Literariness in Readers' Experience. Further Developments in Empirical Research and Theory. *In Science and Education*, Vol. 11, 5–17.
28. Van Peer, W. (1986). *Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding*. Kent: Croom Helm, 220 p.
29. Zyngier, S., Bortolussi, M., Chesnokova, A., & Auracher, J. (Eds.). (2008). *Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 360 p. DOI : 10.1075/lal.55.

INSIGHTS INTO LINGUISTIC RESEARCH OF PERSPECTIVE IN DRAMA: THE CASE OF O. WILDE'S PLAYS

Yu. Tsys,

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053
E-mail: y.tsys@kubg.edu.ua

The article focuses on linguostylistic means of representation of perspective in O. Wilde's plays. The main feature of drama that limits the ways of expression of perspective is absence of the narrator. Thus, in the text of drama perspective can be represented through such narrative elements as prologue, author's remarks, chorus odes, lines of epic characters and built-in narratives. These narrative elements can implement author's perspective. The linguostylistic analysis of perspective in O. Wilde comedies lend support to the idea that the main stylistic means of expressing the author's direct perspective are simile and epithet. The author's indirect perspective can be interpreted from the lines of characters, it is usually represented in the text by means of irony and sarcasm. Character's perspective can be interpreted from monologues, dialogues and polylogues and is predominantly verbalised through metaphor and epithet.

Key words: drama, play, perspective, point of view, focalization, narrative in drama, linguostylistic means.

Цис Ю.О.

Лінгвостилістичне дослідження перспективи в драмі на матеріалі п'єс О. Уайльда

Статтю присвячено виявленню способів реалізації перспективи в тексті англomовної драми. Дослідження сфокусоване на лінгвостилістичних засобах репрезентації перспективи в п'єсах О. Уайльда. Головною особливістю драми як роду літератури, що обмежує способи вираження перспективи в тексті, є відсутність наратора. Узв'язку з цим зроблено пошук способів реалізації перспективи саме у такому тексті і з'ясовано, що в тексті драми такі нарративні елементи, як пролог, авторські ремарки, пісні хору, репліки епічних героїв, вбудовані наративи можуть презентувати перспективу. У результаті лінгвостилістичного аналізу засобів на позначення перспективи в комедійних п'єсах О. Уайльда встановлено, що основними стилістичними засобами вираження прямої авторської перспективи є образне порівняння та епітет. Непряму авторську перспективу можливо визначити шляхом інтерпретації реплік персонажів, і зазвичай вона представлена в тексті твору засобами іронії та сарказму. Перспектива персонажів може бути інтерпретована через їх монологи, діалоги та полілоги. Найчастіше таку перспективу виражають метафора і епітет.

Ключові слова: драма, перспектива, точка зору, фокалізація, наратив в драмі, лінгвостилістичні засоби.

Цис Ю.О.

Лингвостилистическое исследование перспективы в драме на материале пьес О. Уайльда

Статья посвящена выявлению способов реализации перспективы в тексте англоязычной драмы. Исследование сфокусировано на лингвостилистических средствах репрезентации перспективы в пьесах О. Уайльда. Главной особенностью драмы как рода литературы, ограничивающей способы выражения перспективы в тексте, является отсутствие рассказчика. В связи с этим сделано поиск способов реализации перспективы именно в таком тексте и выяснено, что в тексте драмы такие нарративные элементы, как пролог, авторские ремарки, песни хора, реплики эпических героев, встроенные нарративы могут представить перспективу. В результате лингвостилистического анализа средств для обозначения перспективы в комедийных пьесах О. Уайльда установлено, что основными стилистическими средствами выражения прямой авторской перспективы являются образное сравнение и эпитет. Косвенную авторскую перспективу можно определить путем интерпретации реплик персонажей, и обычно она представлена в тексте произведения средствами иронии и сарказма. Перспектива персонажей может быть интерпретирована через их монологи, диалоги и полилоги. Чаще всего такую перспективу выражают метафора и эпитет.

Ключевые слова: драма, перспектива, точка зрения, фокализация, наратив в драме, лингвостилистические средства.

Introduction

In the recent years, the notion of “perspective” has been investigated in terms of drama analysis. Perspective is one of the ways of understanding the nature of characters and events around them. It might influence the perception of a text and its different components in a certain way. Following G. Prince, “perspective is a way of regulating the information that arises from the choice of some restrictive point of view and equals thoughts and feelings of a character at the particular situation” [17, p. 56].

Drama is devoid of such an integrating figure as the mediator between an author and a reader or a spectator. This is the most problematic issue concerning perspective in plays as perspective is usually associated with a narrator in epic. W. Shmidt holds that as far as dramatic texts can be considered as mimetic narrative texts, they might represent a story without a narrator [7]. Although drama lacks the narrator as such, narrative elements still can be found there and the presence them gives grounds for searching for perspective markers in the text of drama [3].

Thus the paper presents an attempt to find out the ways and means of perspective representation in dramatic works.

The research is based on Oscar Wilde’s comedy plays: *An Ideal Husband*, *A Woman of No Importance*, *Lady Windermere’s Fan* and *The Importance of Being Earnest* [21, 22, 23, 24].

Theoretical Background

Dramatic texts are written to be staged. Following Aristotle, drama is “an imitation of an action that is serious, complete, and of a certain magnitude; in language embellished with each kind of artistic ornament, the several kinds being found in separate parts of the play; in the form of action, not of narrative; through pity and fear effecting the proper purgation of these emotions” [1, p. 1077]. Aristotle associates drama with mimesis, an imitation or a representation, and narrative, with diegesis, a storytelling. In his *Poetics*, Aristotle attributes mimesis not to the representation of a living speech, but to the representation of a fictional speech, that is, the character’s speech [1].

M. Fludernik claims that mimesis is a type of narrative based on narrative principles whereas diegesis assigns the main role to the narrator [11, p. 58]. Since drama is defined by Aristotle as mimetic text, it determines the specific features of dramatic texts. So the characteristic features of drama are staginess, presence of a plot, conflict of an action, division into episodes, dialogues and polylogues of characters, author’s remarks that accompany character’s lines and absence of a narrative-descriptive depiction of events.

The last feature significantly limits the ways of expressing perspective in the text of drama.

However, according to P. Hühn and R. Sommer, there are narrative elements in drama such as prologue, author’s remarks, lines of choral odes, lines spoken with no addressee, built-in narratives, means of “play-in-play”, narratives of epic characters and lines addressed to the audience that usually represent the author’s perspective [13]. The perspective also can be found in character’s monologues, dialogues or polylogues and represent character’s perspective.

In Anglo-Saxon research tradition, “perspective” and “point of view” are considered to be synonyms that can in narratology substitute each other [11]. So point of view is defined as “a position of an observer in the narration with its range of vision and expression of the author’s attitude to the subject and his worldview” [2, p. 425]. Another fairly synonymic term is “focalization”. Thus, G. Genette defines focalization as “an organization of point of view in the narrative and the means of transmitting it to a reader or a spectator” [5, p. 395]. All these terms determine the position of an observer in the text, the observer’s evaluation of the situation or its participants and the ways of expressing it.

Initially, perspective, point of view and focalization were studied in epic texts. The term “point of view” was introduced by H. James who looks at it as a manifestation of the author’s nature, character and his worldview [14]. The first linguistic research on the point of view is related to avant-garde tendencies and aims at studying the technique of narration. Later P. Lubbock systematizes critical observations by H. James into a coherent theory of “point of view” [15, p. 156].

Perspective as a narrative term is anonymous by origin and is widely used in German linguistics. Thus, F. Stanzel, the author of theory of narrative situations, uses the term in the meaning of the narrative technique that is presented with the fictional reflection of events through the consciousness of a character in a novel without narrator’s comments [19, p. 141]. He claims that if the story is represented with the help of internal perspective, the perception of a character is more effective than if it is transmitted through external perspective.

The term *focalization* appears as G. Genette develops F. Stanzel’s typology. It is defined as “a limitation of the range of vision or the choice of narrative information in relation to omniscience” [5, p.128]. The author classifies focalization as zero focalization is associated with the omniscient narrator, inner focalization, with the narrator who knows the inner nature of a character, and external focalization, with the objective narrator [5, p. 265].

Currently, perspective in dramatic texts, unlike in epic ones, lacks coherent research. One of the first researchers of perspective in drama is E. Groff. He argues with P. Lubbock in terms of defining drama as an objective kind of literature and treats it as a subjective kind [12, p. 272]. His argumentation

holds that the events in drama are transmitted through characters' lines. E. Groff distinguishes such types of creating perspective in drama as dramatization of character's inner life, character's dream sequences and intrusion of narrator's speech in form of remarks into the text of a play. Dramatization of character's inner life is a depiction of character's internal state and perspective by the author, through the character's actions and speech, accompanied by facial expressions and gestures. The character's dream sequences is the embodiment of the author's fantasy on a stage. E. Groff asserts that a spectator sees those things that the author wants him to see. Following E. Groff [12, p. 274], the character's thoughts and actions are analogous in reproduction of the inner monologue of an epic character. His research is more relevant to the features of a stage representation of plays than to dramatic texts per se.

Similarly, B. Richardson holds that narration is one of the main elements of drama that is also a means of the perspective representation in its text. He sets off the types of narrator that cause the emergence of perspective in drama. As defined by B. Richardson, "narrator is the speaker that narrates the events or motivates a character to do something" [18, p. 197].

The types of narrator by B. Richardson are the following: internal narrators, monodramatic narrators, generative narrators and frame narrators. Internal narrator is the fictional character in a play that narrates behind the scene events or the events preceding the first act of a play. Monodramatic narrator is present in monologic plays, in which events' reflections and reasoning of a character fill the entire space of a play. Generative narrator in terms of one discourse generates another one and can be found in plays where events from the past are narrated. Frame narrator introduces events in the prologue and summarizes them in the epilogue [18, p. 202]. By this classification, B. Richardson highlights that narrators play important role in creation of perspective in drama.

From a more psychologically oriented perspective, J. Barnard likens the point of view in a play to the feeling of sympathy for a character. In his view, the feeling of sympathy is transforming during the development of the plot of a play [8, p. 293]. Thus, he defines the point of view as a degree of sympathy and admiration for a character.

B. Weingarten investigates the role of an author in creation of perspective in drama. In his research, he demonstrates the ways of building perspective by a character and readers' perception of events thorough the eyes of the character. As an example he uses the play *La Fundacion by Antonio Buero Vallejo* [20]. The main character in the play is considering a prison cell to be a nice bedroom, but actually it is just the character's illusion created by the author [20, p. 148]. By showing that perceptual perspective of the character differs from conceptual perspective

of the reader, B. Weingarten holds that the process of creating perspective is one of the key processes in dramatic text.

D. McIntyre explains the point of view in plays in terms of deictic shifts. Suchwise, he claims that spatio-temporal deictic field of a reader in the real world is unprimed when he or she reads the text but it is still connected with the real world. During the reading, the reader's attention is concentrated on the fictional world, and his deictic field gradually loses connection with the real world, and in this way the process of building of the new deictic field in the fictional world of a play begins. If the reader distracts for a moment, his spatio-temporal deictic field in the real world becomes primed but deictic field in the fictional world of the play becomes unbound. When the reader starts reading the play after distraction, his deictic field in the fictional world of the play becomes primed again. After the reading, spatio-temporal deictic field in the real world becomes primed again, but deictic field in the fictional world of a play becomes unbound. The presence of the reader simultaneously in two deictic fields creates multiple perspective in the play [16, p. 91–121]. Such phenomenon, according to D. McIntyre, is significantly relevant in drama.

E. Böhm analyses the perspective in terms of a staging process and the real performance of a play. She singles out three types of perspective: external, internal and mediating. The author associates external perspective with an interaction of actors (characters) and the audience. Internal perspective, according to E. Böhm, is an interaction between the actors (characters) on the stage [9, p.141]. Mediating perspective is a narrator in a story. Since it is absent in dramatic text, this type of perspective is not applicable to drama.

Focalization in dramatic text is explored, among others, by E. Gordienko as she used G. Genette classification of focalization in terms of drama. The main claim of E. Gordienko is that in the text of a play only internal focalization can be represented. Characters' monologues and the author's remarks are the main forms of transmitting internal focalization [4].

The above mentioned studies offer different views on creation and representation of perspective, point of view and focalization in drama. As linguostylistic means of perspective representation in drama up to date lacks systematic research, we present the analysis in the following sections.

Methods

The research material (the examples of expression of the author's and character's perspective in O. Wilde's comic plays) has been collected by the sampling method. Further on, the stylistic analysis will be applied to identify linguostylistic means that represent the author's and characters' perspective in O. Wilde's plays and to reveal the verbal

aspect of author's and character's perspective, which will allow us to trace the interdependence between the form of text and the content of images.

Results and Discussions

In our view, linguostylistic means used for perspective representation in drama add emotional colouring to the perspective they represent. They allow the reader to understand the real nature of the character and to feel the author's implications about the situation or the character.

In *A Woman of No Importance* [22], the character's perspective on marital life is presented.

LORD ILLINGWORTH: I adore simple pleasures. They are the last refuge of the complex. But, if you wish, let us stay here. Yes, let us stay here. The Book of Life begins with a man and a woman in a garden [22, p. 43].

The metaphor *The Book of Life* [22, p. 43] is used by Lord Illingworth to imply that he treats marriage as a new continuous stage of life that is saturated with various events. He correlates the stages of a real marital life with the chapters of a book. We may also trace the similarities between development of the plot of a book and development of the relationships between spouses. Thus, just as in a book, in the beginning of the plot there is exposition that can be correlated with the stage of falling in love. The next stage is rising action that in a marriage resembles the moments of getting used to each other. The climax follows, and in a real life it can be quarrels of spouses. Falling action goes next and it is similar to finding common solutions of problems in a marital life. The final stage is denouement, and in a marriage it is a period of full understanding and true love. Lord Illingworth expresses his perspective on the role of women in marriage by the ironic remark *a woman in a garden* [22, p. 43]. Suchwise, he demonstrates that in his view of marriage a man plays the leading role and a woman is just a minor character. He confirms his point of view by using the epiphora *But, if you wish, let us stay here. Yes, let us stay here.* [22, p. 43] showing that he is not really interested in anyone's wishes because he has already decided what to do. In this example, the character's perspective is presented directly, but at the same time the author's indirect perspective is hidden by means of irony.

The following example from *Lady Windermere's Fan* [23] expresses the character's perspective on another character.

DUMBY: Looks like an *édition de luxe* of a wicked French novel, meant specially for the English market [23, p. 387].

Dumby uses simile *like an édition de luxe of a wicked French novel* [23, p. 387] in the description of Mrs. Erlynne in order to highlight her exceptional taste and to show her hidden vicious traits of character. It implies that under this beautiful cover there is a person with evil intentions. The simile is extended by the metaphorical remark *meant specially for the English market* [23, p. 387], which is used to specify that Mrs. Erlynne looks perfect in terms of the English society, and her behaviour perfectly fits it. In this quote, the author's perspective is evident as well. The choice of the novel to describe Mrs. Erlynne, particularly *wicked French novel* [23, p. 387], is not accidental. The French society is treated by the author throughout the play as hostile and malevolent.

In *An Ideal Husband* [21], the character's perspective on London society is presented:

MABEL CHILTERN: Oh, I love London Society! I think it has immensely improved. It is entirely composed now of beautiful idiots and brilliant lunatics. Just what Society should be [21, p. 496].

Mabel Chiltern shows her admiration for London society by the exclamation and characterises it with the help of epithets and antithesis *beautiful idiots and brilliant lunatics* [21, p. 496]. By way of antithesis she stresses that the regular way of functioning of any society is equivalent to filling it with people of versatile characters, abilities and appearances. The choice of epithets highlights that even one person can have an absolutely unexpected combination of traits of character and abilities, and it makes every person unique and remarkable. The author's indirect perspective on London society is also present in this quote. The author chooses such lexical items as *idiots* and *lunatics* [21, p. 496] to characterise London society in ironic way, and he supports this idea throughout the text of the play.

The example of the character's perspective on female characters can be found in *The Importance of Being Earnest* [24]:

JACK: Oh, Gwendolen is as right as a trivet. As far as she is concerned, we are engaged. Her mother is perfectly unbearable. Never met such a Gorgon. In any case, she is a monster, without being a myth [24, p. 467].

To show Gwendolen's youthful uselessness and childish character, Jack uses simile *as right as a trivet* [24, p. 467]. He demonstrates that she is not ready for an adult life and not able of making decisions that really annoys people around her. Her mother

is described by Jack with the help of the metaphors *a Gorgon, a monster, without being a myth* [24, p. 467]. He identifies Lady Bracknell with the dreadful creature that could turn everything living into the stone. By this metaphor, Jack shows that Lady Bracknell has a terrible character, a duplicitous nature and evil motives.

The author's direct perspective can be found in the author's remarks. For instance, in *An Ideal Husband* [21] the author characterises Mabel Chiltern by means of the oxymora *the fascinating tyranny of youth*, and *the astonishing courage of innocence* [21, p. 468] that stress her maturity in decisions, readiness to face real life difficulties and to fight with them despite her young age.

Another example of the author's direct perspective is taken from *Lady Windermere's Fan* [23]. The author, in his non-verbal remark, uses the metaphor *...sails into the room* [23, p. 385] to describe Mrs. Erlynne. This metaphor has several implications. The first one is the comparison of Mrs. Erlynne's moves with the moves of the ship that are usually smooth, deliberate and slow. Thus, it characterises Mrs. Erlynne's motion as graceful and hasteless. The second implication is connected with the nature of these moves: as they are very soft and calm, the implication is that despite the intense situation that developed at that moment, Mrs. Erlynne pulls herself together and behaves calmly like a real English lady.

Conclusions and perspective for further researches

The argumentation offered above suggests that in the plays the character's perspective is widely presented and the metaphorical group of stylistic devices is often used to express it. The number of examples of the author's perspective is lower than for the character's perspective due to the small number of the author's remarks. At the same time, the indirect or hidden perspective of the author can be found in characters' lines, and it is predominantly verbalised through irony of sarcasm.

The analysis of four comedy plays by O. Wilde demonstrates that the character's perspective usually semantically correlates with the author's perspective, but the verbal means of their implementation in the texts differ: metaphor and epithet are the main linguostylistic means that depict the character's perspective while the direct author's perspective is mostly represented with the help of simile and epithet but indirect author's perspective, is usually expressed by irony and sarcasm.

All these provisional conclusions necessarily need more empirical verification. For further research, there is an urgent need to contribute to the area of Empirical Studies of Literature [10] and to verify whether the readers of drama are sensitive to the verbal tools of expressing the author's and the characters' perspectives and whether the comic effect depends on the perspective.

ДЖЕРЕЛА

1. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. — Мн. : Литература, 1998. — 1392 с.
2. Введение в литературоведение: [навчальний посібник] / [Л.В. Чернец, В.Е. Хализев, Н.Д. Тмарченко и др.] ; под ред. Л.В. Чернец. — М. : Высшая школа, 2004. — 680 с.
3. Гайдаш А.В. Особливості нарративу в зарубіжній драмі ХХ століття [Електронний ресурс] / А.В. Гайдаш // *Studia methodologica*. — Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. — 2014. — № 37 — С. 73–77. — Режим доступу : <http://dspace.tnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6248/1/Gaidash.pdf>
4. Гордиенко Е.И. Драматургическое действие в лингвосомиотическом аспекте (на материале русских и французских инсценировок повествовательной прозы) : дис. канд. филол. наук : 10.02.19 / Елена Игоревна Гордиенко. — Москва. 2014. — 258 с.
5. Женетт Ж. Фигуры : в 2 т. / Ж. Женетт. — М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. — Т. 2.— 472 с.
6. Чеснокова Г.В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві : [монографія] / Г.В. Чеснокова. — К. : Ленвіт, 2011. — 248 с.
7. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. — М. : Языки славянской культуры, 2003. — 312 с.
8. Barnard J. Point of view in *The Man of Mode* / J. Barnard // *Essays in Criticism*. — 1984. — № 34(4). — P. 285–308.
9. Böhm E. Seeing or Meaning?: Perspective and perspectivization in drama / E. Böhm // *Perspectives on Narrativity and Narrative Perspectivization* / [ed. by N. Igl, S. Zeman]. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2016. — P. 139–160.
10. Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. — 360 p.
11. Fludernik M. An Introduction to Narratology / Monika Fludernik [trans. P. Hausler-Greenfield and M. Fludernik] . — London : Routledge, 2009. — 190 p.
12. Groff E. Point of View in Modern Drama / E. Groff // *Modern Drama*. — 1959. — № 2. — P. 268–282.
13. Hühn P., Sommer R. Narration in Poetry and Drama [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Narration_in_Poetry_and_Drama

14. James H. The Art of Fiction. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <https://public.wsu.edu/~campbelld/amlit/artfiction.html>
15. Lubbock P. The Craft of Fiction [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://archive.org/details/craftoffiction030210mbp>
16. McIntyre D. Point of View in Plays: Point of View in Plays: A Cognitive Stylistic Approach to Viewpoint in Drama and Other Text-types / Dan McIntyre. — Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 2006. — 203 p.
17. Prince G.J. Narratology: The Form and Functioning of Narrative / Gerald J. Prince. — N.Y. : Mouton de Gruyter, 1982. — 191 p.
18. Richardson B. Point of View in Drama: Diegetic monologue unreliable narrators, and the author's voice on stage / B. Richardson // *Comparative Drama*. — 1988. — № 22(3). — P. 193–214.
19. Stanzel F.K. Narrative Situations in the Novel: Tom Jones, Moby Dick, The Ambassadors, Ulysses / Franz Karl Stanzel [trans. by J.P. Pusack] . — Bloomington : Indiana University Press, 1971. — 224 p.
20. Weingarten B.E. Dramatic Point of View and Antonio Buero Vallejo's La Fundacion / B.E. Weingarten // *Hispanic Journal*. — 1984. — № 5(2). — P. 145–153.
21. Wilde O. An Ideal Husband [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ucc.ie/celt/published/E850003-108/index.html>
22. Wilde O.A Woman of No Importance [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://celt.ucc.ie/published/E850003-106/index.html>
23. Wilde O. Lady Windermere's Fan [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://celt.ucc.ie/published/E850003-105/index.html>
24. Wilde O. The Importance of Being Earnest [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://celt.ucc.ie/published/E850003-002/index.html>

REFERENCES

1. Aristotel (1998). Etika. Politika. Ritorika. Poetika. Kategorii [Ethics. Politics. Rhetoric. Poetics. Categories]. Minsk: Literatura, 1392 p.
2. Chernets, L. V., Halizev V. E. & Tamarchenko, N. D. (2004). Vvedenie v literaturovedenie [Introduction to Literary Studies]. Moskva: Vysshaia shkola, 680 p.
3. Gaidash, A. (2014). Osoblyvosti naratyvu v zarubizhnii dramy XX stolittia [Narrative Features in Western Drama of the 20th century]. *Studia Methodologica*, 37, pp. 73–77.
<http://dspace.tnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6248/1/Gaidash.pdf>
4. Gordienko, E. I. (2014) Dramaturgicheskoe deistvie v lingvosemioticheskom aspekte (na materiale ruskikh i frantsuzskikh instsenirovok povestvovatelnoi prozy) [Dramaturgic Action in Russian and French Dramatizations of Narrative Prose: lingvosemiotic aspect]. Candidate's thesis, Moskva: MGU, 258 p.
5. Zhenett, Zh. (1998). Figury [Figures]. Vol. 1–2, Moskva: Izd-vo im. Sabashnikovykh, 472 p.
6. Chesnokova, H. V. (2011). Yak vymiryaty vrazhennia vid poezii abo Vstup do empirychnykh metodiv doslidzhennia u movoznavstvi [Measuring the Impression of Poetry: Introduction to Empirical Research Methods in Linguistics]. Kyiv: Lenvit, 248 p.
7. Schmid, V. (2003). Narratologija [Narratology]. Moskva: Yazyki slavianskoi kultury, 312 p.
8. Barnard, J. (1984). Point of View in The Man of Mode. *Essays in Criticism*, 34, 285–308.
9. Böhm, E. (2016). Seeing or Meaning?: Perspective and perspectivization in drama. Amsterdam / Philadelphia, *Perspectives on Narrativity and Narrative Perspectivization*, pp.139–160.
10. Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer. (2008). Ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 360 p.
11. Fludernik, M. (2009). An Introduction to Narratology. London: Routledge, 360 p.
12. Groff, E. (1959) Point of View in Modern Drama. *Modern Drama*, 2, 268–282.
13. Hühn, P., & Sommer, R. (2009). Narration in Poetry and Drama. Hamburg: Hamburg University Press. http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Narration_in_Poetry_and_Drama
14. James, H. (n.d.). The Art of Fiction.
<https://public.wsu.edu/~campbelld/amlit/artfiction.html>
15. Lubbock, P. (1960). The Craft of Fiction. London: Jonathan Cape Thirty Bedford Square.
<https://archive.org/details/craftoffiction030210mbp>
16. McIntyre, D. (2006). Point of View in Plays: Point of View in Plays: A Cognitive Stylistic Approach to Viewpoint in Drama and Other Text-types. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 203 p.
17. Prince, G. J. (1982). Narratology: The form and Functioning of Narrative. N.Y. : Mouton de Gruyter, 191 p.
18. Richardson, B. (1988). Point of View in Drama: Diegetic monologue unreliable narrators, and the author's voice on stage. *Comparative Drama*, 22, 193–214.

19. Stanzel, F. K. (1971). *Narrative Situations in the Novel: Tom Jones, Moby Dick, The Ambassadors, Ulysses*. Bloomington : Indiana University Press, 224 p.
20. Weingarten, B.E. (1984). Dramatic Point of View and Antonio Buero Vallejo's La Fundacion. *Hispanic Journal*, 5, 145–153.
21. Wilde, O. (2010). *An Ideal Husband*. Cork: CELT.
<http://www.ucc.ie/celt/published/E850003—108/index.html>
22. Wilde, O. (2010). *A Woman of No Importance*. Cork: CELT.
<https://celt.ucc.ie/published/E850003-106/index.html>
23. Wilde, O. (2010). *Lady Windermere's Fan*. Cork: CELT.
<https://celt.ucc.ie/published/E850003-105/index.html>
24. Wilde, O. (2008) *The Importance of Being Earnest*. Cork: CELT. <https://celt.ucc.ie/published/E850003-002/index.html>

СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВЖИВАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ПОЕЗІЯХ ЕМІЛІ ДІКІНСОН

Колівошко В.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
vintazvita@hotmail.com

У статті надано результати емпіричного дослідження, мета якого полягала у з'ясуванні причини та особливостей використання географічної лексики у поетичних текстах Емілі Дікінсон. Дослідження специфічного використання поетесою географічної лексики, семантики та стилю її поезій і стало поштовхом до наукових розвідок. Результати демонструють кількісну та якісну характеристику вживання географічної лексики, особливості маніпулювання географічним вокабуляром на усіх рівнях мови, специфіку кольорової гами поезій Емілі Дікінсон. Продемонстровані результати спроби інтерпретувати особливості «гри з географічною лексикою» у віршах авторки.

Ключові слова: поетичні тексти, Емілі Дікінсон, емпіричне дослідження, географічна лексика, семантика та стилістика поезій, кольорова гама.

Колівошко В.В.

Семантические и стилистические аспекты использования географической лексики в поэтических текстах Эмили Дикинсон

В статье приводятся результаты эмпирического исследования, целью которого стало выяснение причин и особенностей использования географической лексики в поэтических текстах Эмили Дикинсон. Исследование специфического использования поэтессой географической лексики, семантики и стиля ее стихов стало толчком к научным исследованиям. Результаты демонстрируют количественную и качественную характеристику употребления географической лексики, особенности манипулирования географическим вокабуляром на всех уровнях языка, специфику цветовой гаммы стихов Эмили Дикинсон. Продемонстрированы результаты попытки интерпретировать особенности «игры с географической лексикой» в стихах автора.

Ключевые слова: поэтические тексты, Эмили Дикинсон, эмпирическое исследование, географическая лексика, семантика и стилістика стихотворений, цветовая гамма.

V. Kolivoshko

Semantic and stylistic aspects of using geographical vocabulary in Emily Dickinson's verse

This article reports a study according to the tenets of empirical methodology in addressing research questions. The project tests the principles of using geographical vocabulary in Emily Dickinson's verse. It focuses on the study of stylistic and semantic aspects of the usage of geographical vocabulary. The results demonstrate the quantitative and qualitative characteristics of the usage of geographical vocabulary. Emily Dickinson's poems are full of geographical names, which she uses with both positive and negative connotations. As we can see, the negative connotations prevail. The results point out how Emily Dickinson manipulates geographical names at all levels of the language. In addition, the findings indicate specific color gamma of Emily Dickinson's poems. The use of colors is different for each geographical object; especially it applies to the names of countries, towns etc. Emily Dickinson associates every continent with its own unique color. These findings demonstrate the individual style of Emily Dickinson, which is distinctive among other poets.

Key words: Emily Dickinson, Emily Dickinson's verse, geographical vocabulary, empirical research methods, semantic and stylistic aspects, color gamma (palette).

I judge from my Geography —
Emily Dickinson

Вступ. Представниця пізнього американського романтизму — Емілі Дікінсон — стала яскравим об'єктом для критицизму, а її поезії — широким полем для досліджень на усіх рівнях мови.

Широким полем для наукових розвідок є специфічне використання поетесою географічної лексики через призму семантики і стилю її поезій. Це і зумовило **актуальність** наших наукових пошуків.

Метою дослідження є з'ясування особливостей специфічного використання географічної лексики у поетичних текстах Емілі Дікінсон. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання: проаналізувати творчий доробок поетки, використовуючи емпіричні методи дослідження; визначити домінуючі ознаки вживання географічної лексики Е. Дікінсон та характер їх взаємодії; розкрити специфіку використання географічної лексики через призму семантики і стилю поезії авторки.

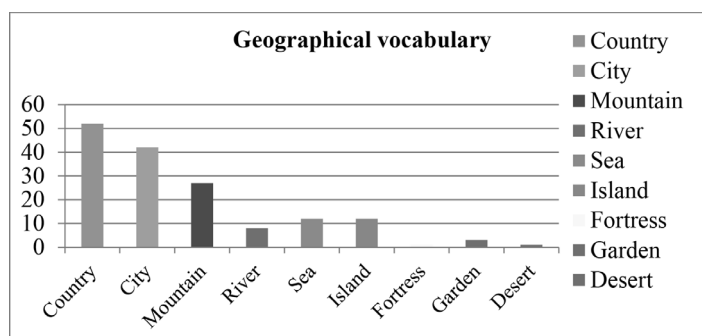
Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Важливими для нашого дослідження є наукові праці Д. Мітчелла, М. Стюарт [11] і В. Поллак [12]. Вагомий внесок у розгляд творчості та поезії Емілі Дікінсон спостерігаємо серед вітчизняних дослідників, таких як С.Д. Павличко [2], Г.В. Чеснокова [7] та ін.

Результати дослідження та обговорення. Не зважаючи на той факт, що поетеса практично все своє життя перебувала вдома, не покидаючи батьківського будинку, це не стало на заваді «подорожувати» завдяки притаманному їй екстраординарному світогляду та фантазії: *Some*

Vision of the World Cashmere — I confidently see! [5, 64]. Горизонти, які відкриває для себе Емілі Дікінсон неймовірно вражають. Навряд чи хтось міг би з такою точністю описати місцевість континенту, країни чи міста, якого ніколи не мав змоги відвідати. Таке відчуття, ніби для авторки кордонів не існує: Європа, Азія, Південна та Північна Америки, Африка, Близький Схід — це її «брати і сестри»: *Sister of Ophir — Ah, Peru — <...> Brother of Ophir Bright Adieu* [5, 1366]; *Of un conjectured quantity — As Asiatic Rains —* [5, 550]; *Pity — the Pard — that left her Asia —* [5, 492]; *To see it flashing when he dines Do Birmingham eclipse — Memories — of Palm —* [5, 1374]; *Volcanoes be in Sicily And South America* [5, 1705].

Аналіз поезії Емілі Дікінсон свідчить про широке використання географічної лексики у своїх віршах. Найбільш часто вживаними є назви континентів, країн, міст, гір, річок, морів та островів. Назвами фортець, садів, пустель поетеса послуговується значно рідше, про що свідчить наступна діаграма.

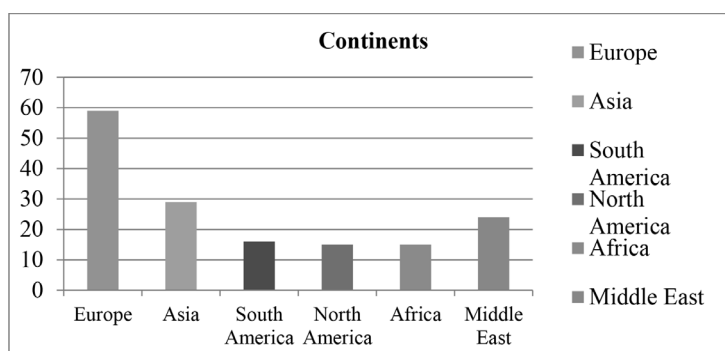
Діаграма 1

Серед континентальної лексики поетичних текстів Емілі Дікінсон домінуючими є лексичні

одиниці, що географічно знаходяться в Європі, Азії та на Близькому Сході (діагр. 2).

Діаграма 2

Вірші Емілі Дікінсон «рясніють алюзіями на різні географічні місця, в яких вона ніколи не була» [1, 72]. Характеризуючи дуже вузький географічний досвід американської поетки, Д. Коуді називає її «мандрівником у кріслі» [9, 27].

Як показують наші дослідження, у своїх поезіях Емілі Дікінсон використовує 22 географічні назви європейських країн, регіонів, міст, сіл, округів: *Finland, Great Britain, Italy, Lapland, Norwegian, Switzerland (Swiss); Aragon, Brussels,*

Carrara, Geneva, Kidderminster, Orleans, Paris, Venice тощо [5].

Аналізуючи поезію 525, ми переконуємося у тому, що Емілі Дікінсон надає недостовірну інформацію щодо географічного поширення рослини під назвою Болиголов. Авторка стверджує, що Болиголов процвітає та насичується «скреготом» холодних північних вітрів, що це найсолодший харч та найкращий норвезький напій для рослини. Проте у природі ареал даного виду рослин не охоплює територію Лапландії. Емілі Дікінсон зосереджує свою увагу на зовсім непримітній, але смертоносній рослині. На фонетичному рівні авторка використовує алітерації /s/, /h/, /p/, /t/, /θ/, /k/ — *instinct for the Hoar, the Bald, Lapland's — necessity, The Hemlock's nature thrives, The Gnash of Northern, sweetest nutriment — to him, His best*. Широке використання глухих приголосних дає можливість Емілі Дікінсон показати усю нікчемність та безкорисність існування рослини, отруйність якої є тільки джерелом смерті. На лексичному рівні образ отруйної трави підкреслений негативною конотацією — *Hoar, Bald, on cold, The Gnash, Northern winds, Norwegian Wines*. У свою чергу графічний рівень представлений додатковою семантизацією номінативних одиниць через написання їх з великої літери: *the Hoar, the Bald, Hemlock, Gnash, Wines*. Дана поезія не є винятком, адже поетка використовує тире замість традиційно вживаних ком та крапок. Таким чином пунктуація несе в собі своєрідне семантичне навантаження та новаторство. Тире послуговує також паузами у тих місцях, де авторка навмисно чи несвідомо хотіла зробити акцент, привернути увагу читача.

Переважає кількість поезій пронизана метафоричними концептами, що є притаманними для авторського стилю поетки. Емілі Дікінсон нібито проживає інше життя, перемістившись через океан за європейський горизонт. Своє життя та життя інших людей вона порівнює зі Швейцарями чи власне із країною, яка перебуває у нерухомості та спокої: *Our lives are Swiss — So still — so Cool* — [5, 8]. Метафоричний зміст прихований у віршованому тексті 80, де Італія асоціюється з вартовим, що назавжди вклинився поміж похмурими горами Альпами: *Italy stands the other side! While like a guard between — The solemn Alps — The siren Alps Forever intervene!* [5, 80]. Авторка наділила гори Альпи людськими рисами, адже вони, як справжні та вічні спостерігачі зміни століть, виглядають дуже серйозно та похмуро, чим нагадують зморщених 100-літніх дідуганів. Досить помітними є алітерації глухих /s/, /t/, /f/, /θ/, /k/ та дзвінких /l/, /n/, /r/ звуків — *Our lives are Swiss — So still — so Cool — Till some odd afternoon The Alps neglect their Curtains And we look farther on! Italy stands the other side! While like a guard between — The solemn Alps — The siren Alps Forever*

intervene! [5, 80]. Характерним для неординарної пунктуації Емілі Дікінсон є також використання знаків оклику у кінці речень для підсилення своїх почуттів. Варто відмітити, що зміст даного вірша містить більш позитивне конотативне значення, ніж попередній.

Поетичний текст 312 теж демонструє впливання географічної лексики у тканину вірша. Він присвячений Елізабет Баррет Браунінг, англійській поетесі. Вірогідно, Емілі Дікінсон отожнювала себе з нею, адже Елізабет Браунінг теж була поетесою з хорошою освітою, теж була улюбленою старшою дочкою заможного батька, який хотів, щоб вона залишалася вдома. Різниця лише полягала у тому, що Елізабет Браунінг у свої 39 років вийшла заміж, і тому заради чоловіка змушена була переїхати з рідного міста до міста Флоренції (Італія). Але згодом Браунінг помирає, і це вочевидь дуже засмучує нашу поетку. Тому Емілі Дікінсон не могла не згадати про її “last Poems”, які у 1861 році надрукував Містер Браунінг. У першій половині вірша Емілі Дікінсон намагається показати велич таланту Елізабет Браунінг через написання з великої літери номінативних одиниць, у яких відчувається позитивна конотація: *Poems, Tongue, Record, Woman, Summer, Morning, Half the Tune, Adoring, Anglo-Florentine, Praise, Head too High to Crown, Diadem, Ducal Showing, Her*. «Останні вірші» порівнюються з божеством “So divine”, яке *Robin*, тобто вільшанка — птах, що є символом Англії, співає з похвалою та величчю: *uttered Half the Tune — Gushed too free for the Adoring — From the Anglo-Florentine*. Прослідковується цікаве поєднання назв жителів двох різних країн *Anglo-Florentine*. Можливо, авторка таким чином хотіла підкреслити велич визнання та популярності Елізабет Браунінг як у рідній Англії, так і в Італії. Початок та друга половина поезії налічує негативно конотативну лексику: *last, Poets — ended, Silver, perished, dull, Grave — sufficient sign, Nought, No, Suffocate, woe, down — in Italy*. У даному випадку, географічна назва — Італія — використана з негативною конотацією, адже Емілі Дікінсон ніби засуджує *Bridegroom* за те, що вивіз свою кохану в Італію, де вона прожила так мало, і все що залишилося після неї — останні поезії: *a Bridegroom — Put Her down — in Italy?* [5, 312].

Г.В. Чеснокова вважає, що кольори поетеси «є далекими від усталених на позначення фізичної властивості тієї чи іншої реалії» [3, 189], та стверджує, що кольорова гама поетеси є насиченою та інтенсивною [3, 189]. Палітра, яка присутня у даній поезії, представлена штучним сріблястим кольором, який вірогідно асоціюється поеткою зі смертю: *Her — “last Poems” — Poets — ended — Silver — perished — with her Tongue* [5, 312]. Але смерть поетки і разом з тим загибель її поезій пофарбована не в буденний сірий колір, а у сріблястий, що

є свідченням поваги та піднесення Елізабет Браунінг у очах авторки. На граматичному рівні простежується фрагментарність речень, яка заважає спіймати потік думки Емілі Дікінсон: *Not on Record — bubbled other, Flute — or Woman — So divine — Not unto its Summer — Morning, Late — the Praise — 'Tis dull — conferring, Nought — that We — No Poet's Kinsman — Suffocate — with easy woe* — [5, 312]. Варто згадати про поняття «контекстуальний фрейм», яке вводить К. Еммотт для пояснення розриву поезії на різні смислові фрагменти: «контекстуальний фрейм — це ментальна репрезентація, яка дозволяє нам звести разом різні частини місця події у нашій уяві» [10, 35]. Для читача це чудовий засіб сприймати поезію сукупно, а не фрагментами, які навіть за змістом не є пов'язаними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Віршовані тексти Емілі Дікінсон насичені географічною лексикою, яка вживається як з позитивною, так і негативною конотацією. Поетка маніпулює написанням віршів на усіх рівнях мови: від фонетичного до граматичного. Для графіки поетичних текстів поетки характер-

ним є використання тире з метою сегментування віршів, а також створення штучних пауз там, де їй необхідно, або просто заміна слів даним пунктуаційним знаком. Усе це є показником індивідуального, ні на кого не схожого стилю написання поезій, притаманного Емілі Дікінсон. Авторка використовує великі літери не тільки для власних назв або слів на початку речення, а також і посередині чи у кінці рядка, що несе у собі додаткове семантичне навантаження. Використання кольорової гами, різної для окремого географічного об'єкта, теж привертає до себе увагу та стимулює для подальших наукових розвідок.

Подальшим перспективним напрямком розвідки поетичного здобутку Е. Дікінсон може бути дослідження її поетики у межах емпіричної парадигми наукового знання [4; 8], що дозволить глибше інтерпретувати особливості рецепції її поезій та розкрити спільні універсальні категорії. Так само важливими можуть бути знахідки компаративного підходу до вивчення реакції читачів [6] на поезії Е. Дікінсон в оригіналі та перекладі [13].

ДЖЕРЕЛА

1. Безребра Н.Ю. Лінгвостилістичний та семантико-когнітивний аспекти поетики Е. Дікінсон : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Безребра Наталя Юріївна. — Київ, 2007. — С. 72.
2. Павлычко С.Д. Философская поэзия американского романтизма (поэтическое творчество Ралфа Уолдо Эмерсона и Эмили Дикинсон) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.05 / КГУ им. Т. Шевченко. — К., 1984.
3. Чеснокова Г.В. Сенсорика в ліриці Емілі Дікінсон // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — Вип. 13. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. — С. 188–192.
4. Чеснокова Г.В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві : [монографія] / Ганна Вадимівна Чеснокова. — К. : Ленвіт, 2011. — 248 с. DOI : 10.13140/2.1.3428.6400
5. Dickinson E. The Complete Poems of Emily Dickinson (CPED) [Електронний ресурс] / Emily Dickinson // Bartleby.com. — 2000. — Режим доступу до ресурсу : www.bartleby.com/113/
6. Chesnokova A. Cross-Cultural Reader Response to Original and Translated Poetry: An Empirical Study in Four Languages / A. Chesnokova, S. Zyngier, V. Viana, J. Jandre, A. Rumbesht, F. Ribeiro // Comparative Literature Studies. — 2017. — 54.4. — P. 824–849.
7. Chesnokova A. Dickinson in the Ukraine: Slavic Traditions and New Perspectives / A. Chesnokova // The International Reception of Emily Dickinson / [ed. by D. Mitchell, M. Stuart]. — London : Continuum, 2009. — P. 189–203.
8. Chesnokova A. Empirical Stylistics in an EFL Teaching Context: Comparing Virtual and Face-to-Face Reading Responses / A. Chesnokova // Scientific Approaches to Literature in Learning Environments / [ed. by M. Burke, O. Fialho, and S. Zyngier]. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2016. — P. 105–124. DOI : 10.1075/lal.24.06che.
9. Cody D. Blood in the Basin: The Civil War in Emily Dickinson's "The name — of it — is 'Autumn'" // The Emily Dickinson Journal. — 2003. — Vol. 12. — № 1. — P. 25–52.
10. Emmott C. The Experience of Reading: Cognition, Style, Affect and Social Space // Textual Secrets: The Message of the Medium. Proceedings of 21st PALA Conference (Apr. 12–15, 2001) / Ed. by Csábi S., Zerkowitz J. — Budapest: Printing House Akadémiai Nyomda, Martonvásár, 2001. — P. 29–41.
11. Mitchell D. The International Reception of Emily Dickinson / D. Mitchell, M. Stuart. — London: MG Books Group, 2009. — 334 p.
12. Pollak V.A Historical Guide to Emily Dickinson / Vivian Pollak. — New York : Oxford University Press, 2004. — 312 p.
13. Shurma S. Emily Dickinson's Poetry in Russian and Ukrainian Translation: Synaesthetic Shift / S. Shurma, A. Chesnokova // Vertimo studijos (Translation Studies). — 2017. — № 10. — P. 95–119. ISSN 2029-7033. DOI : 10.15388/VertStud.2017.10.11291.

REFERENCES

1. Bezrebra, N. Yu. (2007). Lingvostylistychnyi ta semantyko-kognityvnyi aspekty poetyky E. Dikinson [Linguostylistic and Semantic-cognitive Aspects of E. Dickinson's Poetry]. Candidate's thesis, Kyiv, 72 p.
2. Pavlychko, S. D. (1984). Filosofskaia poeziia amerikanskogo romantizma (poeticheskoie tvorchestvo Ralfa Uoldo Jemersona i Emili Dikinson) [Philosophical Poetry of American Romanticism (poetry writings of Ralph Waldo Emerson and Emily Dickinson)]. Extended abstract of candidate's thesis, Kyiv.
3. Chesnokova, H. V. (2004). Sensoryka v lirytsi Emili Dikinson. [Sensory in Poetry by Emily Dickinson]. Kyiv, Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 13, 188–192.
4. Chesnokova, H. V. (2011). Yak vymiryaty vrazhennia vid poezii abo Vstup do empirychnykh metodiv doslidzhennia u movoznavstvi [How to Measure an Impression of Poetry or Introduction to Empirical Research Methods in Linguistics]. Kyiv, Lenvit, 248 p. DOI: 10.13140/2.1.3428.6400.
5. Dickinson, E. (2000). The Complete Poems of Emily Dickinson (CPED). www.bartleby.com/113/
6. Chesnokova, A. (2017). Cross-Cultural Reader Response to Original and Translated Poetry: An Empirical Study in Four. *Comparative Literature Studies*, 188–192.
7. Chesnokova, A. (2009). Dickinson in the Ukraine: Slavic Traditions and New Perspectives. *The International Reception of Emily Dickinson* [ed. by D. Mitchell, M. Stuart]. London: Continuum, 54.4, 824–849.
8. Chesnokova, A. (2016). Empirical Stylistics in an EFL Teaching Context: Comparing Virtual and Face-to-Face Reading Responses [ed. by M. Burke, O. Fialho, and S. Zyngier]. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins, 105–124. DOI 10.1075/lal.24.06che.
9. Cody, D. (2003). Blood in the Basin: The Civil War in Emily Dickinson's "The name — of it — is 'Autumn'". *The Emily Dickinson Journal*, Vol. 12, №1, 25–52.
10. Emmott, C. (2001) The Experience of Reading: Cognition, Style, Affect and Social Space. *Textual Secrets: The Message of the Medium. Proceedings of 21st PALA Conference (Apr. 12–15, 2001)*. Ed. by Csábi S., Zerkowitz J. Budapest: Printing House Akadémiai Nyomda, Martonvásár, 29–41.
11. Mitchell, D. (2009). *The International Reception of Emily Dickinson*. D. Mitchell, M. Stuart. London, MG Books Group, 334 p.
12. Pollak, V. A (2004). *Historical Guide to Emily Dickinson*. New York, Oxford University Press, 312 p.
13. Shurma, S. & Chesnokova, A. (2017). Emily Dickinson's Poetry in Russian and Ukrainian Translation: Synaesthetic Shift. *Vertimo studijos (Translation Studies)*, 10, 95–119. ISSN 2029-7033. DOI: 10.15388/VertStud.2017.10.11291.

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *SECLUSION* У ТВОРАХ К. ВОННЕГУТА, К. КІЗІ, ДЖ. ФАУЛЗА І В. ХОЛЬТ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Румбешт Г.Ю.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
h.rumbesht@kubg.edu.ua

*Статтю присвячено виявленню лінгвокогнітивних особливостей концепту *seclusion* у творчості К. Воннегута, Дж. Фаулза, К. Кізі та В. Хольта. Особлива увага приділяється концептуальному аналізу словесних поетичних образів як вербального втілення даного концепту з метою реконструкції різних концептуальних схем, що лежать у їх підґрунті.*

Ключові слова: самотність, усамітнення, ізоляція, *seclusion*, словесний поетичний образ, концептуальна метафора, концепт.

Румбешт А.Ю.

Актуализация концепта *seclusion* в произведениях К. Воннегута, К. Кизи, Дж. Фаулза и В. Хольта: когнитивный аспект

*Статья посвящена исследованию лингвокогнитивных особенностей концепта *seclusion* в творчестве К. Воннегута, Дж. Фаулза, К. Кизи и В. Хольта. Особенное внимание уделяется концептуальному анализу словесных поэтических образов как вербального воплощения данного концепта с целью реконструкции разных концептуальных схем, которые лежат в их основе.*

Ключевые слова: одиночество, уединение, изоляция, *seclusion*, словесный поэтический образ, концептуальная метафора, концепт.

A. Rumbesht

Actualization of the concept *seclusion* in the fiction of K. Vonnegut, K. Kesey, J. Fowles and V. Holt

*The article aims to reveal linguistic and cognitive features of the concept *seclusion* in the novels by K. Vonnegut, K. Kesey, J. Fowles, and V. Holt. Such notions as loneliness, solitude, isolation, alienation have been the subject of philosophical, linguistic, psychological, sociological, and literary research. The concept under analysis is seen as a unit that tends to combine various senses of the notions mentioned above. This article is written in the framework of cognitive linguistics. Generally, a concept is recognized as a unit of our cognition and memory. Concepts reflect and shape our experience and knowledge about the world in the form of verbal signs and mental construals. The verbal embodiment of a concept in a text is a verbal poetic image, which is defined as a linguo-cognitive text construct which has preconceptual, conceptual and verbal planes. Therefore, we treat the concept *seclusion* as a linguocognitive construction, which integrates the above-mentioned aspects. Since "our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature", the approach to the studying of such an abstract concept as *seclusion* by means of the reconstruction of the main metaphorical structures underlying the given concept comes in very handy. Thus, primary attention is paid to the conceptual analysis of selected verbal poetic images with the purpose to reconstruct various conceptual schemes underlying such images.*

*The research revealed that the presentation of the concept in the analyzed fiction is highly stereotypical (used by the most part of the authors). The concept is tied with such stereotypical metaphorical concepts as CONTAINER (CAGE / PRISON, TRAP), GOOD (HAPPINESS / LUCK / SAFETY), and BAD (UNHAPPINESS, DOWN, DARKNESS). Many of the metaphors are the authors' individual variations of the common ones (e.g. *seclusion* is a PRISON CELL / CRYPT / LUNATIC ASYLUM / CACoon / KILLING BOTTLE / WAITING ROOM / AVIARY / MENAGERIE / VALUABLE COMMODITY etc.). There were singled out a number of metaphors which are closely linked to the concept of *seclusion*: *seclusion* is a SEPARATE WORLD, PEOPLE ARE ISLANDS, TIME IS THICK LIQUID / SYRUP / AMBER, HEART IS A CONTAINER FOR LONELINESS, to name just a few.*

Key words: loneliness, solitude, *seclusion*, isolation, verbal poetic image, conceptual metaphor, concept.

Вступ. «Самотність», «усамітнення», «ізоляція» і «відчуження» є лейтмотивами художньої літератури другої половини ХХ

століття [14], зокрема у творах К. Воннегута (*Slaughterhouse Five*) (Vonnegut-SF), К. Кізі (*One Flew Over the Cuckoo's Nest*) (Kesey-OFOCN),

Дж. Фаулза (*The Collector, The Ebony Tower, The Magus*) (Fowles-C; Fowles-ET; Fowles-M) і В. Хольт (*The Captive*) (Holt-C).

Вищезазначені поняття тісно взаємопов'язані, що підтверджується як їх синонімічним використанням у контексті аналізованих творів, так і вживанням кількох номінацій на позначення одного і того самого феномену [8]. Отже, їх варто розглядати не окремо, а в складі єдиного утворення, яке охоплює їхні різні смислові відтінки. Таким є концепт *SECLUSION*, що увібрав у себе просторовий, психологічний і соціальний та ін. аспекти зазначених понять.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Дослідження здійснювалося у руслі когнітивної лінгвістики, в рамках якої концепт розглядається як певна інформаційна когнітивна структура свідомості та пам'яті, яка відображає і формує наш досвід та знання про світ і частково вербалізується мовними засобами. Вербальним утіленням уявлення про концепти, які співвідносяться з предметами чи ідеями реального або уявного світу, є словесний поетичний образ [1], що трактується як лінгвокогнітивний текстовий конструкт, який має передконцептуальну, концептуальну і вербальну іпостасі. Зважаючи на це, концепт *SECLUSION* розглядаємо як ментально-вербальне утворення, що синтезує передконцептуальну, концептуальну та вербальну площини. Перша представлена архетипами, які активуються в людській свідомості в процесі концептуалізації у вигляді образ-схем [1; 11; 12]. Друга, концептуальна, іпостась структурована концептуальними схемами. У третій, вербальній, площині представлена словесна репрезентація архетипів і концептуальних схем.

Методологія дослідження. Основними формами концептуалізації знань про *SECLUSION* як абстрактний концепт в аналізованих творах виступають концептуальна метафора [11; 12; 15] і метонімія [10], сукупність яких, становить образний простір зазначеного концепту. Саме метафоризація понять виступає найважливішим інструментом організації розумової діяльності людини [11]. Отже, відтворити основні схеми концептуалізації *SECLUSION* видається можливим за допомогою методики реконструкції концептуальних метафор, які лежать в основі концепту, а саме шляхом з'ясування їх структури [2; 3; 9; 8; та ін.]. У ході дослідження нами було проведено аналіз словесних поетичних образів, спрямований на реконструкцію різних концептуальних схем, що лежать у їх підґрунті.

Результати дослідження. Встановлено, що вагома частина його складників концептуалізується шляхом осмислення *SECLUSION* у термінах інших сутностей. Так, **просторовий аспект** досліджуваного концепту в аналізованих художніх творах реалізується в словесних поетичних

образах, у підґрунті яких знаходиться образ-схема *CONTAINER*, що виступає цариною джерела метафоричних перенесень. Наприклад, у словесному образі "*He has careerwise continually placed himself in situations of isolation*" (Fowles-M) образ вмістилища (*CONTAINER*) активується дієсловом *placed* та прийменником *in*. Відсутність будь-яких звуків, зокрема людського голосу, створює ефект порожнечі, перетворюючи місце перебування героя на вакуум: *CONTAINER* → *AN EMPTY CONTAINER*, напр., "*I can't write in a vacuum like this*" (Fowles-C). У текстовій площині знаходимо різноманітні типи вмістилищ, як, наприклад, *SECLUSION IS A TRAP / MOUSETRAP*: "*It was like a joke mousetrap I once saw, the mouse just went on and things moved, it couldn't ever turn back...*" (Fowles-C). Підставою для розгортання метафори *SECLUSION IS A PRISON / PRISON CELL* є метафоричне вживання лексики, пов'язаної з ув'язненням, а також образних порівнянь: "*You were in that seraglio. A prisoner*" (Holt-C), "...*A hell of a lot like a Chinese prison camp*" (Fowles-C).

Місце, в якому знаходиться герой, порівнюється з кліткою: *in / inside the cage* (Fowles-ET; Fowles-M); *like birds of paradise in cages* (Holt-C), що дозволяє реконструювати метафоричну схему *SECLUSION IS A CAGE*, де асоціація з кліткою імплікує обмеження свободи. Варіантами такої схеми виступають *SECLUSION IS A MENAGERIE / AVIARY*. Перенесення типових характеристик склепу (*crypt*) на комору, в якій перебуває персонаж, наприклад, надзвичайно маленька (*little, the walls squeeze in*), задушлива (*stuffy*) і прогнила (*foul*), активують концепт *CRYPT*, асоціативно пов'язуючи *SECLUSION* зі смертю. В основу словесного образу "*He showed me one day what he called his killing-bottle. I'm imprisoned in it. Fluttering against the glass Because I can see through it I still think I can escape. I have hope. But it's all an illusion. A thick round wall of glass*" (Fowles-C) покладено схему *SECLUSION IS A KILLING BOTTLE*, де проведено паралель між полонянкою і метеликом у пляшці-морилці. У слові *glass* утілено ілюзорність її свободи. Обидва концепти імплікують *приреченість на загибель*. Царина джерела просторових метафоричних перенесень представлена також концептами *LUNATIC ASYLUM* та *WAITING ROOM*.

Психологічний аспект *SECLUSION* розкривається через усвідомлення тіла як вмістилища для почуття самотності: *BODY IS A CONTAINER FOR SOLITUDE / LONELINESS*: "*Deep down he's just a rather lonely and frightened old man*" (Fowles-ET), або серця: *HEART IS A CONTAINER FOR SOLITUDE / LONELINESS*. Кожна людина є одинокою, як острів, навіть якщо він належить до групи островів. Психологізм розкривається у метафорі *PEOPLE ARE ISLANDS*: "*Every one of us is an island. The endless solitude of the one, its total enislement from all else, seemed the same thing as the total interrelationship of the all*" (Fowles-M).

Складник *соціальна ізоляція* як наслідок протистояння людини і соціуму розкривається за допомогою низки образів. Осмислення SECLUSION як окремого світу, протилежного антагоністичному суспільству, відбувається в результаті конвергенції стилістичних засобів, зокрема, через розмежування внутрішнього і зовнішнього просторів та метафоричне зображення відокремленості SECLUSION: SECLUSION IS A SEPARATE WORLD: “*This world makes that world seem so real, so living, so beautiful*” (Fowles-C), “*It was a world remote, from reality*” (Holt-C). Соціальний аспект SECLUSION увиразнюється за допомогою активації концепту, протилежного SECLUSION — SOCIETY, наприклад, метонімії OUTSIDE WORLD замість SOCIETY, SURROUNDINGS замість SOCIETY, як у словесних поетичних образах “...all that the *outside world might think of the man...*” (Fowles-ET) та “*She’s got to spend some time Outside. So she works with an eye on adjusting the Outside world too*” (Kesey-OFOCN), де «зовнішній світ» і «оточення» метонімічно позначають «суспільство». У результаті перенесення ознаки «ворожий» (*hostile*) із царини джерела ЕНЕМУ на царину мети SOCIETY суспільство отримує характеристику «ворог»: “*When that ultimate Mediterranean light fell on the world around me, I could see it was supremely beautiful; but when it touched me, I felt it was hostile*” (Fowles-M). Найбільш продуктивними такі концептуальні схеми виявляються під час змалювання добровільного усамітнення — навмисного уникнення соціуму. У контексті досліджуваних творів соціальний чинник відтворено й у метафоричних схемах SECLUSION IS A CAGE, PEOPLE ARE ISLANDS.

Семантичний складник *модальність* реалізується у висловлюваннях, що передають ставлення героїв до ситуації усамітнення / полону / ув’язнення або до самотності як почуття. Позитивне або негативне ставлення великою мірою залежить від того, чи це добровільне усамітнення, чи примусове ув’язнення. Цілоком природно, що схвалення вербалізується за допомогою лексик з позитивною конотацією: *she enjoyed it* (Holt-C), *craving for a place to hide* (Fowles-ET), *unconscious intention in seeking this isolation* (Fowles-M), *cherished his privacy* (Fowles-M). Усамітнення «має переваги» (*has its advantages*) у порівнянні з життям у суспільстві. У словесному поетичному образі “...*fortunate old man... to buy this last warm solitude and dry affection with his fame*” (Fowles-ET) ознакою позитивної модальності є епітет *warm*. Метафорично позитивне ставлення до SECLUSION представлено схемою SECLUSION IS GOOD, зокрема концептуальними метафорами SECLUSION IS HAPPINESS та SECLUSION IS LUCK, які можуть бути зведені до попередньої схеми. Реалізуючись через концепт SOLITUDE, SECLUSION концептуалізується як товар, який можна придбати: SECLUSION IS VALUABLE COMMODITY: “...*fortunate old man,*

to stay both percipient and profoundly amoral, to buy this last warm solitude and dry affection with his fame” (Fowles-ET). Порівняння SECLUSION із коконом (COCOON) надає йому ознак захищеності та спокою, безпеки й затишку: “...*but we sat and stood in a strange cocoon of remoteness from even the nearest outside things*” (Fowles-M). Семантика безпеки та захисту також закладена у метафоричній схемі SECLUSION IS SECURITY / SAFETY.

Негативна модальність утілюється у словесних поетичних образах, що містять негативні імплікації. Узагальненою схемою є SECLUSION IS BAD, варіантами якої виступають SECLUSION IS A BURDEN, LONELINESS IS UNHAPPINESS, SECLUSION IS DEATH / DOWN / DARKNESS. Наприклад, перебування на самоті може бути нестерпним: “*The solitude is unbearable*” (Fowles-C). З-поміж усіх дефініцій лексеми *bear* у тексті реалізується така: “to carry or take someone or something somewhere” [13]. Отже, SECLUSION / SOLITUDE у результаті метафоричної проєкції отримує характеристику *важкий тягар*. Темрява полону асоціюється із самотністю: “*It was so dark. So lonely. No lights. Just darkness*” (Fowles-C). Через протиставлення «світла» і «темряви» актуалізується опозиція «життя — смерть». Природне сонячне світло як символ життя протиставляється штучному світлу та темряві підвалу і стає таким життєво необхідним, як і повітря (LIGHT IS LIFE, DARKNESS IS DEATH). Цю його ознаку передає епітет *fresh*: “*fresh daylight*” (Fowles-C), який зазвичай характеризує повітря. Символіка повітря, за Дж. Тресіддером, імплікує прагнення до волі [4].

Найпоширеніший засіб концептуалізації *актантів* у досліджуваних текстах — зооморфна метафора. Якщо в романі йдеться про примусове утримування, то, як правило, полонитель асоціюється з потворою, що втримує свою жертву: CAPTOR IS A HOUND / WOLF, CAPTOR IS A DANGEROUS INSECT / SPIDER, наприклад, “...*she wields a sure power that extends in all directions on hairlike wires too small for anybody’s eye but mine; I see her sit in the center of this web of wires like a watchful robot, tend her network with mechanical insect skill...*” (Kesey-OFOCN). Образ павука, за словником символів Дж. Тресіддера, символізує *відступність* [4]. Полонитель, зокрема, осмислюється як інші істоти, що можуть володіти або здійснювати контроль: CAPTOR IS A FANCIER / FOWLER / BUTTERFLY COLLECTOR / PUPPETEER. Полонені концептуалізуються в термінах слабкої, беззахисної тварини (CAPTIVE IS A RABBIT / MOUSE IN A MOUSETRAP / CAGED BIRD / CAPTURED BUTTERFLY), як товар, що може бути проданий або придбаний (CAPTIVES ARE COMMODITIES), чи як маріонетка, якою можна керувати (CAPTIVE IS A MARIONETTE).

Як зазначалося вище, *час* в умовах усамітнення, полону або ув’язнення набуває особливих ознак — уповільнюється або призупиняється.

Підтвердження таким спостереженням — особливості метафоризації часу. В аналізованих творах зберігається стереотипне уявлення про час як певну речовину, тобто TIME is a kind of SUBSTANCE. Однак традиційне розуміння часу як рідини підлягає в умовах SECLUSION переосмисленню. Наприклад, у словесних поетичних образах “*I can take hanging dead still better’n I can take that syrup-slow hand of Scanlon across the room*” (Kesey-OFOCN); “*They knew that it was essentially a liquid which could be induced to flow slowly toward cooing and light. It was nighttime*” (Vonnegut-SF), “... here we are, Mr. Pilgrim, *trapped in the amber of this moment*” (Vonnegut-SF) *уповільнений* плин часу підкреслюється в результаті його осмислення як густої рідини (TIME IS THICK LIQUID), зокрема сиропу (TIME IS SYRUP), або твердої речовини (TIME IS AMBER).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концептуальний аналіз словесних поетичних образів, об’єднаних концептом SECLUSION, здійснений за допомогою проєкції якостей царини джерела на царину мети як механізму формування концептуальної метафори, дозволив вста-

новити зв’язок SECLUSION із такими метафоричними концептами: CONTAINER, EMPTY CONTAINER, CAGE, AVIARY, MENAGERIE, COCOON, PRISON, TRAP, MOUSETRAP, PRISON CELL, CRYPT, LUNATIC ASYLUM, KILLING BOTTLE, WAITING ROOM, SEPARATE WORLD, BAD, DOWN, DARKNESS, DEATH, BURDEN, GOOD, HAPPINESS, LUCK, UP тощо. Проведений аналіз показав, що більшість метафоричних схем є стереотипними, однаковими для усіх з розглянутих творів із деякими індивідуально-авторськими варіаціями таких схем.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в аналізі відтворення цього концепту в творах інших англomовних авторів та у порівнянні вже отриманих результатів із дослідженням об’єктивації даного концепту на матеріалі інших мов. Також перспективним вважаємо проведення дослідження реакції читача на такі тексти із застосуванням емпіричної методології [5; 6] з метою виявлення можливого впливу авторської метафорики на сприйняття тексту реципієнтами. Важливим є й застосування результатів запропонованого аналізу у практиці викладання стилістики [7] англійської мови як іноземної.

ДЖЕРЕЛА

1. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Лариса Іванівна Белехова. — К., 2002. — 461 с.
2. Ивашенко О.В. Концептуальная метафора в формировании абстрактных концептов / О.В. Ивашенко // Когнитивная семантика : материалы II Междунар. школы-семинара по когнитивной лингвистике, (11–14 сент. 2000 г.) / [отв. ред. Н.Н. Болдырев] : в 2-х ч. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2000. — Ч. 2. — С. 74–78.
3. Огаркова Г.А. Вербалізація концепту кохання в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г.А. Огаркова. — К., 2005. — 20 с.
4. Трессиддер Дж. Словарь символов / Жд. Трессиддер; пер. с англ. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999 — 448 с.
5. Чеснокова Г.В. Теоретичні витoki й принципи емпіричного вивчення художнього тексту / Г.В. Чеснокова // Studia Philologica (Філологічні студії): зб. наук. праць / ред. колегія: І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — Вип. 1. — С. 89–95.
6. Чеснокова Г.В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві : [монографія] / Ганна Вадимівна Чеснокова. — К. : Ленвіт, 2011. — 248 с. DOI : 10.13140/2.1.3428.6400
7. Chesnokova A. Using Stylistics to Teach Literature to Non-Native Speakers / A. Chesnokova, V. Yakuba // Teaching Stylistics / [ed. by L. Jeffries, D. McIntyre]. — Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. — P. 95–108.
8. Flügel H. Einsiedler auf See. Das Motiv der Einsamkeit im Werk Joseph Conrads / H. Flügel // Einsamkeit. — Kreuz Verlag : Stuttgart—B., 1980. — P. 106–123.
9. Kövecses Z. Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling / Z. Kövecses. — Camb. : Cambridge University Press, 2000. — 223 p.
10. Kövecses Z., Radden G. Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View / Z. Kövecses, G. Radden // Cognitive Linguistics. — 1998. — № 1–9. — P. 37–77
11. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. — Chi.; L. : The University of Chicago Press, 2003. — 276 p.
12. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What categories reveal about the mind / G. Lakoff. — Chi. : The University of Chicago Press, 1990. — 614 p.
13. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / [ed. M. Rundell]. — Oxf. : MacMillan, 2007. — 1692 p.

14. Rapatzikou Tatiani G. Gothic Motifs in the Fiction of William Gibson / G. Rapatzikou Tatiani. — Amst.; N. Y. : Rodopi, 2004. — 253 p.
15. Turner M. The Literary Mind: The Origin of Thought and Language / M. Turner.— N. Y.; Oxf. : Oxford University Press, 1998. — 187 p.

REFERENCES

1. Bielekhova, L. I. (2002). Obraznyi prostir amerykanskoï poezii: linhvokohnityvnyi aspekt [Imagery Space of American Poetry: the Cognitive Perspective]. disertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia doktora philol. nauk, K., 461p.
2. Ivaschenko, O. V. (2000). Kontseptualnaia metaphora v formirovanii abstraktnykh kontseptov [Conceptual Metaphor in the Formation of Abstract Concepts]. Tambov : Izd-vo TGU im. G.R. Derzhavina, Kognitivnaia semantika: Materialy II Mezhdunar. shkoly-seminara po kognitivnoy lingvistike, Chast 2, 74–78.
3. Ogarkova, G. A. (2005). Verbalizatsiia kontseptu kokhannia v suchasniï anhliskii movi: kohnityvnyi ta dyskursyvnyi aspekty [Verbalization of the Concept of love in Modern English: Cognitive and Discourse aspects]. Avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata philol. nauk: 10.02.04, K., 20 p.
4. Tresidder, J. (1999). Slovar Simvolov [The Dictionary of Symbols]. M., Fair Press, 448 p.
5. Chesnokova, H. V. (2012). Teoretychni vytyky i pryntsyipy empirychnoho vyvchennia khudozhnioho tekstu [The Theoretical Background of the Empirical Studies of Literary Texts]. Zb. nauk. prats, (ed.) I. R. Buniatova, L. I. Bielekhova, O. Ye. Bondarieva [et al.], K., Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka, *Studia Philologica*, 1, 89–95.
6. Chesnokova, H. V. (2011). Yak vymiryaty vrazhennia vid poezii abo Vstup do empirychnykh metodiv doslidzhennia u movoznavstvi [Measuring the Impression of Poetry: Introduction to Empirical Research Methods in linguistics]. Reader's response or the introduction to the empirical research methods in linguistics. K., Lenvit, 248 p. DOI: 10.13140/2.1.3428.6400.
7. Chesnokova, A. (2011). Using Stylistics to Teach Literature to Non-Native Speakers. *Teaching Stylistics* [ed. L. Jeffries, D. McIntyre], Basingstoke: Palgrave Macmillan, 95–108.
8. Flügel, H. 1980. Einsiedler auf See. Das Motiv der Einsamkeit im Werk Joseph Conrads. *Einsamkeit*, Kreuz Verlag: Stuttgart—B., p. 106–123.
9. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Camb., Cambridge University Press, 223 p.
10. Kövecses, Z., Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. *Cognitive Linguistics*, 9–1, 37–77.
11. Lakoff, G. (2003). *Metaphors We Live by*. Chi.; L., The University of Chicago Press, 276 p.
12. Lakoff, G. (1990). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chi., The University of Chicago Press, 614 p.
13. *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. (2007). Oxf., MacMillan, 1692 p.
14. Rapatzikou, Tatiani G. (2004). *Gothic Motifs in the Fiction of William Gibson*. Amst.; N. Y., Rodopi, 253 p.
15. Turner, M. (1998). *The Literary Mind: The Origin of Thought and Language*. N. Y.; Oxf., Oxford University Press, 187 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. (Fowles-C) Fowles, J. R. *The Collector*.
http://webreading.ru/prose_/prose_classic/john-fowles-the-collector.html
2. (Fowles-ET) Fowles J.R. (1980). *The Ebony Tower*. M., Progress Publishers, 130 p.
3. (Fowles-M) Fowles, J. R. *The Magus*.
http://webreading.ru/prose_/prose_classic/john-fowles-the-magus.html
4. (Kesey-OFOCN) Kesey, K. (1976). *One Flew Over the Cuckoo's Nest*. N. Y., Penguin Books, 310 p.
5. (Holt-C) Holt, V. (1989). *The Captive*. L., Fawcett Crest, 341 p.
6. (Vonnegut-SF) Vonnegut, K. (1999). *Slaughterhouse-Five*. Dial Press Trade Paperback, 288 p.

КОНЦЕПТОСФЕРА ОПОВІДАННЯ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ДІВЧАТКА» В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Пешкова О.І.,

студентка групи ФПб-1-14-2.0д, IV курс,
спеціальність «Філологія (переклад)»
deora_2@mail.ru

(науковий керівник: А.В. Гайдаш),
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

У статті розглянуто особливості концептосфери оповідання Оксани Забужко «Дівчатка» вихідною (українською) мовою та мовою перекладу (англійською), проаналізовано зв'язки між ними та з'ясовано відмінності в сітках концептів оригінального та перекладеного оповідання.

Ключові слова: концепт, сітка концептів, концептосфера.

Пешкова О.І.

Концептосфера рассказа Оксаны Забужко «Девочки» в переводческом аспекте

В статье рассмотрены особенности концептосферы рассказа Оксаны Забужко «Девочки» на исходном (украинском) языке и языке перевода (английском), проанализированы связи между ними и выяснено различия в сетях концептов оригинального и переведенного рассказа.

Ключевые слова: концепт, сетка концептов, концептосфера.

O. Pieshkova,

The concept field of Oksana Zabuzhko's short story "Girls": translational aspect

This article deals with the conceptual field of Oksana Zabuzhko's short story "Girls" in its original Ukrainian version and English translation. Modern Ukrainian culture integrates in the world one actively, thus sharpening the problem of reception of Ukrainian literature as a main constituent of Ukrainian culture, what leads us to the problem of reception of literary works by Oksana Zabuzhko as a renowned Ukrainian writer. Since "Girls" short story is not paid much attention to in Ukrainian philological studies, the main purpose of this research is to outline the peculiarities of this short story in its Ukrainian and English versions. In the research process the main concepts — the "Darka" and "Effie" concepts — are established and deconstructed, with concepts that constitute them. The links between all the concepts are demonstrated. Also the main differences between the conceptual fields Ukrainian original and English translation of the short story are examined.

Key words: concept, concept field, translation, literary work reception.

Вступ. Вибір теми зумовлений розширенням глобалізаційних процесів, взаємозв'язків та взаємодій культур, до яких зараз долучається Україна. Українська культура інтегрується у світову, і тому актуальність дослідження полягає в рецепції зарубіжними читачами української культури через твори українських письменників. Зокрема, добре відомими в Україні та за її кордоном є твори Оксани Забужко, і їх рецепція українськомовними та англійськомовними читачами зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є побудова концептосфери оповідання Оксани Забужко «Дівчатка» та з'ясування її особливостей в оригінальній та перекладеній версії оповідання.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити загальну схему творення концептів Оксаною Забужко;
- виокремити основні концепти оригіналу оповідання «Дівчатка» та з'ясувати особливості їх функціонування;
- виокремити основні концепти оповідання «Дівчатка» у перекладі та з'ясувати особливості їх функціонування.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Творчість Оксани Забужко є визначним феноменом сучасної української літератури. Творчу біографію письменниці досліджували такі літературознавці, як Я. Голобородько, Ю. Кульбабська,

Н. Зборовська та ін. Не оминули увагою творчість Оксани Забужко і зарубіжні вчені: В. Блекер, М. Андрейчик та ін. У перекладознавчому аспекті її творчість досліджувала О.Ф. Сизова.

Результати дослідження та обговорення.

У сучасному літературознавстві багато уваги було приділено питанням реалізації мотиву жіночої дружби та сестринства в оповіданні. Це питання детально розглядає В. Агеєва, його ж порушує у своєму дослідженні Ю.М. Копейцева, яка зазначає, що оповідання «Дівчатка»... «є розгортанням теми сестринства, яке, не зреалізувавшись, пізніше вилилося в Дарки у сафічну дружбу з однокласницею Ленцею» [3, 140]. В. Костюк відзначає, що тема жіночої дружби в творі тісно переплітається з темою жіночої зради [4]. Досліджувалося також і питання екзистенційної самотності людини в «Дівчатках». Зокрема, Ю. Кульбабська стверджує, що це — оповідання про людину, яка намагається знайти себе у стосунках з іншими, але приречена на відчуття власної неповноцінності та безглуздості життя [5, 39].

В оповіданні «Дівчатка» письменниця прослідковує становлення особистості у підлітковому віці на прикладі двох дівчат — Ленці (Олени) і Дарки. Т. Качак відмічає, що Оксана Забужко використала для цього принцип опозиції — протиставлення двох характерів, двох світів, двох реальностей. У своєму дослідженні вона дає досить змістовну характеристику стосункам дівчат: «Спочатку протиставлення Дарки і Лени, а потім їх зближення і дружба — дорога героїнь до дорослого життя. Лесбійське захоплення школярюк — це тільки один етап, а можливо, зациклення на одній проблемі — «гомолюбіві». Звичайно, це впливає як на внутрішній світ дівчат, так і на майбутню позицію щодо чоловіків і ставлення до них... Дарка займає позиції лідера у класному колективі... Стереотип лідера у Дарки залишився і надалі, як стала позиція в житті, Лена ж пішла іншим шляхом. Вона стала легкодоступною для всіх і бажаною для кожного. [2, 418–419].» Стосунки Ленці й Дарки реалізуються за законами грецького мислення — теологічного поняття, яке конститує мисленнєву парадигму переважної більшості людства [7]. Оскільки для грецького мислення характерна метафора тіла як найвищого вираження досконалості, стосунки Ленці та Дарки реалізуються у фізичному аспекті. Звідси близькість символічно зображується через тілесний контакт, і оскільки саме тілесний контакт традиційно вважається символом квінтесенції почуттів близькості, саме це обирається за символ. Дарка і Ленця являють собою концепти, які поєднують у собі, і самі є репрезентантами інших концептів і понять.

Говорячи про концепти, не можна залишити поза увагою схему творення концептів Оксаною Забужко в оповіданні. Розгортання концептів є

абсолютно типовим для грецького мислення — подається їх розлогий опис. Концепт Оксани Забужко будується із власне його найменування, довгого ланцюга епітетів різного типу (або ж дескриптивних груп слів, до складу яких входять епітети), розгорнутих порівнянь, на які потім накладаються ремінісценції. Приклад такої організації можемо спостерігати вже в першому реченні. Концепт «*дівочий профіль*» розкривається через порівняння «*наче в натурниці Брака*», за яким йдуть описи, які побудовані переважно з епітетів «*з загонистим підйомом вилиць, із делікатною кирпою носика, з по-мулатськи віддутими губенятами і т. д.*», на які накладається ремінісценція «*пам'ятаю, то була сліпучо-біла балерина...*». В результаті ми отримуємо складний, важкий, проте повноцінний образ — концепт. Ця схема є базовою і не претендує на вичерпність, проте дозволяє зрозуміти побудову концептів у Оксани Забужко. В своєму перекладі Аскольд Мельничук зберігає цю схему творення концептів, яка не є типовою для англійської мови.

В оповіданні «Дівчатка» можна виділити два основні концепти: Ленця — Скальковська і Дарка, які постійно знаходяться у взаємодії між собою. Ці концепти є найскладнішими, найбільш багатогранними. Ленцю ми зустрічаємо саме з таким іменем, і на цьому також варто зупинитися: повне її ім'я — Олена, його значення — «світла», «обрана», або ж «гречанка». Певною мірою це дійсно відбиває її роль в житті Дарки — вона є для неї, принаймні спочатку, світлою (пізніше в Дарки настане період розчарування, коли вона зрозуміє, що Ленця, нездатна дати їй щось в інтелектуальному, духовному чи емоційному плані, буде намагатися підтримувати з нею лише фізичний зв'язок). Дарка трансформує ім'я «Олена» в «Ленця», пропустивши його через призму себе, порівнявши її образ з «оленятком» (тема фізичного, тілесного контакту, яка висвітлювалася нами раніше), який в свою чергу є конкретним вираженням (метафоричною транспозицією) абстрактного образу «крихкості живого». Зв'язок Ленця — оленятко цікаво простежити в перекладацькому аспекті. Ось як передає цей епізод А. Мельничук: «*Fee, Fi, Fo, Fawn chanted the other girls, but Darka couldn't bring herself to say it: the fawn was simply Effie and none other, because these slopes and angles, lines pushed to the breaking point, suggested something else entirely (8)*». Тут можемо спостерігати зсув концепту — в оригіналі дражника спрямована на ім'я Ленка, розкриваючи причини появи антропоніму Ленця. Тут же акцент зміщується на «оленятко». Слід відмітити, що трансформація Олена — оленя — Ленця в перекладі відсутня, а це вже робить концепт хитким, розбиваючи його на дві малозалежні складові «Effie» і «Fawn». На зміні Аскольдом Мельничуком імені Ленця на Еффі (Effie) також варто наголо-

сити — за своїм звучанням воно близьке до слова «олень» (Fawn), але має цілком інше первинне значення — «щастя» чи «добре сказано». Зміна імені змінює відповідно первинне значення концепту, розкриваючи іншу його грань — Дарка все одно була щаслива з Ленцею, і більшість її згадок, в тому числі й останніх, були світлими, приємними, можна сказати — щасливими. Цікаво також проаналізувати образ Ленці в такому уривку: *“But she’ll go—whatever happened to Fawn—Effie—Faron?(8)”*. Тут він потрібний. Перший та другий концепти ми вже розглянули, тому зупинимось детальніше на третьому. Фейрон — це чоловіче ім’я, яке означає «красивий слуга». Аскольд Мельничук не лише надає образу Еффі-Ленці маскулінного забарвлення, а ще й приховано натякає на домінуюче положення Дарки щодо неї. Ю.М. Копейцева слушно зауважує: *«Важливим у цій повісті є мотив конформізму і прагнення людини володіти іншою [3, 141].»* Дарка інтерпретує Ленцю як «красивого слугу», причому не без сексуального, лесбійського підтексту. Можна сказати, що Дарка виражає свою владу над Ленцею за допомогою тілесного контакту, який без перебільшення можна назвати сексуальним зв’язком. Тут ми бачимо, як пов’язуються в одному концепті Дарки два — сексу та насильства (влади), які завжди є неподільними. Варто також наголосити на появі маскулінної інтерпретації образу Еффі-Ленці, оскільки Аскольд Мельничук робить це двічі. *“Yet who knows what life turned her into eventually? Effie: ephebe. (8)”*. Поняттям «ефеб» він замінює поняття «отроковиця». Ефеб — в давній Греції це молодий юнак, який проходив військову службу в армії (Оксфордський словник). Тут також простежується зв’язок з давньою Грецією, якого у вихідному тексті не було (перекладач додає концепт давньої Греції до концепту Еффі-Ленці), але цей концепт цілком вписується в парадигму грецького мислення. Маскулінізація образу Еффі-Ленці є прихованою картиною реальної дійсності — сильних, вольових жінок та невпевнених у собі чоловіків.

Узагальнюючи концепт Ленці, можна відмітити, що Ленця — невід’ємна частина Дарки: вона сама зізнається в цьому: Ленця не прийшла ззовні — вона розвинулася зсередини Дарки, як її власний орган. Як дочасно приспаний ген спадкової хвороби. Концепт «Ленця» інтегрований в концепт «Дарка», звідси випливає, що Ленця — це alter ego Дарки. Але Дарка, схоже, вважає її своїм «темним боком Місяця», втіленням всього того темного, що є в душі (як дочасно приспаний ген спадкової хвороби). І що цікаво, на основі твору можна розробити ще одну інтерпретацію: Ленця — це втілення всього кращого, що є в Дарці. І недаремно Дарці здається, що Ленця може бути її сестрою: *«... а, може, здогадується тепер Дарка, може бути сестрою: старшою сестрою — то*

такий самий природжений інстинкт, як і бути матір’ю...» (8).

Цікаво також зупинитися на концепті Дарки, оскільки Аскольд Мельничук не змінює її імені, на відміну від Ленці. Дарка — домінаATRIX у стосунках з Ленцею, можна припустити, що вона має зародкову мегаломанію (прямий індикатор — всі-і-всі-підминаючої-під-себе Дарки). Прямою вказівкою на це також є уривок *«...Дарка вже мала за собою біографію, цілком гідну майбутнього кримінального або політичного лідера»*). Дуже яскраво домінуюча позиція Дарки виявляється й у стосунках з єврейкою Римочкою Браверман, і Аскольд Мельничук дуже своєрідно передає це у перекладі. Так, він змінює ім’я Римочки на Рівка (Rivka), скорочене єврейське Ребека (Rebecca), щоб зберегти концепт «єврейськості» (який, до речі, реалізується у творі через нерозривний зв’язок з концептом Дарки). І далі Мельничук розгортає перед нами реалії українського життя, які в західному світі визначаються як типовий антисемітизм: *“After Darka sicced on her a group of classmates, including red-haired Misha Khazin and Marina Weissberg, who chased her from school to the entrance of that apartment building built by prisoners of war, in one breath chanting Kike, kike, running down the pike ... (8)”*. Дразнилка тут потребує додаткових пояснень: в оригіналі концепт тримається на словах «жид» і «бігти», в перекладі ж зв’язок з вихідним концептом підтримується лише словом «бігти», що, безперечно, послаблює його, і як можемо побачити далі, розкитує саму структуру концепту Римочка-жид: потребує додаткового пояснення ситуації, коли всі однокласники в класі дружно почали дразнити її жидовкою. Але тут до структури концепту входить реалія українського життя, передати яку досить важко, оскільки подібні ситуації навряд чи мають місце у західному світі. Проте без цієї реалії важко осягнути концепт «домінаATRIX» у структурі концепту «Дарка». Н. Зборовська відмічає, що сестринський конфлікт у творчості Оксани Забужко набуває демонічності [1, 126]. Ми наважимося висловити думку, що у стосунках Дарки й Ленці «демоном» є саме Дарка, причому ця демонічність напряму пов’язана з домінуючістю. Такий стан справ є цілком характерним для тих, хто страждає на мегаломанію, оскільки дихотомія влади та стосунків — це тонка грань, на якій балансують всі подібні люди, і звідси бере свій початок демонічність. Але концепт Дарки включає в себе не лише проблему влади й стосунків. В кінці твору Дарка підводить ніби підсумок своїх пошуків, якими стали їх з Ленцею стосунки: *«...і всі наші намагання набути чим побільше — грошей, мужчин, дипломів, вражень, дипломів, суконь, автомобілів, — тільки жалюгідні, смішні потуги наблизитися до плюскінченності, додаючи до мізерної суми одиницю за одиницею» (8)*. Дарка прагне знайти себе

в стосунках з іншими, і її стосунки з Ленцею стали саме таким дзеркалом, в якому віддзеркалювалася частина її самої, однією з граней многогранника, яким є її власна особистість. Тобто, якщо узагальнити це, можна сказати, що до складу концепту «Дарка» входить ще й концепт «двійника».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними образами-концептами оповідання «Дівчатка» є Дарка та Ленця. Кожна з них також є носієм інших концептів. Проте жоден концепт не реалізується окремо один від іншого як в межах об'єднуючого концепту, так і між об'єднуючими концептами. Так, концепт «домінастрікс» є характерним для Дарки, а концепт «красивого (привабливого у фізич-

ному відношенні) слуги» — Ленці, але реалізуються вони тільки у стосунках дівчат разом з концептом людських стосунків. Концепт антисемітизму нерозривно пов'язаний з концептом домінантної позиції («домінастрікс»), а концепт «двійника» — з пошуками себе та місця у світі (до цього концепту під'єднується й концепт «жінка/жіночність»), і всі ці концепти складаються в один — концепт Дарки. Такою є вихідна концептосфера оповідання «Дівчатка». Перекладач оповідання Аскольд Мельничук додає до неї ще два концепти — маскулінності та давньої Греції, що розкриває інші грані світобачення та світосприйняття Дарки та Ленці. Загальна схема концептів та їх взаємозв'язку наведена нижче.

Примітка: концепти у світлих рамках відсутні у тексті оригіналу (додані Аскольдом Мельничуком у перекладі)

ДЖЕРЕЛА

- Зборовська Н. Півість «Я, Мілена» О. Забужко у «феміністичному» дзеркалі // Н. Зборовська, М. Ільницька. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. — Львів : Літопис, 1999. — с. 127–133.
- Качак Т. Проблема жіночої дружби і зіставлення характерів у прозі Лесі Українки, Оксани Забужко, Світлани Йовенко: асоціативна паралель / Тетяна Качак // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. — Т. 4. — Кн. 1. — Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. — С. 410–426.
- Копейцева Ю.М. Жінка і жіночність як вияв сучасного колориту українки (на матеріалі оповідань Оксани Забужко «Сестро, сестро», «Я, Мілена» та повісті «Дівчатка») / Ю.М. Копейцева // Наукові записки. — Х., 2009. — Вип. 3. — Ч. 1. — С. 139–144.
- Костюк В. Дискурс ненависти в оболонці порногладуру / В. Костюк // Критика. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://krytyka.com/ua/articles/dyskurs-nenavysty-v-obolontsi-pornoglamuru>
- Кульбабська Ю. Спроба психоаналітичного підходу до інтерпретації прози Оксани Забужко // Мандрівець. — 2005. — № 6. — С. 35–41.
- Тут могла б бути ваша реклама [Текст] : [збірка] / Оксана Забужко. — Харків : Клуб Сімейн. Дозвілля, 2014. — 316 с.
- Boman T. Hebrew Thought Compared with Greek. Trans. Moreau J.L. London : S.C.M. Press, 1960. Pp. 224.
- Girls. A Story. Translated by Askold Melnyczuk. Boston — New York — San Fransisco <...>: Arrowsmith, 2005. — 38 p.

REFERENCES

- Zborovska, N. (1999). Povist "Ya, Milena" O. Zabuzhko u "feminstychnomu" dzerkali [O. Zabuzhko's Story "I, Milena" in the "Feminist" Reflection]. Lviv, Litopys, pp. 127–133.

2. Kachak, T. (2007). Problema zhinochoi druzhby i zistavlennia kharakteriv u prozi Lesi Ukrainky, Oksany Zabuzhko, Svitlany Yovenko: asociativna paralel' [The Problem of Women's Friendship and Characters Comparison in the Prose by Lesia Ukrainka, Oksana Zabuzhko, Svitana Yovenko: an associative parallel]. *RVV "Vezha"*, (4), 410–426.
3. Kopeitseva, Yu. M. (2009). Zhinka i zhinochnist' yak vyiv suchasnoho kolorytu ukrainky (na materialii opovidan Oksany Zabuzhko "Sestro, sestro", "Ya, Milena" ta povisti "Divchatka") [The Woman and Femininity as the Manifestation of a Modern Flavor of Ukrainian Woman (on the materials of Oksana Zabuzhko's short stories "Sister, sister", "I, Milena" and "Girls")]. *Naukovi Zapysky*, (3), 139–144.
4. Kostyuk, V. Dyskurs nenavysti v obolontsi pornohlamuru [The Discourse of Hatred Encapsulated in Pornographic Glamour]. *Krytyka*. <https://krytyka.com/ua/articles/dyskurs-nenavysty-v-obolontsi-pornoglamuru>
5. Kulbabska, Yu. (2005). Sproba psychoanalytychnoho pidhodu do intrpretatsii prozy Oksany Zabuzhko [An Attempt of Psychoanalytical Approach to the Interpretation of Oksana Zabuzhko's prose]. *Mandrivets*, (6), 35–41.
6. Tut mogla b buty vasha reklama [You could Place Your Advertisement Here]. (2014). Kharkiv, Klub Simeynoho Dozwillia, 316 p.
7. Boman, T. (1960). *Hebrew Thought Compared with Greek*. Trans. Moreau J. L. London, S.C.M. Press, 224 p.
8. *Girls*. (2005). A Story. Translated by Askold Melnyczuk, Boston — New York — San Fransisco <...>: Arrowsmith, 38 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВИМОВИ КИТАЙСЬКИХ СКЛАДІВ *JU, QU, XU, YU*

Гуль О.Г.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
o.hul@kubg.edu.ua
sandy84@ukr.net

*У запропонованій статті розглядаються особливості китайських складів, вимова яких, зазвичай, є складним фонетичним аспектом. Представлені правила вірної вимови, помилки, що часто зустрічаються при вимові таких складів, як *ju, qu, xu, yu*, а також труднощі в розумінні й тлумаченні суті висловлювання при невірній вимові.*

Ключові слова: *правила сучасної китайської фонетики, фонетично вірна та фонетично некоректна вимова складів *ju, qu, xu, yu*, процес трансформації літер пін'їну.*

Гуль А.Г.

Особенности произношения китайских слогов *ju, qu, xu, yu*.

*В предложенной статье рассматриваются особенности китайских слогов, произношение которых, как правило, является сложным фонетическим аспектом. Представлены правила правильного произношения, ошибки, которые часто встречаются при произношении таких слогов, как *ju, qu, xu, yu*, а также трудности понимания и трактовки сути высказывания при неправильном произношении.*

Ключевые слова: *правила современной китайской фонетики, фонетически верное и фонетически некорректное произношение слогов *ju, qu, xu, yu*, процесс трансформации букв пиньинь.*

O. Gool

Peculiarities of spelling the Chinese syllables *ju, qu, xu, yu*

Considering the significance and actuality of the Chinese syllables: their phonetic sounding and peculiarities of pronunciation, the proposed article will focus on the syllables which are regarded to be a difficult phonetic aspect. The main goal of this article is to become a brief guide of the correct and incorrect spelling for the Chinese syllables "ju", "qu", "xu" and "yu"; and to bring clearance into understanding of the necessity to spell the Chinese character correctly, in accordance with the basic phonetic laws. The article provides the rules of correct spelling, frequent spelling mistakes, syllable peculiarities and difficulties in understanding the main point of the statement, while being pronounced incorrectly.

The article will reveal that the background of the issue is hidden in the formation of pinyin, and the consecutive process of its reformation and simplification.

The information and research, provided in the article will be supported by the fundamental pinyin Chart, shown in two parallels: the original Chinese writing and spelling of the syllables, on the one hand and the spelling, offered by the Archimandrite Palladyi for the transcription and transliteration of the Chinese syllables into Cyrillic script, on the other.

Key words: *rules of modern Chinese phonetics, phonetically-correct and phonetically-incorrect spelling of the syllables *ju, qu, xu, yu*, the process of pinyin letters transformation.*

Вступ. Практика показує, що фонетиці китайської мови, в більшості випадків, приділяється мало уваги, її вивчення обмежується оглядом таблиці китайських складів, розглядом особливостей китайських тонів та правил зміни тонів, натомість основний інтерес зазвичай становить ієрогліфіка, а не основа — фонетичне звучання графічного зображення.

Актуальність статті полягає у важливості аналізу можливих фонетичних помилок, що є типовими для вимови китайських складів.

Об'єктом дослідження є склади *ju, qu, xu, yu*, які є одними з найбільш уживаних в розмовній мові.

Предметом дослідження є особливості вірної вимови складів *ju, qu, xu, yu* та аналіз їх невірної вимови.

Виклад основного матеріалу. Окреслимо розуміння важливості фонетики китайської мови на прикладі використання вищевказаних складів. Це дасть змогу аргументовано довести фундаментальність фонетики як першооснови для вивчення китайської мови.

Опанування вимови китайських звуків насамперед полягає у:

- розгляді основних правил сучасної китайської фонетики;
- вивченні основних складів та складоподілу на *ініціали*¹ (включаючи нульові ініціали), *прості та складні фінали*² (медіали, терміналі та центральні);
- на розгляді *pinyin*;
- виконанні фонетичних вправ та прослуховуванні відео- та аудіозаписів із носіями мови;
- вивченні тонів та правил зміни тонів.

Основна мета статті — внести ясність в розуміння базових правил вимови складів *ji*, *qi*, *xi* та *yi*, а також розгляд першоджерел, які призвели до появи цих складів і їх відповідного читання, узгодженого із сучасними фонетичними стандартами. Зосередимось на тому, що фонетичні помилки, які мимаємо на меті розглянути, не являють собою проблему при використанні вірної вимови в Путунхуа (普通话 pǔtōnghuà — офіційна китайська мова, якою користуються в КНР, на Тайвані та в Сінгапурі, фонетика й лексика якої ґрунтуються на пекінському діалекті), вони є лише складним виключенням із загальних фонетичних правил. Проблемою невірна вимова стає тоді, коли на письмі її передають некоректним написанням *pinyin* 拼音 роупу³ (також укр. еквівалент *пін'їнь*, *пін'їнь*), або ж записом зовсім іншого ієрогліфа.

Також метою і задачею статті є розгляд не лише зазначених вище складів (ініціалі *j*, *q*, *x* + проста фіналь *i*), але й розгляд складних фіналей (поєднання кількох голосних) після *j*, *q*, *x*. Окрім того, ми маємо розглянути прості правила, що застосовуються в сучасній фонетиці китайської мови до вказаних складів, та показати їх практичне вживання на прикладах запису за допомогою *pinyin* та ієрогліфічного запису. Іншими словами, наша задача як лінгвістів-сходознавців — провести детальний аналіз можливої невірної фонетичної вимови вищезазначених складів.

Переходимо безпосередньо до розгляду складів *ji*, *qi*, *xi*. Розглянемо вірну вимову / вірне прочитання складів згідно з відомою таблицею Палладія⁴ («Палладицею»): склад *ji* має читатись

¹ 邓懿. 汉语初级教程. 第一册. —北京大学出版社. 1987. —页1-6.

² 邓懿. 汉语初级教程. 第一册. —北京大学出版社. 1987. —页1-6.

³ Ресурси: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Пиньинь> та <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пін'їнь>: Пін'їнь (Пін'їнь) — передача звучання ієрогліфа за допомогою фонетичного алфавіту 拼音 pinyin, також відомого як 拼音字母 pinyin zimu, коли на позначення ієрогліфів для прочитання використовуються літери латинського алфавіту, явище «романізації або латинізації» китайської мови. (Також називають — 汉语拼音, Hànyǔ pīnyīn, Ханьюй пін'їнь, тобто «Запис звуків китайської мови»).

⁴ Система Палладія — правила для транскрипції та транслітерації північного наріччя китайської мови кирилицею. Запропонував вперше Микита Бічурін в 1839 р. З 1888 р. доопрацьована та видана в китайсько-російському словнику Палладія. Сьогодні широко використовується в наукових працях на теренах Білорусі, Росії, України.

як «цзюй» (деякі носії Путунхуа вимовляють його як «джюй»), посилаючись на те, що початок складу має читатись подібно до англійського варіанта слова *jeer* (джип), переважна більшість носіїв мови все ж висловлюється на підтримку читання першої літери — ініціалі *j* як «цз»/«дзв»/«дзьв». Склад *qi* має читатись як «цюй» — всі варіанти досить схожі або наближені за звучанням. Склад *xi* має читатись як «сюй» [9]. Окрім таблиці Палладія, яку ми беремо за базис наших гіпотез і суджень, ми спиратимемося на теоретичну базу досліджень Задоєнко Т.П. та Хуан шу-іна, Спешнева М.О., Горелова В.І., Алексахіна О.М., Кірносолової Н.А.

Розглянемо основні помилки у прочитанні складів, які нас цікавлять. Типовою помилкою для складу *ji* є його вимова як «дзю» або «чху» (ще абсурднішим є варіант — «чу»), *qi* часто звучить як «цю»/«тсю» або «чху»; *xi* звучить як «сю». Зважаючи на описані помилки, наголошуємо на тому, що невірне прочитання чи вимова складу є підґрунтям до некоректного запису складу у вигляді фонетичного транскрибування (*pinyin*), що, в свою чергу, призведе до невірної графічної зображення (невірно використаний ієрогліф) певного терміна, поняття чи явища. Окрім того, невірне звучання досить часто стає приводом до невірної тлумачення сказаного.

Водночас фонетичні явища, на яких ми зосередились, не охоплюватимуть діалектну вимову складів, оскільки китайські діалекти суттєво різняться складовим записом та фонетичним прочитанням складів.

Наочним прикладом ілюстрації фонетично-вірної та фонетично-некоректної вимови є наведена нижче Таблиця 1.

Першопричина фонетичних помилок в розглянутому вище аспекті в першу чергу криється в процесі формування фонетичного алфавіту *pinyin* «пін'їнь», що був прийнятий в 1958 р. і періодично зазнавав змін та доповнень, зокрема для китайських діалектів. Особлива увага приділялась появі в китайському фонетичному транскрибуванні виключно європейської літери *ü* («умляут» або «умлаут»), яка з появою *pinyin* перейшла в китайську мову у незміненому вигляді, із двома крапками над самою літерою для наступних складів: *jü*, *lü*, *nü*, *qü*, *xü*. У ході загального процесу спрощення китайської писемності (ієрогліфіки та фонетичного транскрибування), китайська лінгвістика, зокрема фонетика, відмовилась від використання двох крапок над *ü* після ініціалей *j*, *q*, *x* але, вимова складів при даному процесі спрощення не змінилась⁵. Зауважимо, що даний процес трансформації літер *pinyin* призвів до появи нових варіантів запису літери *ü* (яка з самого початку використовувалась як проста фіналь) у відповідності до особливостей та потреб саме китайської вимови. Як наслідок, китайська фонетика отримала три варіанти *ü*, *u* та *ui* з однієї літери, розглянемо їх нижче в таблиці Таблиця 2.

⁵ 邓懿. 汉语初级教程. 第一册. —北京大学出版社. 1987. —页5.

Таблиця 1

Склад	Вірна вимова в Путунхуа (подано декілька варіантів в залежності від особливостей вимови мовця)	Приклади слів, якщо склад вимовляється вірно	Невірна вимова або невірне прочитання складу	Приклади слів, якщо склад вимовляється невірно чи некоректно
<i>ju</i>	«цзюй»	居 jū — жити, проживати, місце перебування; 局 j ь — будівля, офіс, кімната; 举 j ǔ — нести, допомагати; 句 j ǔ — речення, фраза	«цзю» або «чху» («чу») <i>Зверніть увагу!</i> Якщо склад вимовляється невірно, як зазначено, тоді при фонетичному транскрибуванні в <i>pinyin</i> склад матиме наступний вигляд: «цзю» = jiū, «чху» = chu	究 jiū — в'ясняти, досліджувати, вивчати; 酒 ji ǔ — вино, водка, спиртні напої; 久 ji ǔ — старий, тривалий; 就 ji ǔ — лише, саме, от; 出 chū — вийти, виходити; 橱 chū — шафа, комод; 储 chū — запасати, зберігати; 怵 chù — боятися, хвилюватися
<i>qu</i>	«цюй»	区 qū — район, зона, вид; 渠 qú — канал, канава, рів; 娶 q ǔ — брати за дружину, одружуватись; 去 q ǔ — йти, проходити через, від'їжджати, лишати	«цю»/«тсю» або «чху» <i>Зверніть увагу!</i> Якщо склад вимовляється невірно, як зазначено, тоді при фонетичному транскрибуванні в <i>pinyin</i> склад матиме наступний вигляд: «цю»/«тсю» = qiū, «чху» = chu	秋 qiū — осінь; 球 qi ь — м'яч, куля, сфера; 糗 qi ǔ — толокно, підсмажена каша; 出 chū — лишати, виявляти, вирушати; 初 chū — спершу, перший, лише; 储 chū — запасати, зберігати; 怵 chù — боятися, хвилюватися
<i>xu</i>	«сюй»	需 xū — потреба, необхідність; 徐 xú — повільний спокійний; 许 x ǔ — дозволяти, необхідно, припускати; 续 xù — тривати, продовжуватись	«сю» <i>Зверніть увагу!</i> Якщо склад вимовляється невірно, як зазначено, тоді при фонетичному транскрибуванні в <i>pinyin</i> склад матиме наступний вигляд: «сю» = xiū	休 xiū — відпочивати, завершуватись; 宿 xiù — ночівля; 袖 xiù — рукав

Таблиця 2

ü		
u	ü ⁶	yu
Нова літера, похідна від <i>ü</i> , що зберігла таке ж читання, або звучання після ініціалей <i>j, q, x</i>	В незміненому вигляді та звучанні використовується після ініціалей <i>l</i> та <i>n</i>	Трансформувалась в окремий самостійний склад із читанням «юй»
句 j ǔ («цзюй») — речення, фраза; 去 q ǔ («цюй») — йти, проходити через; 需 x ǔ («сюй») — потреба, необхідність	绿 l ǔ («люй») — зелений, яскравий; 女 n ǔ («нюй») — жінка	语 y ǔ («юй») — мова, бесіда; 鱼 y ǔ («юй») — риба

Розглянемо більш детально склади *lü* та *nü* в нижченаведеній Таблиця 3.

Таблиця 3

lü		nü	
<i>li</i> (читається як «лу») — новий склад, що з'явився в процесі трансформацій <i>pinь-inь</i>	<i>lü</i> (читається як «люй») — старий склад, що лишився без змін в написанні та читанні	<i>ni</i> (читається як «ну») — новий склад, що з'явився в процесі трансформацій <i>pinь-inь</i>	<i>nü</i> (читається як «нюй») / «юй» — старий склад, що лишився без змін в написанні та читанні
路 l ǔ — дорога, шлях; 鹿 l ǔ — олень	绿 l ǔ — зелений, яскравий; 律 l ǔ — закон, норма	怒 n ǔ — гнів, злість; 奴 n ǔ — раб, рабський	女 n ǔ — жінка, дівчина; 钅 n ǔ — неодим (метал)

Висновки. Підводячи підсумок викладеного матеріалу, можемо запропонувати просту ілюстративну

таблицю (табл. 4), яка чітко показує базу вірної вимови Путунхуа для розглянутих нами складів.

⁶ При наборі тексту китайською мовою на комп'ютері літера *ü* набирається в англійській розкладці як *v*, або обирається із символів.

Крок перший	Крок другий	Крок третій	Крок четвертий	Крок п'ятий (що отримаємо в результаті)
<p>Розглянемо китайське слово риба, маємо 鱼у^ь (читається як «юй»)</p> 	<p>Беремо ініціали</p> <p>j q x</p>	<p>Додамо склад риба 鱼 у^ь, на позначення якого раніше вживалась літера <i>й</i> + 鱼у^ь</p>	<p>Ініціаль у не вимовляється, натомість використовується проста фіналь (тобто голосна, що йде за у), додається відповідний тон над простою фіналю <i>у^ь</i></p>	<p><i>j</i> <i>ju</i></p> <p><i>q</i> + = <i>qu</i></p> <p><i>x</i> = <i>xu</i></p> <p><i>Зверніть увагу!</i> Не збуваємо про склад у^ь «юй» (риба 鱼), який має вимовлятися / читатись ніби дві крапки й досі пишуться над літерою <i>и</i>, в уяві тримаємо уй під час вимови, але пишемо за допомогою <i>pinyin</i> як <i>yu</i></p>

Ті ж правила вимови діють, коли після ініціальей *j, q, x* йде складна *фіналь* (поєднання голосних) (табл. 5):

Таблиця 5

<i>jie</i>	= <i>j+ie</i>	Дві крапки над <i>и</i> опускаються, відповідне читання, згідно з правилами описаними вище, зберігається
<i>qie</i>	= <i>q+ie</i>	
<i>xie</i>	= <i>x+ie</i>	

Результати статті можуть бути викладені в ході семінарів та конференцій сходознавчих студій МОН та під час міжуніверситетських науково-практичних конференцій.

ДЖЕРЕЛА

1. Алексахин А.Н. Вводный курс практической фонетики китайского языка путунхуа, 2-е изд., испр. и доп. — М.: Издательство ВКН, 2015. — 176 с.
2. Алексахин А.Н. Теоретическая фонетика китайского языка М.: АСТ, Восток-Запад, 2006. — 204 с.
3. Горелов В.И. Теоретическая грамматика китайского языка М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
4. Задюенко Т.П. Начальный курс китайского языка / Т.П. Задюенко, Хуан Шуин. — М.: Восточная книга, 2012. — 375 с.
5. Спешнев Н.А. Фонетика китайского языка. Учебное пособие. — Л.: Издательство Ленинградского университета, 1980. — 141 с.
6. 邓懿. 汉语初级教程。第一册。— 北京大学出版社, 1987。— 215 页。
7. 吴中伟. 当代中文/课本。—北京: 华语教学出版社, 2009 — 页1-10。
8. Сучасний онлайн словник (китайсько-російський і російсько-китайський) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.bkrs.info>
9. Перша загальноприйнята система транскрибування китайських складів кирилицею [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Система_Палладія

REFERENCES

1. Aleksakhin, A. N. (2015). Introductory Course of Chinese Putunhua phonetics, 2nd edition, added and amended. — Moscow: VKN Publishing, 176 p.
2. Aleksakhin, A. N. (2006). Theoretical Phonetics of Chinese Language. Moscow: AST, East-West Publishing, 204 p.
3. Gorelov V. I. (1989). Theoretical Grammar of Chinese language, Moscow: “Prosveshchenie” publishing, 318 p.
4. Zadoenko, T. P. (2012). Huang Shu In. Elementary Course of Chinese language. Moscow: «Vostochnaia kniga», 375 p.
5. Speshnev, N. A. (1980). Chinese Phonetics. Training guide. L.: Leningrad, University publishing, 141 p.
6. Deng, Yi. (1987). Elementary Chinese Course. Book 1. Pekin publishing, 215 p.
7. Wu, Zhong wei. (2009). Modern Chinese. Pekin: Chinese publishing, pages 1–10.
8. Suchasnyi onlain slovnyk (kytaysko-roziiskiy i roziiskyo-kytayskiy) [Modern Online Dictionary (Chinese-Russian and Russian-Chinese)]. <https://www.bkrs.info>
9. Persha zahalnopryiniata sistema transkrybuвання kytayskykh sliv kyrylytseiu The First System of Transcription of Chinese Words in Cyrillic Alphabet]. https://uk.wikipedia.org/wiki/Система_Палладія

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ АНГЛОМОВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЛОГОСФЕРИ КОМП'ЮТЕРНОГО БУТТЯ

Махачашвілі Р.К.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

Проблематику статті зосереджено на методологічних проблемах та процедурах визначення характеристик і змістового обсягу динаміки англомовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття у відповідності до параметричних характеристик та феноменологічного потенціалу елементів і конфігурацій плану змісту одиниць її мікроструктури.

Ключові слова: англомовна інноваційна логосфера комп'ютерного буття, динаміка, англомовний інноваційний комп'ютерний термінос, план змісту, субстантма, феноменологізація.

Махачашвілі Р.К.

Методологические основы исследования динамики англоязычной инновационной логосферы компьютерного бытия

Проблематику статті сфокусовано на методологічних проблемах і процедурах визначення характеристик і змістового обсягу динаміки англоязычної інноваційної логосфери комп'ютерного буття в відповідності до параметричних характеристик і феноменологічним потенціалом елементів і конфігурацій плану змісту одиниць її мікроструктури.

Ключевые слова: англоязычная инновационная логосфера компьютерного бытия, динамика, англоязычный инновационный компьютерный термин, план содержания, субстантма, феноменологизация.

R. Makhachashvili

Methodological basics of research of the English language innovation logosphere of computer being

The article is focused on methodological premises and procedures for determination the characteristics and content volume of the English-language innovation logosphere of computer being in accordance with the parametric characteristics and phenomenological potential of elements and configurations of its microstructure units content plane. A methodology of English computer vocabulary innovative elements phenomenological features identification is introduced supplying the template for a new study field — phenomenological neology of English. The study approach provides for the innovative English computer logosphere definition and stock inventory in terms of its integrity as a macro-body of phenomenological and dynamic specificity. English computer logosphere macrostructure is the bulk of innovative vocabulary units as a reference system to cyberreality substantial dimensions. Meaningful and formal boundaries, phenomenological and substantial features of innovative English computer logosphere microstructure constituent — innovative English computer terminos — are defined. An inventory of innovative English computer logosphere microstructure constituents — EICT — static and dynamic qualities, featured through successive content levels, is shortlisted.

Key words: English-speaking innovational logosphere of computer being, dynamics, English-language innovative computer terminology, content plane, substance, phenomenologization.

Вступ. Як невід'ємний продукт цивілізації сучасна комп'ютерна дійсність виокремилась у самостійне буттєве ціле. У його межах електронні медіа виступають не лише як засіб передачі інформації або взаємодії, а й виявляють власну світотвірну, смислотвірну, та, як наслідок, мовотвірну потенцію [1; 2].

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. *Комп'ютерне буття* (термін запропоновано В.А. Кутир'євим [3]; далі — КБ) визначається як складна, багатовимірна сфера синтезу дійсності, людського досвіду та діяльності, опосередкованих новітніми цифровими та інформаційними технологіями; це

об'єкт дослідження широкого спектра гуманітарних наук.

Лінгвістичний аспект вивчення КБ на порубіжжі століть визначається об'єктивними історичними та геополітичними передумовами: кібернетизація, глобалізація, інформатизація світового суспільства, американізація світової культури [4; 5; 6], через що *сучасна англійська мова*, насамперед її американський та британський варіанти, виступає *пріоритетним* лінгвокомунікативним середовищем *первинного мовного кодування* елементів КБ та його *картинування* [7; 8]. Фрагменти мовної актуалізації життєвої активності англосмовної спільноти в комп'ютерній сфері визнаються *соціофункціональним фактором* оновлення словникового складу англійської мови [9; 10], *системою окремих лінгвокогнітивних структур*, елементів наднаціональної картини світу носіїв англійської мови [11], вербальним складником відповідного *комунікативного середовища* — *комп'ютерного дискурсу* [12; 13].

Проте проблема теоретико-методологічного обґрунтування *наскрізних* принципів, напрямків, механізмів та результатів якісної динаміки англосмовних макро- й мікроструктур словникового складу в царині комп'ютерного буття як консолідованого лінгвального об'єкта ще чекає на вивчення. Аналіз цього питання потребує залучення феноменологічного ракурсу дослідження комплексних мовних об'єктів з огляду на магістральне завдання феноменологічної епістемології — пізнання повної системи фактів свідомості [14], що конституують дійсність [15; 16].

У межах окресленого методологічного виміру «*феноменологічність*» мовної одиниці визначається як її *кодифікативна спроможність до фіксації результатів пізнавального досвіду та вияву* (термін В.У. Бабушкіна [17], К.Г. Фрумкіної [18]) *в ній субстантних характеристик пізнаваних об'єктів та явищ*. Запропонована у роботі лінгвістична адаптація феноменологічного підходу до теоретико-методологічного осмислення динаміки словникового складу сучасної англійської мови в КБ спирається на поняття *логосфери*, синтетично усвідомленої як 1) множинність мовних одиниць, які є умовно вичерпними феноменологічними реалізаціями абстрактних та емпіричних елементів різних сфер буття; 2) зона інтеграції мисленнево-мовленевих континуумів (лінгво) культур.

Порубіжжя ХХ–ХХІ століть визначається активним збагаченням словникового складу англійської мови, що зумовлює потребу в *холістичних лінгвістичних дослідженнях* саме *інноваційних* галузевих сфер. Такий аспект аналізу поповнення словникового складу сучасної англійської мови відповідає новому інтегративному напрямку — *феноменологічній неоанглістиці*.

Англосмовна інноваційна логосфера комп'ютерного буття — складова частина загальнонаціональної англосмовної логосфери —

розглядається як множинність вербальних новостворів, що є феноменологічними корелятами елементів комп'ютерного буття. Феноменологічна неоанглістика надає в розпорядження дослідника інноваційної логосфери КБ новітню інтегративну методологію і процедури аналізу, застосування яких уможливорює всебічне висвітлення взаємозв'язку засад *надцільної вербалізації* цього виміру дійсності та механізмів неологізації, номінації, мовної референції.

Актуальність роботи зумовлена, *по-перше*, значною щільністю інноваційної вербалізації поняттєво-змістової сфери англосмовної лінгвокультури в царині комп'ютерного буття; *по-друге*, комунікативною релевантністю цієї поняттєво-змістової сфери для глобальної англосмовної спільноти; *по-третє*, орієнтацією роботи на дослідження англосмовної інноваційної логосфери КБ у світлі визначення лінгвістичної наукової проблематики філогенезу, соціогенезу та техногенезу мовних спільнот, що зумовлює ідентифікацію цієї логосфери як інтегративної мовної побудови, позначеної внутрішньою єдністю її компонентів на макро- та мікрорівнях й у площині знакового субстрату (формальних та змістових елементів і структур) та синтезом ознак буттєвої, когнітивної й антропологічної субстанції. Запропонований лінгвофеноменологічний підхід до вивчення об'єкта дослідження сприяє розв'язанню наукової проблеми цілісного моделювання процесів і результатів поповнення словникового складу високодинамічної системи англійської мови в цілому та її окремих ділянок на порубіжжі ХХ–ХХІ століть зокрема.

Метою роботи є визначення методологічних засад ідентифікації динаміки англосмовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття в контексті розвитку словникового складу сучасної англійської мови. **Об'єктом** дослідження виступає англосмовна інноваційна логосфера комп'ютерного буття кінця ХХ — початку ХХІ століть. **Предмет** аналізу — засоби та механізми англосмовної інноваційної вербалізації комп'ютерного буття з кута зору лінгвофеноменологічних характеристик засад, напрямків та результатів динаміки відповідної англосмовної інноваційної логосфери.

Матеріалом дослідження послуговували вербальні інновації англійської мови, співвідносні із різносубстратними сферами, об'єктами й феноменами комп'ютерного буття.

Результати дослідження та обговорення. Дослідження конфігурації та взаємоінтегрованості макро- та мікроструктур англосмовної інноваційної логосфери КБ базується на таких пресупозиціях:

I. Наявність *концептуального ядра* у плані змісту англосмовної логосфери буття в цілому. *Концептуальне ядро англосмовної логосфери* — уні-

версальний змістовий конструкт, концентрат змістових елементів, опосередкованих індивідуальним та колективним когнітивним досвідом носіїв мови. Частковими термінологічними корелятами цього поняття є номени «картина світу», «концептуальна картина / модель світу» [12; 14]; *диференційною* ознакою поняття «концептуальне ядро логосфери» є конфігуративна *кумулятивність* його компонентів у відповідній змістовій галузі.

II. *Спроектваність* концептуального ядра **англомовної логосфери** на змістовий шар галузевих інноваційних логосфер сучасного буття в цілому (зокрема на змістовий шар *інноваційної логосфери КБ*). Відповідно, під *проекцією концептуального ядра логосфери на англомовну інноваційну логосферу КБ* розуміємо концентрат змістових елементів, опосередкованих індивідуальним і колективним когнітивним досвідом носіїв англійської мови в галузі функціонування та користування комп'ютерними технологіями, що становить *пропорційний та адекватний «відбиток»* концентрату змістових елементів, опосередкованих когнітивним досвідом носіїв англійської мови в цілому.

III. Поточний процес *дифузії проекції концептуального ядра логосфери на англомовну інноваційну логосферу КБ*, у результаті якої в структурі внутрішньої форми одиниці мікроструктури англомовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття прерогативного статусу набуває субстантний елемент.

Під *динамікою* англомовної інноваційної логосфери КБ розуміємо *шляхи, напрямки та відповідні мовні механізми реалізації якісних змістових змін у зоні проекції концептуального ядра логосфери на інноваційну логосферу КБ*. Емпірична ідентифікація цих параметрів динаміки англомовної інноваційної логосфери КБ уможливлується з огляду на характеристики одиниці її мікроструктури.

Основу *мікроструктури* англомовної інноваційної логосфери КБ складає загал новоутворених одиниць англійської мови, що, як засвідчує вибірка емпіричного матеріалу нашого дослідження, виступають хронологічно *первинними кодифікаторами та феноменологічними корелятами* суцільної кількості інноваційних елементів (дискретних об'єктів, абстрактних явищ) комп'ютерного буття. Такі мовні одиниці ідентифікуємо як *«англомовний інноваційний комп'ютерний термінос»* (букв. «термінологос») — далі **АІКТс**.

Структуру плану АІКТс розподілено за такими щаблями, послідовне та наскрізне вертикальне співвідношення яких задовольняє діалектичним поняттям «сутність» → «явище»: 1) — **онтологічний денотат (ОД)** — сукупність змістових елементів граничного ступеня субстантної та епістемічної абстракції (феноменалізація ознак, параметрів і властивостей різносубстратних елементів КБ)

в структурі значення англомовного інноваційного комп'ютерного терміноса → 2) — **концептуальний денотат (КД)** — сукупність змістових елементів середнього ступеня абстракції, опосередкованих антропогенним (індивідуальним і колективним) когнітивним досвідом носіїв англійської мови в галузі функціонування та користування комп'ютерними технологіями, сегмент проекції концептуального ядра логосфери на англомовну інноваційну логосферу КБ → 3) — **лінгвальний денотат (ЛД)** — семантика АІКТс.

Ступінь абстракції зазначених щаблів структури плану змісту англомовного інноваційного комп'ютерного терміноса співвідноситься із ступенем абстракції параметричних ознак АІКТс. Щаблю (1) **«онтологічний денотат»** відповідає параметрична ознака *«буттєвий вимір»*, щаблю (2) **«концептуальний денотат»** — параметричні ознаки *«поняття»* та *«концепт»*, щаблю (3) **«лінгвальний денотат»** — параметрична ознака *«мовна одиниця»*. Напр., АІКТс *born digital*, де: (1) ТИП СУБ-СТАНЦІЇ: КБ → (2) СУБ'ЄКТ КБ → (3) СУБ'ЄКТ КБ, *що народився у світі цифрових технологій*.

Інструментальний апарат концептуального аналізу (що містить і компонентний аналіз змістового плану мовної одиниці) дає змогу виявити актуалізовані та імпліковані елементи лінгвального значення, які слугують «точками доступу» (термін Р. Ленекера) до концептуальних структур змісту. Поза межами компонентного та ширше — концептуального аналізу залишаються сутнісні (субстантні) елементи, що параметризують структуру плану змісту АІКТс як феноменологічного кореляту елементів комп'ютерного буття. Такі елементи складають основу онтологічного денотата АІКТс. З огляду на специфічні характеристики англомовної інноваційної логосфери КБ *ідентифікація в структурі плану змісту АІКТс онтологічного денотата* виявляє феноменологічну своєрідність АІКТс як мовного знака.

Сигніфікативну дискретну одиницю онтологічного денотата АІКТс витлумачуємо як **субстантєму** — *глибинний сутнісний та субстантний елемент плану змісту англомовної комп'ютерної інновації*, що ідентифікується як *дедуктивно*, так і *індуктивно*. Дедуктивна ідентифікація відбувається шляхом поширової феноменологічної діагностики [12] плану змісту елементів мікроструктури англомовної інноваційної логосфери КБ та паралельної феноменологічної редукції змістового наповнення елементів КБ до визначення «точок феноменологічного перетину» — ізоморфних, співвідносних за змістом субстантних компонентів. *Індуктивно* субстантєма ідентифікується через процедурний механізм компонентного аналізу й концептуальної кореляції різнорівневих структур плану змісту АІКТс.

Згідно з характером діалектичної послідовної співвіднесеності щаблів структури плану змісту

АІКТс у межах діалектичної опозиції «сутність / явище», де шаблю (1) «онтологічний денотат» відповідає діалектичне поняття «сутність», шаблю (3) «лінгвальний денотат» — діалектичне поняття «явище», дискретні елементи шаблю (3) плану змісту АІКТс (семи) та шабля (1) — субстантеми — є ізоморфними.

Інвентар репрезентативних елементів конфігурації онтологічного денотата АІКТс складає ієрархічно негомогенна система субстантем, що залучає ієрархічні кваліфікатори (субстантні таксони: |ТИП СУБСТАНЦІЇ|, |СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ|, |СУБСТАНТНА ПРОТЯЖНІСТЬ|, |СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ|) та відповідні ним дискретні елементи, впорядковані за гіпогіперонімічним принципом (субстантні гіпереле-

менти: |ТИП СУБСТАНЦІЇ|: |КОМП'ЮТЕРНЕ БУТТЯ|, |СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ|, |ВІРТУАЛЬНІСТЬ|, |МЕРЕЖА|; |СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ|: |ОБ'ЄКТ КБ|, |СУБ'ЄКТ КБ|, |СИМУЛЯКР КБ|; |СУБСТАНТНА ПРОТЯЖНІСТЬ|: |ПРОСТІР|, |ЧАС|; |СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ|: |ПРОСТІР|, |ЧАС|; СУБСТАНТНІ ГІПОЕЛЕМЕНТИ: |СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ|: |ТЕХНОГЕНЕЗ|, |КІБЕРМОРФІЗМ|, |ЧАС|: |СИНГУЛЯРНІСТЬ|, |ЕСХАТОЛОГІЧНІСТЬ|).

Дистрибуція субстантних елементів шабля онтологічного денотата плану змісту АІКТс демонструє непропорційне кількісне варіювання у межах загальної вибірки одиниць англомовної інноваційної логосфери КБ (табл. 1):

Таблиця 1

Кількісна дистрибуція субстантних елементів плану змісту АІКТс

Субстантний елемент плану змісту АІКТс	Репрезентативність у структурах ОД (%)	Репрезентативність у структурах ЛД (%)	Типові АІКТс
ТИП СУБСТАНЦІЇ: КБ	100,0	88,0	<i>bitlegging, darknet</i>
СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: ТЕХНОГЕНЕЗ	61,0	47,0	<i>digital divide, in silico</i>
СУБСТАНТНА ПРОТЯЖНІСТЬ: ПРОСТІР	54,0	37,0	<i>Googeverse, blogosphere</i>
СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ КБ	41,1	38,0	<i>smartifact, dotbomb</i>
СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: КІБЕРМОРФІЗМ	39,3	38,0	<i>e-textile, hardlink</i>
СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: СУБ'ЄКТ КБ	23,4	32,0	<i>Net-genner, script-kiddie</i>
СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ: ПРОСТІР	12,4	9,2	<i>inline tweet, splinternet</i>
СУБСТАНТНА ПРОТЯЖНІСТЬ: ЧАС	8,1	7,4	<i>Age of Bits, Evernet</i>

Найвищий показник репрезентативності у межах загальної вибірки АІКТс виявляють такі субстантеми: |ТИП СУБСТАНЦІЇ: КБ|, |СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: ТЕХНОГЕНЕЗ|, |СУБСТАНТНА ПРОТЯЖНІСТЬ: ПРОСТІР|, |СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ КБ|. Решта зафіксованих субстантних елементів виявляють спорадичну репрезентативність у межах вертикалі шарів плану змісту загальної вибірки АІКТс. Субстантні елементи, ізоморфні або близькі за змістовим обсягом до елементів зони концептуального ядра логосфери (зокрема субстантний гіперелемент |СУБ'ЄКТ КБ|) характеризуються зворотнопропорційною, порівняно

з іншими субстантемами, репрезентативністю у глибинних (онтологічний денотат) та поверхневих (лінгвальний денотат) шарах плану змісту АІКТс (23,4 % та 32,0 % відповідно).

Динамічна взаємодія структурних шаблів плану змісту АІКТс у межах англомовної інноваційної логосфери КБ характеризується поступовою експансією онтологічного денотата. На прикладі терміносу *digital native* — суб'єкт КБ, що народився і виріс у світі, сповненому цифрових технологій напрямки динамічної взаємодії різнорівневих елементів плану змісту АІКТс можна визначити таким чином (рис. 1):

Рис. 1. Динамічна взаємодія шаблів плану змісту АІКТс

Де: $a + b + c + \dots + n$ — сукупність актуальних елементів плану змісту АІКТс (відповідає шаблю (3) «лінгвальний денотат»); $[x + y + z]$ — сукупність концептуальних елементів плану змісту АІКТс, опосередкованих когнітивним досвідом носіїв англійської мови (відповідає шаблю (2) «концептуальний денотат»); n — дискретний цілий елемент плану змісту АІКТс невизначеного порядкового позиціонування; $|e_1 + e_2 + \dots + n|$ — сукупність «субстантем», глибинних субстантних елементів плану змісту АІКТс (відповідає шаблю (1) «онтологічний денотат»); \hat{n} — напрямок послідовної взаємодії шарів структури плану змісту АІКТс; — вектор динаміки елемента структури плану змісту АІКТс.

Вертикальна експансія елементів онтологічного денотата (1), наведеного АІКТс (субстантем $|e_1 + e_2 + e_3 \Rightarrow e_{3,1} = e_{3,2} = e_{3,3}|$) на шаблі структури плану змісту меншого рівня абстракції, приводить до якісних трансформацій структури плану змісту АІКТс на шаблі концептуального денотата (2) — $[y^e_1 + e_3]$, що співвідноситься із зоною проекції концептуального ядра логосфери на англomовну інноваційну логосферу КБ. Означені трансформації структури плану змісту АІКТс *digital native* реалізуються за рахунок дисипації $[X = \text{ОСОБА}]$, статусної адаптації $[Y = \text{СУБ'ЄКТ}^e = \text{тип субстанції}]$, заміни $[Z = \text{АНТРОПОГЕНЕЗ} = \text{E}_{3,1} = \text{ФІЛОГЕНЕЗ} = \text{E}_{3,3} = \text{ТЕХНОГЕНЕЗ}]$ або часткової заміни елементів концептуального денотата елементами онтологічного денотата — сукупністю субстантем АІКТс: $|E_{3,1} = \text{ФІЛОГЕНЕЗ} = E_{3,2} \text{ОНТОГЕНЕЗ} = E_{3,3} \text{ТЕХНОГЕНЕЗ}|$). Ці трансформації маніфестовано на шаблі лінгвального денотата АІКТс *digital native* (послідовно та ізольовано) кумуляцією питомої ваги елементів онтологічного денотата АІКТс.

Репрезентативні конфігурації шабля концептуального денотата маніфестовано за рахунок наявності у структурах плану змісту АІКТс низки елементів зони проекції концептуального ядра логосфери на англomовну інноваційну логосферу КБ: $[\text{СУБ'ЄКТ КБ}]$ — 96 % статичної репрезентативності у структурі плану змісту АІКТс антропологічної референтної співвіднесеності (напр. — *übernerd, cyberati* — фахівець у сфері КБ) — та його змiстових дериватів: $[\text{АНТРОПОМОРФІЗМ}]$ (напр.: *thumb culture* — використання мануально оперованих цифрових технологій, *kneemail* — молитва, букв. «повідомлення», яке адресант надсилає, стоячи на колінах); $[\text{антропогенез}]$ (напр. *socialbot*), $[\text{АГЕНТИВНІСТЬ}]$ (напр. *Vulcan nerve pinch* — енергійний перезапуск комп'ютера, *demigod* — фахівець із програмного забезпечення).

Найбільш продуктивними функціональними механізмами трансформацій дифузного характеру зони проекції концептуального ядра на англomовну інноваційну логосферу КБ є: а) нівелювання змiстового елемента зони проекції концептуального ядра (напр. $[\text{АГЕНТИВНІСТЬ}] = > 0 - [\text{АГЕНТИВНІСТЬ}]$: *Easter egging* — 1) узуальне значення: гра «пошук

великодніх крашанок» → метафоричне значення: отримання бажаного результату; 2) значення АІКТс: виконання неусвідомлюваних, нерезультативних дій для відновлення роботи комп'ютера); б) статусна адаптація або статусна девальвація елемента зони проекції концептуального ядра за рахунок питомої ваги статусу субстантного елемента плану змісту відповідного АІКТс, що реалізується зазвичай шляхом екстеріоризації змістових характеристик субстантного елемента плану змісту на рівні зовнішньої форми АІКТс (напр.: $[\text{СУБ'ЄКТ КОМП'ЮТЕРНОГО БУТТЯ}] \Rightarrow [\text{ТИП СУБСТАНЦІЇ: КБ}]$ — *digital nomad* — особа, що послуговується безпровідними технологіями, *cyberarian* — *cyber(lib)arian* — букв. «кібербібліотекар», фахівець з архівування даних в Інтернет); в) акомодация, інкорпорація або заміна змiстового елемента зони проекції концептуального ядра субстантним елементом плану змісту відповідного АІКТс (напр.: $[\text{АНТРОПОГЕНЕЗ}] \Rightarrow [\text{СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: ФІЛОГЕНЕЗ}] = [\text{СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: ТЕХНОГЕНЕЗ}]$: *Generation D(igital), Generation N(et)* — покоління суб'єктів КБ, *screenager* — молодий суб'єкт КБ; $[\text{АНТРОПОМОРФІЗМ}] \Rightarrow [\text{СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: КІБЕРМОРФІЗМ}]$: *word-of-mouth* → АІКТс *word-of-post, word-of-blog* — поширення інформації через Інтернет-щоденники).

Пріоритетними векторами динамічної взаємодії різносубстратних шаблів плану змісту АІКТс у межах інноваційної логосфери КБ є: наскрізна безпосередня вертикальна експансія до поверхневих шарів плану змісту АІКТс репрезентативних субстантем ($[\text{ТИП СУБСТАНЦІЇ: КБ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА ЯКІСТЬ: ТЕХНОГЕНЕЗ / КІБЕРМОРФІЗМ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ / СУБ'ЄКТ / СИМУЛЯКР КБ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ / ПРОТЯЖНІСТЬ}]$ / $[\text{ПРОСТІР / ЧАС}]$); наскрізна опосередкована вертикальна експансія до поверхневих шарів плану змісту АІКТс репрезентативних субстантем відповідної концептуальної корелятивності ($[\text{СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ / СУБ'ЄКТ КБ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ: ПРОСТІР / ЧАС}]$); наскрізна вертикальна конвергенція репрезентативних субстантних елементів різної ієрархічної підпорядкованості ($[\text{ТИП СУБСТАНЦІЇ: КБ}] \leftrightarrow [\text{СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ / СУБ'ЄКТ КБ}]$; $[\text{СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ: ПРОСТІР / ЧАС}] \leftrightarrow [\text{СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ: ОБ'ЄКТ / СУБ'ЄКТ КБ}]$) у неоднорідних структурах плану змісту англomовної інноваційної логосфери КБ; стереоскопічна мобільність різносубстратних мікроструктур плану змісту АІКТс; циклічна горизонтальна мобільність різносубстратних мікроструктур плану змісту АІКТс за рахунок феноменологічного перетину інтегральних денотативних одиниць плану змісту АІКТс (відповідно обсяг (субстанції), об'єкт (субстанції), час (субстанції) та інтегрувальних субстантних таксонів онтологічного денотата ($[\text{ТИП СУБСТАНЦІЇ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА НАЛЕЖНІСТЬ}]$, $[\text{СУБСТАНТНА ДИСКРЕТНІСТЬ}]$).

ДЖЕРЕЛА

1. Gelernter D. *Virtual Realism* / Gelernter D. — Oxford : Oxford University Press, 1998. — 138 p.
2. Groot P. *Reality Engineering and the Computer* / Groot P. — NY : Bantam Editors, 2001. — 104 p.
3. Кутырев В.А. *Культура и технология: борьба миров* / Кутырев В.А. — М., Прогресс-Традиция, 2001. — 336 с.
4. Heeter C. *Implications of New Interactive Technologies for Conceptualizing Communication* / C. Heeter // *Media use in the information age*. — Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1989. — P. 85-108.
5. McLuhan M. *Medium is the Message* / M. McLuhan - NY : Gingko Press, 2001. — 182 p.
6. Тапскотт Д. *Электронно-цифровое общество* / Тапскотт Д. — М. : Релф-бук, 1999. — 432 с.
7. Quinion M. *How words enter the language* / Quinion M. // *Information Concepts* — NC : NCU Press, 2003. — P. 41-43.
8. Oke N. *Globalizing Time and Space: Temporal and Spacial Considerations in Discourses of Globalization* / N. Oke // *International Political Sociology*. — 2009. — N. 3. — P. 310-326.
9. Зацний Ю.А. *Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу* / Зацний Ю.А. - Л. : ПАІС, 2007. — 228 с.
10. McFedries P. *What shall We Call the Forthcoming Decade?* // *Logophilia* / McFedries P. — V 12. — 2004. — P. 3-6.
11. Біскуб І.П. *Англомовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини і комп'ютера* / Біскуб І.П. — Луцьк : Волинськ. Нац. Ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 388 с.
12. Махачашвілі Р.К. *Динаміка англомовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття*. — Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова, 2013. — 44 с.
13. Makhachashvili R. *Open Verbal E-Environment: Research Pemises And Ict Tools* // *Open Educational E-Environment Of Modern University*. — № 2. — 2016. — P. 27-33.
14. Makhachashvili R. *Posthumanity: Merger and Embodiment* / Makhachashvili R. — Oxford, UK : Inter-Disciplinary Press, 2010. — 185 p.
15. Makhachashvili R. *Linguophilosophic Parameters of English Innovations in Technosphere* / Makhachashvili R. — UK : Cmabridge Scholars Publishers, 2010. — 101 p.
16. White R.W., Roth R.A. *New Concepts in Digital Reference* / White R.W., Roth R.A. — New York, NY: Basic Books, 2011. — 237 p.
17. Young P. *The Nature of Information* / Young P. — Westpor : Greenwood Publishing Group, Ct., 1987. — 341 p.
18. Zahavi D. *Husserl's Phenomenology* / Zahavi D. — Palo Alto : Stanford University Press, 2003. — 312 p.

REFERENCES

1. Gelernter, D. (1998). *Virtual Realism*. Oxford : Oxford University Press, 138.
2. Groot, P. (2001). *Reality Engineering and the Tsomputer*. Groot P, NY: Bantam Editors, 104.
3. Kutyrev, V. A. (2001). *Kultura i tekhnologiia: borba myrov*. M., Progress-Tradytsiia, 336.
4. Heeter, Ts. (1989). *Implitsations of New Interaactive Technologies for Contseptualizing Communcation*. *Media Use in the Information Age*, 85–108.
5. MtsLuhan, M. (2001). *Medium is the Message*. NY : Gingko Press, 182 p.
6. Tapskott, D. (1999). *Elektronno-tsyfrovoe obshchestvo*. M., Relf-buk, 432 p.
7. Quinion, M. (2003). *How Words Enter the Language*. *Information Contsepts*, NTs: NTsU Press, 41–43.
8. Oke, N. (2009). *Globalizing Time and Space: Temporal and Spacial Considerations in Discourses of Globalization*. *International Polititsal Sotsiology*, 3, 310–326.
9. Zatsnyi, Yu. (2007). *Suchasnyi anhlomovnyi svit i zbahachennia slovnykovoho skladu*. L.: PAIS, 228 p.
10. MtsFedries, P. (2004). *What shall We Call the Forthcoming Decade?* *Logophilia*, Vol. 12, 36.
11. Biskub, I. P. (2009). *Anhlomovnyi dyskurs prohramnoho zabezpechennia yak model movlennyevoi vzaiemodii liudyny i kompiutera*. Lutsk : Volynsk. Nats. Un-t im. Lesi Ukrayinky, 388 p.
12. Makhachashvili, R. K. (2013). *Dynamika anhlomovnoi innovatsiinoi lohosfery kompiuternoho buttia*. *Odeskyi natsionalnyi universytet im. I. I. Mechnikova*, 44 p.
13. Makhachashvili, R. (2016). *Open Verbal E-Environment: Research Pemises and ICT Tools*. *Open Educational E-Environment of Modern University*, 2, 27–33.
14. Makhachashvili, R. (2010). *Posthumanity: Merger and Embodiment*. Oxford, UK: Inter-Distsiplinary Press, 185 p.
15. Makhachashvili, R. (2010). *Linguophilosophic Parameters of English Innovations in Technosphere*. UK: Cambridge Scholars Publishers, 101 p.
16. White, R. W., Roth, R. A. (2011). *New Contsepts in Digital Referentse*. New York, NY: Basits Books, 237 p.
17. Young, P. (1987). *The Nature of Information*. Westpor: Greenwood Publishing Group, Ct., 341 p.
18. Zahavi, D. (2003) *Husserls Phenomenology*. Palo Alto: Stanford University Press, 312 p.

УДК 821(73)-2:305-055.1

REPRESENTATION OF THE ELDERLY PROTAGONIST IN TRACY LETTS' AUGUST: OSAGE COUNTY

A. Gaidash,

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St,
Kyiv, Ukraine, 04053
a.haidash@kubg.edu.ua

This article examines the literary portrayal of the female sexagenarian in the Pulitzer-Prize winning play. The gerontological portrait of the elderly is analyzed in the context of "the young old" adults. The theoretical background of the article is formed from an array of humanities-related disciplines: in particular, sociology, literary gerontology, medical humanities. The author of the article studies how the notion of normativity in late adulthood is represented in August: Osage County. The playwright subverts the concepts of successful and healthy aging in the images of Violet and Beverly Westons: Violet is a heavy smoker; Beverly is a heavy drinker. The issue of ableism allows us to detect the element of a new genre of pathography, a battle, which is indicative of the gerontological portrayal of the elderly protagonist. In his drama, Tracy Letts develops active and passive strategies of aging, which his elderly characters choose to cope with their disabilities in late adulthood.

Key words: literary gerontology, aging, elderly, dysfunctions, sexagenarians, gerontological markers, strategies of aging, pathography.

Гайдаш А.В.

Особливості геронтопортрета протагоніста у п'єсі Трейсі Леттса «Серпень: округ Осейдж»

У статті вивчається художня репрезентація геронтогенезу на прикладі головної героїні п'єси, яка отримала Пулітцерівську премію у 2008 р. Геронтологічний портрет протагоністки аналізується в контексті фази ранньостаречого віку. Теоретичні основи даної розвідки побудовані на розробках соціології, літературної геронтології, медичних гуманітарних наук тощо. Припускається, що автор твору «Серпень: округ Осейдж» піддає критиці поняття нормативності у пізньому дорослому віці. Драма підриває поняття успішного і здорового старіння (популярного у США), розкриваючи образи подружжя Вестонів, один з членів якого є завзятим курцем, а другий — гірким п'яницею. Дисфункції персонажів дозволяють виявити наявність такого елемента жанру «патології» (опис хвороби), як битва, характерного для геронтопортрета протагоністки. У драмі Т. Леттса представлені активні та пасивні стратегії старіння, які є вирішальними для адаптації персонажів до пізнього дорослого віку.

Ключові слова: літературна геронтологія, старіння, літні люди, дисфункції, ранньостаречий вік, геронтологічні маркери, стратегії старіння, патологія.

Гайдаш А.В.

Особенности геронтопортрета протагониста в пьесе Трейси Леттса «Август: графство Осейдж»

В статье изучаются особенности репрезентации старости на примере «молодой пожилой» героини пьесы, которая получила Пулитцеровскую премию в 2008 году. Геронтологический пор-

треть протагонистки анализируется в контексте персонажей старшей возрастной группы. Теоретические основы данной разведки заимствованы из разработок социологии, литературной геронтологии, медицинских гуманитарных наук. Очевидно, что автор произведения «Август: графство Осейдж» критично относится к понятию нормативности в позднем взрослом возрасте. Драма подрывает понятие успешного и здорового старения (популяризированного в США), раскрывая образы супружеской пары Уэстон, один из членов которой является заядлым курильщиком, дугой — предстаёт безнадёжным пьяницей. Дисфункции персонажей позволяют выявить наличие такого элемента жанра «патологии» (описание болезни), как борьба, характерного для геронтопортрета протагонистки. В драме Т. Леттса представлены активные и пассивные стратегии старения, которые являются решающими при адаптации персонажей к старости.

Ключевые слова: литературная геронтология, старение, пожилые люди, дисфункции, «молодой пожилой» возраст, геронтологические маркеры, стратегии старения, патология.

Not only is Tracy Letts' black comedy *August: Osage County* (winner of the 2008 Pulitzer Prize and Tony Award) popular across the USA but it is also in demand in Europe and East Asia (the play was adapted and staged in Taiwanese Greenray Theatre). 2013 film version of the play with an all-star cast (Meryl Streep, Julia Roberts, Benedict Cumberbatch, to name just a few) spurred forward the popularity of *August: Osage County* across the world. Professor G. Kovalenko claims that there are three Russian translations of the play proving relevance of the text for theatrical productions [4, 177]. Since February 2017 Ukrainian theater-goers have enjoyed the performance of the internationally acclaimed play in Ukrainian (modified to a certain extent) in Molodyi theatre in Kyiv. Although critical readings of Letts' text focus largely on the issues of identity, American family models, cultural and historical context of the drama [1; 2; 4; 5], yet the representation of late adulthood in *August: Osage County* is understudied.

In order to study gerontological portrait of the elderly protagonist in the Pulitzer-prize winning drama the following theoretical insights are considered: the problem of normativity in aging and old age discussed by H. O'Rourke and C. Ceci [14]; the corporeal norms in aging examined by A. Moore and P. Reynolds [13]; the systems of ableism and ageism explained by C. Overall [15]; the development of the new subgenre of "pathography" in medical humanities formulated by Anne Hawkins [18]; the social study of aging with disabilities worked out by G. Zarb [20]. The mentioned above works are instrumental in understanding the representations of late adulthood in drama in the framework of the author's larger project on dynamics of aging in the US theatre [3; 6]. Relying upon the interdisciplinary nature of literary gerontology the methods of analysis involve a set of strategies including sociological tools.

In the three-generation family (13 characters crowd the stage) in *August: Osage County* the matriarch Violet Weston plays the leading role. Together with her husband Beverly Weston and her brother-in-law, Charlie Aiken, Violet forms

the group of sexagenarians in the play. Here may also belong Violet's younger sister, Mattie Fae Aiken, in her late fifties. To use M. Hepworth's term the four characters are "aging into old age" [10, 2] or late adulthood. In terms of the life-span developmental perspective Violet and her husband as well as Mattie Fae with her spouse group the company of the "young old" (65–74 years of age) [17, 485]. In the analysis of the gerontological portrayal of the protagonist, Violet Weston, the representations of late adulthood of minor characters are also taken into account. In the senior group of four members of one family Tracy Letts seems to question the notion of normal aging, namely the principles of the concept of successful aging implemented in the US society in the second half of the 20th century — "health and maintenance of physical and mental health, and the avoidance of disability" [19, 95]. Violet Weston is a chain smoker and her husband Beverly is a confirmed alcoholic. In his drama, Tracy Letts develops two different strategies, which his elderly characters choose to cope with their disabilities in late adulthood. The following approaches on growing old and advancing years taken from the disciplines of literary gerontology and medical humanities demonstrate the process of aging as complicated individual experience.

The recent public expectations of late adulthood are compiled in the concept of successful aging: "it is more about how an older adult *should* age rather than how individuals actually age" [14, 57]. The experts specify that "this successful ageing discourse, similar to the healthy ageing discourse, results in an individual duty to age well" [ibid.]. The definition stirs the issue of the correlation of the normal and the abnormal. "Statistics, for example, suggest that 80 % of seniors who live at home 'suffer from a chronic condition'. If the majority of seniors who reside in community live with chronic disease... then normal ageing is ageing with a chronic disease" in terms of biological norms [14, 53]. In biology, "Normal is not defined only by the average. It is understood that there will be some natural variation around this average and that it is the values that encapsulate 68.26 %

of the population that are considered normal. However, there are individuals who fall outside of this normal range who do not actually experience any pathological effect" [14, 52]. This is a critical point for subversion of ageist stereotypes. "In contrast, social norms are selected by members of a society ... they are created" [ibid.]. O'Rourke and Ceci sum it up: "Western discourse on ageing is strongly shaped by social norms rather than biological norms" [14, 58].

In their discussion of an erotics of aging sexual body, Allison Moore and Paul Reynolds discern the background of the Western bodily norm in the Vitruvian model. They prove that "what does not meet that normative cast is the nonsexual or the fetishised, the exception that amuses or repels" [13, 90]. To redirect the existing normative articulations of age the scholars suggest "a struggle against a materiality that provides determinant points at strategies must be rethought and refreshed, not just against changing discursive pathologies but against that unintelligible yet signifying materiality of bodily change" [13, 102–102].

Christine Overall also explores both old age and impairment as "socially created, sustained, and elaborated" [15, 131]. She argues that the systems of ableism and ageism "function to make, respectively, certain bodily features and certain numbers of years lived, into social liabilities, rationalizations for subordination, and sources of shame" [ibid.]. Christine Overall detects paternalistic treatment, disrespect, reduction of autonomy, and disregards of the rights as markers of disability and growing old.

It is relevant to mention Maria Vaccarella's study of integration of humanistic knowledge into clinical practice in medical humanities via the genre of pathography. The term "pathography" coined and developed by Anne Hunsaker Hawkins means "a form of auto-biography or biography that describes personal experience of illness, treatment, and sometime death" [quoted by 18, 192]. Pathography becomes an adventure of survival [18, 193]. The adventure comprises 4 myths or elements — battle, journey, rebirth, and healthy-mindedness [ibid.] (the concept is in tune with the studies of narrative structures developed by Vladimir Propp, Joseph Campbell, Christopher Vogler). In *August: Osage County*, battle constitutes one of the elements indicative of the genre of pathography. Violet's storyline in Letts's drama can be interpreted in terms of Hawkins' paradigm.

In his social study of people aging with an impairment, Gerry Zarb works out "the important common denominator" reported by respondents in his research. Gerry Zarb argues that independence, autonomy and responsibility are at stake throughout "the disability career". The phobia of dependence is also represented in Violet's character in Tracy Letts's play.

The event around which the action is centered is family reunion. Prologue presents Violet through

the eyes of Beverly and Beverly himself. Act 1 depicts arrival of the Westons' children and the Aikens couple. Act 2 brings message about Beverly's suicide followed by funeral ceremony and reception. Act 3 narrates departure of all the family members.

In the Prologue, Beverly hires the housekeeper and in the run of the interview, which is largely a monologue, Beverly introduces himself and his wife Violet. His role is similar to those of the messenger or the chorus in ancient Greek drama — in his rambling country house with "a complete absence of outside light", Beverly informs us of past and present of his marriage. While embroidering his questions, instructions and memories with the references to modernist poets (the play is framed with the final lines from T. S. Eliot's poem *The Hollow Men*) Beverly also acts as his wife's caretaker. Enumerating the pills Violet takes in catalogue-like manner the elderly character stands out as a medical person integrating clinical practice into daily routine:

BEVERLY: Valium. Vicodin. Darvon. Darvocet. Percodan, Percocet. Xanax for fun. OxyContin in a pinch. Some Black Mollies once, just to make sure I was still paying attention. And of course Dilaudid. I shouldn't forget Dilaudid [12, 14].

Beverly's preoccupation with the illness of his wife may be assumed as integration of the therapeutic discourse in fiction as Vaccarella suggests for the medical humanities.

Violet Weston appears episodically in the Prologue to demonstrate her uneasy mood. From Beverly's explanations it becomes clear that his wife experiences some physical disabilities caused by her disease, which is mouth cancer, and its treatment. Thus the Prologue sets the conflict of the play — the story of a woman of advancing years confronting her disabilities and her family.

The theme of Violet's conflict with her world is conveyed in all three acts. Named after a flower, Violet is the opposite of the idiomatic shrinking violet (even though her sister Mattie Fae refers to her once in such a way). The playwright often makes use of reminiscences of the elderly character to show Violet's life journey has been full of hardships. Her literary portrayal is built with the help of the character's life review fragments (one of the frequent markers of drama of aging [3, 102; 6, 95]). Surrounded by her three middle-aged daughters, Violet retells the story from her childhood. It is the story about cowboy girl boots she begged her mother a hundred times. Finally, young Violet got a package wrapped in nice paper for Christmas. Inside there was a pair of men's muddy work boots with holes.

Violet recalls: "Lord, my momma laughed for days... My momma was a nasty, mean old lady. I suppose that's where I get it from" [12, 80].

In the research of Apostolos Poullos, “elderly speakers seem to find some joy in talking about pain” [16, 167]. On the whole, “the linguistic expression of pain and joy plays an important role in the construction of an old person’s identity” [16, 157].

Letts depicts Violet as a direct, forthright and uncompromising elderly. When her daughter reassures Violet that she is beautiful, Violet remarks: “Women just get old and fat and wrinkly” [12, 51]. The following exchange of cues even fuller emphasizes the protagonist’s attitude to late adulthood:

MATTIE FAE (57 years old): I’m still very sexy, thank you very much.

VIOLET (65 years old): You’re about as sexy as a wet cardboard box, Mattie Fae, you and me both. Don’t kid yourself... [12, 51].

The critic Christine Overall writes, “because disability and aging are considered shameful, weak, and low in value, those who are disabled and/or aged by culture experience pressures to pass as non-disabled or non-aged, to engage in various sorts of pretense that they are as much as possible like the so-called young and healthy social norm” [15, 132]. Mattie Fae (Violet’s sister) pretends that she is not old, thus trying to pass for normal. Violet refuses to take part in the social conspiracy:

IVY: Mom believes women do not grow more attractive with age...

VIOLET: I didn’t say they “don’t grow more attractive with age,” I said they get ugly [12, 70].

Violet’s vision of old age conforms to the common stereotype of decline. She denies the active verb *to grow*, using instead the neutral substitute *to get*. Surprisingly, the exposition scenes reveal young Violet in retrospect as a tender, delicate and tactful girl through the lines of Beverly and Mattie Fae who had known the protagonist for a long time. The discrepancy between the sexagenarians’ memories of young Violet and the verbal battle of aging protagonist on stage adds to the ambivalent portrayal of the leading character. The reason of protagonist’s transformation can be her illness and sufferings. Here are several considerations of her transformed identity.

The first reason is the hardships of Violet’s childhood. Beside the episode with the cowboy boots, Violet recollects assaults of her mother’s numerous boyfriends: one of them attacked young Violet with a claw hammer and Mattie Fae who had come to rescue her sister still has “dents in her skull from hammer blows” [12, 71]. Hard life on Plains also affected Beverly who used to live in a car with his parents from age four until about ten. Public health researchers claim that “unhealthy childhood is associated with unhealthy adulthood” [7, 115].

Second, Violet’s mature years in marriage with Beverly are to be taken into account. Amazingly enough in the Prologue, Beverly’s references to his wife are full of love and care in spite of the famous line: “She takes pills and I drink. That’s the bargain we’ve struck...” [12, 11]. Before his suicide, Beverly hires a nurse and housekeeper for Violet, who is his muse and his love. His first and popular book of poems was dedicated to his wife. Hypothetically Beverly’s suicide is the refusal to cope with Violet’s diagnosis. In terms of literary gerontology, his solution (self-euthanasia) demonstrates the passive strategy of aging. By contrast, Violet fights. Her battle takes the form of truth-telling. One of the examples is her reminiscence of her husband during the post-funeral reception: “Man was a world-class alcoholic, more’n fifty years” [12, 67]. Violet narrates the story of Beverly’s talk at his university alumni dinner, when her husband drank a whole bottle of rum: he “got up to give this talk... and fouled himself... He didn’t get invited back to any more alumni dinners...” [ibid.].

Final reason for Violet’s transformed identity is smoking, a self-destructive habit. Smoking is a leading cause of cancer and death from cancer. In contemporary societies cancers become the major killers [7, 109]. In particular, smoking causes a mouth cancer. If once tobacco smoking used to be a part of sacred rituals and spiritual practices of Native Americans, nowadays tobacco’s harm to health is common knowledge.

These reasons — difficult childhood, marriage and smoking — form the background of Violet’s dysfunctional body and identity. The elderly protagonist takes many pills. She forgets how many. Violet describes her illness as “mouth burning... like a son-of-a-bitch... tongue is on fire” [12, 24]. “And it burns ... like a bullshit” [12, 34]. Yet Violet does not quit smoking. Her argument is simple: “I have enough to worry about right this minute...” [12, 24].

There is more than one reference to smoking in the text of the play. Uncle Charlie, Mattie Fae’s husband, smokes a lot of grass. Violet’s teenage granddaughter smokes marijuana presumably for fun. In the case of the senior generation, smoking becomes a form of defense: Violet’s sister Mattie Fae had a discreet love affair with Violet’s husband. Mattie Fae’s son is the child of this relationship. This skeleton in the closet affects Violet and Uncle Charlie who smoke heavily, whereas the people responsible for breaking the marriage vows, Mattie Fae and Beverly, are the non-smokers. Consequently addiction to pills which Violet label as muscle relaxers provokes disorientation. The elderly character loses her equilibrium. “So she (*Violet — A.G.*) falls when she rambles...” [12, 11], Beverly mentions.

Another bodily dysfunction is Violet’s slurred speech also caused by drug use. It is especially obvious in the moments of the strong stress, for example,

when Violet finds out that her husband is dead. One more dysfunctional characteristic is her literal cold-bloodedness. Despite impossible August heat in the southern state of Oklahoma, Violet keeps her house free from air-conditioning while other characters wet with sweat.

These bodily abnormalities transform mentality of the elderly woman. Her views of herself becomes vulnerable and contradictory: in Act 1, Violet declares that she is not old [12, 24] and in Act 2, she recognizes that she is [12, 51]. Violet's perception of the world through the relationships often reveals the lack of "empathy and capacity for the complex, nuanced representation of others" [9]. As Charles Isherwood writes, "for Violet, a child of poverty, neglect and abuse, the will to endure is inextricably tied up with the desire to fight and the need to wound" [11].

From the psychological perspective, Violet's personality is partly dysfunctional because she has "difficulty empathizing with others in complex and effective ways... difficulty trusting or having compassion for others..." [9].

The bodily and mental dysfunctions make Violet fight for her autonomy. In the course of the scandalous funeral dinner, she becomes enraged protesting against her family's attitude toward her: "Stop telling me to settle down, goddamn it! I'm not a goddamn invalid! I don't need to be abided, do I? Am I already passed over?" [12, 71]. In the denouement of the play, Violet's relatives leave the elderly character on her

own. Violet develops an active strategy of aging despite her frailty. As Zarb comments, "because women are generally expected to take a more dependent role in society than men, disabled women face a particularly acute struggle to overcome the obstacles to controlling their own lives, or even defining their own identities" [20, 57].

Zarb sums it up: "it is not surprising, then, that many disabled women place an even stronger emphasis on maintaining their independence in late life than men" [ibid.]. Healey argues that Violet's demons are partly the result of a nation not paying attention to the struggles of the elderly. The reviewer assumes that Tracy Letts "describes the United States as a whole as pill addled, in a sense — self-medicating to avoid looking hard at its social and political failings" [8].

To conclude, in his play *August: Osage County* Tracy Letts questions the normality of growing old in the representations of late adulthood. The playwright subverts the concepts of successful and healthy aging in the images of Violet and Beverly Westons: Violet is a heavy smoker; Beverly is a heavy drinker. The issue of ableism allows us to detect the element of a new genre of pathography, a battle, which is indicative of the gerontological portrayal of the elderly protagonist. Two strategies of growing old with impairments — active and passive — diversify the general framework of representations of late adulthood in *August: Osage County*.

ДЖЕРЕЛА

1. Блинова М.П. Мотивная структура пьесы Тр. Леттса «Август: графство Осейдж» / М.П. Блинова. — Научный журнал КубГАУ. — № 110(06), 2015. — С. 1–11.
2. Висоцька Н. Нові імена в драматургії США рубежу ХХ–ХХІ ст. : діалог традиції і сучасності / Н. Висоцька // Американські літературні студії в Україні. — 2014. — № 8. — С. 14–28.
3. Гайдаш А.В. The portrait of the old lady in Eric Coblé's *The Velocity of Autumn* / A.V. Gaidash. — *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. пр. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — Вип. 6. — С. 101–105.
4. Коваленко Г. Американская fuga в стиле джаза (пьеса Трейси Леттса «Август: округ Осейдж») / Г.Коваленко // Американські літературні студії в Україні. — 2014. — № 8. — С. 177–190.
5. Левченко О.М. Жанрові особливості сімейної драми Трейсі Леттса «Серпень: округ Осейдж» / О.М. Левченко. — Вісник Житомирського державного університету. — Випуск 4(82). Філологічні науки, 2015. — С. 60–64.
6. Gaidash A.V. Literary Portrayals of the Elderly Artists in Tina Howe's *Coastal Disturbances: Four Plays* / A.V. Gaidash. — *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. пр. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. — Вип. 8. — С. 92–98.
7. Gjonça E., Marmot M. Patterns of Illness and Mortality across the Adult Lifespan / E.Gjonça, M.Marmot // *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*. — Cambridge: Cambridge UP, 2005. — P. 106–120.
8. Healy P. After "Osage" Accolades, Time to Make Doughnuts / P. Healy // *The New York Times*. — 2008. — July 20. — Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2008/07/20/theater/20heal.html> (дата звернення : 08.02.2018).
9. Henriques G. What Is a Dysfunctional Personality? Disturbances in Identity and Relationships / G. Henriques. — Режим доступу : <https://www.psychologytoday.com/blog/theory-knowledge/201305/what-is-dysfunctional-personality> (дата звернення: 08.02.2018).
10. Непворт М. *Stories of Ageing* / М.Непворт. — Buckingham: Open UP, 2000. — 143 p.

11. Isherwood C. Mama doesn't Feel Well, but Everyone Else will Feel Much Worse [Електронний ресурс] / C.Isherwood // New York Times. — Dec. 5, 2007. — Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2007/12/05/theater/reviews/05august.html> (дата звернення: 08.02.2018).
12. Letts T. August: Osage County / T. Letts. — New York: Dramatists Play Service, 2009. — 103 p.
13. Moore A., Reynolds P. Against the Ugliness of Age: Towards an Erotics of the Aging Sexual Body / A. Moore, P. Reynolds // *InterAlia*. — № 11a. — 2016. — P. 88–105.
14. O'Rourke H., Ceci C. Reexamining the Boundaries of the 'normal' in Ageing. — *Nursing Inquiry*. — № 20. — 2013. — P. 51–59.
15. Overall C. Old Age and Ageism, Impairment and Ableism: Exploring the Conceptual and Material Connections / C. Overall. — *NWSA Journal*, Vol.18, № 1, 2006. — P. 126–137.
16. Poullos A. Joy and Pain. / A. Poullos // *Reconstructing Pain and Joy: Linguistic, Literary, and Cultural Perspectives*. — Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2008. — P. 157–176.
17. Santrock J.W. Lifespan Development. / J.W. Santrock. 7th ed. — N.Y. : McGraw-Hill, 1999. — 652 p.
18. Vaccarella M. Medical Humanities: Renewing Praxis across Disciplines / M. Vaccarella. — *Medical Humanities, Status Quaestionis* № 3, 2012. — P. 181–202.
19. Victor C. The Epidemiology of Ageing / C. Victor // *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*. — Cambridge: Cambridge UP, 2005. — P. 95–105.
20. Zarb G. Ageing with a Disability. / G.Zarb // *Ageing and Later Life*. — Julia Johnson, Robert Slater. — SAGE, 1993. — P. 54–59.

REFERENCES

1. Blinova, M.P. (2015). Motivnaia struktura piesy Tr. Lettsa «Avgust: grafstvo Oseidzh» [The Motive Structure of the Play “August: Osage County” by Tr. Letts]. *Nauchnyi zhurnal KubGAU*, 110(06), 1–11.
2. Vysotska, N. (2014). Novi imena v dramaturhii SShA rubezhu XX–XXI st.: dialoh tradytsii i suchasnosti [New Names in US Turn of the 20–21 Century Drama: Between Tradition and Challenges of Today]. *Amerykanski literaturni studii v Ukraini*, 8, 14–28.
3. Haidash, A. V. (2016). The Portrait of the Old Lady in Eric Coble's The Velocity of Autumn. K., Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, *Studia Philologica*, Vyp. 6, 101–105.
4. Kovalenko, G. (2014). Amerikanskaia fuga v stile dzhaza (piesa Treisi Lettsa «Avgust: okrug Osejdz») [American Fugue in Jazz Style (Tracy Lett's August: Osage County)]. *Amerikanski literaturni studii v Ukraini*, 8, 177–190.
5. Levchenko, O. M. (2015). Zhanrovi osoblyvosti simeinoi dramy Treisi Lettsa «Serpenj: okrug Osejdz» [Genre Peculiarities of Tracy Letts' Domestic Drama “August: Osage County”]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*, Vyp.4 (82), *Filologichni nauky*, 60–64.
6. Haidash, A. V. (2017). Literary Portrayals of the Elderly Artists in Tina Howe's Coastal Disturbances: Four Plays. *Zb. nauk. prats. K., Kyivskiy un-t im. B. Hrinchenka, Studia Philologica*, Vyp. 8, 92–98.
7. Gjonca, E., Marmot, M. (2005). Patterns of Illness and Mortality across the Adult Lifespan. *Cambridge Handbook of Age and Ageing*, Cambridge: Cambridge UP, pp. 106–120.
8. Healy, P. (2008). After “Osage” Accolades, Time to Make Doughnuts. *The New York Times*. <http://www.nytimes.com/2008/07/20/theater/20heal.html>
9. Henriques, G. What Is a Dysfunctional Personality? Disturbances in Identity and Relationships. <https://www.psychologytoday.com/blog/theory-knowledge/201305/what-is-dysfunctional-personality>
10. Hepworth, M. (2000). *Stories of Ageing*. Buckingham: Open UP, 143 p.
11. Isherwood, C. (2007). Mama doesn't Feel Well, but Everyone Else will Feel Much Worse. *New York Times*. <http://www.nytimes.com/2007/12/05/theater/reviews/05august.html>
12. Letts, T. (2009). *August: Osage County*. New York: Dramatists Play Service, 103 p.
13. Moore, A., Reynolds, P. (2017) *Against the Ugliness of Age: Towards an Erotics of the Aging Sexual Body*. *InterAlia*, 11a, pp. 88–105.
14. O'Rourke, H., Ceci, C. (2013). Reexamining the Boundaries of the 'normal' in Ageing. *Nursing Inquiry*, 20, pp. 51–59.
15. Overall, C. (2006). Old Age and Ageism, Impairment and Ableism: Exploring the Conceptual and Material Connections. *NWSA Journal*, Vol. 18, 1, 126–137.
16. Poullos, A. (2008). *Joy and Pain. Reconstructing Pain and Joy: Linguistic, Literary, and Cultural Perspectives*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, pp. 157–176.
17. Santrock, J. W. (1999). *Lifespan Development*. 7th ed. N.Y. : McGraw-Hill, 652 p.
18. Vaccarella, M. (2012). *Medical Humanities: Renewing Praxis across Disciplines*. *Medical Humanities, Status Quaestionis*, 3, pp. 181–202.
19. Victor, C. (2005). *The Epidemiology of Ageing*. *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*, Cambridge: Cambridge UP, pp. 95–105.
20. Zarb, G. (1993). *Ageing with a Disability. Ageing and Later Life*, SAGE, pp. 54–59.

ФІЛОСОФІЯ НАТУРАЛІЗМУ В РОМАНІ ЕДІТ ВОРТОН «ДІМ РАДОСТІ»

Білинська Х.В.,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, 82100
khrystia.bilynska@gmail.com

У статті розглядається проблема філософії натуралізму в романі американської письменниці Едіт Вортон «Дім радості». Досліджено вплив спадковості та середовища на становлення протагоністів, їх життя та лінію поведінки. Проаналізовано, як за допомогою повторення однотипних дій та звичок в романі виникають характерні для натуралістів образи «життя-страждання» та «життя-тюрми». Доведено, що, враховуючи всі особливості роману Е. Вортон «Дім радості», його слід віднести до оптимістичної (ідеалістичної) течії американського натуралізму.

Ключові слова: натуралізм, спадковість, середовище, повторюваність, життя-страждання, життя-тюрма.

Белинская К.В.

Философия натурализма в романе Эдит Уортон «В доме веселья»

В статье рассматривается проблема философии натурализма в романе американской писательницы Эдит Уортон «В доме веселья». Исследовано влияние наследственности и среды на становление протагонистов, их жизнь и линию поведения. Проанализировано, как с помощью повторения однотипных действий и привычек в романе возникают характерные для натуралистов образы «жизни-страдания» и «жизни-тюрьмы». Доказано, что, учитывая все особенности романа Эдит Уортон «В доме веселья», его следует отнести к оптимистическому (идеалистическому) течению американского натурализма.

Ключевые слова: натурализм, наследственность, среда, повторяемость, жизнь-страдание, жизнь-тюрьма.

Kh. Bilynska

Naturalistic philosophy in Edith Wharton's "The House of Mirth"

The article is dedicated to the issue of naturalistic philosophy in Edith Wharton's "The House of Mirth". The influence of heredity and environment on the protagonists' development and behaviour has been stated. Edith Wharton emphasizes the heredity of two characters — Lily Bart and Lawrence Selden. She portrays how the qualities inherited from the parents and further intensified by upbringing affect their future welfare. The protagonists are under total control of their environment — the New York leisure-class society. It determines their motives and actions, as well as has overwhelming effect on their personal lives, ensured by means of gossip and public censure.

Edith Wharton has been proved to use repetition of the same actions and habits in order to achieve the effect of stuckness in one place. Incessant social events of the American elite, held in accordance with a strict protocol, lead to thingification of people. The society itself turns into a fetish. As a result, the typical naturalistic notions of "life as suffering" and "life as a prison" are achieved.

After a thorough investigation, it has been summarized that Edith Wharton's "The House of Mirth" should be considered as a representative of the optimistic and idealistic stream of American naturalism.

Key words: naturalism, heredity, environment, repetition, life as suffering, life as a prison.

Вступ. Едіт Вортон (1862–1937) — визнаний класик американської літератури, автор одинадцяти творів у жанрі нон-фікшн ("The Decoration of Houses" (1897), "Italian Villas and Their Gardens" (1904), "Italian Backgrounds" (1905), "A Motor-Flight Through France" (1908), "Fighting France, from Dunkerque to Belfort" (1915), "French Ways and Their Meaning" (1919), "In Morocco" (1920), "The Writing of Fiction" (1925), "A Backward Glance"

(1934) та ін.), п'ятнадцяти романів ("The Valley of Decision" (1902), "The House of Mirth" (1905), "The Fruit of the Tree" (1907), "The Reef" (1912), "The Custom of the Country" (1913), "The Marne" (1918), "The Age of Innocence" (1920), "The Glimpse of the Moon" (1922), "A Son at the Front" (1923), "The Mother's Recompense" (1925), "Twilight Sleep" (1927), "Children" (1928) та ін.), семи повістей ("The Touchstone" (1900), "Sanctuary" (1903), "Ethan

Frome (1911), *Bunner Sisters* (1916), *Old New York* (1924) та ін.), вісімдесяти п'яти оповідань, трьох поетичних збірок (*"Verses"* (1878), *"Artemis to Actaeon and Other Verse"* (1909), *"Twelve Poems"* (1926), а також перша в історії США жінка-лауреат Пулітцерівської премії. У творчості письменниці, зокрема в романі «Дім радості» (*"The House of Mirth"* (1905)), можна прослідкувати натуралістичні тенденції. Однак дане питання, як і проблема творчості Едіт Вортон загалом, не знайшли достатнього вираження у вітчизняному літературознавстві. Насамперед це пояснюється тим, що на сьогодні українською мовою перекладено лише один роман авторки: «Епоха невинності» (*"The Age of Innocence"*) [1], — а тому її творчість залишається маловідомою для українського читача. Саме необхідністю системного вивчення творчого доробку письменниці й обумовлюється **актуальність** нашого дослідження. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше в українському літературознавстві здійснено аналіз натуралістичних тенденцій в романі Е. Вортон «Дім радості».

Метою цього дослідження є інтерпретація роману Едіт Вортон «Дім радості» з позицій натуралізму. З поставленої мети випливають такі основні **завдання**: дослідити вплив спадковості та середовища на становлення протагоністів та їхню поведінку, а також проаналізувати, як за допомогою повторення однотипних дій та звичок в романі виникають характерні для натуралістів образи «життя-страждання» та «життя-тюрми».

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Натуралізм як літературний напрямок набув особливої популярності в західній літературі між 1890 та 1915 роками. За визначенням американської дослідниці Донни Кемпбелл (*Donna Campbell*), «на відміну від реалізму, який приділяє основну увагу літературній техніці, натуралізм вміщає в себе цілу філософію: письменники-натуралісти вивчають своїх персонажів крізь призму їхнього взаємозв'язку зі своїм середовищем» (пер. — Х.Б.) [5, 1]. Схожу тезу знаходимо у статті відомого романіста-натураліста Френка Норріса «Роман з метою» (*"The Novel with a Purpose"*). Письменник наголошує на тому, що натуралістичний роман не просто прагне відтворити певне явище дійсності, а намагається «щось довести, проаналізувати вплив цілого ряду чинників, як-от суспільні тенденції чи походження, на окрему людину» [10, 7]. По-суті, Ф. Норріс продовжує думку теоретика натуралізму Еміля Золя, який доводив важливість експериментального методу при дослідженні природи та людини, оскільки, на його погляд, будь-який романіст є одночасно спостерігачем та експериментатором. Як спостерігач, він «показує факти такими, якими їх бачить, <...> знаходить ґрунт, на якому розгортатимуться події та діятимуть його персонажі»,

а як експериментатор — «призводить дійових осіб до руху в межах того чи іншого твору, показуючи, що послідовність подій саме така, як того вимагає логіка досліджуваних явищ» [3]. Натуралістичне бачення світу знайшло своє вираження у творчості багатьох авторів різних національностей та поколінь. Тією чи іншою мірою натуралістичні елементи можна прослідкувати у творчості Гі де Мопассана, А. Доде, Е. та Ж. Гонкурів, Т. та Г. Маннів, Ф. Кафки, Дж. Джойса, Ф. Норріса, Т. Драйзера, Дж. Лондона, С. Крейна та багатьох інших.

Питання натуралізму активно вивчалось ще у радянський період. Так, слід відзначити праці В. Адмоні, М. Владімірової, В. Кулешова, Є. Кучборської, Н. Мелик-Саркісової, Р. Самаріна та багатьох інших. Українські науковці також все частіше звертаються до вказаної проблеми. Різні аспекти натуралізму аналізуються у дослідженнях таких вчених, як Р. Голод, Н. Гричаник, В. Матвішин, В. Рогозинський, Г. Фінчук та ін. Проте питання про філософію натуралізму у творчості Едіт Вортон залишається невирішеним.

В американському літературознавстві вчені також не відразу звернули увагу на натуралізм у творах авторки. Річ у тім, що західна критична думка, а особливо американська, довго відмовлялася помічати ознаки натуралізму у творчості письменниць, вірогідно, вважаючи жінок не здатними настільки цинічно змальовувати дійсність, як це робили письменники-натуралісти. Як зазначає Донна Кемпбелл (*Donna Campbell*), якщо вже якийсь дослідник і зараховував письменниць до числа натуралістів, то винятково до «категорії "а також", тобто тих авторів, які, здавалося б, "також" написали кілька натуралістичних творів, але яких було важко віднести до якої-небудь групи <...>, оскільки вони знаходилися десь між реалізмом, регіоналізмом та натуралізмом, а тоді й зовсім починали писати історичні чи звичаєві романи» [5, 153].

Питанням про місце письменниць у розвитку американського натуралізму цікавиться й американська вчена Ненсі Волкер (*Nancy Walker*). У праці «Письменниці та літературний натуралізм: випадок з Еллен Глазгоу» (*"Women Writers and Literary Naturalism: The Case for Ellen Glasgow"*) дослідниця перелічує «список авторів, яких зазвичай асоціюють з американським натуралізмом» — С. Крейна, Ф. Норріса, Т. Драйзера, — а тоді ставить своє ключове питання: «Але куди поділися леді? Хіба у Стівена Крейна чи Френка Норріса немає гідних конкурентів серед жінок?» [12, 133]. Стосовно Едіт Вортон, цілком обґрунтовану відповідь на це питання дає американський дослідник натуралізму Дональд Пайзер (*Donald Pizer*). Він зауважує, що тогочасні науковці просто уникали необхідності інтерпретувати роман «Дім радості» з точки зору натуралізму, оскільки

«художні світи Норріса, Крейна та Драйзера, натуралістів часів Вортон, дуже вже відрізнялися від художнього світу самої Вортон» [9, 241]. Проблеми проституції, важкого життя робітників чи селян, такі характерні для творчості згаданих письменників, не є центральними в романі «Дім радості». Навпаки, авторка застосовує натуралістичні тенденції для опису буднів американської еліти. Першим дослідником, який звернув увагу на цю особливість, вважається Блейк Невіус (Blake Nevius). У праці «Едіт Вортон: дослідження творчості» (*Edith Wharton: A Study of Her Fiction*) він зазначає, що Лілі Барт з роману «Дім радості» є «настільки явним продуктом спадковості, середовища та історичної доби <...> як і кожен протагоніст у будь-якому визнаному натуралістичному романі» [8, 57]. Ця праця побачила світ у 1953 р. і стала по-справжньому знаковою для подальшої інтерпретації творчого доробку письменниці. З того часу натуралістичні елементи у творчості Едіт Вортон стабільно залишаються об'єктом наукових досліджень. Крім уже згаданих нами Н. Волкер (N. Walker), Д. Кемпбел (D. Campbell), Бл. Невіуса (Bl. Nevius) та Д. Пайзера (D. Pizer), питанням про філософію натуралізму у творах Едіт Вортон цікавилися Берт Бендер (Bert Bender), Джанет Бір (Janet Beer), Лора Сальтц (Laura Saltz), Дженніфер Флайсснер (Jennifer Fleissner) та багато інших.

Результати дослідження та обговорення. Інтерпретуючи роман «Дім радості» з позицій натуралізму, слід, перш за все, звернути увагу на питання середовища та спадковості. Про їхнє важливе значення згадував ще Еміль Золя, кажучи, що «<...> спадковість має великий вплив на інтелект і пристрасті людини», яка, своєю чергою, «<...> живе не сама по собі, а в суспільстві, в соціальному середовищі». Це саме середовище «<...> безперестанно впливає на все, що відбувається», а тому «головне завдання письменника якраз і полягає в тому, щоб дослідити цю взаємодію — вплив суспільства на індивіда та індивіда на суспільство» [3].

В романі «Дім радості» на перший план виходять проблеми спадковості двох персонажів — Лілі Барт та Лоренса Селдена. Едіт Вортон часто проводить паралелі між головною героїнею та її матір'ю, зокрема, що стосується зовнішності та манер. Показовим є те, що читач знайомиться з міс Барт саме крізь призму переживань молодого юриста Селдена. Зустрівши дівчину на вокзалі, він подумки відзначає, що «в ній все було одночасно сповнене енергійності й вишуканості, сили й краси. <...> коли вона йшла поряд з ним широким легким кроком, Селден відчував неймовірну насолоду від її близькості — від того, що може бачити <...> вишукану форму її маленького вушка, кучерявий завиток волосся <...> і довгі густі вії, чорні й прями» [13, 5]. Аналізуючи дитячі

спогади Лілі, авторка дає зрозуміти, що свою елегантність та грацію вона успадкувала саме від покійної матері, «<...> енергійної та рішучої жінки, ще досить молодой, щоб затанцювати всі свої бальні наряди до дир» [13, 26]. Водночас міс Барт передала дочці любов до розкішного життя і своє кредо: «<...> чого б це не коштувало, слід завжди мати хорошого повара й бути пристойно одягненим» [13, 25]. У вищих колах жінка зажила слави «чудового менеджера» [13, 26], бо знала, як правильно «справляти незабутнє враження при досить скромних можливостях, а серед усіх її знайомих вважалось за подвиг жити розкішніше, ніж дозволяла чекова книжка» [13, 26]. Таку ж лінію поведінки вибирає для себе Лілі Барт. У свої двадцять дев'ять років вона все ще живе на скромному утриманні тітки, але навіть за таких умов умудряється вести розкішний спосіб життя, грати в бридж, купувати дорогі речі й відвідувати фешенебельні курорти. Тобто, як бачимо, Едіт Вортон пояснює любов Лілі Барт до марнотратного світського життя саме спадковістю зі сторони матері та її вихованням.

Антиподом меркантильної міс Барт є її чоловік Хадсон. На відміну від дружини, його не цікавили світські раути та прийоми. Він любив поезію і міг «<...> годинами вдивлятися в лінію моря з тихого куточка на веранді, не звертаючи уваги на те, як буквально за кілька кроків кипіло життя його дружини» [13, 26]. За життя містер Барт не мав особливого впливу на виховання дочки, й та «<...> рідко бачила батька при денному світлі» [13, 26]. Однак після його смерті, вона раптом виявила у собі «сентиментальну жилку <...>, яка надавала ідеалістичного забарвлення навіть найбільш прозаїчним цілям» [13, 31]. Ще під час татової хвороби Лілі вперше стало соромно за матір, для якої «<...> чоловік перестав існувати вже тоді, коли не зміг виконувати свою функцію» [13, 29]. Глибоко в душі героїня зневажає міс Барт за «одержимість грішми» [13, 31]. Як наслідок, у свідомості міс Барт виникає внутрішній конфлікт: з одного боку Лілі прагне заможного життя, до якого її змалку привчала мати, а з іншого — успадкована від батька порядність не дозволяє вийти заміж за розрахунком, щоб таке життя собі забезпечити. Цей конфлікт розвивається протягом усього роману, впливаючи на поведінку героїні, зумовлюючи її вчинки.

Причини поведінки Лоренса Селдена також криються в дитинстві. Лілі Барт завжди захоплювалася його «відстороненістю від подій і здатністю мовчки спостерігати за виставою» [13, 48]. Якоюсь вона навіть відзначила про себе, що, на відміну від інших представників вищого світу Нью-Йорку, він чи не єдиний «ніколи не забував, де вихід» [13, 48], маючи на увазі його самостійність та незалежність. Едіт Вортон пояснює ці якості героя спадковістю. Вона пише, що Селден

успадкував від матері «<...> власну відчуженість від меркантильного боку життя, яка полягала в стоїчній байдужості до всього матеріального, химерно переплетеній з епікурейським задоволенням від нього» [13, 135]. Лоренсу не притаманний внутрішній конфлікт, оскільки його батьки одностайні у своєму зневажливому ставленні до грошей. Проте це призводило до інших крайнощів — «<...> вони часто витрачали більше, ніж потрібно» [13, 134]. Успадковану героєм байдужість до «всього матеріального» можна прослідкувати, зокрема, в обстановці його квартири. Коли Лілі приходить туди вперше, то в коридорі зауважує «тумбочку, завалену купами листів та записок упереміж з рукавицями та цівками», а в бібліотеці — «турецький килим, вицвілий, хоча досить милий» та «повний розгардіяш на письмовому столі» [13, 6]. Крім того, незважаючи на те, що Селдена приймають у вищому світі, він має «децю поношене» [13, 6] пальто і зовсім цього не соромиться.

Едіт Вортон показує, як якості, успадковані Лоренсом та Лілі від батьків, закріплюються в їхній вдачі за допомогою виховання. Проте дане виховання не є винятково сімейним — протягом всього роману відчувається вплив вищого світу на долю протагоністів. Едіт Вортон називає їх ув'язненими в його межах «як мухи в пляшці: якщо вже туди потрапив, то не виберешся» [13, 67]. Найпоширенішим способом впливу виступають плітки та громадський осуд. У розмові з Лоренсом Селденом Лілі Барт дає своїм друзям наступну характеристику: «<...> вони тримають язика за зубами роками, і ти почуваєш себе в безпеці; але за першою ж нагоди вони пригадають тобі все» [13, 67]. Зауважимо, що вплив суспільної думки часто застосовується натуралістами, щоб передати тиск середовища на людину. Наприклад, Лестер з роману Теодора Драйзера «Дженні Герхард»: «лише тоді, коли нависли грозіві хмари й налетів ураган, коли на нього рушили війною всі сили суспільних умовностей, — тільки тоді він зрозумів, що, можливо, переоцінив себе, що його особисті бажання й погляди — ніщо перед думкою суспільства» [2, 364]. У творі Едіт Вортон відбувається щось подібне. Ставлення американської еліти до чуток найкраще ілюструється позицією тітки Лілі Барт місіс Пенністон: «Просто жахливо, що молода дівчина дала привід про себе говорити! І навіть якщо всі звинувачення — видумані, вона винна вже в тому, що вони взагалі появилися» [13, 112]. Лілі дорожить своєю репутацією. Бажання догодити оточуючим тільки посилює її внутрішній конфлікт. За визначенням Селдена: «Вона була настільки очевидною жертвою цивілізації, яка її породила, що навіть реміньці браслету, видавалося, приковували її до власної долі, як наручники» [13, 7].

В такий спосіб Едіт Вортон намагається дотримуватися положень соціального детер-

мінізму. Середовище саме визначає, яку роль виконуватиме та чи інша особа в його функціонуванні. Логічно було б, що міс Барт — молода, красива жінка «на виданні» [13, 6] — мала би вже «давно вийти заміж» [13, 8]. Про життєву необхідність вдалого заміжжя натякає навіть Лоренс Селден: «Чому б Вам і справді за когось не вийти? <...> Хіба заміжжя — не ваше покликання? Хіба не для цього ви всі створені?» [13, 8]. Лілі і сама розуміє, чого від неї очікують: «<...> люди стомилися від неї. Вони б радо привітали її в новій іпостасі, але як міс Барт вона всім добряче надійла» [13, 8]. Тиск громадської думки максимально загострює уже згаданий нами внутрішній конфлікт: з одного боку, Лілі Барт пам'ятає настанову матері про необхідність «відвоювати» втрачений престиж «своїм обличчям», а з іншого — не може одружитися з «просто багатим чоловіком» [13, 31]. Саме ця внутрішня невизначеність не дозволяє Лілі, з одного боку, прийняти пропозицію скоробагачка Розадейла, щоб вирватися зі скрутного фінансового становища, а з іншого — одружитися з коханим, але відносно бідним Лоренсом Селденом, і, врешті-решт, є однією з причин її загибелі.

Зауважимо, що в романі «Дім радості» вплив спадковості та середовища на психологію персонажів є не зовсім типовим. Як стверджує Дональд Пайзер (Donald Pizer), «на відміну від більшості протагоністів у натуралістичних романах того часу, Лілі повністю усвідомлює своє становище в межах тодішньої матриці суспільних відносин» [9, 242]. Така думка є цілком оправданою. Ні Дженні Герхард в однойменному романі Теодора Драйзера, ні Кароліна Мібер в його «Сестрі Керрі», ні, скажімо, Мартін Іден в однойменному творі Джека Лондона не задумуються над мотивами своїх вчинків і не аналізують своєї поведінки, в той час як Лілі Барт чітко усвідомлює, що стала жертвою середовища, спадковості та виховання. В розмові з Герті Феріш вона зазначає: «<...> все почалося з коліски, з того, як мене виховали та які цінності привили» [13, 226]. Героїня також розуміє, що ніколи не зможе адаптуватися до нових умов: «Я справді намагалася, але життя таке важке, а я ні до чого не придатна. І взагалі не думаю, що моє попереднє існування можна назвати незалежним. Я просто була маленьким гвинтиком чи зубцем у величезній машині, яку називала життям, і коли звідти випала, то виявилось, що я нікуди більше не підходжу» [13, 270]. Наприкінці роману усвідомлення своєї справжньої сутності приходить і до Лоренса Селдена. В останній сцені «він побачив, що саме життя створювало умови, щоб розлучити їх, оскільки всі ті зовнішні впливи, яким піддавалася вона, зробили його перебірливим і черствим, тож йому ставало все важче жити і кохати безоглядно» [13, 288].

Своєрідною рисою роману Едіт Вортон є також те, що головна героїня проходить досить незвичний життєвий шлях: не «знизу — вверху», як, наприклад, Кароліна Мібер чи Мартін Іден, а «зверху — вниз» — з числа замкненого кола американської еліти вона поступово опускається по соціальній драбині. В такий спосіб Вортон намагається показати різні шаблі тогочасного американського суспільства: спершу письменниця описує спосіб життя найвищих елітарних кіл, тоді — новоприбулих скоробагачів і, врешті-решт, найманих працівників. При цьому Лілі Барт приходить до висновку, що представники різних прошарків відрізнялися між собою лише «візерунками на чоловічих жилетах» та «модуляціями жіночих голосів» [13, 204]. В усьому іншому «люди навколо неї робили те саме, що й Тренори, Ван Осберги та Дорсети» [13, 204].

Крім уже згаданих питань спадковості та середовища, слід звернути увагу на проблему повторюваності в романі. Останнім часом американські вчені все частіше наголошують саме на цій ознаці натуралістичного твору. Наприклад, дослідниця творчості Вортон Дженніфер Флайсснер (Jennifer Fleissner) доводить, що повторюваність є однією з фундаментальних основ натуралізму, оскільки безперервно повторювані жести чи деталі допомагають досягти ефекту «замкненості в одному місці» [5, 154]. Американський вчений Білл Браун (Bill Brown), своєю чергою, додає, що в натуралістичних текстах повторюваність викликана бажанням протагоністів стабілізувати оточуючий світ, досягти статичності, і часто призводять до «опредмечення людей» [4, 63]. Проаналізувавши роман «Дім радості» з такої точки зору, можна побачити, що все його світське життя є сукупністю однотипних подій — прийомів, раутів, вечірок, поїздок за кордон тощо, які відбуваються у строго визначений час — «сезони» — за певним протоколом. При цьому від світських жінок очікувалося, що вони «<...> *гратимуть у карти, <...> відвідуватимуть найкращих кравчинь <...> і взагалі завжди залишатимуться свіжими та вишуканими, здатними підтримати у товаристві хорошиї настрій»*

[13, 233]. Їх з дитинства привчали «бути прикрасою, <...> а не служити практичним потребам» [13, 260]. Так відбувалося їхнє «опредмечення». Саме ж світське життя перетворюється для героїв на своєрідний фетиш. Лілі Барт зазначає: «<...> *це зовсім не весело. Від такого життя мене нудить. Але думка про те, що скоро доведеться з усім розпрощатися, просто вбиває. Вона не дає мені спати вночі <...>*» [13, 233]. Повторюваність тих самих світських заходів за тим самим протоколом ще раз підкреслює задушливу атмосферу фешенебельних кіл, їх замкненість та статичність. У такий спосіб виникають характерні для натуралістів образи «життя-страждання» та «життя-тюрми».

Досліджуючи історію американського натуралізму, Чарльз Волкет (Charles Walcutt) дійшов висновку, що його можна поділити на дві течії: оптимістичну чи ідеалістичну, яка «веде до прогресивізму й соціального радикалізму», та песимістичну чи детерміністську, «яка має на меті показати механізацію людської поведінки» [11, 2]. Ми ж вважаємо, що роман Едіт Вортон «Дім радості» слід віднести до першої категорії. Хоча Лілі Барт і помирає, ні середовищу, ні вихованню чи спадковості все ж не вдалося перемогти її порядність, яка постає як індивідуальна риса, вірогідно, успадкована від батька. Вона так і не наважується на шлюб за розрахунком, не оприлюднює наявну в неї любовну переписку Лоренса Селдена та Берти Дорсет, чесно розплачується з усіма боргами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проаналізувавши роман Едіт Вортон «Дім радості» з позицій натуралізму, вважаємо, що даний твір можна справедливо зарахувати до числа натуралістичних романів. Авторка вдало використовує такі натуралістичні елементи, як вплив спадковості, середовища та виховання на долю героїв, повторюваність дій та звичок, щоб показати задушливу атмосферу фешенебельних кіл, їх вплив на життя окремих людей. Гадаємо, що питання про натуралістичні тенденції у творчості письменниці, може стати плідною основою для подальших досліджень.

ДЖЕРЕЛА

1. Вортон Е. Епоха невинності / Едіт Вортон. — Х. : Вид-во «Ранок» : «Фабула», 2016. — 400 с.
2. Драйзер Т. Дженні Герхардт / Теодор Драйзер. — Х. : Фоліо, 2016. — 425 с.
3. Золя Э. Экспериментальный роман [Электронный ресурс] / Эмиль Золя. — Режим доступа : http://librebook.me/le_roman_exp_rimental (дата звернення 05.02.2018 р.). — Назва з екрана.
4. Brown B. A Sense of Things : The Object Matter of American Literature / Bill Brown. — Chicago : U of Chicago P, 2003. — 260 p.
5. Campbell D. M. «Where are the ladies?» Wharton, Glasgow, and American Women Naturalists / Donna M. Campbell // Studies in American Naturalism. — 2006. — Vol. 1, № 1&2. — P. 152-168.
6. Fleissner J.L. The Biological Clock : Edith Wharton, Naturalism, and the Temporality of Womanhood / Jennifer L. Fleissner // American Literature. — 2006. — № 3. — P. 519-548.
7. Fleissner J.L. Women, Compulsion, Modernity : The Moment of American Naturalism. — Chicago : U of Chicago P, 2004. — 320 p.

8. Nevius Blake Edith Wharton : A Study of Her Fiction / Blake Nevius. — Berkeley : U of California P, 1953. — 271 p.
9. Pizer D. The Naturalism of Edith Wharton's The House of Mirth / Donald Pizer // Twentieth Century Literature. — 1995. — Vol. 41, № 2. — P. 241–248.
10. The Oxford Handbook of Literary Naturalism / [Armstrong R., Bender B., Beyers Ch., and others] ; ed. Keith Newlin. — Oxford University Press, 2011. — 536 p.
11. Walcutt Charles Ch. American Literary Naturalism : A Divided Stream / Charles Child Walcutt. — Minneapolis : University of Minnesota Press, 1956. — 344 p.
12. Walker N. Women Writers and Literary Naturalism : The Case of Ellen Glasgow / Nancy Walker // American Literary Realism, 1870–1910. — 1985. — Vol. 18, № 1/2. — P. 133–146.
13. Wharton E. The House of Mirth : [a novel] / Edith Wharton. — Ware : Wordsworth Editions Limited, 2002. — 232 p.

REFERENCES

1. Vorton, E. (2016). Epokha nevyynnosti [The Age of Innocence]. Kh., Vyd-vo «Ranok»: «Fabula», 400 p.
2. Drajzer, T. (2016) Dzhenni Gherkhardt [Jennie Gerhardt]. Kh., Folio, 425 p.
3. Zolia, E. Eksperimentalnyi roman [The Experimental Novel]. http://librebook.me/le_roman_exp_rimental
4. Brown, B. (2003). A Sense of Things: The Object Matter of American Literature. Chicago : U of Chicago P, 260 p.
5. Campbell, D. M. (2006). “Where are the Ladies?” Wharton, Glasgow, and American Women Naturalists. In *American Naturalism*, Vol. 1, (1&2), pp. 152–168.
6. Fleissner, J. L. (2006). The Biological Clock : Edith Wharton, Naturalism, and the Temporality of Womanhood. *American Literature*, 3, pp. 519–548.
7. Fleissner, J. L. (2004). Women, Compulsion, Modernity: The Moment of American Naturalism. Chicago: U of Chicago P, 320 p.
8. Nevius, Blake (1953). Edith Wharton: A Study of Her Fiction. Berkeley : U of California P, 271 p.
9. Pizer, D. (1995). The Naturalism of Edith Wharton's The House of Mirth. *Twentieth Century Literature*, Vol. 41 (2), pp. 241–248.
10. The Oxford Handbook of Literary Naturalism (2011). [Armstrong R., Bender B., Beyers Ch., and others]; ed. Keith Newlin, Oxford University Press, 536 p.
11. Walcutt, Charles Ch. (1956). American Literary Naturalism: A Divided Stream. Minneapolis: University of Minnesota Press, 344 p.
12. Walker, N. (1985). Women Writers and Literary Naturalism: The Case of Ellen Glasgow. *Literary Realism, 1870–1910*, Vol. 18, (1/2), pp. 133–146.
13. Wharton, E. (2002). The House of Mirth: [a novel]. Ware: Wordsworth Editions Limited, 232 p.

ПРОЯВИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ НЕНАДІЙНОГО НАРАТОРА У РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДОКТОР СЕРАФІКУС»

Підодвірна М.І.,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027
pidodvirna@gmail.com

У статті досліджено феномен ненадійного розповідача в романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус», спираючись на текстові ознаки ненадійної нарації, виділені А. Нюннінгом. Проаналізовано симптоми та художні функції ненадійного наратора.

Ключові слова: ненадійний наратор, наративна стратегія, інтерпретація, гра, В. Домонтович.

Підодвірна М.І.

Проявления предвзятости ненадежного наратора в романе В. Домонтовича «Доктор Серафikus»

В статье исследован феномен ненадежного наратора в романе В. Домонтовича «Доктор Серафikus», опираясь на текстовые признаки ненадежной наррации, выделенные А. Нюннингом. Проанализированы симптомы и художественные функции ненадежного рассказчика.

Ключевые слова: ненадежный рассказчик, нарративная стратегия, интерпретация, игра, В. Домонтович.

M. Pidodvirna

Manifestations of the bias of an unreliable narrator in novel by V. Domontovich "Doctor Serafikus"

The results and achievements of the main schools and directions of naratology indicate the need to reread both well-known and recondite texts in order to spell out the meanings. We believe that the narrative analysis of prose by Victor Domontovich (the Ukrainian intellectual writer) is interesting and relevant. The article attempts to characterize the manifestations of the bias of an unreliable narator in the novel "Doctor Serafikus" based on the A. Nyuninga's cognitive approach. A modern German researcher provides a set of tools that can supplemented for a multidimensional consideration of all ambiguities and contradictions in the text. An intelligent game that unfolds in the text manifests itself at different levels. V. Domontovych conducts the biggest game, the game with meaning through the pending authority of unreliable presenter.

The text of the novel consists of abstract reflections, notes, dreams, illusions, fantasies, dreams and retrospective journeys. The main law of the text is the game. Irony and contradictions in the narrator's words encourage the reader to feel dissonance, uncertainty. Therefore, in a narrative analysis, attention is focused on the speaker and who sees (the focal point). It was investigated that the artist Corvin is the narrator of the novel "Doctor Serafikus", he tries to give as much as possible objectively the personal story. The motives for the unreliability narration based on the personal interest and bias of the character are determined. We identified the main symptoms of the unreliability of the narrator in the work, and the different levels at which the corresponding narrative is expressed, are highlighted. It is established that an unreliable narrative forces distancing itself from a narrator and takes everything that has been said with caution and detachment. Detailed narrative analysis of the work sheds light on the meanings, which for some reason masked, and allows you to establish artistic functions of an unreliable narrator. We believe that understanding this phenomenon makes it possible to make a comprehensive analysis of artistic text.

Key words: unreliable narrator, narrative strategy, interpretation, game, V. Donontovich.

Вступ. Розвиток наратології як самостійної дисципліни спонукає до перегляду розповідних текстів під особливим, властивим вченню, кутом зору. Результати та напрацювання основних шкіл та напрямів наратології свідчать про потребу

перепрочитання як відомих, так і маловідомих текстів з метою увиразнення смислів. Існує ціла колекція творів зі світової літератури, розглянутих під окуляром теорії оповіді, та в українській літературі це питання не достатньо досліджене.

Сучасні дослідники не оминули увагою прозу В. Домонтовича. Окремі аспекти творчості досліджували В. Агеєва [4], О. Боярчук [6], М. Гірняк [7], І. Куриленко [10], С. Павличко [10], Т. Белімова [5], Ю. Загоруйко [9] та ін. Проте немає дослідження, присвяченого наративному аналізу прози письменника, що, власне, і становить **актуальність** нашої розвідки. **Мета:** спробуємо охарактеризувати феномен ненадійного наратора в романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус», спираючись на когнітивний підхід А. Нюннінга у визначенні ненадійної нарації. Тож основним **завданням** цієї розвідки є аналіз образу ненадійного наратора у вищезазначеному романі.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Поняття недостовірності (*unreliable narrator*) було запропоновано У. Бутом у фундаментальному дослідженні «Риторика художньої літератури» [1], в якому він писав про свідомо закладені в художньому тексті недостовірності та розглядав їх у співвідношенні з поняттями імпліцитного автора й наративної дистанції. Посткласичними наратологами переглядається та розширюється канонічний термін «ненадійний наратор» У. Бута. На нашу думку, найбільш аргументованою та чіткою є позиція А. Нюннінга, який розглядає ненадійну нарацію в межах когнітивістики. Він вважає риторичну концепцію У. Бута розмитою (особливо це стосується поняття імпліцитного автора), а роль читача у процесі сприйняття та інтерпретації ненадійності проігнорованою. Ненадійна нарація як стратегія вимальовується поступово, є динамічним конструктом і проявляється залежно від рівня готовності читача. Саме тому німецький наратолог акцентує роль реципієнта. А. Нюннінг концентрується на «текстуальних і контекстуальних ознаках, які сигналізують читачеві, що достовірність наратора може бути під питанням» [2, 83]. Балансуючи між подіями та відношенням до подій, читач виявляє, що «наратор і / або текст говорять в двох досить різних контекстах». Попри слова розповідача, читач вловлює інший сенс, адже, не знаючи цього, «ненадійний наратор постійно непрямым шляхом повідомляє читачеві інформацію про свої стильові особливості та стан розуму» [2, 85]. У цьому випадку реципієнт повинен прийняти «цінності та норми всього тексту» [2, 87]. А. Нюннінг вважає прочитання помилковим, якщо справжній обізнаний читач не зможе виявити «драматичної іронії» й побачити «додатковий сенс».

Вчений подає цілий список текстових ознак наративної недостовірності: 1) прослідковуються явні протиріччя та інші розбіжності в наративному дискурсі; 2) неузгодженість між висловлюваннями та діями наратора; 3) розбіжності між описом оповідача себе та оцінкою, яку йому дають інші персонажі; 4) суперечності між ек-

спліцитними коментарями наратора щодо інших персонажів та його імпліцитною самооцінкою, або тим, як він мимовільно виявляє себе; 5) протиріччя між викладом подій та їх інтерпретацією, невідповідності між історією та дискурсом; 6) вербальні та невербальні сигнали інших персонажів; 7) мультиперспективна інтерпретація подій та контраст між різними версіями однієї і тієї ж події; 8) накопичення зауважень, що стосуються наратора, а також лінгвістичні сигнали, що позначають суб'єктивність та високий рівень емоційної залученості; 9) прямі апеляції до читача та спроба викликати співчуття до себе; 10) синтаксичні сигнали, які позначають високий рівень емоційної залученості наратора, включаючи вигуки, еліпси, невмотивовані повтори тощо; своєрідні словесні звички, стилістичні особливості порушення мовних норм; 11) експліцитні метанаративні рефлексії наратора щодо правдоподібності його розповіді; 12) припущення недостатньої надійності, прогалини в пам'яті, а також коментарі щодо когнітивного обмеження наратора; 13) зізнання в тому, що в певних ситуаціях наратор може мати упереджений погляд на події; 14) паратекстуальні маркери, такі як заголовок, підзаголовок, передмова тощо [2, 87]. Бачимо, що ненадійність виражається на різних рівнях, насамперед, в мові та поведінці наратора. Аналізуючи роман «Доктор Серафікус», ми звертали увагу на симптоми ненадійності, що змушують дистанціюватись від наратора, сприймати все сказане з обережністю та відстороненістю.

Результати дослідження та обговорення. Роман «Доктор Серафікус» (1929 р.) був створений безпосередньо перед зникненням автора з літературного об'єкту. Текст роману становлять абстрактні роздуми, нотатки, мрії, ілюзії, фантазії, сни та ретроспективні подорожі. Гра як основний закон тексту демонструє три любовні історії, а іронія та суперечності у словах наратора спонукають читача відчувати дисонанси, невизначеність. Важливо звернути увагу на те, як говорить про головного героя наратор.

Повне ім'я головного персонажа — Василь Хрисанфович Комаха. Повністю звучить воно тільки раз з уст Корвина при знайомстві з Вер. Доктором Серафікусом його нарекли друзі. Очевидна алюзія на Серафима: у християнській та юдейській традиціях — це найвищий ангельський чин, найбільш наближений до Бога. Та попри всі найменування протагоніста, протягом всього тексту читач найчастіше бачить Комаху, який асоціюється з чимось дрібним та непомітним. Наратор описує героя як абстракцію, фікцію, «У нього було щось від гомункулюса, колби, лябороторії, од легенди про Фавста, од плянківських теорій, од химер, ілюзій, схем і формул» [8, 11]. У Середньовіччі гомункулусом (*латин.* homunculus — маленька людина,

іронічно — людинка) вважали істоту, подібну до людини, яку можна створити штучним шляхом. Пізніше це поняття використовували як іронічно-презирливу алегорію щодо штучної, нежиттєздатної, вигаданої людини, котра з точки зору якоїсь ідеології або наукової доктрини вважається «ідеальною». Знову ж таки виникає алюзія на «Фауста» Гете. Іронічне, гіперболізоване та часом жорстке ставлення до персонажа відчується одразу. Про ідеальність мова не йде, лише про безпорадність Комахи, дивакуватість та особливий стиль його життя.

Проводячи нарративний аналіз твору, найперше слід визначити, хто у ньому говорить і хто бачить. З першого речення тексту читач поринає в атмосферу монотонності, сірості, в якій за графіком живе асоціальний флегматичний персонаж Комаха. Дія починається сценою з Ірцею. Маленька дівчинка обожає науковця і називає його комашиним татом. Чоловіку до вподоби така компанія. Дівчинка також відчуває особливу ніжність, адже щоразу залазить на коліна до Комахи і розповідає різні історії. Але наратор дещо по-іншому оцінює цю дружбу: «*І все ж таки в їх стосунках було щось непевне, сумнівне і хистке... всередині її відбувалася велика боротьба, яка примушувала її страждати*» [8, 17]. Коли Ірця зрозуміла, що Комаха не є комашиним татом, вона розсердилася, але сказала: «*Я дуже люблю тебе, дядю Лупсе!*» [8, 19]. Так закінчується перший розділ. Проте у 7 розділі наратор говорить: «*...дівчинка ставилася до Комахи зневажливо й презирливо*» [8, 86]. Уважний читач відчує дисонанс, адже факти суперечать їх тлумаченню. І це спостерігаємо упродовж всього твору.

Наприклад, відчувається контраст між прізвиськом Комаха та його зовнішнім виглядом: огрядний, з масивними руками, «*що в них легше було уявити молоток ковала чи сокиру м'ясаря, ніж тендітне перо вченого...*» [8, 31]. Наратор говорить, що іноді Комаха видається наївним хлопчиком, а іноді досвідченим розпусником. І далі сам собі заперечує: «*Він не був розпусником, але в його вдачі підозрівали найрізноманітніші вади*» [8, 32]. Саме на цих «вадах» концентрується розповідач, кожен раз підкреслюючи химерність, недолугість Серафікуса аж до безглузких парадоксів та порівнянь із схемою, формулою, химерою, вигадкою, циклопом. Мова наратора надзвичайно емоційна та експресивна, а судження різкі та суб'єктивні. Наративний аналіз тексту показує, що говорить, бачить і конструює тканину роману упереджений художник Корвин. Вже у 3 розділі читач ловить чіткі сигнали: «*Доктор Серафікус ніколи в житті своєму (як це запевняв про нього Корвин) не знав, що таке кохання, і ніколи не кохав жінок*»; «*Художник Корвин, приятель Комахи, посилаючись на свою обізнаність у всіх ділах Серафікусових, рішуче стверджував, що за всі*

роки, як він знає, в Серафікуса не було жодного роману» [8, 33]. Далі наратор виявляє непевність та дає собі право чогось не знати: «*Але Корвин помилявся! Це могло бути образливим для його претензійної всеобізнаності, але він не все знав про Комаху*» [8, 34]. Виправданням для Корвина-наратора є його думка про те, що історія з Таїсією Павлівною просто вигадка та ілюзія. Навіть ствердження самого Серафікуса не переконують Корвина. Ретроспективна розповідь про стосунки Тасі і Комахи справляє неоднозначне враження та всяєна безглуздими зображеннями думок Серафікуса. Наприклад, два метри коридору, що розділяє помешкання героїв наратор порівнює із пільною екваторіальних ночей, пустелею джунглів, екзотичною мандрівкою на інший континент, яку легше здійснити. Розмова з жінкою — заняття марне, а грецькі тексти «досократиків» — найкраща компанія для прогулянки. Подібних тверджень у тексті багато і наратор щоразу намагається запевнити читача у достовірності його слів: «*Це все було, поза сумнівом, так, і все ж таки Комаха не міг угамувати своїх уяв*» [8, 51]. У тесті згадується, що Корвин був конструктивістом. Цей стиль в образотворчому мистецтві, архітектурі, художньому конструюванні, літературі активно розвивався у 1920-х — на початку 1930-х років і характеризується суворістю, геометризмом, лаконічністю форм і монолітністю зовнішнього вигляду. В образотворчому мистецтві та літературі прихильники конструктивізму надавали великого значення техніцизму, штучним конструктивним формам, абстракціям тощо. Ось звідки береться схема письма, описів, портретів. Також Корвин добре знався на анатомії. Не дивно, що портрет та зовнішність Вер подано з погляду фахівця цієї дисципліни. Себе ж наратор-Корвин описує так: «*Він подивився на гострий, як у Гоголя, ніс Корвина, на його тонкі губи, на його темні кістляві пальці...*» [8, 105]. «*У Корвина були всі дані, щоб Вер звернула на нього увагу. Струнка постава, смугляве обличчя й довга темна рука, — все те, що жінкам здається бажаним у чоловіку... Вер сподобалися скупі й чіткі рухи цього сухорлявого чоловіка з кістлявим носом і темними руками, що розташувалися коло неї, — уважно простелив простирадло, поклав валізку, об'язав голову рушником і простягнув на піску своє довге, до чорноти засмалене тіло. Він лежав не рухаючись. Його сухорляве витягнене тіло і обличчя з довгим гострим носом були бездоганні й нагадували італійця доби кватроченто, — не Данте, ні, швидше Бенвенуто Челліні*» [8, 54]. Не дивно, що, на протигагу Серафікусові, Корвин зобразив себе майже ідеальним. Порівняння з Гоголем додає значимості. Але основна інтрига твору полягає у тому, що Вер звернула увагу на дивакуватого Комаху і це обурило Корвина й спровокувало його упередженість. Саме в розмовах

з Вер розкриваються картини стосунків Комахи і Корвина. Останній говорить «з тією іронічною одвертістю, що можлива тільки між близькими друзями» [8, 73]. Далі емоційна напруженість супроводжується відповідними пунктуаційними знаками: «Вони були друзі. Були! Колись! Давно!» [8, 73]. Наратор натякає на особливі відносини між чоловіками. Є у тесті особливий абзац, на який потрібно звернути увагу: «Іронія в Корвиновому оповіданні про Доктора Серафікуса перетворилась на патетику. Хіба ж за іронією не ховається завжди остання щирість і ліризм?» [8, 74]. Суть такої наративної стратегії в тому, що ненадійним наратором у творі є Корвин, який з упевненістю пише про Серафікуса в притаманній йому манері. Зазначимо, що важливим сигналом ненадійності наратора є те, що аналогічні фрази в тексті належать і наратору, і одному з персонажів, який, власне, веде мову. Вище ми наводили приклад опису і ставлення наратора до Комахи. Трішки видозміненими ці слова повторюються з уст Корвина: «Згодьтесь, — казав Корвин, звертаючись до Вер, — що Ірця мала рацію, Серафікус не людина, а так, амфібія, молюск, якась фікція. Так, паперова силуета. Тінь од людини. Гомункулус. Я обурююсь, Вер. Даруйте мені, але я обурююсь» [8, 86]. По-перше, п'ятирічна Ірця не мислить складними термінами і ніколи так не називала дядю Комаху. По-друге, бажання принизити і осудити Серафікуса спонукає Корвина всіма способами нагадувати читачеві про своє ставлення. Через кілька абзаців Корвин знову наголошує: «Уся справа в тому й полягає, що Серафікус гном і гомункулус, лялька з картону. Не людина, а тінь від людини» [8, 87]. Ще один слід ненадійного наратора знаходимо в рядку: «Ми описуємо Комаху таким, яким він був у другій половині 20-х років...» [8, 98]. Маємо знак писаного слова: описуємо, а не розповідаємо. Саме художник Корвин змальовує нам картину художнього світу. Як конструктивіст він наповнює полотно тексту лаконічними фразами, складними поняттями, технічно маневрує з абстракціями та алюзіями. Все це справляє ефект неоднозначності, адже якщо відкинути переконливий тон наратора і вникнути в зміст повідомлюваного, то напрошуються інші висновки. Розділ закінчується словами: «Комаха — Доктор Серафікус — і був такий: безпредметний, людина запереченого біологізму, «приміткового», замкненого, схематичного існування» [8, 105]. Проте факти дружби з Ірцею, закоханості в Тасю, почуттів до Вер заставляють читача балансувати між подіями та відношенням до цих подій.

Звісно, постать Серафікуса є цікавою, багатогранною та дивакуватою. Проте ми не бачимо злоби, агресії, хитросплетінв в його характері. Оцінка-кліше Серафікуса як безстатевої абстракції та схеми не міняється протягом твору. Та в очах

Вер Серафікус виглядає зовсім іншим: «Його біле з жовтуватим відтінком м'яке, надто м'яке, ніби пух, ніби дитяче, волосся, гострий, трохи наприкінці червонуватий зі шкірою, що лупиться, ніс, стиснені губи й масивне підборіддя. Масивне підборіддя контрастувало з м'якістю білявого волосся й робило комаху схожим на Ріхарда Вагнера» [8, 128]. Це контрастує з тим портретом, який подає наратор: велика голова з опуклинами на чолі, широкий ніс, червоне, подібне на шматок свіжого м'яса, обличчя тощо. І це ще один аргумент упевненого ставлення до головного героя.

Наступна сцена відбувається у саду, де Комаха з дівчиною сидять на лаві та слухають симфонічний оркестр. Їхні діалоги про кохання та переконання Серафікуса досить неординарні. Його ставлення до жінок дещо дивне, всім своїм еством Комаха стримує себе, раціоналізує поведінку та обдумує кожен крок. Серафікус був не таким, як усі, і саме це так подобалось Вер. Вона прагнула розгадати його, як загадку, як ребус. Наратор описує почуття Вер як щось конструктивне, експериментальне, викривлене. Він подає цілий список порівнянь, намагаючись переконати себе і читача в несправжності цих стосунків. Їхні почуття наратор описує так: «Споруда з блязи, ванна, картону, скла. Татлінівська вежа, спіраль, перехрещення площин, геометрична формула, обрахунок співвідношень, умовність і абстракція; теорія відносності, прикладена до почуттів, логічний висновок з геометричних властивостей тієї чотирирівимірної простягненості, що її створюють людина, просторинь і час»; «Як у картинах Кандінського, так і в коханні Серафікуса й Вер було виключене все живе й органічне», «Таким було кохання Вер до Серафікуса: скупе, голе, схематичне. Кістяк скрипки на картині Пікассо» [8, 146–147]. Кохання Вер та Серафікуса наратор називає символом нудьги.

Важливим є фрагмент, коли Корвин зрозумів, що Вер проводить час у Комахи: «Він відчував, що його зрадили, він, Корвин, він кохав Вер, і він, лише він, а не хто інший, тим паче цей безпорадний Доктор Серафікус, мав право на її кохання» [8, 153]. Це пояснює мотиви ненадійності персонажа-розповідача. У тесті слово він виділено іншим шрифтом. Це акцент та додаткова підказка уважному читачеві. Корвин констатує свої права на Вер та її кохання, але він відчувається обдуреним. Показовим є також наступний абзац: «Цей змисловий сміх, коли буяє кров, обіцяв йому все: тут, у каварні, на людях сміхом вона розкривала себе й свою нестримну хіть перед збудженим його бажанням» [8, 153]. Корвин втішає себе думкою про несерйозність стосунків з іншим. Вона наче не підпускає до себе художника, але не відкидає його. Наратор вважає, що Вер небаїдуха до чоловіка з носом Гоголя: «Як завжди, Корвин впливав на Вер хвилююче» [8, 156]. Саме йому, а не Комасі,

вона довіряє провести себе додому. Це переломний момент. Корвин торжествує. Експресивний текст наратора сповнений звертаннями до Комахи та риторичними питаннями: «*Ви не вірите в це, докторе? Вам прикро, що вас викинено як ганчірку, і не вам, не вам, а Корвинові віддано перевагу?.. Ви страждаєте від сумнівів, Серафікусе?.. Ви зітхаете, Серафікусе: кохання для вас надто важкий тягар, який вам не піднести?... Найгірше почуття в коханні це заздрість*» [8, 158].

В останньому розділі йдеться про Тасю. Вона згадує недавню зустріч з Комахою, яка супроводжується емоційним збудженням. Цей епізод важливий тому, що тут вона дає оцінку Доктору: «*Був Комаха той самий, що й колись, і був він відмінний: трохи ніби вільніший, простіший, звичайніший*» [8, 162]. Читач нарешті бачить Серафікуса неупередженими очима. Без химерних порівнянь та абстракцій. Далі йдуть нотатки Комахи, в яких він говорить про свої почуття до Вер. І мова його щира, сповідальна. Він розчинився у своїх почуттях, які його окриляють і, водночас, причиняють біль. Останній абзац має обрамлення — починається і закінчується ім'ям Вер. Вона стала сенсом життя. В. Домонтович майстерно підбирає імена. *Veritas* (з латин.) — істина, *Ver* — весна. Жінка постає як уособлення життя, його першопочаток. Саме жінка є моментом випробування. Стандартна п'ятирічна дівчинка Ірця, типова студентка Тася та екстравагантна Вер, яка обожаювала красиві історії та нестандартні ситуації. Якщо перші дві є уособленням вічного чуттєвого образу жінки, то остання невіддільна від контексту доби. Вер намагається слідувати часу, бути модерною та не відставати від цивілізаційного поступу. Героїня мріяла про долю Софії Петровської, або Віри Фінгер, та упевневшись, що у період між двох революцій настрої суспільства далеко від романтики, вона «*пов'язала голову хусточкою і пішла працювати на фабрику. Вона працювала коло верстата й перекладала Верлена*» [8, 68]. Їй необхідні почуття, бо вона живе ними. Вона єдиний експресивний персонаж, який усвідомлює згубний вплив технічного часу. Її перфоменси спрямовані до чуттєво-емоційного, природнього, вічного, вищого. Тому вона відкидає примітивні залицяння художника Корвина, а образ таємничого Серафікуса вабить і збуджує уяву. Як зазначає Ю. Шерех, «*Його кохання — для неї експеримент, любов технічної доби, любов без біології, або принаймні з переключеною біологією — «життєвий парафраз Венери Клеє»* [12, 371].

Ю. Шерех називає роман «анекдотом, розгорненим у цілу книжку» [12, 360]. Композиція твору проста, але не прямолінійна. Автор уміє вчасно переривати основне дійство, знайомлячи детально з героями, які вже давно діють. Говорячи про інших персонажів, по суті, — розповідати про Серафікуса. Наративний аналіз показує, що

автор часто повторює одні й ті ж фрази, або дещо видозмінює їх. Ю. Шерех порівнює анекдот з цукеркою, яка за солодким шаром може містити «міцний лікер, що обпече язик» [12, 362]. І цим напоєм може бути наскрізна іронія, яка будується на тлумаченні речей, всупереч нормальному сприйманню. І ця протилежність акцентована. Текст всіяний іронічними афоризмами: «Галас заспокоює тим, що дратує», «найвсеосяжніша цікавість сягає ступенів мудрої й лагідної байдужості», «книголюби, які приходять до бібліотеки з любові до книжок, щоб серед книжок загубити її». Всеосяжна іронія торкається навіть читача. Це стосується фрагментів тексту, перенасичених термінами і поняттями. Читач, не розуміючи фахової мови та професійних суджень Комахи, ставить на паузу активне сприймання художнього світу. Тому Ю. Шерех застерігає: «Обережно! Книжка Домонтовича — небезпечна книжка. Не для дітей. Ви можете опинитися в ролі Ірці. А сміх автора буде тим гучніший, що він буде беззвучний, і тим сильніший, що ні один м'яз на його обличчі не ворухнеться. Мета мистецтва — дивувати, сказав Бодлер. В. Домонтович це добре знає» [12, 364]. Вчений вловив сигнали ненадійності, адже писав: «Одначе і взагалі Домонтовичевій пластичності не слід йняти віри, так само як і анекдотичності його сюжету. Це майстерна гра, яку автор проводить з читачем». [12, 364]. І ця гра має назву ненадійна нарація.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, А. Нюннінг дає набір інструментів, які можна доповнювати для багатоаспектного розгляду всіх неоднозначностей та суперечностей в тексті. Розумова гра автора-інтелектуала проявляється на різних рівнях. І найбільшу гру, гру зі смыслом, він проводить через підставну інстанцію ненадійного наратора — «в удаваному зниженні до пересічного читача, без зниження по суті; в позірній ясності при цілковитій неясності» [12, 366]. Ненадійним наратором у романі «Доктор Серафікус» є художник Корвин. Мотивом для недостовірної нарації є особиста зацікавленість та упередженість персонажа, який опинився в ситуації любовного трикутника, а таланти та наукові досягнення іншого викликають заздрість. Основними симптомами ненадійності наратора у творі є: 1) дисонанс між подіями та їхньою оцінкою; 2) неможливість зробити однозначні висновки; 3) експресивно забарвлене суб'єктивне мовлення видає того, хто говорить, а саме Корвина; 4) виникають суперечності між коментарями наратора та тим, як він себе проявляє; 5) наратор по-своєму інтерпретує події, що контрастує зі словами інших персонажів; 6) численні апеляції до читача та вдавана відкритість; 7) граматичні особливості, що сигналізують про високий рівень емоційної залученості, а також ідентичні фрази, що звучать і з уст персонажа, і від наратора; 8) наратор є упередже-

ною інстанцією і діє як персонаж. Вдало зазначає Ю. Шерех: «Уміти читати Домонтовича — означає всі його старанно виписані описи предметів і явищ не сприймати або принаймні не сприймати конкретно. Домонтович починається там, де

починається абстракція» [12, 365]. Анекдотичний сюжет, деталізація певних ситуацій — лише другорядне та допоміжне. Справжній читач повинен бачити більше. Ось основне правило комунікації, в якій має місце ненадійна нарація.

ДЖЕРЕЛА

1. Booth W. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press, 1961. — 543 pp.
2. Nünning A. *But Why will You Say that I am Mad? On the Theory, History, and Signals of Unreliable Narration in British Fiction* // *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 1997. — Bd. 22. — P. 83–105.
3. Nünning A. *Unreliable, Compared to What? Towards a Cognitive Theory of Unreliable Narration: Prolegomena and Hypotheses* // *Transcending Boundaries: Narratology in Context* / W. Grunzweig and A. Solbach (eds). Tübingen: Gunther Narr Verlag, 1999. — P. 53–73.
4. Агеева В. *Поетика парадокса : Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*. — К. : Факт, 2006. — 432 с.
5. Белімова Т.В. *Інтертекстуальна основа художньої прози В. Домонтовича (на матеріалі романів «Дівчина з ведмедиком», «Доктор Серафікус» та «Без ґрунту»)* : автореф. дис. канд. філолог. наук : 10.01.01. Київ, 2005. — 19 с.
6. Боярчук О.М. *Експериментальна проза 20-х років ХХ століття : жанрово-стильові модифікації (В. Домонтович, А. Любченко, М. Йогансен)* : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01. — Київ, 2003. — 19 с.
7. Гірняк М.О. *Диверсифікація авторської свідомості в інтелектуальній прозі В. Домонтовича* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.06 / Електронний ресурс. — Київ, 2006. — 20 с. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-gu.net/inode/3434.html>
8. Домонтович В. *Доктор Серафікус* / Турянський О. *Поза межами болю : повість-поема*. — Харків : Фоліо, 2013. — 301 с.
9. Загоруйко Ю. «Доктор Серафікус» В. Домонтовича — повість-експеримент / *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. — Харків, 1998. — Т. 6. — С. 49–66.
10. Куриленко І.А. *Роль дитячої гри як бінарної опозиції реальності в художній структурі роману «Доктор Серафікус» В. Домонтовича / Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* — Донецьк, 2009. — Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. — С. 462–465.
11. Павличко С. *Роман як інтелектуальна провокація / Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту : Романи*. — К. : Критика, 1999. — С. 3–16.
12. Шерех Ю. *Не для дітей / Літературно-критичні статті та есеї*. — Нью-Йорк : Пролог, 1964. — 415 с.

REFERENCES

1. Booth, W. (1961). *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press, 543 p.
2. Nünning, A. (1997). *But Why will You Say that I am Mad? On the Theory, History, and Signals of Unreliable Narration in British Fiction*. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, Bd. 22, P. 83–105.
3. Nünning, A. (1999). *Unreliable, Compared to What? Towards a Cognitive Theory of Unreliable Narration: Prolegomena and Hypotheses*. *Transcending Boundaries: Narratology in Context*. Tübingen: Gunther Narr Verlag, pp. 53–73.
4. Aheieva, V. (2006). *Poetyka paradoksa : Intelektualna proza Viktora Petrova-Domontovycha [Poetics of the Paradox: intellectual prose by Viktor Petrov-Domontovich]*. K.: Fakt, 432 p.
5. Belimova, T. V. (2005). *Intertekstualna osnova khudozhnoi prozy V. Domontovycha (na materialy romaniv «Divchyna z vedmedykom», «Doktor Serafikus» ta «Bez hruntu»)* [Intertextual basis of Viktor Domontovich's prose (Analysis of the novels "Girl with a Teddy Bear", "Doctor Seraphicus" and "Without Ground")]. — Manuscript, Kyiv, 19 p.
6. Boiarchuk, O. M. (2003). *Eksperymentalna proza 20-kh rokiv XX stolittia : zhanrovo-stylovi modyfikatsii (V. Domontovich, A. Liubchenko, M. Yohansen)* [Experimental Prose of the 20s of the 20th century: genre-stylistic modifications (V. Domontovich, A. Lyubchenko, M. Yohansen)] — Manuscript. Kyiv, 19 p.
7. Hirniak, M. O. (2006). *Dyversyfikatsiia avtorskoi svidomosti v intelektualnii prozi V. Domontovycha* [Diversification of the Author's Consciousness in the Intellectual Prose by V. Domontovich, Manuscript, Kyiv, 20 p.
8. Domontovich, V. (2013). *Doktor Serafikus [«Doctor Seraphicus»]*. Turianskyi O. *Poza mezhamy bolii: povist-poema* [Outside of pain: plot poem]. Kharkiv: Folio, 301 p.

9. Zahoruiko, Yu. (1998). «Doktor Serafikus» V. Domontovycha — povist-eksperyment [“Doctor Serafikus” by V. Donontovich — story-experiment]. Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filolohichnoho tovarystva, Kharkiv, T. 6. pp. 49–66.
10. Kurylenko, I. A. (2009). Rol dytiachoi hry yak binarnoi opozytzii realnosti v khudozhnii strukturі romanu «Doktor Serafikus» V. Domontovycha [The Role of the Children’s Play as a Binary Opposition to Reality in the Artistic Structure of the Novel “Dr. Serafikus” by V. Domontovich]. Aktualni problemy slovianskoi filolohii: Mizhvuz. zb. nauk. st. Donetsk, Vyp. XX: *Linhvistyka i literaturoznavstvo*, 462– 465.
11. Pavlychko, S. (1999). Roman yak intelektualna provokatsiia [Novel as the intellectual provocation]. Domontovych V. Doktor Serafikus. Bez gruntu [Dr. Seraphicus. Without the ground]: Romany. K.: Krytyka, pp. 3–16.
12. Sherekh, Yu. (1964). Ne dlia ditei. Literaturno-krytychni statti ta esei [Not for Children. Literary critical articles and essays]. New York: Proloh, 415 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Гуцуляк Т.Є.</i> Образно-семантична структура одно- та багатозначних дериватів як предмет лексикографії (на матеріалі української мови)	3
<i>Льчук О.А.</i> Словотвірний концепт німецьких суфіксальних іменників з метонімічним компонентом	14
<i>Шведова М.О.</i> Варіативність форм іменників у знахідному відмінку однини в українській мові (<i>корпусне дослідження</i>).	19
<i>Чернецька Н.В.</i> Колороніми в структурі фразеологізмів в іспанській та українській мовах	29
<i>Шапочкіна О.В.</i> Парадигма категорії стану в давньосаксонській мові.	34
<i>Закутня А.Ю.</i> Друкована реклама кінця XIX — першої половини XX ст. в контексті пошуку джерельної бази для словникового опису українського міського койне цього періоду.	39
<i>Galitska E.A.</i> Semantics of perfume and cosmetic naming	53
<i>Грачова А.В.</i> Прислівник як обов'язковий компонент функційно-семантичного поля темпоральності	59
<i>Рябова К.О.</i> Англomовний хештег як об'єкт мовознавчих розвідок	66
<i>Галич О.Б.</i> Художнє моделювання екранного хронотопу в кінодискурсі	73
<i>Чеснокова Г.В., Морозова Г.К.</i> Девіація як компонент створення ефекту висунення у поезіях Е.Е. Каммінгса	80
<i>Tsys J.O.</i> Insights into Linguistic Research of Perspective in Drama: the case of O. Wilde's plays	88
<i>Колівойко В.В.</i> Семантичні та стилістичні аспекти вживання географічної лексики у поезіях Емілі Дікінсон	95
<i>Румбеит Г.Ю.</i> Актуалізація концепту <i>SECLUSION</i> у творах К. Воннегута, К. Кізі, Дж. Фаулза і В. Хольт: когнітивний аспект	100
<i>Пешкова О.І.</i> Концептосфера оповідання Оксани Забужко «Дівчатка» в перекладацькому аспекті.	105
<i>Гуль О.Г.</i> Особливості вимови китайських складів <i>ju, qi, xi, yu</i>	110
<i>Махачаашвілі Р.К.</i> Методологічні засади дослідження динаміки англomовної інноваційної логосфери комп'ютерного буття.	114

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Gaidash A.V.</i> Representation of the Elderly Protagonist in Tracy Letts' <i>August: Osage County</i>	120
<i>Білинська Х.В.</i> Філософія натуралізму в романі Едіт Вортон «Дім радості».	126
<i>Підодвірна М.І.</i> Прояви упередженості ненадійного наратора у романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус»	132
Відомості про авторів	139

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 10

За зміст публікацій відповідають автори

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали: *О.А. Марюхненко, Т.В. Нестерова, Н.В. Клименко*

Підписано до друку ??.08.2018 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. ????. Обл.-вид. арк. ????. Наклад ??? пр. Зам. № 8-0??.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.